

EGYETEMES REGÉNYTÁR

HUNOK HARCZA

REGÉNY, FERENCZ KIRÁLY KORÁBÓL

**IRTA
WERNER GYULA**

**BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-69-6 (online)
MEK-12958

TARTALOM

ELSŐ KÖTET.

- I. Gyanus idegenek.
- II. A vármegye kezében.
- III. More patrio.
- IV. Vetélytársak.
- V. Magyar kastélyban, német az ur.
- VI. Elül tűz, hátul víz.
- VII. Pozsonyi napok.
- VIII. Aspern.
- IX. Hamlet a csatatéren.
- X. Köd... köd...
- XI. Kelepczében.
- XII. Az obsitos hazatérése.
- XIII. Tisztujítás Magyarországon.
- XIV. Bécsben mulatnak.
- XV. A schönbrunni kerti házban.
- XVI. Metternich Kelemen herczeg.

MÁSODIK KÖTET.

- XVII. Tavaszi hullámok.
- XVIII. Anya és fiu.
- XIX. A vármegyék megmozdulnak.
- XX. Egy nagy ember pongyolában.
- XXI. Rejtett fészek.
- XXII. Gazdátlan levelek.
- XXIII. Kabinet noir az állam szolgálatában.
- XXIV. A Pető Pál szép szeméért.
- XXV. Históriai álláspontok.
- XXVI. Az 1825-iki országgyűlés.
- XXVII. Idill Mehádián.
- XXVIII. Non olet.
- XXIX. Hunok harcza.
- XXX. Istenek alkonya.
- XXXI. A fekete angyal.
- XXXII. Lefelé a lépcsőn.
- XXXIII. Támasz nélkül.
- XXXIV. A tulsó parton.

ELSŐ KÖTET.

I. Gyanus idegenek.

A baranyavári járás fiatal esküdtje, Szirmai Ádám, könnyű kocsiján hazafelé igyekezett.

Meleg juniusi délután volt, öt óra körül járt az idő. A nyári égbolt felhőtlen egy álló hét óta. A nap nyitott kemencze módjára, kegyetlenül sütött. Mintha mély álmodnának a fák, egyetlen levelük sem mozdult.

- Canis mater! - mondá az esküdt, izzadó üstökét törölgetve.

Hajduja, a ki haragos zöld uniformisba volt bujtatva tetőtől-talpig, s a kit ezért a társai (meggyosz, eperosz hajdukomák,) leveli békának csúfoltak, hátra fordult a bakon.

- Hát az ott, ténsur, miféle szerzet?

Az országuton szokatlan formájú utazó hintó ödöngött. Bőrrel fedett, magas rugókon járó nehézkes alkotmány volt. Szirmai, a hogy rátekintett, tisztában volt vele, hogy messze földről jött. Német vagy Talián országból. A nagy utnak pora, szennye, sokféle viszontagsága meg-látszott rajta.

- Valami idegenországbeli ur, vagy maga a császár küldöttje utazik benne, mondá az esküdt, nagy respektussal fürkészve Noénak rejtélyes bárkáját.

- Talán bizony maga a világverő nagy Napoleon, - okoskodott a zöld huszár, hősies mozdu-lattal a kardja markolatához kapva.

Szirmai nevetett.

- Napoleon? Megbolondult kelmed? Mit keresne az itt a baranyavári határban minden hadi kíséret nélkül? Hanem mindjárt megtudjuk hányadán vagyunk. Hó, megállj!

A kocsis engedelmeskedett a nyájas biztatásnak, s a két fekete ló egy gyeplőrántásra meg-állott.

A hajdu leugrott a bakról, rézzel kivert szablyáját, nehogy a lába benne akadjon, vigyázva fölfogta s néhány lépéssel az idegen járműnél termett.

A bárkában egy teremtetett lelket se látott. De két puskát, egy vadászkest, két hosszunyelű lepkefogót, szóval csupa gyanus tárgyat szedett elő a hintó belsejéből.

Az esküdt is leszállott kocsijáról s a hintóba ő is bekukkantott. Egész sereg skatulyát és bőrdobozt, meg egy vaspántos, fekete ládát vett észre titokteljes méhében.

- Mondom, hogy külföldiek, - dünnyögé körülnézve. - Hová lett a hintó gazdája, csak nem nyelte el a föld?

A füvel benőtt árokban négy izmos paraszt ló legelészett, a fuvaros meg szalonnát és kenyeret szedett elő ütött-kopott iszákjából. A hogy meglátta a vármegye hajduját, lekapta fejéről a kalapot s becsülettudóan „szerencsés jónap”-ot kívánt.

- Hová való kelmed? fakgatta a hajdu.

- Nagyharsányi vagyok, kérem szeretettel.

- Kit hozott?

- Egy urat, meg egy leányasszonyt.

Szirmai Ádám szeme megcsillant.

- Ah, egy kisasszonyt? Szép-e?

- Miféle szerzetek? kérdezte tovább a hajdu, - szemrehányó tekintet vetve a fiatal urra a mért leszállott a hivatali tekintély felhőiből, egy képzelt szoknyácskának az árnyékáért.

- Egy szót se beszélnek magyarul, kérem szeretettel. (Az esküdt kérdését, hogy a leány szép-e eleresztette a füle mellett.) Váltott lovakon jöttek, azt mondta a nótárius uram, napok óta. Lóhalálban jöttem velük én is. Aranyval fizetnek, könnyörgöm alássan.

- Aranyval? Tyhü, az nagy sor.

Ez a szó: „arany”, szeget ütött a Szirmai fejébe. A francia háború csapásai alatt nyögve, Ausztriában és Magyarországon aranypénznek híre hamva sem volt. Papírpénz és ezüstgaras járta. Az arany tehát, a melynek az idegenek állítólag bővében vannak, az esküdt előtt gyanusnak tűnt föl.

- Hová lettek az utasaid?

- Ott vannak az erdőszélen.

Izmos feketére sült kezével fiatal bükkerdőre mutatott. A hogy Szirmai odanézett, csakugyan látott valami fehérét mozogni a lombok között. A leányasszony világos színű viganóját.

A hajdunak a szemével intett. A fuvaros elérte belőle, hogy felügyelet alatt áll, nehogy, míg ők az idegenek elé mennek, befogjon s köd előtttem, köd mögöttem, láthatatlanul eltűnjék a veszedelmes bűnjelekkel.

Míg a hajdu a fuvarosnál maradt, s a bizalmatlanná, zárkózottá vált „gyors paraszt”-ot egyről-másról kifaggatta, az esküdt megindult az erdő felé. Ösvény nem volt, vagy ha volt valamikor, benőtte a fű. Most ugyan senki sem mondaná: volt-e, nem-e, mint a hogy nem ismerni fel az asszonyi szívben, leánykori szerelmek eltűnt emlékeit.

Toronyirányban vágott keresztül, ugaron, dinnyeföldön, s töretlen, szűz lapályon, a mely tavaszkor víz alatt áll, most meg csak a kökörcsin kénsárga virága nyiladozik rajta.

A nap fejére tűzött. A míg árnyékba nem ért, nem látott semmit az erős napsütéstől.

A fák alá érve fölnézett. Nemcsak az erdő hűvössége csapta meg, hanem, a mi ép oly vonzó és rejtélyes, mint maga az erdő: a fiatal leánynak közelléte.

- Ruprecht, Ruprecht! - csendült meg fülében egy női hang, s a bokor mellől szőke leány-fej bukkant ki.

Könnyű fehér ruhája bokáig ért, tiroli kalapjához fajdkakas tolla volt tűzve, kezében hosszúnyelű lepkefogót tartott.

Szirmai levette kalapját s udvariasan meghajolva, francziául köszöntötte. Azután, még mindig meghajolva, mosolyogva mondta:

- Engem szólított a leányasszony? Mert Ádámnak s nem Ruprechtnek kereszteltek.

A leány a francia megszólításból látva, hogy uri emberrel van dolga, mint a hogy otthon a szalonban szokta, bájos hajbókot csinált.

- Nem is önt hívtam, uram. A bátyámat, a kit, úgy látszik, bogarászó szenvedélye mélyen becsalt az erdőbe. Még eltéved.

- Nem kisasszony, ha - mint az előbb - csalogányok szólalnak meg utjában.

- Csak nem akar engem csalogányhoz hasonlítani? Menjen, hisz úgy kiabáltam, mint valami gyöngytyuk. De... kérem, talán öné ez az erdő, a hol a bátyám kedvére bogarászik?

- Az erdő a pécsi káptalané, kisasszony. Ha az enyém volna, emléktáblával jelölném meg a helyet, a hol a halálfejű pillangót leütötte és a puha erdei talajban otthagyta a lábacska nyomát...

A leány nevetett.

- Ön, uram, nagyon udvarias. Hanem, lássa, szélestalpu hegymászó czipő van rajtam... Ruprecht, - kiáltá újra, s aztán, ingerkedve hozzátette: Azért hívom, hogy módjában legyen önnek az ő nyomát is megörökíteni emléktáblával. Ha ugyan erre magának - a más erdejében joga van.

- Jogom, az van bőven. Esküdt vagyok a vármegyében.

- Mi az az esküdt?

Szirmai élesen, kutató szemekkel nézett a leányra.

- Az, a mi maguknál a prefekt.

- Nálunk?

- Na igen, maguknál - Franciaországban.

A leány gunyosan vállat vont.

- Vagy úgy? Maga arra kíváncsi, hova valók vagyunk, honnét jöttünk, hová megyünk, miféle szerzet vagyunk? Ön tehát bennünket hivatalos minőségében tisztelt meg? Talán épen a rendőrfőnök. Egy okkal több arra, hogy bátyámmal megismerkedjék...

Büszke arczczal hátat fordított Szirmainak s néhány lépést tett befelé az erdőben.

- Ruprecht! Ruprecht! bátyám!

Magas férfi jött elő hívására. Vadászruhában volt, nyakában bádoggal szelencze lógott, elesett rovarok Pantheonja.

Az esküdt levette kalapját s magát - francia nyelven - bemutatta.

- Szirmai vagyok. Esküdt.

- Gróf Torgau, Drezdából. A kis hugommal utazom az önök hazájában.

Szirmai csendesen mosolygott.

- Pedig a gróf tiszta kiejtéssel beszél francziául. Mintha született párizsi volna.

- Az ön kiejtése is türhető, esküdt ur.

- Óh igen. Az anyám francia asszony volt. Ezért van, hogy rajongok Napoleonért. (Isten bocsássa meg a füllentésemet.)

Az idegen gróf hidegen bicczintette meg a fejét.

- Sokan rajonganak érte, pedig csak erősebb vad a többinél, semmi más. A vadász golyója őt is leteríti egyszer...

(Ahán, gondolta az esküdt, szidja Napoleont, tehát félre akar vezetni. Talán épen az ő küldöttje, valami istentelen jakobinus. Föl akarja lázítani az országot, legyünk résen.)

Gróf Torgau ezalatt hugához lépett és szőke, aranyos haját gyöngéden megsimogatta.

- Látod, kis Elza, érdemes volt itt leszállani. Négy ritka bogárra akadtam, te leütöttél egy nagy halálfejű pillét, azonkívül - tette hozzá udvariasan - megismerkedtünk Szirmai urral...

Elza durczásan felelt.

- Ugy hiszem Szirmai urral máskülönben is megismerkedtünk volna. Nagyon érdeklődik ügyeink iránt. Azt hiszi, tele vagyunk sötét, gyanus rejtelemmel, mint a hogy a szántóföld tele van egérlyukkal.

Szirmai összevonta a szemöldökét.

- Nem kíváncsiság az, komtesz, hivatali kötelesség. A gróf urnak utlevele bizonyára rendben van. Nem kételkedem benne. De, kérem, ilyen háborus világban...

A gróf jó kedvében nevetett.

- Három hete utazom ide-oda az országban és sehol sem kértek tőlem utlevelet.

- Valami igazoló irata mégis csak van?

- Hogyne. Három levél a feleségemtől.

Szirmai megbiccentette a fejét, de szeme komoly maradt.

- A gróf kétségtelenül Baranyavárra készült? Ha megengedi, én is elkisérem. Itt van a hajdum meg a szekere, s így nem leszek terhükre semmi módon. Csak kísérőjük leszek, gárdájuk, nehogy bajuk essék a mi szép, de vad országunkban. Az utlevél ügyet ott majd rendbe hozzuk...

Mikor gróf Torgau a marczona zöld huszárt meglátta, tisztában volt a helyzettel. Ez bizony elfogatás vagy legalább is előállítás, in optima forma. A fuvarosnak meghagyta, hogy fogjon be, ő maga azzal az utógondolattal ült be kényelmes utazó hintójába, hogy a haja szála sem fog meggörbülni abban a patriarchális országban, a hol hetek óta utazik, lovakat vált, nyilvános vendéglőkben eszik és alszik, bogarakat gyűjt és madarakra lövöldöz, s a hol még senki sem kérte tőle számon, hogy ki ija-fija, hol a hazája s mi járatban légyen?

Utközben a gróf állhatatosan a vidéket fürkészte. Azok közül az emberek közül való volt, a kik nyitott szemmel utaznak. Néha-néha hátrafordult, hogy nem maradt-e el az esküdt valahol utközben? Bizony az nem szakadt el. S a zöld huszár a bakon vésztjósító pillantásokat vetett reájuk, és szarvas-bogár csápjához hasonló, hosszú bajuszát harcziásan pödörgette.

Elza pedig azalatt az eget nézte. A végtelen kukoricza, rozs- és buzaföldek felett felhőtlen ég mosolygott. Nagy uri tökök értek az izzó nyári napsütésben. De a hófehér, derült falú tanyáknak, utakat szegélyező fasoroknak, árnyékos itatóknak, szóval a nyugati országok civilizált gazdálkodásának sehol semmi nyoma.

Nem is tetszett neki más, csak egy roppant gulya, a mely mértföldekre terjedő réten legelészett, s egy hazafelé hajtott ménes, a melyet kegyetlen ostorpattogatás között tereltek össze a csikósok.

A vadul rohanó lovak úgy dübörögtek s oly porfelhőt támasztottak, mintha egy ezred nehéz lovasság nyargalt volna végig a tarlón. A melyik jobb vérű volt s jobb futó, megelőzte a többi. Kinyújtott nyakkal, lengő sörénnyel vágattak el a szekerek mellett, s egy-két lustább csikó, a melyik a többitől elmaradt, a kis grófné felé fordította okos, fénylő szemét.

Elza föllelkedett.

- Oh be gyönyörű volt ez, bátyám! Csak az arab sivatagon láthatni hasonlót. Vajon az az ur, a ki francziának tart bennünket, meg tudja-e jól ülni a lovat?

- A magyarok lóháton jönnek a világra, - mondá a gróf, a vihar gyanánt rohanó ménesben gyönyörködve. Már a lovaik is másképp futnak, mint a mi halvérű, nagycsontu paripáink... Bennünket már megrontott a civilizáció... Ezt az országot még nem. Jó volna itt élni, ha

nem volna oly tömérdek szunyog. Nézd, ezer meg ezer muslicza száll elő a nádasból. Lesz drága dolgunk az éjjel.

Elza, szemét kezével elárnyalva, a nádas felé nézett. Musliczák és szunyogok sűrű rajokban jöttek elő. Elzának a fiatal esküdt jutott eszébe, s a hidegség, a mivel vele bánt.

- Semmi az, - így vigasztalta magát. - A hol ilyen sok a szunyog, ott könnyebben elviselik az emberek az apró szunyogcsipéseket.

Már látszott a kisváros templom tornya, s a zöld szőlőhegyek, a melyek körülfogták. Meggy és cseresnyefák tünédeztek fel s néhány görbén nőtt mandulafa. De meggy és cseresnye nem volt a fákon. Régen megszédtek már, mint a hogy megszedik a fiatal lányok álmodozó szívét, ha férjhez mennek.

Torgau Elza grófnő nem akart egyhamar a megszédett cseresnyefák sorsára jutni. Azért tett bátyjával nagyobb utakat, s azért osztotta meg vele az önkéntes földönfutás fáradságait.

II. A vármegye kezében.

Az ugynevezett hivatalos szobában, - a hová az esküdt az idegeneket vezette - semmi sem volt, a mi hivatalra emlékeztetett volna, egy szélestalpu kalamárison, ludtollon és néhány iv diósgyőri kék papíron kívül.

Az almárium tetején a főbiróné tavalyi befőtt üvege, dió meg meggypálinkája, nagy palaczkokban erjedő ecetje állott szép sorjában. Ez volt az irattár meg a könyvtár.

A vasrácsos ablak tele volt rezedával és muskátlival. Ez volt az iroda minden mogorvasága.

Az „audiát” a tegnapi nagy vendégségen használt ezüst evőeszközöket, nehéz ezüstitálczákat s aranyozott kupákat tisztogatta. Ez volt a hivatalos foglalkozása.

Elza grófnő mindjárt letelepedett egy nagy bőrládára, a muskátlik alá s az udvaron végig lépkedő apró kacsákat nézegette. A gróft Szirmai egy magashátu kényelmes székbe ültette bele s pipával kínálta meg. El is fogadta volna szívesen, ha Elza haragosan fel nem fortyan:

- Ki akarnak füstölni innen?

- A világért sem, komtesz... Bocsásson meg, gróf úr, ki kell vallatnom.

Szirmai nyakig mártotta a ludtollat a kalamárisba, de bizony az ki volt száradva. Látszott, hogy nem használják.

Az esküdt az audiához fordult.

- Higítsa fel, barátom egy kis eczettel.

Mig az audiát odakint a kiszáradt kalamárisal vesződött, az alatt a hajdu egy szálig behordta az utasok málháját. A puskákat, vadászkést, lepkefogót, madarászó tört, gombostűre szurt pillangókat és hős czinczéreket, s néhány frissen kitömött tiszaparti kócsagot. Meg a két nagy fekete ládát, a melyek felnyitása ellen Elza kisasszony kézzel-lábbal tiltakozott.

- A ruhám van az egyikben s a fehérneműm. Csak nem fogja felnyitgatni?

Elpirult haragjában, Szirmai pedig intett a hajdunak, hogy a komtesz ládájának békét hagyjon. Gondolatban azonban látta a csipkés, patyolat holmit, a sok kedves, ingerlő tárgyat, a mi hozzátartozik az előkelő hölgyek öltözködési titkához.

- A komtesz ládája szent és sérthetetlen. A köntösei és a selyemviganói törvényes oltalmat élveznek.

Azalatt az audiát szerencsésen elkészült tinta-fölélesztési kísérletével. Szirmai írhatta már a jegyzőkönyvet.

- A gróf urat hogy hívják?

- Most nem mondhatok mást: Torgaunak.

- Hová való?

- Drezdába.

- Mi a foglalkozása?

- Naplopó.

- Kérem, ez nem hivatalos jegyzőkönyvbe való kifejezés.

- Bocsánat; de mit mondjak egyebet? Hogy gróf vagyok s birtokom, palotám van, az nem foglalkozás. Tehát legyen: szenvedélyes madár és állatgyűjtő vagyok.

- Honnét jött?

- A szomszéd faluból.

- Hová igyekszik?

- Le Temesbe, a hol néhány ritka kócsagfaj él a Béga kiöntésében.

- Van-e utlevele? Olyan, a melyet az osztrák udvari kancellária láttamozott?

- Olyan nincs. Van néhány ajánlólevelem, egy közülök a temesvári katonai parancsnokhoz. S három levél, a feleségem írta.

Szirmai átvette az iratokat, de az ajánló levelek pecsétjét nem törte fel, pedig a gróf biztatta.

- Csak tessék bátran.

Az esküdt sértődve nézett rá.

- A levél, az privát ügy. Semmiképen nem tartozik reám.

- De ha felbontásukat az én javam kívánja?

- Törje fel a gróf maga. Különben is ez mellékes. A franczia háboruk óta szigorubban kell ügyelnünk reá, kik járnak-kelnek országunkban. Az udvari kancellária által láttamozott utlevél nélkül még a szálló madarat is fel kell tartóztatnunk.

A gróf összenézett a hugával.

- Kellemetlen história. Mit tegyek hát?

- Irjon a gróf a bécsi szász követnek. Az kijárja az utlevelét.

- De sok időbe kerül.

- Legalább is három hétbe.

- S addig mit csinállok?

- Amit a grófnak tetszik. Könyveket és hirlapokat olvas, emlékiratokat ír, rendezi a madár-gyűjteményét, zongorázik, (nézze, van itt zongora a szomszéd szobában) vagy talán fest. Lefesti ott azokat a gyönyörű muskátlikat. Nézi a felhők járását és szép hazájára gondol.

- Szóval foglya maradok önnek. E négy fal között mindent szabad tennem, kivüle semmit.

Elza szájacskája sirásra állott. Szirmai fölkelt az asztaltól, karjait keresztbe tette s megállott a gróf előtt.

- Miért nem vallja be?

- Mit?

- Hogy franczia; hogy Napoleon küldte; hogy fel akarja lázítani az országot a király ellen. Látta, gróf úr, egyszerűbb és férfiasabb dolog volna mindezt bevallani. Mert gyanus dolgok vannak a málházában. S azok engem nyomra vezetnek.

A német gróf nem tudta, bosszankodjék-e vagy nevéssen?

- Mik keltették föl, esküdt úr gyanuját?

Szirmai intett a hajdunak. Gyurka - more patrio - levetette a dolmányát, (Elza komtesz haragosan kiment és becsapta az ajtót) s a nagy fekete ládát kinyitva, kiszedte a tartalmát.

A ruhákhoz és fehérneműekhez nem nyult, de kivett néhány könyvet, három üveg fehér port, egy ezüst fejű nádbotot, a melyben hosszú, hajlékony spanyol-penge rejlett.

Ezeket a dolgokat Szirmai hosszasan vizsgálta. Végre arcza felderült. A spanyol penge markolatánál fedezte föl az első gyanus jelet. Az volt rá edzve apró betűkkel: „Adam et comp. Fabrique a Paris.”

- Aha, ezt a spanyol pengét párisi gyárban tették a botba.

- Hogyne? De kérem, a kezelő gombjaim s az illatszereim is onnan valók. S a hugom valamennyi csipkés holmija.

- Aztán, kérem, ez a könyv!

- Nos?

- Ez Rousseau híres forradalmi műve. A Contract social. Terjesztetni akarta nálunk e veszedelmes tanokat.

- Terjesztetni? Hiszen egyetlen példányban van meg.

- Végül! - itt az esküdt figyelmesen nézegette az üvegcsékben levő fehér port. Megszagolta, nyelve hegyével megízlelte, kezével szétdörzsölte, egy pohár vízben feloldotta. Aztán homlokát összeránczolva, lesujtó pillantást vetett a grófra.

- Ez a fehér por mérég. Gyilkos mérég. Arzenicum. A három üveg tartalmával sok embert meg lehetne mérgezni.

- Ugyan, esküdt úr! Az arzenicum a madarak kitöméséhez szükséges. Csak nem teszi föl rólam, hogy utazó méregkeverő vagyok? Kit mérgeznék meg itt maguknál? Hiszen a császár, az udvar, a diplomaták és hadvezérek, szóval azok, a kiket Napoleonnak érdekében állana eltenni láb alól, Bécsben élnek. Itt csak muslicza és szúnyog van.

Szirmai mosolygott. Finoman és hamiskásan, a hogy diplomaták arczképén látta.

- Hátha az ur Bécsnek igyekezett?

- De hisz onnan jövök.

- Az még nyílt kérdés... Szóval édes uram, (most már nem grófozta), sajnálom, de mig utlevele meg nem jön, meg kell önt ismertetnem a híres magyar vedégszeretettel. Ha valamit parancsol, az audiát rendelkezésére áll. Au revoir!

Kiment az ajtón, gunyos hajlongások között. Odakint az udvaron az idegen kisasszonnyal találkozott. Az egyik fehérchseléddel igyekezett magát jelekkel megértetni. Francziául, olaszul, németül és angolul próbált beszélni vele. De a fehér kötényes, pirosposzgás leányzó mindenikre csak a fejét rázta. Szirmai odalépett hozzájuk s nagy nyájasan kérdezte a komtesztől:

- Parancsol valamit... kisasszony?

A leánynak fel se tűnt, hogy már nem hívja komtesznek, csak polgárian, kisasszonynak.

Hidegen mondá:

- Víz és szappant kértem. Szeretném lemosni magamról az ut porát.

- Kérem, azonnal rendelkezem. Parancsol még mást?

- Semmit.

Elfordult tőle és a tágas uri porta zöld lyceum kerítését nézte, a melyet a lemenő nap fénye megvilágított.

Mikor bement a bátyjához, a gróf dühösen járt-kelt a szobában.

- Bolond história. Ez a tulbuzgó fiatal úrfi bajba kevert bennünket. Három drága hetem vész el miatta. Képzeld, azt hiszi, hogy franczia méregkeverők vagyunk.

- Méregkeverők?

Elza fölkiáltott haragjában és fölháborodásában. Erős szavakat keresett, hogy Szirmai eljárását kellő módon megbélyegezze. Azután - váratlanul - nevetni kezdett. A zöld lyceumkerítésre gondolt, a mely beszegte a tágas uri portát.

- Zöld esküdt, zöld esküdt! - mondá, bátyjához fordulva s boszuságuk jókedvű nevetésben olvadt fel...

- Nézz ki csak az ablakon, - szólt vissza a gróf a fatalista közönyével vágva végig magát a diványon. - Foglyok vagyunk, őriznek bennünket.

Elza kinézett. A vármegye két zöld huszára állott őrt. Egyik az ajtónál a másik az ablak alatt. Kardjuk fel volt kötve, kezükben töltött karabély, ahogy megmozdultak, taréjos sarkantyújuk pengett.

A megijedt leány szájacskája sirásra állott.

Sötét este - Elza már a diványon elaludt - Torgau grófot kutyaugatás verte fel s hallotta, ahogy egy hintó az udvarra befordult.

A két huszár nem mozdult az ablak alól, karabélyuk csöve fénylett. Csöndesen beszélgettek, de beszédük fonala hirtelen megszakadt, a mint a mindenható főbíró négy lovas hintója megérkezett.

Emberek siettek elő istállólámpással. Az öreg dajka lesegítette a ház asszonyát. Szirmai pedig még azon frissében elmondott mindent Görömbölyi uramnak, a baranyavári járás főbírájának.

A férfiak latinul társalogtak. A gróf tisztán hallotta, hogy a főbíró hangos szitokban tört ki és sietve jöttek az ő szobájához.

Az ajtót kívülről kulccsal felnyitották, s a küszöböt Szirmaitól kísérve, kövér, alacsony, magyar ruhás és sarkantyus csizmás öreg úr lépte át.

Azon kezdte, hogy az alvó Elzát meglátva, a háborgatásért latinul halkan bocsánatot kért. Azután végignézte a grófot tetőtől-talpig, lábujjhegyen kiment és csöndesen behuzta maga után az ajtót.

Odakint, a tornáczon megállottak.

A gróf, aki jól tudott latinul, minden szavát megértette a két ember társalgásának. Ez a konyhalatinsággal folytatott beszélgetés őt csodálkozással tölté el. Mert arra, amit hallott, nem volt elkészülve.

- Hiszen ez uri népség amice. Tisztára látszik rajtuk, hogy urak.

- Annál gyanusabbak, kedves bátyám.

- Gyanusabbak a menykőt. A leány szép, fiatal, mint az én Böském. Ugy alszik, mint a tej. Ami azt mutatja, hogy jó a lelkiismerete. A férfi pedig tetőtől-talpig ur. Magunkfajták, én mondom magának, domine spectabilis.

- Az meglehet, de nincs utlevelük.

- Hát aztán? Talán nekem is utlevélre volna szükségem, ha külföldre utaznám? Utazik az ördög, sehol se olyan jó mint itthon; de teszem föl, ha külföldre kerülnék mégis.

- Bizony utlevél nélkül ott megállítanák.

- Már mint engem? Minek volna akkor az ármálisom? Mért volnék nemes ember? Azt szeretném én látni.

Szirmai hangja csendes bosszankodást árult el.

- A kancellária elrendelte, hogy ezekben a zavaros időkben csak olyan utlevéllel utazhatnak országunkban, amelyet ő láttamozott.

- Parancsol a kancellária a kapufélfának, de nem nekem. Kihirdette-e, magáévá tette-e a kancellária bölcs rendeletét a viczispán? Az a főkérdés.

- Persze, hogy kihirdette.

- Az már más. Ámbár fentartom abbeli véleményemet, hogy ez az utlevél, uri emberrel szemben merő szekatura. Ha a vármegye mégis kihirdette, annál rosszabb.

- Nem tartom annak, bátyám. Az ember nem bocsáthat be mindenkit a portájára. Főkép a mai felfordult világban, mikor a francziák nagy kalandora a mi királyunk birtokára, koronájára vágyik, talán életére tör.

- Majd elvégzik ők azt maguk között. Sohasem láttam még, hogy két császár megette volna egymást... De nem arról van itt szó, amice, hanem ennek a jámbor idegennek az utleveléről. Azt mondja öcsém: hogy nincs utlevele. Jól van. Ez azt teszi, hogy míg meg nem szerzi, nem utazhat tovább. De azt nem teszi, hogy tolvajok, rablók módjára le kell fülelni.

- Csakhogy gyanus nép ez, uram bátyám. Sok a bűnjel. Sok és érdekes. Ki tudja, micsoda nagy veszedelemtől mentjük meg ő felségét, ha három hétig hüvösön tartjuk?

- Mentse meg ő felségét a rendőrmisztere. A vármegye nem arra való. Csak arra, hogy tartsa fenn a belső rendet, hajtsa be az adót, szedjen katonát, s védje meg a trónt és az országot külső ellenség támadása ellen... Maga tulbuzgó, öcsém. Az idegenek nem maradhatnak tovább fogságban. Én eleresztem őket.

- De főbíró ur!

- Semmi de. Itt én parancsolok. Hová gondol, domine spectabilis, egy rongyos utlevélért nem zárhatunk le kifogástalan uri embereket!

- Ahogy főbíró ur parancsolja.

- Hallgassa meg, hogy parancsolom. A két huszárt azonnal küldje el. Mondja meg az idegen urnak, hogy szabad, mint a madár. Vadászhatik és bogarászhatik tetszése szerint, de szavát kell adnia, hogy míg utlevele meg nem érkezik, ezen a környéken marad. Minthogy pedig ma már későn van és így fogadóba nem mehetnek, kérje meg őt nevemben, tisztelje meg szerény hajlékomat. Maradjon itt egy kis barátságos vacsorára. Olyan pelyhes ágyat én is tudok neki s a hugának adni, mint a milyenre a fogadóban szert tenne. Gyurka! Misi!

A két őrálló huszár sarkantyuját összeütve egyenesen megállott a főbíró előtt.

- Hordjátok el magatokat.

III. More patrio.

Mikor Elza grófnő egészséges álmából reggel fölébredt, takaros szobalány állott az ágyánál. A leány németül kívánt neki jóreggelt.

- Te német vagy?

- Sváb.

- Honnét szakadtál ide?

- Magyarországi vagyok, zalamegyei.

- Hát vannak erre németek?

- De még mennyien! Toronyirányban Bécsig mindenütt el lehet jutni német szóval.

- Jómódban éltek?

- Van mit a tejbe aprítani.

- Ennek örülök... A két zöld huszár kint sétálgat még az ablak alatt?

- Nem biz azok. A learatott buzát ma hordják be a mezőről, az egyiknek ott van dolga. A másikat stafétának küldte el a tekintetes ur a gróf ur leveleivel.

- Hol van a bátyám?

- Kiment vadászni az esküdt urral.

Elza grófnő ajkát biggyesztette.

- Azzal?... Milyen ügyes vagy te. Hogy hívnak?

- Katiczának.

- Különbömi miért ne volnál ügyes? Bizonyára te fészölöd és öltözteted a nagyságos asszonyt.

- Nem a. A tekintetes asszony maga fészölködik. Senkinek sem engedne a hajához nyulni.

Mikor Elza grófnő felöltözködött, Görömbölyiné bekopogtatott az ajtón.

Szép barna asszony volt, patyolat ingváll, aranycsipkés főkötő volt rajta.

- Talán későn is keltem föl, - mentegetődzött Elza.

- Nem baj az, szentem. Nagy utról jött, eltörődött. A bátyja ura már hajnalban nyakába akasztotta a puskát. Valami sasokat szeretne meglőni. Ha ugyan alant kapja őket. Hanem az a kérdés: éhes-e? Mit ennék?

- Nem szeretném a házi szokást fölforgatni. Meg azután fogoly is volnék az esküdt ur jóvoltából.

Görömbölyiné nevetett.

- Szirmait gondolja? Müvelt, jó fiu pedig. Amig a főispánnal a mágnás urfiak haza nem szállingóznak, már csak az ő társaságával kell beérnie, lelkem... Ami pedig a reggelit illeti, kávéval, tejjel, sonkával, friss vajjal, lépes mézzel, tojással szolgálhatok. Van egy köcsög aludttejem is. Egyebem nincs, falun az ember avval éri be, ami épen a ház körül akad.

- Tejet iszom, ha megengedi. Édes tejet, ahogy kifejték... Képzelve, tegnap az az ur még a fehéreneműs ládámat is ki akarta kutatni. Lehet, hogy azt hitte, egy ezred francia vértess rejtegetek lovastól a csipkéim között...

A főbiróné kifordult az ajtón, hogy maga hozza el Elzának, a mit kért. Félutból még visszaszólt.

- Tepertős pogácsám is van, galambom, majd elfelejtettem. Ámbár azt talán nem is ismerik arra maguk felé...

Reggeli után Elza megnézte a baromfiudvart s a tehenistállót. Tizenöt-husz tehen volt a jászolokhoz bekötve. Hosszuszarvu, fehér tehenek, aminőket ő otthon nem látott. Kérdezte, mit csinálnak a sok tejjel?

Csodálkozva hallotta, hogy csak néhány tehenet fejnek házi használatra. Mert a főszűrt arra fektetik, hogy vágómarhát tenyészszenek.

A praktikus kis német komtesz rögtön kiszámította, hogy a tejnek e semmibevevésével sok ezer forint esik ki évenként a magyar gazda zsebéből.

Mikor már betelt az udvar és a belső gazdaság nézésével, lement a több holdas kertnek árnyékos részébe, ahol a végtelen hosszú veteményágak, a paradicsommal beszegett ugorka és dinnyeföldek már véget értek. Hogy ily nagy kertben melegházat nem látott, csak egyszerű szőlővel befuttatott filagoriát s lángoló színű verbénákkal körülültetett méhest, az meglepte nagyon. Meglepte az is, hogy a gyümölcsfák megrakott ágát senki sem támasztotta meg, s hogy bizony egyik-másik gally letört a bő gyümölcsáldás súlyától.

A teljesen érett vagy szélről levert kajszinbaraczkok ellepték a fa alját. Minden reggel kiválogattak egy kosárral, a többi ott romlott, ott aszott össze, darazsak és aranyos szárnyu dongók kedves zsákmányául.

A hosszú dinnyetáblákat sokáig nézte. Náluk ritka csemege számba megy, itt ezer számra sütkérezett a napon.

Ebédig megirt egy levelet az anyjának, azután eljött érte a főbiróné, hogy bemutassa a tantinak.

A tanti félig lebecsátott redőnyök mögött, hűvös, homályos szobában ült s olvasott. Magas, sovány, okos arcú hölgy volt. Valami távoli atyafia a főbirónénak, a ki harmincz év előtt eljött a hugához látogatóba s nem is ment el soha többé. Ott ragadt örökös vendégnek.

A dologban az volt jellemző, hogy sem ő nem vette észre, mily régen vendég ő már itt, sem a háziak nem érezték.

A lefolyt harmincz esztendő minden perczében úgy bántak vele, mint kedves vendéggel, aki néhány napra jött látogatóba, s aki, talán már holnap, jó emlékekkel távozik el a rokonai házából.

Nem hogy megunták vagy megszokták volna, de harmincz év óta mindig megkérdezték, ételben, italban, szórakozásban mit kívánna?

Ispánja, a ki a birtokát kezelte, félévenként megküldte a birtok jövedelmét, amit a tanti részben ruházatra, könyvekre, apró ajándékokra költött el, részben gondosan elzárta a fiókjába.

A tanti mindig jól és európaiasan öltözködött. Eleinte nehezen szokták meg a középnemesség hölgyei, akik magyar viseletben jártak. De később beletörődtek. S mert a tanti négy idegen nyelvet beszélt, s minden jobb francia regényt meghozatott és elolvasott, belenyugodtak, hogy ha másképp is öltözködik, de többet is tud náluk.

A főbiróné harmincz év óta sohasem mulasztotta megkérdezni este a tantitól, hogy mi legyen holnap az ebéd? menjenek-e s kikhez menjenek látogatóba? befogasson-e, s melyik kocsiba fogasson be; a nagy családi hintóba vagy könnyű szekérbe-e?

Az asztalnál a legjobb falatokat rakták a tányérjára. A főbíró először neki töltött bort. Bárki volt náluk, az asztalfőhöz őt ültették. Ha valamit beszélt, figyelmesen és gyöngéden hallgatták meg, véleményének nem mondtak soha ellent. Szellemi fensőbbisége előtt meghajolt az egész háznép. Szóval úgy bántak vele, mint a himes tojással.

Ám a tanti is vendég gyanánt viselkedett, mintha nem harmincz éve élne köztük, s mintha tegnap este jött volna három napos látogatóba.

Ha nem kérdezték, semmi házi vagy családi dologba nem ütötte bele az orrát. Nem segített a ház körül. Mindig szépen föl volt öltözve, meg volt fészülködve. A kisebb-nagyobb családi pörpatvarokban pártatlanságot tanusított. De a mivel vendég mivoltját állandóan jelezte, az az volt, hogy kocsiját a melyen jött, beállította a kocsiszinbe, lovait kifogatta, kocsisát elhelyezte, s nem küldte vissza őket soha birtokára, bár az ispán nem egyszer sürgette.

A lovak megvénültek, el is költöztek az árnyékvilágból, kocsisa elhizott és megöregedett; de azért ő úgy vette, hogy fogata vele van, s hogy bármely pillanatban felülhet reá, haza mehet rajta, ha harmincz év óta tartó látogatásának vége szakad.

A tanti szalmasárga, empire szabásu ruhában volt. Gondosan megfésült hajában cseh granáttal kirakott fésű villogott.

Ahogy a főbiróné Elzát bemutatta, a tanti felállott ülőhelyéből s kifogástalan „knix”-el fogadta a kis grófné köszöntését.

Elza az első pillanatban észrevette, hogy nagyvilági nővel van dolga. Olyannal, aki lépést tart a korral. Pedig itt élve Magyarországon, az Isten háta megett, félreeső faluban, távol a civilizáció vérkeringésétől, patriarchális egyszerűségeket féltékenyen óvó nemesi családok környezetében, bizony itt lépést tartani a nyugot-európai hanggal, szokásokkal, divattal, erkölcsökkel, a legnehezebb feladatok közül való.

A tanti Napoleon-kultuszt üzött a legnagyobb mértékben. A monarchiában ez e kultusz különben is veszedelmesen elharapózott. Károly főherczegnél, a későbbi asperni győzőnél, nem kisebb ember állott a Napoleon-imádók élén. S bár a magyarok visszautasították a francia Caezár felhívását, s ezekben a nehéz napokban hűségesen megállottak a Habsburgok trónja mellett, azért nem egy elégedetlen magyar ember gondolt rokonszenves bámulattal a kis hadnagyra, a ki egy nagy és művelt nemzetnek császára tudott lenni, s a ki úgy hajtotta maga előtt a fehér kabátos osztrák császári hadakat, mintha Rákóczy lelke szállott volna belé.

A tanti a beszélgetést a politikára terelte. Napoleonra, kápráztató udvartartására, Jozefine császárné örült pazarlására, a fiatal orosz czárra, a ki - mint ő, a tanti - rajong Napoleonért.

Elza mosolyogva hallgatta, azután elkomolyodott.

- A tanti is azt hiszi?

- Mit, komtesz?

- Hogy mi francziák vagyunk. Ellenkezőleg. Mi oly ország fiai vagyunk, a melyet a korzikai leigázott. Hadserege most is városainkban tanyázik, s a Rajnánál gyülekezik. Ha egy csepp francia vér volna bennem, kiontanám.

Szikrázó szemekkel, kigyúlt arczczal beszélt. A tanti előrehajolva figyelemmel hallgatta.

- A világért sem akarom érzelmeit sérteni, komtesz. De nekem a korzikai gyöngém. Pedig nagy jellembeli hibái vannak. Tudom, hogy kegyetlen, önző, gyanakvó, indulatos, hogy nem

bizik saját nevében sem, s a császári hálósobát kémekkel veszi körül. Hanem, lássa, félelmetes akaratú van benne. S mert ez van bennem a legkevesebb, azért bámulom e tulajdonságáért leginkább... Ám hagyjuk Napoleont. Hogy szánta ily nagy utra magát, komtesz? Mert ez a mi hazánk vad országa.

- Én nem találom annak... Hanem az esküdtjei, azok kiállhatatlanok.

Szidon tanti arcza felderült. Napoleon után Szirmai volt a legnagyobb „gyöngéje”.

- Ah, Szirmai!

- Talán tanti őt is kultiválja? Benne is vannak talán napoleoni vonások?

- Hiába gunyolódik: vannak. Egy kis szerencsével ő is magasra fog emelkedni.

Elza egy könyvet vett kezébe és szórakozottan lapozgatott benne.

- Csak az emelkedhetik, a ki lent van. Ő tehát, - hogy udvarias legyek - még a völgyben időzik. Aztán mi az a „magas” Magyarországon? Remélhetőleg, nem a császárság.

A tanti finoman mosolygott, mint Van Dyk-nek nőalakjai.

- Ha régóta ismernék egymást, azt mondanám, hogy érdekes embernek tartja, azért oly „pikirt” vele szemben. Így azt mondom, hogy hivatali buzgalmát nem tudja neki megbocsátani...

Délre a gróf megjött. Szerencsével vadászott, három sast sikerült leterítenie! Nem győzte dicsérni Szirmait, hogy mily ügyes, kedves vadászpajtás.

Az ebédnél a maga teljességében nyilatkozott meg egy jómódu magyar háztartás gazdagon bugyogó fényűzése. Nemcsak a nehéz ezüst s arany tálakban, renaissance stílusú kupákban és boros poharakban, roppant hűtőkben s a főbiróné és a tanti antik ékszereiben, de a nemes, drága borokban s az ételek sokaságában is.

Ebéd alatt öt vidéki ur jött s Elzát meglepte, mikor megmagyarázták neki, hogy a magyar háztartás állandóan vendégekre van számítva. Hogy tiz-tizenkét vendégnek váratlan megérkezése sohasem hozza zavarba a háziasszonyt; hogy jóra való magyar házba, délelőtti tíz órától kezdve a nap bármely órájában szívesen látják az idegent. S hogy végül egy álló esztendeig utazhat valaki az országban; járhat kocsistul, lovastul mindenfelé a nélkül, hogy borra valókon kívül, egyéb költsége volna.

Szirmai csak vizet ivott. Egész ebéd alatt hallgatagon ült, Elzához a közeledést meg sem kísérelte. Ezért persze a háziur vidám kötekedésének czéltáblája lőn. Ha már magyar ember létére bort nem iszik - ajánlá neki a főbíró - akkor mindjárt a képét is simára leborotváltathatja.

Az asszonyok védelmükbe vették a hallgatag ifjút. Ám rokonszenvük lángjánál nem engedett fel Elza grófnő ellenséges hidegsége. Amit különben az esküdt szépen eleresztett a füle mellett.

Ebéd után a fekete kávé a tornácson szolgálták föl. Az urak pipára gyujtottak, sőt közülök az öregebbek - köztük maga a ház gazdája - illő bocsánatkérések között, levetették a zsinóros dolmányt, s pitykés lajliban, egy ingujjban hűsöltek, meghányva-vetve a megye és az ország dolgát.

Szirmai észrevétlenül eltűnt. A tanti azt mondta, a viczispán elé kocsizott, a ki a megyei közgyűlésre utazik, s egy napot itt tölt el a főbíró házában.

Ha Elza nem tudta, mi az a viczispán, délután négy órakor személyesen meggyőződhetett róla.

A nagy hőség elálmosította, bement szobájába, hogy lepihenjen. Alig szunyadt el a besötétített szobában, a honnét a szobaleány gondosan kirekesztett minden szunyogot, mikor nagy ostorpattogás verte föl álmából.

Az ablakhoz szaladt s néhány ujjnyira kinyitotta a fatáblát. Kényelmes régi módi utazókocsi elé hat szénfekete ló volt fogva. A kocsis mellett a bakon huszár ült, s a kocsi előtt s a kocsi megett négy-négy zöld hajdu lovagolt. Bent a kocsiban, sastollas fekete süvegben, fekete selyem könnyű dolmányban, kardosan, javakorbeli ur ült, mellette Szirmai, oly tisztelettel szólva vele, mintha fejedelemmel beszélne.

Nemsokára azután, hogy a viczispán megjött, megkérték Torgau grófot, a ki a délelőtt meglőtt sasokat preparálta, jelenjék meg a megye urának színe előtt.

A viczispán a verandán ült, komlónak és vadszőlőnek árnyékában. Kardját lecsatolta, sastollas süvegét az asztalra dobta. A főbíró hosszuszáru csibukot hozott neki, úgy füstölt nemsokára, mint valamelyik drezdai gyárkémény.

Szirmai bemutatta a grófot.

- Örülök, hogy megismerkedtünk. Bocsásson meg, gróf ur, hogy a megyei közigazgatásnak, mint a sündisznónak, ezuttal a töviseit ismerte meg. Biztosítom, hogy nincs a világon az a kanczellária, a melyiknek a kedvéért elkövettük volna méltóságodon ezt a méltatlanságot, ha nem a vármegye esküdtje tartóztatja fel. De őt, Szirmai öcsémet, nem hagyhatjuk cserben, a hivatali tekintély sérelme nélkül... A főispán különben nemsokára megérkezik, s arra kéri általam méltóságodat, legyen vendége, míg az utlevele meg nem érkezik. Azt pedig ne gondolja méltóságod semmiképen, hogy rendőrállam vagyunk. Nagyon szégyenleném, ha ily rossz véleménynyel volna rólunk, ahogy az öcsém is restelli bizonyára, hogy fent akarta tartani a rendet a szabadság rovására.

Hüvelykujjával Szirmai felé bökött, a ki elhalványodva hallgatta eljárásának e nyilvános elítélését. De nem szólott egy szót se. Ugy tett, mint a hogy zuhogó esőben az alföldi pásztorok tesznek. Szemére huzott süveggel várta, míg magától eláll az eső.

Hanem bizony a kedélyes atyai szidalmak zápora sok idő múlva állott el. A fiatal esküdt bőrig átázott tőle.

IV. Vetélytársak.

Torgau gróf és a huga jól töltötték az időt Baranyaváron. A magyar birtokosság mindent elkövetett, hogy kedvükben járjon.

Elzának nagyon tetszett a daliás magyar viselet. A könnyű, színes selyemből készült dolmány, a sastollas föveg, a sarkantyus csizma, a mely táncz közben oly gyönyörűen kiverte a taktust, s az asszonyok ingválla, csipkés főkötője, antik ékszerei.

Mindebben volt valami szokatlan, a mindennapi élettől elütő. Mintha történeti színművet nézne végig a drezdai színpadon. Csupa lovagok és királynék jártak-keltek körülötte a kis magyar város társadalmi életében.

Szirmainak nagyon jól állott a magyar viselet. Szabályos arczu, kék szemü, gesztenyeszín haju, huszonkétéves fiatal ur volt, mikor Elzával megismerkedett. Modorában sok volt a finom és előkelő vonás; sokat tudott, még mindig sokat tanult. Komoly volt, de nem zárkózott. Beszéde rövid és világos; minden elmélettől irtózott. Gyakorlati, józan eszejárását a sok olvasmány nem volt képes megrontani. A legtetszetősebb elmélet sem tévesztette meg. Sőt, ismerve honfitársainak nagy ellenszenvét a tudomány és a tudósok iránt, nagy olvasottságát, ha csak tehette, gondosan eltitkolta.

A vármegyénél rokonszenvvel, de egyszersmind éber gyanakvással kísérték a fiatal esküdt minden lépését. Szirmai viselkedése zavarba is hozta nem egyszer barátait és ellenségeit egyaránt. Ahol a kormányzati tekintélyről volt szó, ott nem ismert megalkuvást.

Minthogy pedig a hatalom háromszáz év óta egyebet se cselekedett annál, mint hogy magát gyűlöletessé tette, s maga iránt a szívekben kiirthatatlan ellenszenvet ébresztett: Szirmai ebbeli nézetei népszerűtlének voltak.

Viszont más kérdésekben, a melyek a magyarnak nyelvét, nemzeti mivoltát, faji érvényesülését, történelmi küldetését illették, - ezekben Szirmai vad magyar volt a szó legteljesebb, legnemesebb értelmében. Ilyenkor társaságban vagy a megyeház termeiben nyugodt és tartózkodó lényének jégkérge alól belső lángok löveltek elő, mint mikor a tűzhányó tüzes örvénye egy pillanatra feltárul.

Lelkének e vulkánikus kitörései, a melyeket jól el tudott rejteni tartózkodó, hüvös modora alá, a legérdekesebb jelenséggé tették a megye politikájában. Kiszámíthatatlansága köztudomássá vált, pedig ő mindig hű maradt magához, a közönség hangulata, kedve vagy ellenszenvé változott csak körülötte.

Elza grófnő gyermekleány volt, de már meg volt benne a nagyvilági nőnek éles ösztöne, világos látása. Érdekelte őt e büszke férfilelek s mert a kisvárosi élet egyformaságában egymásra voltak utalva, mint ugyanazon lakatlan szigetre kidobott emberek, megszokta társaságát, bár bizalmasan az ő „rabtartó”-jának nevezte s bár kíváncsisággal várta a főispánt, jobban mondva a vele jövő magyar mágnástársaság megérkezését.

Elza grófnő bizony Szirmaira volt utalva: bár egy másik ifju óriás is lézengett körülötte: Pető Pál, tiszteletbeli szolgabíró.

Pető Pál ellenlábasa, versenytársa volt Szirmainak.

Már külsőre is elütöttek egymástól. Zömök, izmos termetű volt Pető, Szirmai nyulánk, karcsu, magas.

Az egyik hivatalnok fia volt, s kisdéd anyai birtokán kívül nem volt egyebe. Pető atyja gazdag középnemes, atyafiságban s rokonságban a megye minden valamire való uri családjával.

Pető nagy eszü, éles nyelvű s tüzes, veszedelmes szónok. Szirmaival ellentétben, mindig a központi hatalom gyöngítésére törekedett, s mert Szirmainak a mágnásvilággal összeköttetései voltak, Pető a demokratikus törekvéseknek állott szolgálatában.

Az ő demokráciája természetesen elméleti volt. A francia bölcselek irata és maga a francia forradalom, erős bor módjára, a fejébe szállott. De világért sem nyult volna a magyar nemesiség középkori intézményéhez. Robot, dézsma, tized, a jobbágyság röghöz kötöttsége mindez neántsá virág volt az ő szemében, s valóságos paradicsomi állapot. Mikor ő demokracziáról beszélt, nem a népre gondolt, csak a középnemességre, az arisztokracziával való vonatkozásában.

Annyi bizonyos, hogy oly társaságban élve, a mely gyűlölte a központi hatalmat, s mely szigorúan ragaszkodott a nemesi kiváltságok minden betűjéhez: kedvező helyzete volt Szirmaival szemben.

A hogy Pető észrevette Elza és Szirmai gyakori együttlétét, ő is utána vetette magát a leánynak. S mintha a társaság maga akarná finom szálakkal összekötni a fiatalokat, ebédnél és vacsoránál Petőt mindig Elza mellé ültették.

Szirmai ilyenkor csöndesen ült helyén, szomszédaival halkan társalgott s úgy tett, mintha nem venné észre, mily jól mulat a komtesz Pető eszének felséges játékában.

Elza hamar észre vette a két ifju elütő természetét. S bár a Pető egyéniségének eredetisége meglepte és érdekelte, semmi kedve nem volt rossz kedvét tünni. Ilyenkor Szirmaival törődött többet, a ki a nagy világi élet azon alaptörvényét, hogy társaságban ne okozunk senkinek kellemetlenséget, egyetlen egyszer: az utlevél-ügyben szegte meg, de akit ezért már eléggé megbüntetett.

Hogy Magyarországon sokat esznek, isznak az emberek, s hogy a napnak jelentékeny része ezzel telik el, Torgau gróf ezt a megfigyelést följegyezte uti naplójába.

Nem hiába hogy tejjel-mézzel folyó tartománynak tartották az idegenek, de örökös is volt az eszem-iszom szép Magyarországon. Pedig hát ez nem ősi, nomád tulajdonság. Minden vad nép egyszerűen él. A civilizáció a dözsölésnél kezdődik. Attól az időtől fogva, mikor eleink nyereg alatt puhított nyers hust ettek, addig az időig, mikor az asztal tizenöt-husz fogásból álló lukullusi lakomák terhe alatt görnyedezett: nagy haladást tettek a magyarok az ingyencség terén.

Hogy sokat esznek a magyar urak, s hogy asztaluknál sokat kell enni másoknak is, végre is ez nem érdem s nem boszorkányság. De az a szívből jövő vendégszeretet, a mivel az idegent elhalmozták, még a végtelenségbe nyúló dinom-dánomokat is elviselhetővé tette.

Torgau gróf különben evésben-ivásban derekasan megfelelt a hozzája fűzött várakozásoknak. S mert a tüzes, piros paprikát megszerette, s mert jókat ivott az ezüst kupákból, egy kis ellustuláson és elhizáson kívül nem is lett más baja a magyar konyhától.

Elza grófné ellenben már félt az ebédektől. Félt a tüzön piritott fiatal kukoriczától is, - a magyar asztal e csemegéjétől - de alig várta, hogy duskálkodhassék a vérbélű görög-dinnyében, a mely éretten sütkérezett a napsütött homokon.

A főbíró sokszor vitte el kocsizni a vármegye foglyait. Vagy pedig gyalog kísétált a gróffal a város végén levő szőlőkertjébe, Horácus verseit olvasgatva, meg-megállva és vitatkozva utközben a jegenyefák vékony árnyékában.

A gróf szentül meg volt győződve, hogy Görömbölyiben valami tudós professor lappang. Csak akkor józanodott ki ebbeli hitéből, mikor a főbiró, valami makranczos, házsártos legényeket lekapatott a tiz körmükről, és a deresen huszonötöt veretett reájuk mogyorófa pálczával, emlékezetnek okáért. Ebben a cselekedetében már meglátszottak a magyar főszolgabírónak oroszlánkörmei.

A fiatalság is sokat járt ki a szabadba. Öt és hat óra között, mikor már nem volt oly nagy tüze a napnak, de annál inkább fölkerelkedett a szunyogok légioja, Elza, Böske, Szirmai, Pető, valami szép helyet keresett ki a baranyavári határban. Hol a malomnál, hol a szőlők alatt, a nagy diófa árnyékában, hol az ugynevezett szarvas kútjánál telepedtek meg. A velük jött két szál hajdu lerakodott, letették a füre a nagy ételes kosarakat. Rántott csibe, aludttej, foszlós fehér kalács került ki belőlük. A kulacsban hozott pécsi bort behűtötték jéghideg forrás-vizekben.

Nemsokára mások is jöttek. Fiatal hölgyek és urak, mamák és gardedámok. Még az erdő is megérezte hogy fiatal leányok futkosnak benne. Színes ruháiktól, ingerlő kaczagásuktól, ruganyos, könnyű járásuktól megelevenedett minden.

A leányok karonfogva sétálgattak, szaladoztak, „kint a farkas, bent a bárány”-t játszottak, hintáztak. Ha elfáradtak, a mult szüretkor kint felejtett rőzsekötegre telepedtek le.

Igy töltötték el néhány órát a szabadban, ártatlan örömök között. Alkonyatkor azután haza felé indultak.

Tehenek, lovak, sertések és birkanyájak lepték el az utakat, nagy porfelleget támasztva, mintha francia vértések közelednének.

Keskeny mezei utakon, nagy kerülőket téve, ballagott haza ilyenkor az uri társaság.

Egyik délután sokáig elidőztek a káptalani erdők szélében. Már este volt, mikor haza készülődtek.

A nap vörvörös felhők között nyugodott le.

- Szelünk lesz, - mondá a főbiróné.

Pető, a ki ma elemében volt, kötekedve válaszolt.

- Nagyon kedves babona ez, nénémasszony. Csak azt nem tudom, szelet jelent-e az, mikor a leányok elpirulnak?

- Szelet is jelenthet, öcsémuram.

- Inkább harmatos éjszakát... Tudja Elza kisasszony - szólt halkabban, a leányhoz hajolva, - hogy maga ma nagyon elpirult?

- Én?

- Nem is én, mert lássa, én nem tudtam soha elpirulni. Még gyermekkoromban sem. Olyan voltam mindig, mint a jégverett gyümölcs: kívül-belül kemény... De nézze a másikat.

- Melyik másikat?

- Ej, tudja azt maga ugyis. Olyan, mint valami kisasszony - a másik. Talán még el is szégyenli magát, ha jöttére - mint az előbb - a szép leányok elpirulnak... Hát kérem, mondja meg őszintén, mi tetszik magának rajta?

Megállott és égő szemével állhatatosan kereste a leány tekintetét.

Elza egykedvűen felelt.

- Hogy tudja, hogy Szirmai tetszik nekem? Ah, uram, mit képzelsz ön? Nem megy az nálunk olyan könnyen.

Pető megállott.

- Önöknél! Ez ugye azt teszi, hogy az arisztokrata kisasszonyoknál? Pedig, grófnő, ez nagy önámítás. Önöknél is épen olyan könnyen megy, mint a szürke polgári osztály leányainál. Minden fa kivirágzik, ha megjön az ideje. A cseresznyefa ép úgy, mint az almafa.

Elza oda adta a szónokló Petőnek a lecsukott napernyőjét és a skót köpenyegét.

- Fogja kérem... A maga hasonlata sántít. Illetőleg nekem ad igazat. Mert nem azt mondtam én, hogy nem minden fa virágzik ki. Csak azt mondtam, s ezt fentartom most is, hogy egyik hamarabb és könnyebben virágzik ki mint a másik...

Pető félve vitte a leány holmiját, ne hogy összeroppanjon vaskezeiben.

- Igaza van. A nyári barack korábban érik meg, mint a szőlő. A téli alma pedig soha sem érik meg a fáján, hanem - mint egyik-másik szerencsés házasságnál történik, - az almárium tetején, a háznak melegében... De ne kalandozzunk el messze a beszéd tárgyunktól. Az a Szirmai szerencsés ficzko.

- Miért volna szerencsésebb önnél? Látta, ő még sohasem vitte a köpenyegemet s a napernyőmet.

Elza hangosan elnevette magát, ami Petőt ingerelte.

- Épen ez az én bajom.

- Ugyan menjen. Dantonhoz nem méltó ez az ábrándos hangulat.

Petőt a megyei körökben Dantonnak hívták. Mert az utóbbi években szeretett a francia forradalom elveivel kacérkodni.

Hogy őt bizalmasan Dantonnak hívják, ezt a komtesz csak egy embertől tudhatta meg: Szirmaitól. Attól az embertől, akit mindenütt utjában talált, a politikában ép úgy, mint a szerelemben.

Hangja elfulladt nagy, benső dühében.

- Csak gonyolódjék... Álljon meg, kérem, egy pillanatra. Nézze!

A hold vékony sarlója feljött. Pető kinyújtott karral fiatal erdőre mutatott. A hold fényében világosan meglátszott, hogy ezüstlevelű nyárfaerdő. A fák törzse fehér volt, bolyhos koronájuk gyöngéd és kedves, mintha csupa boglyos leányfej volna.

- Mit lát ezen az erdőn?

- Azt, hogy gyönyörű. Az ezüst nyárfánál nincs szebb fa a világon. Hát még így, holdfényben, nyáron ha egy poétikus Danton lépked az oldalunkon...

Pető hangja keménynyé, érdekessé vált. Ugy megszorította a komtesz napernyőjét, hogy csontnyele ketté tört.

- Nem arra akartam figyelmeztetni, egészen másra. Nézze jól meg, mily görbén nőttek az ezüstös fák. Mit gondol, miért? Mert oly helyen vannak, ahol szelek és viharok járnak. Nem jó a viharok útjába állani, higgye meg, grófnő. Nem tanácslom sem önnek, sem barátjának... Az eltörött napernyője helyett pedig három nap alatt másikat hozok Bécsből. Magam hozom el lóháton, az önök utlevelével együtt... De már hazaértünk. Nyugodalmasságát kívánok... Csókolom a kezét, nénémasszony...

A selyem köpenyeget Elzának nyakába akasztva, magával vitte az eltört napernyő darabjait. A komtesz gondolkozva nézett utána... Azután könnyedén vállat vont és Böskét szólította.

- Ma nem fekszünk le korán, ugy-e Böske? A holdvilágnak nagy hatása van reám. Legjobban szeretnék ilyenkor házfedeleken s kémények kürtőjén mászkálni, mint valami ábrándos macska... Jó dolog lehet az oly közel lenni a holdhoz... Mondd csak, Böske, tetszik neked ez a Danton?

- Pető? Láttam nagyon sokat beszélt veled. Miket mondott?

- Először arra felelj: tetszik-e?

- Ha tetszenék, se érnék vele semmit, ennyit sem törődik velem.

Mikor azt mondta „ennyit”, két ujjával fittyet hányt. Elza fakgatta, micsoda szabadkőműves jel az, a mit a két ujjával csinált. S mikor megtudta, hogy az a valakivel való nemtörődésnek a kifejezése, ő is fittyet hányt a távozó Pető után.

A holdfényes éjszakában még sokáig látszott zömök alakja. Végre eltűnt. Mert minden eltűnik a világon. Csodálatos, még a Pető Pál - árnyéka is.

V. Magyar kastélyban, német az ur.

A főispán, - mint minden három évben egyszer - július 8-án megérkezett a megyébe. Kastélya, birtoka volt Baranyaváron; de mert sokfelé voltak uradalmai, s mert ha Baranyaváron lakik, nagyon kezeügyébe esett volna a vármegyének: a baranyavári kastély száznál több ablakszeme nem nyílt ki teljes három esztendeig. Minden három évben fölébredt egyszer lomha szendergéséből a kastély, s száz kivilágított ablakszemével kaczerán, hivatogatólag pillantott le Baranyavárra.

Niczky gróf csak olyan főispán volt, mint a többi. Se nem jobb, se nem rosszabb a Deákné vásznánál. A főispánságot méltóságnak nézte. Olyanformának, mint őseiről reámaradt diszkardját, s törökművü, zománczos kardkötőjét. Ez is, az is arra volt jó, hogy minden esztendőben fölvegye egyszer-kétszer s parádézzon benne.

Ki dolgoznék diszmagyarban? Ki tartaná a főispánságot munkakörnek?

A tisztujításokat Niczky gróf rendszeren olyan időre tűzte ki, mikor vadászatnak ideje volt. Amikor tehát a szépet összeköthette a haszonnal.

A tisztujítószék napjai egyszersmind pompás vadásznapi napok voltak. S hogy az alatt a néhány nap alatt, a mit a főispán minden három évben a megyeháznál eltöltött, közügyekkel edeskeveset törődött, s kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a hozzáérkező kormányrendeleteknek érvényt szerezzen, arról ő méltósága igazán nem tehetett. Nem a kötelességérzete volt kicsiny, csak a vadászszenvedélye volt nagy. S mindenesetre enyhítő körülményül szolgált, hogy nagyszerű erdősegei voltak, tele őzbakkal és vaddisznóval.

Különben is Magyarország rendi-alkotmánya nem is türte volna az erélyes és munkás főispánokat. Szépen kikérték volna a tekintetes vármegyék, hogy a közigazgatás vitelébe a főispánok is beleszóljanak, olyan urak, a kiket a király nevezett ki, s nem a vármegye választott. Minthogy pedig természeti törvény, hogy minden testrész elsatnyul, a melyet soha sem használunk; a főispánság is elsatnyult bizony idővel s üres méltósággá vált. Munkára képtelen balkézzé vált.

Torgau grófnak mindjárt megérkeztekor üzente a főispán, hogy szívesen látja. A gróf fel is hajtattott rögtön a kastélyhoz.

A főispán nyulánk, sovány, simára borotvált képü, nagyon elegáns ur volt. A haja veres, mint valami angol lordnak.

Mint ugyanazon társaságbeliek, rögtön tegeztek egymást. A főispán üléssel kínálta meg vendégét, de egy árva szót sem beszélt az útlevél-históriáról, se Torgau grófnak, ezzel összefüggésben levő magán dolgairól. A vadászatra tért át, s csak azt kérdezte meg, hová küldjön a gróf holmiáért.

- Köszönöm, hanem nem akarnálak terhelni. Egészen jól vagyok a főbirónál.

A főispán elfintorította arcát.

- Szép tőled, hogy beletörődtél a helyzetbe, de végre is úgy gondolom, a komtesznek elég volt az önsanyargatásból. Csak nem akarod velem elhíttetni, hogy egy magyar táblabíró házában minden kényelmetek megvan? Még - fájdalom - nálam sem kapod meg mindazt, a mihez egy sokkal műveltebb országban élve, hozzászoktatok. Hát még a jó főbirónál! Ne vedd rossz néven, hogy mikor veled az a kalamitás történt, mindjárt nem ajánlottam fel tartózkodásul a

kastélyomat. De nem volt drezdai módra berendezett lakosztályom. S a komteszt meg akartam vele lepní.

- De kérlek, ez tulságos figyelem tőled.

- Nem tudom sikerült-e? Jőjj, nézzük meg.

A főispán kezével halkan tapsolt, komornyikja belépett.

- Vezess bennünket a drezdai szobába.

Torgau meg volt lepetve attól, a mit látott. A magyar főúr, mikor neki a német gróf esetét megírták, figyelmesen nézte a „Hof-kalender”-t. Kiböngészte belőle, hol van a Torgau grófok ősi fészke. Levelet írt a drezdai osztrák követségi tanácsosnak, a ki unokaöccse volt s ez (a kastélyban maradt öreg kulcsár utmutatása szerint), apróra megírta neki a Torgau gróf és az Elza komtesz néhány otthoni szobájának teljes berendezését.

Mikor a gróf ilyen messze, idegen földre, látta varázsolva a maga otthonát, nagyon meg volt hatva. Melegen megszorította a főispán kezét s áradozó szavakkal köszönte meg gavalléros figyelmét.

- Na tudod, ilyen figyelemre csak magyar mágnás képes. A hugomnak bolond nagy öröme lesz. Csak egytől félek. Ha szobáit viszontlátja, elfogja a honvágy. Pedig azt nem szeretném. Még öt-hat hetet óhajtanék tölteni vadregényes országokban.

Niczky gróf halvány, borotvált képe egykedvű maradt.

- Ennyi kárpótlással csak tartoztam nektek azért a sok kellemetlenségért a mi az én várme-gyém-ben ért titeket... Most menjünk a főbiróékhoz. Látogatást teszek a hugodnál és meg-hivom, foglalja el a szobáit még ma.

Elza nem hitt szemének, mikor Niczky grófot úgy mutatta be bátyja, mint a megye főispánját. A borotvált arczu, legujabb bécsi divat szerint öltözött, vereshaju elegáns ur élesen kivált a magyar ruhás, sarkantyus csizmás, kardos urak környezetéből.

Az is feltűnt neki, hogy a magyar mágnás latinul beszélt a főbiróval, Szirmaival németül. A főbirónéval néhány magyar szót váltott, de töredeazve, küzdve a nyelvvel, idegen kiejtéssel.

Hanem mindezt elfeledtette vele az ő kedves leányszobájának váratlan viszontlátása.

- Ön nagy varázsló, mondá a főispánnak az ebédnél s ragyogó szemét rajta felejtette.

Ebéd után megmutogatta a gróf a kastély nagy lovagtermét.

A falról az ősök képei tekintettek le a kis társaságra. Tigriskaczagányos, bajuszos, marczone férfiak, hosszú hajuk fényes csigában a vállukat verte.

Elza mosolygott.

- Ezek az ön ősei?

- Ezek. Van olyan is, a ki a vérpadon halt meg, nem egy közülök a csatatéren.

- Ki hinné el, hogy ön ezektől való? Közöttük s ön közt gróf, - hogy is mondjam csak, - nincs semmi átmenet. Nincs önnek olyan hires lova, a melyik e családi képek és az ön külseje közt tátongó mély szakadást átugraná!

Niczky gróf a lovagterem egyik homályos zugába vezette a komteszt.

- Nincs ugrás a természetben, grófnő. Ime, az átmenet.

Két ősére mutatott. Mind a kettő diszmagyarban volt lefestve, de arczuk simára volt borot-válva és puderozott parókát viseltek.

- Ez itt az apám, az meg a nagybátyám. Ők Mária-Terézia korában éltek, de még magyarul valamivel jobban tudtak nálam.

Elza grófnő megállott a két kép előtt és sokáig nézte.

- A ruhájok legalább magyar volt.

A főispán elfordult az ősei arczképétől. Kinyitotta az erkélyre vezető ajtót, a honnan pompás kilátás nyílt az egész vidékre, s nevetve mondá:

- Engem is megláthat diszmagyarban a megyei gyűléseken. Egyébként a mi nemzeti ruhánk viseletre nagyon alkalmatlan. Ugy hogy az inkuiziczió kinzó eszközei között a spanyol csizma mellett, a magyar nadrág s a prémes magyar mente jogosan helyet foglalhatna...

Elza grófnő kiszaladt az erkélyre s a kökorkláton kikönyökölve, a szőlőktől körülfogott, lomb-tengerbe fulladó kisvárost nézte.

- A főbíróék házát keresem.

- S benne persze Ádit?

- Ki az az Ádi.

- Mintha nem tudná: a Szirmai. Hallottam, hogy jól eltöltötték az időt együtt. Az Ádi különben jó gyerek. Nekem igen jó vadászpajtásom. Azért nem irigylem a vadászszerencsáját.

A grófnő piros lett, mint a láng. Azután félrehuzva száját kurtán válaszolt.

- Milyen jól van értesülve...

Egy ideig még a vidéket nézte, azután hátat fordított a beszélgetésbe merült két férfinak, s a lovagtermen keresztül visszatért szobájába.

Előkereste naplóját és megfigyelésképen ezt írta bele: „A magyarok főuri osztálya német. A nemzeti ruhát még magukra öltik néhanapján, de magyarul már egy szót sem tudnak. Oly jelenség, a melyet a világ egyetlen népénél sem láttam. Egy dologban azonban hivek maradtak őseikhez: lúdtollal irnak. Ha ugyan egyáltalán irnak.”

*

A főispán megérkezése haza csalta a megye főnemességét. Legtöbben Bécsből jöttek meg nyári tartózkodásra birtokaikra, magukkal hozva a császárváros divatját, szokását, izlését, irodalmi műveit, pletykáit, egész levegőjét.

Egymás között francziául vagy németül beszéltek. A nők inkább francziául, a férfiak szivebben németül.

Most természetesen tele voltak a császárváros legfrissebb hireivel. Napoleonról beszéltek, a ki ellen Ausztria titokban fegyverkezik.

A mig Napoleon Spanyolországba vonul, hogy személyesen álljon élére hadainak, s tábornokainak vereségét diadallá változtassa, addig Ausztria csöndben elkészülhet és hátban támadhatja meg halálos ellenségét.

- El vágjuk Napoleont, - mondá a főispán - Franciaországtól. Hadd zuhanjon le és törje össze a csontjait.

A jó Niczky gróf tudnillik a Napoleon helyzetét úgy képzelte, mint oly emberét, a ki vékony kötélen a mélységbe ereszkedik. Csak a kötelet kell elvágni, hogy nyomorúltan elpusztuljon. Ahoz pedig nem kell egyéb, csak egy jó fehérvári bicska.

Szirmai nem látta rózsásnak a helyzetet. Korainak tartotta a Stadion háborus tervét. Ő attól félt, hogy - mint azt az erfurti találkozás is bizonyítja - Sándor csár barátsága és jóindulata Napoleonnal van. Minthogy pedig Németország le van verve, Ausztria egymaga nem szállhat szembe a század legnagyobb hadvezérével.

A készülő háboru mellett sok szó esett az ifju királynéről. A mágnásasszonyok, a kik a telet Bécsben töltötték, tele voltak a csodaszép, fiatal királyné magasztalásával. Azt mondták, hogy férjét az imádásig szereti; hogy szenvedélyes leveleket írogat a sokkalta korosabb Ferenczhez; hogy, udvari dámák szerint, leveleiben „liebster Schatz”-nak, „besten, gütiger Schatz”-nak nevezgeti felsége férjét.

Valóban, Mária Ludovica ebben az időben Bécsnek legnagyobb csodája volt. Odaadó szerelme férjéhez, megjelenésének bájosága, kedvessége a melylyel mindenkit behálózott, merészen szárnyaló szelleme, - a melytől, apró, nehéz röptü madarak módjára, - messze elmaradtak kortársainak gondolatai: mindennek hire, hatása úgy eltöltötte egész Bécset, mintha az ócska Burgban a boldog Ferencz ablakai alatt hársfák virágoznának.

Niczky azt is tudni vélte, hogy az ifju királynénak az államügyekre nagy befolyása van. Hogy Ferencz király, a kire még soha, egy minisztere sem volt hatással, maga is érzi lenyűgöző erejét a felesége akarataának.

- Igen, igen, a háboru meglesz. Nem azért, mert Stadion akarja, hanem főleg azért, mert a királyné is mellette van s mert Napoleonnak a háboru soha sincs kedve ellen.

Hanem, - s ez az idegen grófnak feltűnt, - ez a fényes társaság, csupa történelmi nevek viselője, a háborut, Napoleont, a hadsereg alattomos készülődését és Stadion diplomáciai pókhálószerését oly hirtelen abban hagyta, mint a hogy a félig hervadt rózsa kiesik a falusi leány hajából.

A külső politika, a nemzetközi események alakulása, idegen országok készülődése, mindaz, a mi független népek számvetésében örökösen szerepel, csak félig-meddig tudta lekötöni érdeklődését Magyarország fiainak, a mely országnak hatalmi külpolitikájáról háromszáz esztendő óta a német gondoskodik...

De ha már Napoleonról folyt a terefere, valakinek eszébe jutottak a francia foglyok. Egész kis telep volt már. Egyrészt apró hajó-mintákat faragott, mások madarakat tanítottak be nagy türelemmel. A betanított madarak átrepültek a folyón s egy fütytyentésre visszajöttek. Egyik-másik fogoly kottát másolt. A szemrevalóbbakat s műveltebbeket nyelvmesternek vagy tánczmesternek fogadták fel nemesi családok fiai és leányaihoz.

Néhány szál rokkant katona őrizte a fogolytelepet; a folyó partján épült szellős fabódékat. Egyiket-másikat elfogta az emésztő honvágy, azok megugrottak a nélkül, hogy valaki üldözte volna. A többi jól érezte magát. A hadviselésben elgyötört, sovány, fekete ficzkók kipihenték magukat istenigazában, s áldották a magyarok jószívűségét és vendégszeretetét.

A nap erősen sütött, Elza és a többi hölgy csipkés napernyők árnyékából leselkedett a francia hadfiakra.

A főispán rájuk akart ijeszteni s azt újságolta nekik, hogy Napoleont megverték. A bozontos, sötét haju katonák gyanakodva, hitetlenül hallgatták. Ravasz mosolyuk elárulta, hogy egy szót sem hisznek el belőle. Meglátszott egész valójukon, hogy Napoleont győzhetetlen nemzeti hősnak tartják.

A tréfa fejében aztán egy hordó bort gurított fel a pinczéből Niczky. Csapra ütötték s bádog poharukat lelkesedve a hölgyekre köszöntötték.

A folyó kanyarodását követve, Elza grófnő elmaradt a társaságtól. Nézte a napfényben ragyogó csendesen, csaknem észrevétlenül mozgó hullámokat.

Az élet is így folyik le szakadatlanul. Nincs benne megállás sehol. A legkedvesebb óra is el-siet. Néha azt gondoljuk, megállítottuk az időt, oly észrevétlenül mozognak tovább hullámai. De akár napfényben csillog a folyó, akár reászáll a köd vagy az éjszaka sötétsége: minden hullám megy a maga útján tovább... Megy, megy és meg nem áll.

Napernyőjét lezárva, girbe-görbe fűzfához támaszkodott. A folyó körül vad liliom nőtt és sás. Távolabb bozót huzódott, csalt, a mely tele volt éneklő madárral. Azon túl learatott buza-földek és szőlőhegyek következtek.

Maga sem tudta miért, sóhajtott. Halk, elnyomott sóhajtas volt ez, a mely minden ok nélkül szakad fel a fiatal leányok szívéből...

Két férfinak is tetszik, ketten viaskodnak érte némán, s most egyik sincs közelében. Szirmai bátyjával fehér sasra les. Ide látszik puha vadászkalapja mindkettőnek. S a másik, a vad, szilaj, napernyőt akar hozni neki Bécsből. Nem nyomoruság az, hogy reá e pillanatban egyik sem gondol?

Az öreg fűzfa bizonyára sokáig marasztalta, mert nem mozdult mellőle. Egyszer csak ló-dobogás ütötte meg fülét. Tompa zaj, mint mikor magas fűben jár a ló.

Még ideje sem volt felnézni, mellette termett Pető. Nagy csontos lovon ült, a melyről szakadt a tajték. Ő maga le volt sülvé, haja, bajusza mintha megőszült volna, tele volt hintve a hosszú ut porával.

- Maga az Danton?

Pető nem szállott le a lóról, kezét csipőjére téve férfias szépségének tudatában győzelmesen, kevélyen nézett rá, mint valami hadvezér.

- Meghoztam a napernyőjét. Az utlevelük is nálam van. Amivel tulajdonképen nagy ostoba-ságot követtem el, mert ha utlevelük rendbe jön, maga úgy elszáll innen, mintha madár volna.

Elza örvendezve nyujtotta felé mind a két kezét. Későn vette észre, hogy vigyázatlan volt. Pető lehajolt, kemény, erős kezében mindkét kacsóját összefogta s csipkés kezelőjét meg-csókolta.

A komtesz kirántotta magát.

- Hová gondol?

Pető leszállott a lóról. A kantárszárat karjára akasztotta és nehézkesen, a szárazra kijövő tengerész dülöngő, bizonytalan járásával a leányhoz lépett.

- Két ló dőlt ki alólam Bécsig.

Azután oda nézett a francia foglyok barakjai felé, sötét szemét sokáig nem vette le a fiatal főurak és főuri dámák világos elegáns öltözeteiről. Szirmait nem látta. A két vadászkalap abban a pillanatban tűnt el a bozótban, mikor ő lóhalálban megérkezett.

- Csak most látom, hogy maga főuri társaságban van. Tudhattam volna. Tisztujtás napja közeledik, s megýénket ilyenkor rövid időre szerencsétlenni a veres pávián.

- Kit hiv maga veres páviánnak?

- Niczky grófot. S minden grófot, a ki Bécset majmolja, föltéve, ha veres a haja... Ah, hát maga jól töltötte idejét, amig oda jártam. Tisztelete, - hogy azt ne mondjam vonzalma, - Szirmai iránt kétségtelenül növekedett. Mert ő a Niczky és Siczky grófok illusztris társa-

ságába „fel van véve”. Megengedik neki, hogy ugyanazt a levegőt szivja velük... S ő mohón be is szivja az előkelő világ illatát... Aki nem tudná róla, hogy ki ija-fija, még tévedésbe esnék a származása felől. Oly tökéletesen racscsol, mint azok, oly sima, oly alkalmazkodó, oly selyemtalpu...

- Csunya szája van Pető. Mit vétett magának Szirmai?

- Mit vétett? Nekem ugyan semmit. A világnak vétett azzal, hogy született... Azt hiszi ugy-e, gyűlölöm? Volna is kit gyűlölöm! Ha gyűlölném, összetörném, mint a maga napernyőjét. De veszedelmes embernek tartom. Olyannak, a ki szomorú betűkkel írhatja be nevét a mi történetkönyvünkbe... Magasra fog szállani; mert elég könnyű... Mindez azonban magára nem tartozik, azt hiszi legalább. Pedig csalódik. Ez az ember úgy járkal maga körül, mint valami macska. Ovatosan, kímérten, ravaszul... S hogy magának megtetszhetik: ez a gondolat vér-felhőket támaszt a szemem előtt...

Elzát még e szeszélyes, indulatos beszéd sem tudta kizökkenteni álmodozó hangulatából. Gyöngéden nézett Petőre, gyöngédebben, mint bármikor.

Ez a kifürkészhetetlen, biztató, kaczer leányszem nyugtalanította Petőt.

- Mit akar tőlem?

- Mit akarnék?

- Velem nem játszhatik büntetlenül... Ahogy így néz rám, édesen és biztatóan, úgy érzem magamat, mint a megrepedezett, szomjas, kiégett föld, ha langyos, tavaszi permeteg éri! Csak a vágyamat fokozza, szakadó, örökös záporosók után...

Elza leküzdhetetlen ösztönt érzett, bevilágítani e kemény férfilélek legtitkosabb mélységébe.

- Magával nem lehet játszani? Hát talán mással lehet?...

- Próbálja meg.

- Kivel próbáljam meg? Mondja?

- Mit tudom én? Szirmaival, a veres páviánnal,... vagy akivel akarja. Csak velem ne.

- Lássa, Pető, magának sohasem lesz a nők körül szerencséje. Mert a maga fegyvere az ijesztgetés, a megfélemlítés.

- Hát, kérem, itt a napernyője. Az utlevelet majd csak a bátyjának adom oda. De csak egy föltétel alatt: ha még két hétig itt maradnak.

- S két hét múlva?

Pető nem felelt. A lovához lépett s felült reá.

- Nem kísér el?

- Nem. Nincs mit keresnem a felső tizezernek irigyelt társaságában. Hadd huzódjanak meg közöttök azok, a kik eltévesztették hivatásukat. A kik megyei esküdtek, holott az Isten is lakájnak teremtetten őket... Adieu, grófnő.

Megsarkantyuzta lovát és nehézkes, lassu ügetéssel kilovagolt az országutra. Mikor kiért, a kengyelben fölállva, izmos karjával a kalapját lóbálta Elza grófnő felé.

Ebben a pillanatban a bozótban két lövés esett. Torgau gróf és Szirmai háromszáz láb magasságban reálóttak egy fehér sasra és szerencsésen elhibázták.

VI. Elül tűz, hátul víz.

Elza grófnő, korához képest, már is mesteri fogékonyságot tanusított a szerelem művészetére. E korai fogékonyságot nevelésének köszönhette. Abban az időben, főleg a főrangú világ körében, nagyon ki volt fejlődve a szerelem tulfinomodott művészet. Az erkölcsös és komoly német nép liliputi udvarainál és arisztokrata családainál sem volt ez másképp; csak tisztességesebb formákban jelentkezett, mint Franciaországban, a hol véres forradalmak melegágya lőn.

A fiatal francia császárság megfélekezett róla, hogy ő a forradalom törvényes gyermeke, s Napoleon udvarának esztelen fényűzése újra megteremtette az ingerlő kalandok és szerelmi dőzsölések korszakát.

Elza, mint korának minden más előkelő kisasszonya, jó és gondos nevelésben részesült, de minden átmenet nélkül jutott a gyerekszobából a felnőttek társaságába.

Korán tanuja volt urak és hölgyek szerelmeskedésnek. A főúri körök érintkezésének szabad hangja, merész vidámsága, áttetsző célzásai, nyomot hagytak lelkében. Körülötte regények számai szövődtek, egyetlen éjszakán kinyitott szerelmi idyllek hervadtak el. Minden férfiről tudta, melyik nőbe van belebolondulva, s minden nőről, hogy melyik férfi tetszik neki.

A társaság, a melyben élt, állandóan olyan volt, mint az üvegházak langyos, kissé mesterkéltné, de mindig kellemes levegője. Az a levegő, mely tele van lombfakadással, levelek képződésével, bimbók fészlésével és gyümölcsnek érésével, bár odakint tél van, farkasordító hideg.

Ez volt az oka, hogy bátyja utazásokra vitte el magával a koránfejlett leányt, s ez volt az oka, hogy mint az érzékeny órainga, szive Szirmai és Pető között mozgott szüntelenül, sőt jóleső érzéssel fogadta a főispán szemenszedett figyelmességét is.

Hogy idegen országban, valahol az Isten háta megett, férfiak fülig belé szeretnek, ez az ártatlan és semmire sem kötelező mulatság tetszett neki. Nem szerelem volt, a mit irántuk érzett, mert akkor tudott volna köztük választani; csak izgató játék, ingerlő időtöltés, komoly hadjáratokra előkészítő katonai gyakorlatok.

Női ösztönének finom, érzékeny mérlegnyelve, valamivel, egy hajszállal talán, Szirmai felé billent. Talán azért, mert ő is hozzá tartozott, az ő külön világukhoz; vagy azért, mert versenytársában, Petőben, nagy gyűlöletet tudott ébreszteni. Erős, kiváló egyéniségek tulajdonsága.

Viszont Pető a hiuságát csiklandozta. Büszke volt rá, hogy ezt a „vad bölényt”, (ahogy Petőt a főispán bizalmasan nevezte), megkoszorozott homlokkal, vékony selyemkötélen, akár a vágóhidhoz elvezetheti.

Szirmai látván Pető erőlködését, vissza akart vonulni, de Elza nem engedte oly könnyen. S bizony a társaság sem.

A magyar főúri családok Bécsben töltötték a telet. Csak a tél fáradalmait jöttek kipihenni kastélyaikba.

Dél előtt a hölgyek és urak kilovagoltak. Ebéd után billiárdot játszottak. Délután az erdőt bujták, esős napokon francia regényeket olvastak. Este rövid, könnyű vacsora után, operarészleteket énekeltek, vagy himeztek, s tea után tizenegy órakor lefeküdtek.

A falusi élet szüretig ebből állott. A szüret aztán újra zajos vigsággá nőtte ki magát. Majd, mikor az új bor már a pinczében erjedt, kopófalzával üzték a vadat, s a hölgyek újra Bécsbe készülődtek.

Ez a falusi élet, a mely tulajdonképen lomha nyújtózkodáshoz hasonlított, Torgau grófnak és hugának kapóra jött. A gróf ráért mindenféle tücsköt-bogarat, ritka növényt összeszedni, a komtesz meg kedvére flirtelhetett. Lovaglás közben többnyire Petővel találkozott. Ebéd után Niczky gróffal billiárdozott. Este pedig, míg a többiek divatos operákat énekeltek, behúzódott Szirmaival egy sarokba, s míg az ifjú elmondta neki a nap eseményeit, álmodozó, ragyogó szemét le sem vette róla.

Szirmai helyzete ebben a zárkózott főúri körben érdekes volt a maga nemében. Niczky gróf barátsága nyitogatta ki előtte az aranyozott, gögös ajtókat. Nem tolakodott közéjük, nem restelte előttök származását, de nem is kérkedett vele.

Pető vagyonosabb családból való volt, mint Szirmai, még sem tudott utat törni magának a főispán környezetébe. Azok őt egyszerűen vad bölénynek hívták. Ennek a nemes vadnak, a mely ma már kiveszöben van, s a rengeteg sűrűjében érzi jól magát.

Ezért aztán Pető Niczkyn s az egész ragyogó kompánián véres bosszút állott. Összegázolta gunyjával, gonosz nyelvvel őket, a hol tehetette. A vármegyénél pedig ellenük bujtotta a középnemességet, s erős demokratikus eszmeáramlatokat tartott ébren Baranyaváron, megfagyasztva őket - mint a kocsonyát - a népszerűtlenségnek hideg levegőjében.

Szirmai nem majmolta a főúri szokásokat. Rossz tulajdonságaikból nem ragadt rá semmi. Abban rejlett ereje, mert köztök élve, meg sem kísérelte, hogy hasonló legyen hozzájuk.

Nem egyszer ítélte el hibáikat, azt pedig, hogy magyarságukból kivetkeznek, lángoló szavakkal ostromozta. Ám végre is, nagy vagyonuknál, társadalmi összeköttetésüknél, befolyásuknál fogva a kormányzat s az állami tekintély szilárd oszlopait tekintette bennük. Azoknak a szeszélyes, szemet-szívet gyönyörködtető, felséges zuhatagoknak tartotta őket, a melyeknek roppant erejét ha valaki szabályozni és felhasználni tudná, nemzeti jólét és nemzeti dicsőség származnék belőlük...

Politikai barátság volt tehát az, a mi a fiatal esküdtet a főispán körével összehozta. Nem úgy tartozott hozzájuk, mint a hogy nyelvtanítójuk, hoppmesterük, vadászczimborájuk, és azok a kóbor művészek, a kik a családi képtárak számára dolgozva, hónapokat töltöttek el kastélyokban.

Niczky kívül, nem is voltak bizalmasok hozzá a fiatal urak. A grófnők és bárónők nem adtak neki kedveskedő nevet, mint selyemszörű uszkárúknak és háttas lovúknak szokták. Tartózkodó, nyugodt modora, önérzetes udvariassága fölébelyezte őt minden megaláztatásnak s leereszkedő bizalmaskodásnak.

Egy este, míg a szalonban Traviátát énekeltek, a főispán félrehívta Szirmait.

Kimentek a terászra. Szuroksötét este volt, csillag nem fénylett, pásztortűz nem lobogott sehol.

Rekkenő, fojtott meleg volt, közeledő zivatar jele.

A parkból felhallatszott a rezgő nyárfa s a kanadai tölgyek leveleinek mozgása.

A főispán leült a márvány lépcső karjára s hosszú lábszárait lelógatta. Kedvencz kutyája a mely lent kóborolt a fák alatt, megismerve lépését felsompolygott hozzá és csendesen lefeküdt ura közelében.

- Pszt, Cáró, most ne háborgass... komoly beszédem van Ádival.

Szirmai nem ült le. Két karját mellén összefonva, (ez napoleoni póz volt abban az időben) figyelmesen a főispánra nézett.

- Ki akarlak nevezni tiszteletbeli szolgabírónak.

- Köszönöm.

- Ne köszönj semmit. Kettőnk közül én tartozom neked köszönettel, hogy oly hű vagy hozzám.

- Nem hozzád vagyok hű, az elvekhez, a melyeket szolgálsz.

Niczky gróf vállat vont.

- Na hát az elvekhez... Hanem most nem erről akarok veled beszélni. A kis Elza grófnőről.

- Ő róla? Nem értem.

- Érthetnéd pedig. Szerelmes beléd.

- Tudod, hogy ebben az egy dologban nem szeretem a tréfát.

- Nem is tréfálok. Tréfál az ördög. Mondd, tetszik neked?

Szirmai büszkén fölemelte fejét.

- Miért kérded?

Niczky gróf veres feje csupa jóakaratu mosoly volt.

- Nem pusztá kíváncsiságból. Azért kérdek, mert szeretnék megházasítani.

Szirmai hangja türelmetlenséget árult el.

- Nem vagy te Mária Terézia. Majd csak magam keresek magamnak feleséget.

A főispán kezének hanyag mozdulatával az esküdtet elhallgattatta.

- Pardon... Ha nem szereted Elza grófnőt, akkor nem mondtam semmit.

Szirmai humoros oldaláról fogta fel ezt az éjjeli párbeszédet.

- Miért szeretném?

- Vagy úgy? Akkor bevallom, csalódtam. S a csalódás rám nézve kellemes is. Ha így áll a dolog, magam fogok udvarolni neki. Ha nem ad kosarat, feleségül veszem.

Fölállott, mint a ki dolgát jól végezte s megindult a kivilágított szobák felé, ahol éppen Elza énekét tapsolták.

Szirmai engedte, hogy elmenjen. Mozdulatlanul állott a sötétben s a főispán vallomását forgatta eszében.

- Miért hitte, hogy engem szeret? S Pető is miért hiszi?... Mi az, a mit iránta érzek?

A kivilágított ajtóban megjelent Elza karcsu alakja.

- Megsejti-e, hogy közelében vagyok? Ahogy a só megérzi az esőt.

De bizony a leány nem érezte meg. Nehányszor kikémlelt a sötétbe, s hirtelen elsikoltotta magát. Cáró, a főispán vadáskutyája, észrevétlenül mellette termett és fejével nyájasan hozzá dörgölődött.

- Cáró megértette, miről beszélünk - gondolta Szirmai csendes gúnynyal. - S már is udvarol leendő asszonyának... Na semmi. Megszököm. Megyek haza anyámhoz, ugyanis régóta nem beszélgettük ki magunkat bizalmasan... Pá, Elza grófnő, jó éjszakát... Végre is, a dúsgazdag

Niczky gróffal én csak nem versenyezhetek?... Egy álommal több vagy kevesebb, - az a férfi pályáján nem számít...

Lement a márványlepcsőn, de a parkban, a szökőkút közelében megállott.

- Hát szegény Danton? A kis komtesz menyasszonysága csak növelni fogja mágnás gyűlöletét... Ugyan ébren találok-e még anyámat?

Alig ért ki a jegenyefák alá, Niczky gróf érdekes, veres feje Elza grófnő mellett bukkant fel.

- Sajnálom, hogy a szép énekét nem hallottam... Szirmainak vallottam be hogy mennyire imádom. De mit szól maga hozzá? Akar-e feleségem lenni?

Elza grófnő elpirult, azután elsápadt meglepetésében.

- A Niczkyek mind olyanok, mint maga? Forgósél módjára rohanják meg az embert? Engedjen legalább lélekzethez jutnom...

- Feleljen röviden. Igennel vagy nemmel.

- Mintha az olyan könnyű volna... Azt sem tudom még, odaadnak-e? Márcziusban multam tizenhat esztendő...

*

Szirmainé a fiát várta. A földszintes nemesi porta minden ablaka sötét volt már, csak ő nála égett mécses.

Szegény mágnás kisasszony volt, szegény mint a templom egere, mikor Szirmai megkérte a kezét. Hozzáment a tehetséges hivatalnokhoz, néhány száz hold földet és a régi nemesi kuriát vivén magával hozományul.

A házasságot egyikük sem bánta meg soha. Szirmai - a felesége rokonsága révén - magas állami hivatalba jutott. A hölgy meg valódi élettársra tett szert az urában, hű, engedelmes, figyelmes, udvarias férjre, aki őt a tenyerén hordta.

Szerényen, összehúzódva kellett élniök, ám az nem zavarta meg boldogságukat. Ha fényűzésre nem is telt, de mindenük megvolt, s a mi fő, nem volt soha adósságuk. Mint a halott embert a reá kötött nehéz kőnek súlya, úgy huzza le örvénybe az adósság a hivatala, esze után élő embert. Az ő nyakukon nem volt ily nehéz súly soha. Ám ha takarékosan éltek is, házuk uri ház volt. S ha a fényűzésre nem telt is, arra telt, hogy egyetlen fiokat a leggondosabban neveljék.

Hét éves korában már franczia és angol nyelvmester járt a házhoz. Tíz éves korában már pompásan muzsikált és ismerte a kottát. Vivni, lovagolni, uszni, lőni megtanult, mihelyt fölcseperedett. S a bécsi Therezianumba fölvétetvén, kifogástalan, művelt urat faragtak belőle.

A kis Ádám volt életüknek egyetlen öröme. S bár egész lelkületükkel rajta csüngtek, mégsem kényeztették el majomszeretettel. Csak fölfegyverezték tudással, tapintattal, okossággal, erővel és ügyességgel az élet nagy harczeit.

Mikor férje szívszélhűdésben hirtelen meghalt, kis nyugdíjjával végleg Baranyaváron vonta meg magát Szirmainé. Nem volt inyére, hogy fia a megyénél vállalt szolgálatot. Azután bele-nyugodott: jó előkészítő iskola lesz az jövőre fényes pályájához.

Mert Szirmainé fényesnek, nagyon fényesnek álmodta fia pályáját. A fiu nagy tehetségei az ő szeme láttára fejlődtek ki. Hogy mily akaraterő, mily munkabírás, mily kitartás s mily nemes dicsvágy lakozik benne: azt ő tudta leginkább.

Gondolata mindig a „császár” személye körül kóválygott, a ki minden emelkedésnek, minden hivatalnak, minden kitüntetésnek, minden dicsőségnek és hatalomnak kutfeje. Türelmetlenül várta: fia, a nemes, a jó, a nagy, a lángeszű, mikor találkozik szemtől-szembe a kegyes uralkodóval. Arról álmadozott álmatlan éjszakákon, hogy ez a találkozás forduló pont lesz az ő életükben. A két ember megismeri és megszereti egymást...

Napoleon szédítő emelkedése különben is megzavarta az emberek fejét. Azóta a gunyhókban, az alsóbb néprétegekben, a csapszékekben, az iskolákban és a kaszárnyákban ily tüneményes pályafutásról ábrándoztak. Napoleon a világ feje fölé nőtt, mert alkalma nyilott tehetségeinek érvényesülésére. Az ő Ádámjának sem hiányzik egyebe: a kedvező alkalomnál.

Fiát várva, az öreg asszony imádkozott. Hangosan imádkozott a régi rokokó butorok, a rézkeretbe foglalt apró családi képek, s a nagyapjától reámaradt kakukkos óra társaságában.

Ez a kakukkos óra ritkaság volt a maga nemében. Minden óraütésre egy szuronyos katona sétált ki rajta. Tizenkét órakeret tizenkét ily apró bronzvitéz állott sorba, miközben az óra szerkezetébe elrejtett muzsika a Laudon indulót játszotta.

Ez alatt fia, mi türes-tagadás, egy kicsit nehéz szívvvel hazafelé tartott. Az égbolton távoli villámlás fénye látszott, mintha az égen tüzes szemek hunyorognának. A jegenyefát megrázta a szél, s valahol a temető tájékán, megszólalt a kuvik...

Nagy csöppekben kezdett esni az eső; de mintha a felhőnek akadozna a lélekzete, az eső szüneteket tartott. Szirmai mégis csurom viz volt, mikor anyjához belépett.

Szirmainé letette a pápaszemet, becsukta az imádságos könyvet s a fia homlokát megcsókolta.

- Csakhogy itt vagy, édes fiam. Félttem, hogy megázol... A kastélyból jössz?

- Onnan.

Mindjárt észrevette fia homlokán és szemében a kiállott vihar nyomát. Nem is kell valami éleslátás meglátni, ha a szél a fa virágos ágát meghajlítja...

Mégis, úgy tett, mintha nem venne észre semmit.

- Hogy mulattatok?

- Elég jól. De ez az élet nem való nekem. Megrozsdásodom itt, anyám, s fiatal éveim elmulnak észrevétlenül. Napoleonnal új háború készül. Már gyűjtik is a sereget Krakó körül. Szeretnék beállni katonának...

Szirmainé megrezzent.

- Csak annak ne, fiam. Hiszen senkim sincs kivüled.

- Ne félts, anyám, a hajam szála sem fog meggörbülni. Csillagom van, hidd el, s a te szereteted lesz csodatevő talizmánom..

Szirmainé csendes busongással válaszolt.

- Erről te nekem soha sem beszéltél. Attól félek, hirtelen határoztad el magad. Megállj csak egy kisé, gondolkozzunk...

Szirmai leült a sámlira, az anyja lábához. Ez volt a kedves helye, ha vele bizalmasan beszélt. Fejét az öregasszony ölébe hajtotta, onnan nézett föl reá bánatosan.

- Niczky gróf házasodik. Elveszi a német gróf leányát.

- Hát ez az? Ez a bajod, lelkecském? A kis Elza férjhez megy?... Talán jobb is lesz így, Ádám...

- Miért lesz jobb?

- Tudja Isten, mintha nem hozzád való volna. Láttam egyszer a Pető társaságában. Ugy vettem észre, egy kicsit kaczer.

- Baj is az, anyám. Jól áll az a leánynak, mint a virágos ágnak, hogy hajladozik.

- Hiszen jól áll, de ne felejtsd el, te a szerelemben nagyon érzékeny vagy. Kevés kell ahhoz, hogy boldogtalan légy. Verd ki a fejedből a kis Elzát, fiam... Hogy leszel nagy ember, ha ily korán hurokra kerülsz?..

Megsimogatta fia arcát, mint kis gyermek korában, mikor reá akarta beszélni valamire.

S azon az éjszakán nem tudott aludni egy szemet sem a jó öreg asszony. A fiáért imádkozott. Reggel felé szunyadt el s diadalmas hősnek álmodta Ádámot, aki elől Napoleon hadai eszköz nélkül futnak.

VII.

Pozsonyi napok.

Az országgyűlést 1808. augusztus 28-ára hívták össze Pozsonyba.

Ez az országgyűlés nagy figyelmet ébresztett mindenfelé, s az események függőnyei mögött készülődő francia-osztrák háboru miatt európai eseménynyé vált.

A bécsi udvar háborura készült. Bár valamennyi számításában keservesen csalódott, s bár maga Károly főherceg is esztelen vállalkozásnak tartotta a háborút, az önfentartás ösztöne, a Napoleon terveitől való félelem, ellenállhatatlanul háboru felé sodorta az udvart s az államférfiakat.

Azt a kedvező alkalmat, míg Napoleon Spanyolország leigázásával volt elfoglalva, nem volt szabad elszalasztani. A bécsi udvarnak tudomása volt róla, hogy Napoleon környezete Ausztria teljes szétdarabolását tervezi; hogy a Habsburgokat ki akarják dobni Németországból; el akarják venni déli tartományait, Galiciát, sőt Csehországot is. Mi maradt volna meg a hatalmas birodalomból, ha Spanyolország leverése után, az ő fölosztására kerül a sor?

A bécsi politika tehát a végső enyészetet készül megelőzni a háboruval.

Csak hogy minden körülmény ellene fordult. Oroszország hű maradt Napoleonhoz, sőt védő és dacszövetséget kötött vele Ausztria ellen.

Németország, amely titokban szövetséggel kecsegtette, Sándor cár nyomására, az utolsó órában cserben hagyta.

Anglia, a melyben leginkább bizott, amely Napoleon ellen állandóan harczra tüzelte a népet, de leginkább Ausztriát és a melynek keze a spanyol-eseményeket színrehozta: a gazdag, hatalmas Anglia nem akarta megnyitni pénzes zsákját. Alamizsnát kínált olvasatlan milliók helyett, holott Ausztria pénzügyei szánandó állapotban voltak. Pénz nélkül háborút viselni egy gazdag és lelkes ország lángeszű császára ellen, öngyilkossággal volt egyértelmű. Ausztria megkísérelte mégis.

Mindenkitől elhagyatva, Ferencz csak népeiben bizhatott. Ezért hívta össze a magyar országgyűlést.

A pozsonyi országgyűlés fölkelte Napoleon gyanuját. Igaz, hogy az alatt a czim alatt hívták össze a rendeket, hogy megkoronázzák a királynét; de Napoleon sasszeme eltalálta a bécsi udvar titkos szándékát. Pénzt és katonát akart Ferencz király megszavaztatni hű magyarjaival. Világos bizonyítéka a bécsi udvar háborus szándékának.

Napoleon azonban reménykedett. Az 1807-iki országgyűlés megtagadta a haderő átalakítását. Szenvedélyes viták tüzeiben hamuvá égett a kormánynak ez a fontos előterjesztése.

Gondolta magában: hadd üljön csak össze újra a magyar kupaktanács. Az majd újra elutasítja magától a hadsereg gyökeres átalakításának tervét; francia rokonszenvek lobbannak föl a magyarok szívében; s az országgyűlés makacs ellenállása kompromittálni fogja a bécsi udvart, a háboru küszöbén.

Maga a nádor is tele volt aggodalommal. Meg is irta azokat bizalmasan ő felségének. Kéz alatt azonban mindent elkövetett, hogy a követeket egyenként megnyerje a király tervének.

Baranyavármegye a népszerű Petőt küldte föl egyik követének. Szerelmi bánatában, hogy a főispán Elza grófnőt eljegyezte, bosszút esküdött és fényes szónoki diadalokra készült. A szónoki diadaloktól nem csak azt várta, hogy dicsőséget szereznek neki, de titokban azt is

remélte, hogy visszahódítja vele a kis komtesz szívét. Vagy legalább is megbánatja vele, hogy a mikor közte és mások között volt választása, - nem őt választotta.

Szirmai is fölment Pozsonyba. Niczky gróf nagyon kérte, menjen föl vele, hogy szükség esetén kéznél legyen.

Maga Szirmainé is küldte különben. Szinről-szinre fogja látni az ő fia a királyt s a bájos fiatal királynét. Ki tudja, nem válik-e ez a személyes találkozás fordulóponttá az ő életében?

Ily reményt táplálva, Ádámot gondosan fölkészítette az utra. Bucsuzáskor száz megtakarított aranyat adott át neki, hogy ne legyen hiánya semmiben. Legyen miből költeni, hogy ha kell.

- Jól megnézd ő felségét - mondá az urasszony, míg fia kibontakozott a hosszú ölelésből. - Azután apróra írj meg nekem mindent. Ne hallgass el előttem semmit. Azt legkevésbé, hogy megalapítottad a szerencsédet...

A rendek hangulatában a francia diplomácia csalódott. Spanyolország megrohanása fagypontra szállította le a francia rokonszenvet. Nem a szabadsághőst látták már Napoleonban, hanem a zsarnokot, a kitől sem a trónok függetlensége, sem a népek szabadsága nincs biztonságban.

A nádor és a kormány emberei jól kihasználták ezt a körülményt, s bizalmas beszélgetésekben, barátságos összejöveteleken nem szüntek meg megértetni a rendekkel, hogy Magyarország ősi szabadsága veszélyben forog. A trónt és magukat csak úgy védhetik meg, ha a nemzeti védelem ügyét új alapokra fektetik s a nemesi fölkelés szüette intézményét átalakítják.

Pető megkísérlette, hogy követtársai hangulatát megfordítsa. De ahhoz fiatal és tapasztalatlan volt, hogy reá hallgassanak. Szenvedélyes és makacs vitatkozási módja, marczangoló gunyja és merész gondolkozása hamar feltűnést keltett a követek között. Ám bármily türelmetlen volt is s bármily dicsvágyó, ezen az országgyűlésen nem tudta felvinni többre annál, hogy az idősebbek, e legkiválóbb férfiak, őt „reményteljes ifju”-nak tartásák.

Vigasztalhatta volna magát azzal, hogy ebben a pillanatban, a nála sokkal tapasztaltabb és ravaszabb vén politikai rókák sem tudták volna a közhangulat szélirányát megváltoztatni.

A király oly megnyitó beszédet mondott, amely a magyarok szívének hurján mesteri kezekkel játszott. A nemzet hazaszeretetére és alkotmányos érzelmére hivatkozott.

A rendek kitörő örömmel fogadták az okos, meleg fejedelmi beszédet. Szirmai az ifjúság karzatáról nézte, s nem tudott betelni Ferencz király kissé zavart, szórakozott, de szívből fakadó mosolyával. Mindaz a királypárti érzés, amelyet lelkében gyermekkor óta oly gondosan ápoltak, kitört belőle.

Egyetlen hang nélkül, mozdulatlanul ült helyén, csak a szeme égett, mintha a szokottnál többet ivott volna. Körülötte kiabált, lelkesedett az ifjúság. Csak ő ült közöttük némán. Félt megszólalni, félt megmozdulni. Azt hitte, eltűnik előle a ragyogó álmokép, ha életjelt ad magáról: az alkotmányos nemzetével összeforrott magyar király képe.

Niczky, mint főrend, a legelső padsorban állott az egyik érsek mellett. Egykedvű, veres feje nem lángolt a lelkesedéstől. Aranyos, drágaköves mentéjében, kardja markolatára támaszkodva, hidegen maga elé nézett. Csak olykor riadt fel, mikor körülötte zivatarhoz hasonló éljenzés támadt és a tekintetes karok és rendek képükből kikelve, kardjukhoz kapkodva lelkesedtek a fejedelem szózatán.

Az országgyűlés bejáratánál ember-ember hátán tolongott; lökdöste, nyomta, törte, tiporta egymást. Szirmai is közéje szorult az eleven emberfalnak. Nem vette le szemét a szárnyas ajtóról, könyökével és kardja markolatával kétségbeesetten védekezett.

Végre megjelentek az ajtóban a gárdisták, jöttek a zászlós urak, az ország primása, biborköponyogban; s balján a főherczeggel, az ország nádorával, maga a király.

Szirmai lábujjhegyre állott, úgy, hogy egészen közelről látta. Hosszu, sovány arcza, révedező tekintete, hajlott járása, arról tanuskodott, hogy a királynak nagy gond nyomja a szívét. Most nem mosolygott, mint bent a trónteremben. S így mosoly nélkül sokkal öregebbnek tetszett.

Szirmai szive összeszorult. Vajon mi aggasztja a magyar királyt? A magyarok lelkesedését látva, mégsem bizik a háboru kimenetelében? Attól tart: ez a lelkesedés, ez a hires históriai nevezetességü szalmaláng ingadozó trónusát meg nem menti?

Most hirtelen hátrafordult Ferencz. Valakit keresett bágyadt tekintetével. Hadsegéde, a ki az osztrák generálisok fehér kabátját és zöld tollbokrétás fővegét viselte, pillantását megértve, hozzá lépett. A király halkán szólt hozzá, de Szirmai minden szavát hallotta.

- A diszszázad kinézése fess volt... Szépen csinálták a tisztelgéseket... Meg vagyok elégedve...

Szirmai valami egyebet várt. Nem is csalódott föltevésében. Hallotta - s nagyon boldognak érezte magát e pillanatban, - mikor Ferencz a nádorhoz fordult és melegen megszorította a kezét.

- Kedvességed csodát művelt az én magyarjaimmal... Hová lettek a mult országgyűlés kuruczai?

A nádor mélabusan mosolygott.

- Mikor a trón veszélyben forog, felség, akkor nincs itt se kurucz, se labancz. Hüséges alattvalók vagyunk mindnyájan... Életünket és vérünket...

Már rég elmentek, oszladozott a nép is és Szirmai még mindig egyhelyben állott, mintha lába gyökeret vert volna.

Egyszer csak nehéz, erős kéz nehezedett a vállára. A hogy fölnézett, Pető állott előtte, gesztenyebarna, aranynyal áttört diszmagyarban. A szokottnál is daliásabbnak látszott. Nyestprémmel szegélyezett kucsmáján fehér kócsag tollak lengtek.

- Láttad a királyt?

- Láttam. Nagyon meg voltam elégedve a rendek magaviseletével.

- Meghiszem azt. Nubia párducza alázatosan megcsóválta a farkát. Sőt a farkára nemzetiszínű pántlika volt kötve... No de holnapután következnek a királyi előterjesztések. Nem kíván egyebet a kedves kormány, csak azt, adja ki kezéből az országgyűlés az ujonczmegszavazás jogát... Az angol parlament forradalma sokkal kisebb ok miatt kezdődött.

Szirmai nyugodtan, csöndes mosolylyal nézett ellenfelére.

- Szóval: mennydörögni fogtok. Jól is teszitek. Nyakunkon az ellenség, Spanyolország szabadsága után a mienket veszi el Napoleon, ha nem védjük a bőrünket; de azért mi sérelmi politikát folytatunk... A parlament tanácskozik... S a nagy hazafiak szónoklattal mentik meg a hazát.

Pető erős, hajlott szemöldjé fölszaladt a homlokáig. Volt arczában valami a szatyrból, mikor Szirmai kötekedve végignézett. Lábát szétvetve, kardját keresztbe tette a derekánál.

- Micsoda fiók aulikus vagy s Cicerónak mily halálos ellensége! Egyet ne feledj: Catilina is az volt... Az ujjonczmegajánlási jogot azonban nem adjuk ki a kezünkből... Nem adjuk ki még azért a szép beszédért sem, a mely Napoleonnak volt szánva s nem nekünk... Köztünk legyen mondva, a király beszéde úgy hatott rám, mint ezer meg ezer hangya finom lábainak csik-

landása. Az esőre, a vérzaporra, a háboru felhőszakadására gondoltam, ahogy hallgattam, a mit legelőször éreznek meg a hangyák, s a mi maholnap a nyakunkba szakadhat...

Szirmai állta, alig észrevehetően remegett, a mi nála az elfojtott indulat jele volt.

- Már látom, csakugyan a Danton szerepére vágyol. Ne érts félre: nem a vérpadra és a mártírhálálra, hanem a zajos szónoki sikerekre... Elismerem, ez is foglalkozás. Ezen a téren nem kívánok versenytársad lenni...

Hidegen köszönt és elment. Pető mérgesen utána nézett.

- Az udvar körül kódorog már. Itt akarja megvetni a lábát. Csak egyet nem tud még. Nem tudja, hogy a bécsi palota kapuja hasonló a konstantinápolyi érczkapuhoz: Botond bárdjával kell kopogtatni rajta. Az embert akkor hamarabb beeresztik...

Rossz kedve nem mult el akkor sem, sőt még növekedett, mikor keresztül törte magát az utcza bámészkodó népén, s füle hallatára dicsérték: „Szép ember. Micsoda gárdista lett volna belőle, ha egy szikrát magasabb volna”.

Ő, Pető Pál gárdista. Tigriskaczagányos, ezüst zsinóros, skarlátpiros öltözetében mozdulatlanul áll a trón mellett, széles pallosát kivonva, ellenben elrejtve hüvelyébe szeszélyes, vakmerő, felségsértő, szilaj gondolatait...

Szirmai egész álló nap talpon volt. Érdekelte az utcák örökké változó látványossága. Az arany küllőjű udvari hintók; a pofoncsapott kalapu, selyemharisnyás udvari lakájok; az udvari zsandárok fekete lószőr forgója s könyökig érő, spanyol bőrkecstyűje; a szolgáltatástól jövő udvarhölgyek; a tajtékzó lovon rohanó udvari futár, a ki bőrtáskájában Bécsből fontos híreket hoz; s végül a palota első emeletének tölgyfakéreges egyszerű sarokablaka, a hol a király sovány hosszúkás arcza, - hogy a nép kedvére megbámulhassa, - időnként megjelent...

Elfáradva ért este szállására. Anyjának levelet irt, (tele irt négy oldalt) azután átment a főispán szállására.

Niczky gróf nem volt otthon. A színházban volt, a hol Bécsből lehozott színészek játszottak. Gondolatokba merülve megvárta, míg hazajön.

Elmult tíz óra, mikor a főispán megérkezett.

- Te rám vársz, a helyett, hogy eljöttél volna a színházba? Az előadás rossz volt, de tüntettek a király és a királyné mellett... Ha megengeded, átöltözködöm.

Csöngetett. A komornyikja bejött s kezdte róla lefejtetni a szűk, aranyos ruhát, míg végre lábáról a sarkantyus csizmát rángatta le.

Niczky gróf megkönnyebbülve sóhajtott.

- Ugy érzem magam, mint az érett vadgesztenye, ha kiesik a tokjából... Sajnálom, hogy nem hozhattam el a menyasszonyomat. Haza utazott Drezdába, pedig úgy hiszem tetszettem volna neki ebben az olaj-zöld öltözetben...

Kényelmes polgári ruháiba bujva, hanyatt feküdt a széles török diványon. Két kezét a feje alá tette, édes pihenésnek adta magát.

Szirmai fel és alá járkált a szobában. Olykor, a mikor a főispán valamit mondott, szórakozottan megállott előtte.

Niczky egykedvű, érdekes arcza bágyadt volt a napnak sokféle fáradoalmától. Közönyös dolgokról beszélgettek, míg végre Szirmaiból kitört a lelkesedés.

- Gyönyörű beszéd volt. Azt mondta, hogy „örök időkre tartsuk fel a hazát”.

- Óh igen, a felség pompásan beszélt. Csak hangsúlyozása hibás még kissé... Általában nagy politikai sikert ért el. A királyné szépsége és fiatalsága elkábitotta az embereket... Mindenki csak arról beszél... A holnapi diszebéden a magyarokra fogja köszönteni poharát... Néhány magyar szót is fog mondani... Bizonyára lágy, elragadó olaszos kiejtéssel... Egy szép asszony, hozzá még királyné, a ki egészségünkre iszik... s még hozzá magyarul. Igazán pompás... Azután, a szép királyné nevére, Ludoviceum név alatt magyar katonai iskolát fognak alapítani. Nem kedves ajándék a nemzet számára?... Az udvar valóban ördögösen ügyes. Azt tartja: (bár csak azt tartotta volna mindig) többet észszel, mint erővel... Husz ezer ujjonczot úgy megszavazunk, mint a karikacsapás. Megengedjük, hogy a fölkelő sereget az ország határán kívül is alkalmazhassák... Sőt három esztendőre a nemzeti fölkelést átadjuk ő felségének, hogy rendelkezék vele teljes hatalommal... mind oly dolgok, a melyekért egy évvel ezelőtt szenvedélyes vitákat támasztottunk volna s kiforgatjuk sarkából a magyar földet...

Szirmai csodálkozással hallgatta.

- Mindezt megadja az országgyűlés? Pető hetvenkedett, hogy semmi sem lesz belőle.

A főispán oldalt fordult úgy nézett Szirmaira.

- Danton ur nagyon tájékozatlan... A szép, fiatal királynénak ki tudna ellentállani?

Szirmai nagy léptekkel rőtta a szobát. Szeme fénylett.

- Akkor hát megmentjük a trónt és Magyarország szabadságát!

Niczky gróf újra hanyatt feküdt. Sóhajtott, mintha ez a beszélgetés már untatná.

- Ugy van, ugy! Megmentjük a hazát és... visszaszerezzük a királyné anyjának olaszországi birtokait... Mert a háborúnak ez a titkos célja. Holnap mikor látlak?...

Lehunyta szemét, hogy így felöltözve, egy kicsit elszunditson. Szirmai köszönés nélkül távozott s csöndesen behuzta maga után a magas, szárnyas, hallgatag ajtót.

VIII. Aspern.

Napoleon, miután Eggmühlnél Károly főherczeg seregét megverte, néhány nap mulva Bécs alatt állott.

A gyors, kápráztató sikerek embere lévén, a főherczeg seregét a Duna balpartján hagyta, maga pedig toronyirányban Bécs felé indult. Jól tudta, hogy olyan az állam, mint az emberi test. Ha szíven szurjuk, rögtön meghal, bármily szívós életerő lakik benne.

A „birodalom szíve” Bécs, nem tudta mitévő legyen. A császár és udvara elhagyta, Károly főherczeg fölmentő serege még messze járt. S mielőtt megközelíthette volna a Habsburgok ősi fészket, már is meg volt verve.

Miksa főherczeg nagy tette szánta el magát: a főváros megmentésére. Elrendelte, hogy Bécset kutyafuttában megerősítsék.

Fontolgató, józan tábornokok ellene voltak az eszeveszett tervnek. Bécs nem alkalmas arra, hogy bevehetetlen erőddé tegyék. Be fogják tehát venni. Az ostrom azonban nagyon megromlathatja a gyönyörű fővárost. Hamuvá lesz sok drága épület, emlékmű, századoknak művészi alkotása, maga a császári palota is. Hamuvá lesz mindaz, a mit a Habsburgok sok száz éven át vagyont, értéket, kincset összehalmoztak.

Nincs is értelme annak, hogy Bécs Szigetvár sorsára jusson. Egyrészt azért, mert nem teremnek minden bokorban Zrinyi Miklósok, de meg azért is, mert 1805-ben ugyis járt már egyszer benne Napoleon. Szüzességének hire hát ugyis oda van.

Mindez az okos ellenvetés nem ingatta meg a főherczeget elhatározásában s a megrémült polgárság szeme láttára két pompás hidat leromboltak; egy harmadikat fölégettek, s a tüzérraktárakat úgy szét hordták, hogy kő kövön nem maradt.

A Rothenturm tájkéket a föld színével tették egyenlővé, nehogy az ellenség a külvárosokban megfészkelje magát. A hevenyészett bástyákra ágyukat vontak fel.

Két nap mulva a külvárosokban és a körülfekvő hegyeken kigyultak Napoleon őrtüzei. Bécs szorosan körül volt fogva.

Maga a francia császár Schönbrunnban tanyázott, a honnét kiáltványt intézett a magyarokhoz, felhívta őket, válaszsának maguknak nemzeti fejedelmet és legyenek teljesen szabadok és függetlenek.

Mig a veszedelmes szirénhang Schönbrunnból utat keresett a magyarok szívéhez, s a kiáltványt a francia lovasság ezer meg ezer példányban vitte át a határokon, Bécs védelme mulatságos fordulatot vett.

A francia bombák több helyen felgyújtották az aranyos császári várost, a mely sok felé égett. Az összehívott haditanács kimondta, hogy a fővárost lehetetlen négy napig tartani. (Károly főherczeg értesítette János főherczeget, hogy négy nap mulva Bécs alatt terem).

János főherczeg hallani sem akart tábornokai tanácsáról. Inkább a főváros romjai alá kívánt temetkezni.

Csakhogy elemi erők állottak vele szemben. Miután egy éjjeli kirohanás szerencsétlenül ütött ki és a francziák véres fejjel verték vissza a granátos zászlóaljokat, Miksa főherczeg átvonult a tábor hidján s a hidat maga mögött lerombolta, a székvárost sorsára hagyta... Bécs megadta magát.

A székváros eleste s a lanyha védelem, a melyben részesült, Károly főherczeget megrendítette.

A Bisamberg magaslatai körül vonva össze hadait, szemmel tartotta Napoleont. De a döntő ütközet elől kitért. Jól tudta, hogy - Wallensteinnal szólva - az ő táborában van most Ausztria. Ha a birodalom egyetlen valamire való seregét oly könnyelműen feláldozza: a Habsburg-ház sorsa meg van pecsételve.

Bár az udvar folyton támadásra sarkalta, a főherczeg nem mozdult ki figyelő hadállásából. Türelmesen várta, hogy Napoleon valami hibát, meggondolatlanságot kövessen el, mert csak így remélte őt legyőzhetni.

Szirmai is ott volt a táborban. A főherczeg vezérkari tisztje mellé osztották be a fiatal huszárhadnagyot, a ki égett a vágytól, hogy nagy dolgokat vigyen végbe.

Egyelőre azonban írott parancsokkal barangolt egyik ezredtől a másikig és - a mi meg lehetőségen unalmas foglalkozás - térképen gombostűvel kitűzdelte a francziák hadállását.

Ha az anyja a fiát ebben az időben látta volna, alig ismert volna rá. Egész valója megváltozott. Rövidre nyírt haju, feszes tartásu, cigány-feketére lesült katona volt. Nem kimélte magát, szívesen türte a testi fáradalmakat, keveset és röviden beszélt, s még a szép kék szeme is más volt: rideg, elszánt, fenyegető, mint a puskacső.

Nyolcz nap óta néztek már Napoleonnal farkasszemet, a nélkül, hogy meg mernék támadni. Bécs is elesett, az olasz alkirály ötvenezer emberrel jött, hogy a császáriakkal egyesüljön. Mihelyt egyesülnek, a háboru sorsa el van dőlve, mert tulerővel lesz dolga az osztrák-fővezéreknek. Tulerővel, azon a kis dolgon kívül, a mit a Napoleon katonái lángeszének és a hadi szerencséjének hívnak.

Egy juniusi délután a Bisamberg legmagasabb csucsára kísérte a táborkari főnököt Szirmai.

Derült, meleg délután volt, évfordulója annak a napnak, mikor Torgau Elzával a baranyavári országuton találkozott.

Mily sok minden történt egy esztendő óta. A kis grófnő férjhez ment. Niczky gróf őt is meghívta a lakzira, de nem ment el. Ha nem is szerelmet, olyasmit érzett a lány iránt, a mi a szerelemhez veszedelmesen hasonlít.

A tábornok leült egy kidőlt fatörzsre és tollbokrétás fövegét a fübe dobta.

- Meleg van, hadnagy ur... Magának jó szeme van, mit lát Nussdorf irányában?

- A francziák hidat vernek.

- Lássuk, mit akarnak... Kérem a látcsövemet.

Szirmai kivette bőrtokjából a tábornok látcsövét s üvegét gyorsan megtörölve odaadta.

A tábornok sokáig fürkészte a vidéket. Előttük a Duna villogott. Parti füzesek és rekettyebokrok közül úgy fénylett a széleshátú folyam, mint... mint az Elza grófnő szalontükei.

Az apró szigeten, a melyek virágoskertek módjára usztak a Duna közepén, gyanus nyüzsgés látszott.

- Bizony ott hidverés folyik... Ugy látszik Napoleon megunta a hosszú várakozást. Tönkre fog tenni.

Szirmai, a fegyelemről megfeledkezve, hangosan elkiáltotta magát:

- Már miért tenne tönkre?

A tábornok letette a látcsövet s szórakozottan nézett le a völgybe. Szirmai kifakadására nem felelt. Talán nem is hallotta. Azután, mintha hangosan gondolkoznék, elkezdte magyarázni a helyzetet.

- Merész és ügyes ember. Meg meri kísérteni az átkelést, pedig a sikon nem tudja megvetni a lábát, a mi hadállásunk pedig kitűnő. De hát sikerülni fog neki. Merészebb és nehezebb hadműveletet soha nem láttam életemben.

Kezdte apróra megmagyarázni Napoleon hadműveleteinek nehézségeit.

- Ha átkel seregével a folyón, a Duna a háta mögött lesz. Ha átkelt, roppant sikságon kell megvetni a lábát. Oly sikságon, a melyen nagyszámu lovasságát sikeresen használhatja, de a mely védtelenül ki van téve ágyuink tűzének. Látja azt a két falut? Az ott Aspern, Eszlingen a másik. Csak ebbe a két faluba veheti be magát. S ezen a nehéz terepen neki győzni kell. Mert ha hidait, rájuk eresztett égő naszádokkal elromboljuk, el van vágva megette a visszavonulás útja. Mindenesztül a levegőben fog lógni. A Dunába kergethetjük bele egész seregével...

Szirmai figyelmesen hallgatta. Sokáig megnézett minden pontot, a mit a tábornok keze mozdulatával, a napfényben fürdő sikságon kijelölt.

- De hisz akkor kelepczébe került! El van veszve!

A vezérkar főnöke ránézett.

- Ki van elveszve?

- Napoleon.

- Na persze... Mindez, a mit önnek elmondottam, csak elmélet. Mind ennek így kellene történni a hadi tudományok törvényei szerint s rendes körülmények között. Ám Napoleon törvények és szabályok felett áll. A legfinomabban kiesztelt tervet is halomra dönti a lángeszével és szerencséjével. Hiába épít ön fel, hadnagy ur utcákat és házsorokat kemény anyagból és a mérnöki tudomány minden eszközével. Szilárd lehet az alap, megfelelő a falak vastagsága, helyén lehet minden ajtó, minden ablak, okos és czélszerű lehet a szobák beosztása, el is lakhatnak benne az emberek két-három emberöltőn át, de a földrengés porba dönti... Napoleon semmi más, mint a századoknak földrengése... Menjen hadnagy ur, jelentse a főherczegnek a francziák átkelési szándékát... Sietni kell az intézkedésekkel...

Szirmai lebotorkált a hegyről, megakadva a kőben sarkantyujával.

Mióta táborba szállott, a szemét nyitva tartotta. S a mit a seregben tapasztalt, vezéreknél és közkatonáknál egyaránt, az őt mélyen elszomorította.

A fővezérrel mindenki tudta, hogy ellene volt a háboru megüzenésének s hogy még az első csaták után is arra kérte királyi bátyját, egyezzek meg Napoleonnal.

A seregről mindenki tudta, hogy rossz állapotban van. A csapatok nincsenek kiképezve, a tisztek tudatlanok s Károly főherczegen kívül, a ki pedig örökké tépelődő Hamlet, nincs vezéri talentum a tábornokok sorában.

A nyomasztó pénzügyi viszonyok, a földhözragadt szegénység miatt, a hadi tudományok újabb vívmányait a hadseregben nem léptethették életbe.

A kémiszolgálat oly nyomoruságos, hogy a háboru kezdetén Károly főherczegnek sejtelve sem volt Napoleon terveiről. Azt sem tudta, hol áll a francia császár, annál kevésbé tudta, mit akar. Holott Napoleon mindent tudott. Ügynökei ellepték Ausztriát s mindig akadt áruló, a ki jó pénzért eladta nekik az osztrákok legféltettebb hadi titkát.

Az élelmezés lassu és megbízhatatlan volt. A termékeny Bajorországban is napokig bolyongtak a csapatok étlen-szomjan.

S míg Napoleon a sólyom biztos repülésével vágott neki ellenfelének és egyetlen felesleges és célztalan mozdulata sem volt, addig az osztrák fővezérek egymással czivódtak. Egyes hadtestek cél és terv nélkül mozogtak ide és oda a csatatér nagy sakktábláján. Hol előre mennek, hol hátravonulnak, hol felbukkannak, hol eltűnnek, csak akkor nincsenek kéznél, mikor a fővezérnek szüksége volna rájuk.

Mindez és sok más, - az osztrák hadsereg belső gyöngesége - nem kerülte el Szirmai figyelmét.

Ám, a mint Napoleon átkelésének hírével a táborba sietett, utközben eszébe jutott egy és más dolog.

A francia sereg is le volt rongyolva Olaszországban, mikor a fiatal Bonaparte élükre állott. Meztláb voltak, nem volt fegyverük, éheztek és nyomorogtak. Csakhogy Napoleon lelket öntött beléjük és győzelemről-győzelemre vezette őket.

Ha Károly főherczeg is tudna lelket önteni egyszer katonáiba! Ha lángeszével vakmerőség párosulna! Ha biznék magában és másokban! Ha a század egyik legnagyobb s legfinomabb eszü tépelődőjében több önhittség volna! Ha nagyobbak tartaná magát a francia Caesarnál! Nagyobbnak és erősebbnek: akkor zászlóhoz szegődnék a diadal bizonyára.

A döntő pillanat fölismerése és kiméletlen kizsákmányolása: ez a titka minden megnyert ütközetnek...

Ilyen és hasonló gondolatokba merülve, végre elérte a hegy alját, a hol lovásza várta. Nyeregbe ült és lóhalálába vágatott Károly főherczeg hadi szállása felé.

Tekintete néhányszor a Dunát kereste. Az áruló napsütés mindenhol mutatta, merre folyik a hatalmas folyam. Tul rajta erdők méhében, domboldalokon, fehér tornyu falvakban és a szigetekeken Napoleon hadai tanyáztak. Előörsei megittatták a Dunában lovaikat... Hanem azért a hidverésen kívül nem árulta el sem égi, sem földi jel, hogy nagy történelmi esemény van itt készülöben.

Aspern, gyümölcsfáktól és békés gabonaföldektől környezve, minden gonosz sejtelmek nélkül sütkérezett a nyári napfényben, mint a ki senkinek sem vétett és mint a kinek tiszta a lelkiismerete.

*

Az asperni csatában hétszer foglalta el Napoleon Aspernt, nyolczadszor megint elvesztette. Ez történt május 21-én. A legnagyobb vitézséggel és halálmegvetéssel harczolt itt mind a két fél. Holttestek ezrei borították a földet, egész zászlóaljak pusztultak el a pokoli kartácstüzben.

Napoleon, a ki sohasem tapasztalt még ily kemény ellenállást, főleg miután értesült, hogy háta mögött a Lobau-sziget hajóhidját sikerült átszakítani, döntő csapásra készült. A két égő falu, Aspern és Eszlingen közt, tulerővel vetette reá magát Károly főherczeg centrumára. Ha áttöri: a csata, két véres nap eredménye, az osztrákokra nézve elveszett.

A leereszkedő köd védelme alatt küldte harczba legjobb ezredeit. Ez a köd, az asperni hires májusi köd, a tegnapi nap ragyogó verőfénye után, félelmetessé tette az ütközetet.

Egyik zászlóalj a másik után tűnt el a ködben. Sortüzek ropogtak, vad dulakodás lármája hallatszott, támadás támadást ért, de az osztrák és magyar ezredek helyükből nem mozdultak.

Napoleon, a ki idegesen, sápadt arczczal ült kis fehér lován s a kit ez a makacs, soha nem tapasztalt ellenállás kihozott sodrából, a tartalékot parancsolja elő. A gárdát. A győzhetetlen zászlóaljkat.

Szuronyos puskáikat szilárdan megfogva, nyugodtan, minden sietség és minden felesleges láрма nélkül, mintha lakodalomba mennének, úgy lépnek be a ködbe a katonák, visszaszorítva, legázolva maguk előtt a breitenleei osztrák gránátosokat.

Szirmai Károly főherczeg mögött állott, kis számra leolvadt kíséretében.

Tizenegy tábornok már halott volt s egy sereg törzstiszt és ezredparancsnok. Voltak zászlóaljok, a melyeknek valamennyi tisztje elesett vagy megsebesült.

A főherczeg, a ki ma szándékosan kereste a veszélyt, fehér köpenyegében, zöld tollbokrétás tábornoki kalapjában jó céltábla volt. De nem is ügyelt a golyók süvöltésére.

Mozdulatlanul ült lován és a körülötte tomboló vad dulakodást nézte. Valami csodálatos nyugalom ömlött el arczán és szemében. Mintha nem is ő volna a tábornoki kar nagy tépelődője.

Szirmai, a ki mint segédtsízt, az ütközet egész folyamán a mozdulatlanság kinjára volt kárhoztatva, nem látta az egymással birkozó zászlóaljkat. Szemét egy pillanatra sem vette le a főherczeg arczáról.

Egyszer mégis oda nézett, a hol a legelső sorok úgy állottak már egy óra óta, mint a fal. A katonák arcza fekete volt a lőporfüsttől és izzadságtól. A töltények kemény papirfedelét fogukkal leharapva, sietve töltötték meg hosszucsövű puskájukat. Azután vaktában lőttek...

Egyszer csak szabályos lépések hangzottak s a ködből kibukkantak a francia gárda medvebőr süvegei. A mi katonáinkon világosan látszott, hogy meghökkentek a gárdának megjelenésére.

A szép szál legények nem lőttek, szuronyszegezve, hurráh kiáltások között vetették rá magukat az ingadozó csapatokra.

Mikor a főherczeg a legelső medvebőr süveget a ködből kibukkani látta, tisztában volt a helyzettel. A gárda Napoleonnak mindig a legutolsó tartaléka. Ez a roham tehát az utolsó támadó lökés. Ha sikerül, elveszett minden.

A döntő pillanat!

A főherczeg leugrott lováról, mielőtt kísérete észrevette volna. A lovas embernek nehézkes mozdulatával sebesen megindult a szántóföldön a visszavonuló zászlóalj felé. Sarkantyus, magasszáru lovagcsizmája nagyon megnehezítette a járását.

Mint Napoleon Lodinál, egy pillanat alatt kikapta a zászlót a Zach-ezred zászlótartója kezéből s a katonák élére állott. Egyetlen szót sem szólt, hátra sem nézett, hogy követik-e, csak ment előre, kissé gyámoltalanul, nehéz lovagló csizmájában. Meg is botlott néhányszor a rögben s az elesett vitézek holttestében.

Az ingadozó zászlóaljok egetverő kiabálással követték vezérüket s Napoleon, először életében, vereséget szenvedett.

Szirmai követte a főherczeg példáját. Belerohant a támadó gyalogság közé. Szíve majd szétpattant a lelkesedéstől és a bátor meghatottságtól.

- Előre! előre! - kiáltá, vadul forgatva kardját. Mikor felocsudott, az elfoglalt Aspern utczáin rohant végig s csak akkor állott meg, mikor a kürtök gyülekezőt harsogtak.

Napoleon serege futott. A visszavonulást Masséna fedezte.

A felgyújtott falvak tüze világított a ködben és esteli homályban, a sebesülteket és halottakat szedték össze a két napos harcz helyén.

Szirmai valamit várt. Az üldöző lovasezredek s a tüzéség felvonulását, hogy a győzelem teljes legyen.

Szemközt találkozott a vezérkari főnökkel, a ki még alig tért magához nagy meglepetéséből, hogy a francziák vereséget szenvedtek.

A huszárhadnagy hozzá rohant.

- Tábornok ur, elrendelték már az üldözést? A hajóhid át van szakítva, Napoleont mindenestül a Dunába szoríthatjuk.

A tábornok ránézett, mintha először nem értené, azután vállat vont s ujjával egy leégett viskóra mutatott.

A viskó előtt, egyik gyalogszázad felfordított dobján ült a főherczeg. Fáradtnak látszott, talán a szokatlan szaladástól, talán a győzelem izgalmától. Szeme révedezve nézte a sötétségbe boruló csatateret; a nyugaltság és határozottság kifejezése, a mely Szirmait a döntő pillanatban elbűvölte, eltűnt arczáról. Fejét meghajtva ült ott, méltóságát, csöndes magabamélyedését senki sem merte háborgatni.

A tábornok, a kit Szirmai megszólított, szükségesnek tartotta a magyarázatot. Fehér köpenyét nyakig begombolva, piros gallérját füléig felhajtva, hangosan mondá:

- Az üldözésre nincs pihent csapatunk, hadnagy ur... Már öreg este is van... Napoleon még visszafordulhatna... Minden kitelik attól az embertől...

IX. Hamlet a csatatéren.

Az asperni elvesztett csata után Napoleon Lobau-szigetére vonult vissza, amelyet már előbb mesterileg megerősített.

A szigeten vidám élet folyt. A bécsi nagyurak feltört pinczéinek nemes, tüzes borát mind ide szállították, s a megsarczolt székesvárosból mindenféle eleséget összegyűjtöttek. A Dunától körülfogott sziget árnyékos fáin alatt kipihenték a katonák a kiállott fáradalmakat. Az enyhe, csillagos nyári éjszakában francia dalokat énekeltek, s az osztrák golyókra rá sem hederítve, - mintha békés pásztortüzek volnának - oly gondtalanul nézegették Károly főherczeg örtüzeit.

Napoleon azonban - először életében - meg volt törve. Restelte vereségét. Két nap és két éjjel katonái szeme elől sátorába rejtőzött. Tisztjei azt suttozták, mélységes álomba merült e két nap alatt. Se nem evett, se nem ivott, csak aludt folyton. S mikor ébren volt, halálosan fáradtnak érezte magát. Azt adta okul levertségének, hogy elesett tábornokait, főleg Lannest, legjobb barátját sajnálta, pedig hiusága volt sértve, szégyen mardosta és keserű önvád. Nagy erkölcsi hatása lesz annak a leigázott népekre s ki tudja, mily fordulatot vehetnek az események, ha Napoleon győzhetetlenségének hite szertefoszlik.

Napoleon éles esze belátta, hogy Aspernnél sokkal többet veszített el egy ütközetnél. Ezen a napon fogant meg a későbbi európai szövetségek gondolata. Aspernnek Waterloo ballagott nyomában... Ezen a napon, a hófehér arab paripán nyargalászó szürkekabátos kis ember háta mögé felült a sötét gond, az „atra cura”...

Napoleon szorult helyzetét leginkább az bizonyítja, hogy egy helyben maradva, teljes hat hétig nézett ellenfelével farkasszemet. Se elmozdulni, se támadni nem mert. Hat hétig hagyta magán száradni a vereség szégyenét, amíg aztán kiköszörülte a csorbát a wagrami győzelemmel.

Szirmai, mikor esténként a tábornokoknál beszélgettek, elítélte a főherczeg késlekedő, halogató, szemlélődő hadviselését. Azt hajtogatta folyton, hogy mint a hegedűben, Napoleonban megpattant valami. Hogy nem támad újra, ez a gyöngeség jele. Ezt a pillanatnyi gyöngeséget ki kellene zsákmányolni, ahogy ő szokta.

A magyar tisztek általában, főleg a husárok, Lobau-szigetének megrohanása mellett voltak. A halvérű osztrákok helyesnek és okosnak tartották a fővezér eljárását. Mert minek köszönhetik az asperni győzelmet? Nemde annak, hogy Napoleon vigyázatlanul átkelt a folyón. Biztos hadállásban őt most megtámadni annyi volna, mint az ő hibájába esni. A főherczeg várhat. Neki nem áll érdekében erőszakolni a döntést. Ő itthon van. Napoleon ellenben idegen országban, ég és föld között lebeg, mint a Mohamed koporsója... Be kell hát várni, míg újra átkel a Dunán... Akkor ismét a főherczeg részén lesz minden előny, újra győzelmet arathat rajta...

Míg a fővezér táborában a tétlen várakozás politikáját folytatták, régi osztrák felfogás szerint úgy gondolva, hogy „kommt Zeit, kommt Rath” - azalatt a birodalom helyzete mind válságosabbra fordult.

Az orosz hadak előnyomultak Galiczia felé, az olasz alkirály gyorsított menetekben jött, hogy Napoleonnal egyesüljön.

Az a számítás, hogy Sándor czár szíve meglágyul, s nem fog komolyan föllépni Ausztria ellen, dugába dőlt. A kéz alatt, titkos ügynökökkel folytatott ily irányú alkudozás teljes kudarczczal végződött.

Legalább azt kellett itt megakadályozni, hogy az olasz alkirály hadai Napoleonnal egyesüljenek.

János főherczeg parancsot kapott, hogy József nádorral kezet fogva, aki tekintélyes számu nemesi fölkelőkkel Győrnél táborozott, tartóztassa föl utjában az alkirályt.

Maga Károly főherczeg is nagy reményeket fűzött e vállalkozáshoz. Jánosnak tekintélyes számu serege volt, a nemesi fölkelők pedig türelmetlenül várták, hogy a háboruba beleegyedjenek.

Mint derült égből a villám, úgy csapott le a győri vereség hire. A tábor tele volt a nemesi fölkelők gyászos futásának hírével. Megszaladtak csufosan a legelső ágyuszóra, ezt mondogatták a magyar nemesség színe-virágáról. A magyarok katonai hírnevén kitörülhetetlen folt esett... ezt hajtogatták alig titkolt kárörömmel.

Még a fővezér környezetében is szidták a magyarokat. Szirmai a haját tépte dühében és elkeseredésében, de megbízható értesülések hiányában, jobbnak látta hallgatni és magába zárni szégyenét és bánatát.

Épen azon töprengett, hogy tudhatná meg a valót, mikor hosszú levelet kapott Niczkytól.

Az ákom-bákom írás ezuttal nagy örömeire szolgált. Nem csalódott föltevésében, a főispán a győri kudarc okát és lefolyását írta meg neki. Mohón és nagy figyelemmel olvasta végig a levelet, pislogó olaj-mécses világánál. Niczky gróf ezt írta:

„Kedves Ádi!

Legelőször is gratulálok nektek az asperni győzelemhez. Ügyesen csináltátok. Károly főherczeg nagy katonai talentum. Kár lett volna őt a hadseregnek elveszteni. Pedig egy hajszálon múlt, hogy a háboru kitörése előtt a magán életbe nem vonult vissza. Udvari haditanácsot akartak szervezni, s a vezérek mozdulatát a penészes büróból dirigálni. Az a számár Baldacci lett volna az állami haditanács hátramosztója. A császár nem idegenkedett a tervtől. Sőt inkább... Mária Ludovica pedig szép levelekben akarta beadni Károly főherczegnek a Baldacci tervecskéjét... Leköszönéssel fenyegetődött, akkor halasztották el jobb időkre. Mert nálunk nem szokás az ily életrevaló ideákat egyszerre agyonütni. Nálunk huznak-halasztanak mindent... Ez a leányzó sem halt meg, azt hiszem, csak alszik...

Most pedig a győri vereségről. Hát, mi türés-tagadás, jól kiporolták ott a nadragunkat. De legalább megérdemeltük.

Te engem ismersz. Tudod, hogy egykedvű vagyok, mint az angol, s a politikában nem izgatom fel magamat. Mégis, ez a dolog bánt. Mert akármi czégéres hazaárulónak tart is a te tisztelt barátod, a „vad bölény,” még sem tagadhatom meg származásomat.

Hogy ily csúfság esett meg rajtunk: fáj. Hanem hogy a győri szaladást mindenfelé eltorzítják, s himpellér, gyáva népségnek mondják, nem is a magyart - te értesz - hanem a magyar nemest: ez már plusquam disznóság. Nem tudok rá jobb kifejezést...

A háboru hírére a nemesi fölkelést idejében elrendelték. A nádor meg is tett mindent, hogy a nemesség mielőbb táborba szálljon.

Mondhatom neked, nagy volt a lelkesedés az országban. Csak a mi megyénkből ezernél többen ültek lóra. (Köztük Pető uram.) A nádor írt Bécsbe fegyverért és ruházatért. Nem jól mondom, hogy írt: csak úgy ontotta a levelet és fölterjesztést.

Hét drága hónap telt el s a nemesi fölkelő sereggel a kutya se törődött. Sőt addig még csak nem is válaszoltak. Hét hónap múlva megjött Bécsből a válasz: se pénz, se posztó, se fegyver. Cselekedjék a nádor bölcs belátása szerint.

Notábene, Napoleon már az országban járt és ezrével küldte be hozzánk a kiáltványokat...

Ha kérdezed, miért nem fegyverezték föl és oktatták be idejében a nemesi fölkelést, erre neked felelni nem tudok.

Csak nem tartottak attól, hogy a nádorból Rákóczy lesz, s a nemesekből kuruczok? Vagy a begyepesedett Baldacci-féle koponyákban ily eszeveszett gondolat is megfordulhatott?

Azután, Napoleon kiáltványát el se olvasták nálunk az emberek. Nem hogy követték volna... Egy csókafészek nem sok, annyi sem esett le tőle a fáról...

Napoleon hihette, de hihette-e kivüle más, aki bennünket ismer, hogy a kiáltvány szavát megfogadjuk? És mégis... Bizalmasan megírom neked amit gondolok: a nemesi fölkelés legalább is annyi aggodalmat keltett a Hofráthokban és osztrák politikusokban, mint maga Napoleon... Elöl tűz, hátul víz, bölcsen azt gondolták...

Na de már unom. Hát Győrnél megverték, de nem a magyar nemességet. Azt tűzbe sem vitték, csak kitették egész nap az ellenség pokoli ágyutüzelésének.

A hiba az volt, hogy a két főherceg, János és a nádor, az ellenség előtt állva hajba kaptak. Mindenik magának követelte a fővezérséget... Nugent, osztrák generális, feladta a csanaki erős pozíciót s azt erősítgette folyton, hogy a francziáknak nincs több emberük tizenkét ezernél, mikor nyakán volt Eugennek ötvenezer főből álló egész hadserege... Sőt mikor a derék férfiúra szükség volt, nem tudták előkeríteni, mert részeg fővel lefeküdt valahol és az igazak álmát aludta.

Hiszen nem mondom: a franczia lovasság rohamának a mi nemesi fölkelésünk nem tudott helytállani. Futottak is, annyi szent, Pető barátod, az ékesszóló, a gúnyos, a rettenthetetlen hazafi, mindenütt legelől...

De hát - biztak volna bennünk; fegyvereztek volna föl; gyakoroltak volna be kellő módon; s ne a központi büróban rendelték volna el a legapróbb részletekig: mit tegyen és mit ne tegyen a nádor és a nemesi fölkelő sereg, a központi bürótól száz meg száz mértföldre elterülő csatatéren...

A feleségem tiszteltet. Azt mondja, szeretne katona gunyában látni. Pető barátodat a nagy győri futás óta „nyul”-nak hívják. Ez az újabb Spitzname a nagyszáju követ uron rajta száradt. Mérges is érte nagyon.

Irj te is. Tudósíts, hogy folynak ott a dolgok? Van-e kilátás küzdelemre?”

Mikor Szirmai a hosszú levelet végigolvasta, meg is örült neki, meg nem is. Megörült annak, hogy a győri futás oka más volt, mint a nemesség gyávasága. De másrészt mélyen elszomorította az a gondolat, hogy nem biznak nemzetében. E bizalmatlanság válságokra vezethet. Ha e bizalmatlanságnak vannak okai, el kell távolítani kölcsönösen. De ez érzésnek meg kell szünni mindenáron, még kölcsönös áldozatok árán is.

Ami gyermekkorától benne élt, fejlődött, s most egész valóját át meg átjárta: hivatásának tudata e pillanatban megszólalt lelkében. Soha sem látta még maga előtt ily világosan az életcélt, amely felé törekedni fog. Eléri-e? más kérdés, s a jövő titka; de ő célja elérését meg fogja kísérleni. Közelebb hozza egymáshoz a nemzetet s a királyt.

Hogy mikép fog hozzá, hol kezdi el, nem tudta volna megmondani. Ám egy élete van, azt arra szenteli, - gondolta magában, s az égő mécset egy vigyázatlan mozdulattal leverve, kiment a sátorból.

Annak érezte szükségét, amit bolyongásnak nevezünk. Lassan, elmélyedve indult utnak, de egymást kergető gondolatai észrevétlenül meggyorsították járását.

Szeles idő volt. A felhőktől kitisztult égboltról didergő csillagok tekintettek le Szirmaira, míg Lobau szigetéről, fákra aggatott ezer meg ezer papírlámpás fényét, s a gárda meggyújtott fáklyáit látta átszillogni. A francziák mulatnak. A nagy öröm talán azért van, mert az olasz alkirály serege megérkezett.

Teljes két óra hosszáig bolyongott Szirmai a szélben. Néhol reá kiáltott az őr, egy sötét sikátorban az őrjárat meg is állította.

Végre tábori tűzhöz ért. A tüzet fehér kabátos osztrák tisztek ülték körül. Kártyáztak és kupából itták a bort. Ahogy a huszártisztet meglátták, az egyik halkán valamit mondott a társainak, amire azok nevettek.

Szirmai ujját hidegen csákójához emelte és tovább akart menni. Nevetésük megállította. Szemközt fordult velük és keményen végignézte őket. A nevetés megszűnt, de egy dragonyos tiszt, borotváltképű, vállas legény, felállott és hozzálépett.

- Thugut vagyok.

- Szirmai.

- Kiváncsi vagy rá pajtás, miről beszéltünk?

Szirmai a kezével intett, hogy nem kíváncsi.

- Pedig talán érdekel téged.

- Engem?

- Minden magyart. A győri nyulkergetésről volt szó. Azon mulatunk már egész este.

Szirmai érezte, hogy vére fejébe száll.

- Jobb mulatságot is tudnék annál, hadnagy ur, mint a magyart rágalmazni?

- Rágalmazni? Hát nem futottatok?

- De igen. Mindazáltal, aki magyar nemes ott megfutott, azok közül a legutolsó is oroszlán-szivü Richárd hozzád képest, aki csak a hátuk mögött beszélsz rosszat róluk...

A többi tiszt felugrott és közbe lépett. De már késő volt. Másnap párbaj lett belőle s Szirmai egy tiszta, prim vágással úgy fejbe ütötte Thugut urat, hogy menten összeesett. Oly gyorsan s oly nagy erővel támadta meg, hogy még lélekezethez sem tudott jutni az istenadta.

Mikor Károly főherczeget a párbaj okáról értesítették, az ebédnél azt mondta tisztjeinek:

- A huszártisztnek igaza van. A győri vereségnek nem a nemesi fölkelők voltak az okai, hanem Nugent, aki a csanaki magaslatokat kardcsapás nélkül feladta. Meg a vezetés... és a fejtelenség! Micsoda vezetés volt ott! Jobb, ha nem beszélünk róla...

*

A győzelmes hadvezér, előnyös hadállásban állva szemközt ellenfelével, folyton sürgette a királyt, kössön békét Napoleonnal.

Most talán még előnyös föltételek mellett tehetné, mert Napoleon csatát veszített s egy harcrazkész hadsereg kész tovább folytatni a küzdelmet minden pillanatban.

Ha megvárja Ferencz, hogy Napoleon megverje a birodalom utolsó reménységét, az Aspernnél táborozó hadsereget, lealázó békét fog reá kényszeríteni Ausztriára.

Mig az asperni győző hadai élén a békének volt szószólója, Ferencz és tanácsosai a háboru folytatására sarkalták őt örökösen. A király szemrehányást tett neki, hogy tétlenül vesztgel. Az Istenre kérte, mérjen döntő csapást Napoleonra. Ugy verje meg, hogy hirmondónak se menjen vissza hadaiból Franciaországba. A mellett képtelenebbnél képtelenebb haditerveket küldöztek a nyakára s maga Ferencz király is győzelmi recipéket fogalmazott számára üres óráiban.

Az egyetlen győzelemtől elvakitva, dühös háborupárt volt az egész udvar. A fővezért csipdesték, gunyolták, kicsinyelték. Hüspalotában szenvedve át - természetesen csak képzeletben - a háboru borzalmát, egy csöppet sem félték Napoleon katonai lángeszétől, s szerencséjükre száz meg száz mértföldre esvén Lobau-szigetétől, nagyon könnyű és egyszerű dolognak ítélték a Duna közepén libegő „vércse fészket” pusztá kézzel kiszedni, - a vijjongó anyavércse jelenlétében.

A fővezér, ki szemtanuja volt, mily bevehetetlen erőddé emelte Napoleon a kis dunai szigetet; akinek tudomása volt arról, mily roppant hadakat gyűjtött a döntő csapás megtételére, s mily gondosan készült a francia császár ezuttal a Dunán való átkelésre, hogy tutajok, hajók, hajóhidak mily mennyiségben állottak rendelkezésre; ő, aki tisztán látta, hogy Európa Ausztriát cserben hagyta, s nincs szabadító kéz, a mely döntő vereség esetén segítségükre siessen: magát a trónt féltette a háboru folytatásától. Ugy ismerte Napoleont, mint akitől minden kitelik. Már is megfenyegette Ferenczet, hogy mást ültet Magyarország és Ausztria trónjára, sőt magát Károly főherczeget is megkínálta titokban néhány év előtt a testvére koronájával.

Őt tovább ingerelni annyi volna, mint végromlásba dönteni az ősi monarchiát.

Mindezt megírta a királynak is. De figyelmeztetése, kérése, gyötrő balsejtelmei az udvarnál siket fülekre találtak. Az udvar valamennyi léhűtője rajta köszörülte nyelvét és előterjesztéseire mindig az volt a válasz: meg kell támadni s el kell tiporni Napoleont.

Napoleont azonban nem kellett megtámadni. Julius 1-én nyolczszáz ágyulövés hirdette, hogy át fog kelni a Dunán s döntő csatára kényszeríti a főherczeget.

Maga Károly főherczeg egy magas domb tetejéről nézte az ellenség előkészületeit. Tábornokaival a térképet nézte, s valamin hevesen vitatkoztak.

Szirmai közléről látta. A vezér fáradt volt, beteges, szeme komor tűzben égett. Napoleon átkelésére három nap óta lesve, három napja ruhástól feküdt le.

Fehér, eres kezének mutató ujjával a térképen pontokat jelölt ki. A tábornokok a térkép fölé hajoltak és úgy tették meg észrevételeiket. Fél órai tanácskozás után úgy látszott, megegyeztek, mert a főherczeg átadta a térképet a hadsegédének s görnyedt tartásban, lehajtott fővel, újra a Dunát fürkészte.

Szirmai szive megdobbant. Az asperni győző bizonyára kijelölte azt a pontot, ahol Napoleont bekeríti és fegyverlerakásra fogja kényszeríteni.

Annál jobban csodálkozott, mikor a vezérkari főnök e szavakkal fordult hozzá:

- Abban egyeztünk meg, csata után merre fogunk visszavonulni. A főherczeg okos, nagyon okos hadvezér... Mi a marchfeldi vonalat tanácsoltuk, ő a prágait. Mint mindig, most is igaza van. A marchfeldi vonal órákig terjedő síksággal kezdődik. Kész zsákmánya volnánk rajta Napoleon üldöző lovasságának... Mig Prága felé lépcsőzetes a vidék, ott, ha szükséges, erősen megvethetjük a lábunkat. Sőt az üldözőket véres fejjel üzhetjük vissza... A főherczeg fényes katonai talentum. Csak az egy Napoleon nagyobb hadvezér nála...

Igy történt, hogy a wagrami csata előtt a főherczeg már csak a visszavonuláson törte a fejét. Mindazáltal vitézül és gyönyörűen verekedett. Csapatai mindenütt kemény ellenállást fejtettek ki, sőt a jobb szárnyon, első nap, győztek is. Maga a főherczeg pedig nem egyszer kitette magát életveszedelemnek. Mintha a halált kereste volna...

A wagrami győzelem Napoleonra nézve nem volt teljes. Sőt a visszavonuló osztrák fővezér Znaim közelében, egy kis helységnél, szembeszállott a francia túlerővel, s egy álló napig ki nem tudták mozditani helyéből.

A wagrami csata lefolyása Napoleonnak imponált. Jól vezetett, vitéz hadsereg állott itt vele szemben. Fegyverszünetet ajánlott, amit az osztrákok elfogadtak.

Sokat beszéltek a táborban akkoriban a János főherczeg esetéről. (Szirmai Niczky grófnak meg is írta.)

János azt a parancsot kapta, július 5-én hajnalban: seregével siessen a főherczeg támogatására. Ezt a parancsot János főherczeg teljesítette, de egy egész nappal később. Természetesen elkésett. Akkor ért a csataterre, mikor már a csata el volt veszve.

Katonai körökben el voltak keseredve e miatt. Maga a fővezér így csitította tisztjeit.

- Mit tegyek uraim? Biz ez világos engedetlenség. De ő császári és királyi fenségét csak nem lövethetem föbe?...

X. Köd... köd...

Elza grófnő asszony volt. Hogy boldog-e, arról sohasem gondolkozott. Nem is úgy nevelték. Gyermek is volt ahhoz, hogy a házasságban egyebet lásson társadalmi szokásnál, a melynek jó társaságban élő leány magát előbb-utóbb aláveti.

Egy félesztendeig az önállóság és a függetlenség gyönyörét élvezte. Egyébbel nem törődött. Se nyelvmester, se franczia guvernánt, se a nevelő-intézet igazgatónője, se az anyja, se a bátyja, se az eladó leányok „illendő” viselkedésének kis kátéja nem szabályozta többé életmódját. Nem irta elő senki mit tegyen, mit ne tegyen. Ura volt a maga akaratának. Ugy élt, a hogy neki tetszett. Szabad volt, mint a madár.

Igaz, hogy élete egy férfi életéhez volt kötve. De Niczky gróf jó férj volt, igazi mágnás férj. Mint az angol királyok, beelégedett az uralkodással, kormányozni Elza grófnő kormányzott, hatalommal, akár az angol parlament.

Mint asszony, Niczkyné hat hónapig nem érzett mást, csak azt, hogy szabad. Egyszerű formák közt született meg ez a szabadság, minden felindulás és forradalom nélkül.

Igent mondott egy férfinak, aki kérdezte. Azután menyasszony volt pár hónapig. Végül férjével megeskették. Az esküvőből leginkább az maradt meg emlékezetében, hogy fehér selyemruha volt rajta, s karcsu alakja egészen elveszett a menyasszonyi fátyol áttetsző, könnyű hajnali fellegében.

A Niczkyek házi kápolnájában fényes násznép gyűlt össze. Az urak és hölgyek szemképráztató magyar nemzeti ruhában voltak. Csakúgy ragyogott minden a sok drágakőtől és keleti gyöngytől.

A kápolnában drága szőnyeg huzódott végig. Egész vagyon volt az értéke. Ezen a puha szőnyegen lépdelt végig, s még csak meg se volt valami nagyon illetődve. S mert a menyasszonyi koszorúja kissé szoros volt, fizikai értelemben nem a legjobban érezte magát.

Mikor kijött, asszony volt. Pedig odabent a kápolnában semmi sem történt vele. Legalább semmi olyan, a mi eddigi életét kézzelfoghatólag fölforgatta volna.

Kint borús volt az ég, csöndes eső permetezett, de azért a félvármegye eljött a lakodalma csodájára.

Aranyozott, üveges, családi hintó várt reá, Mária Terézia idejéből való. A lovakon szinarany-nal kivert szerszám, smaragddal kirakott csótár. A Niczkyek családi czimere ötlött szemébe mindenütt. A kápolna disztésén, a hintón, a lovakon, a hajduk ezüstös tarsolyán.

Külsőségekből látta csak, hogy asszony. Mélyebben meghajoltak előtte a férfiak, nagyobb tisztelettel a családtagok, néma alázattal a tengersok urasági cseléd. S Niczky, ki tegnap még csöndes, egyforma baráti érzelmeket színlelt, úgy nézett rá, mikor a hintóba ketten beültek, hogy Elza elpirult és zavart lett a tekintetétől. Az előkelő, egykedvű, hirtelenszőke arc, most olvasztott veresrész módjára lángolt és égetett.

A kastélyban napokig folyt a dinomdánom. A szökőkút csövéből egész nap bor folyt, a mindenfelől összesereglett köznép gyönyörűségére.

Azután násztrakoma, amelynek sohasem akart vége szakadni, zene és táncz következett. Elza grófnő sokat tánczolt. S mikor álmosan kifáradva aludni tért, még órákig hallotta be szobájába, félig alva, félig ébren, félig önkívületben a muzsika halk zugását.

Az első hetek, sőt az első hónapok abban teltek el, hogy újra, meg újra, ugyszólván naponkint tudatára ébredt szabadságának. Pedig a házasságot minden regényben, a mit olvasott, inkább lánczhoz és rabsághoz szokták hasonlítani.

Hogy rab volna, hogy láncz volna kezén-lában, vagy akár a szívéen, ő azt sohasem érezte.

Azt talán érzi, aki szerelmi házasság tüzes örvényeibe szédül. De ő nyitott szemmel és józan fővel ment férjhez. Tiszta látását nem zavarta meg semmi, még a mézes hetek felindulása sem, a mely különben nem sokáig tartott. Az állandó turbékolás nem volt a Niczkyek természetében. Az izzó veresrész észrevétlenül hült, hült s többé nem égetett. Elza grófnő nyugodtan viselhette, mint akármelyik nyaklánczát vagy karpereczét.

Nagy idő egy félesztendő az ember életében. Hát még az asszonyokéban.

Házasságuk hetedik hónapjában Niczky grófnő arra ébredt, amire nagy Sándor: szüknek találta Macedoniát, akarom mondani, a baranyavári kastélyt.

Annak találta különben a főispán is. Bármily szép és poétikus fiatal házasnak lenni, akit úgy neveltek s aki úgy nőtt fel, mint ők, egy idően tul kezdi érezni a nagyvárosi élet hiányát.

Bécs, a kedves Bécs, francziák kezében volt. A kényelmes rokkokó palotákba ők ültek bele. A tereket és utcákat ők lepték el. Ők mulattak a színházakban és finomabb zengerájokban. Ők kocsikáztak a Práterben. S a Schönbrunn-tól Bécsbe vezető országuton Napoleon tett sétalovaglást, tábornokaitól körülvéve és titkos rendőröktől aggodalmasan őrizve.

Pest unalmas fészek volt még akkor a magyar mágnás szemében. Falu. S Elza grófnő is Drezdához és Münchenhez volt szokva, ahol mégis csak van mivel előlni az időt.

Az ősz, mikor már be van hordva minden, mikor a szőlőhegyeket leszüretelték, mikor az agarászás ideje is eltelt és esik, örökösen esik az eső, - bizony kellemetlen évszak Magyarországon. Kellemetlen még a jól berendezett kastélyokban is, mert körülötte az utak rosszak, feneketlen a sár s a látogató félutban elakad.

A gróf csak talált magának szórakozást. Állandó kártyakompániát szervezett, eljár a megyegyűlésekre és hetivásárookra, vagy a számadásait rendezte először világéletében.

De a grófnő nagyon meg volt akadva. Az olvasást unta, házi dolgokkal nem vesződött, a zongorája elromlott, azt csak valamikor tavasszal lehet fölhangoltatni, ha vándorutjában ide vetődik valamelyik lengyel vagy cseh származásu zongorahangoló.

Az ujságok, divatlapok még érdekelték volna, de posta hetenként egyszer járt Baranyavárra, akkor is rendetlenül. S Magyarországon divatlapnak hire-hamva sem volt.

Október végén két hétig szakadt az eső. Kilovagolni nem lehetett, se kikocsikázni. Vendég nem jött. A német ujságok elmaradtak. Öltözködni nem volt se oka, se kedve.

Megpróbálta, hátha az urát újra lángralobbanthatná? Égésében szeretett volna gyönyörködni, de Niczky úgy viselkedett, mint a jó családi kandalló, a melynél már csak melegedni lehet. Melegedni se mindig. Mert ritkán raknak benne tüzet; néha füstöl, sőt az is megesik, hogy nem lehet befűteni.

Egy este, mikor békésen paciance-oztak s attól tartok, hogy nagyon is békésen, Elza grófnő hirtelen letette a kártyát s az urára nézett.

- Gondoljon ki már valami okosat, édes Ferencz.

Niczky gróf fekete selyem házi sapkáját feltolta a homloka közepére, azután egy szórakozott mozdulattal lehuzta szeméig.

- Unja magát?

- Nagyon.

- Nem csodálom. Husz év óta ez az első őszi, hogy be vagyok zárva falusi kastélyomba. Ha meggondolom, hogy mindennek Napoleon az oka, szeretném a magam kezével megfojtani, vagy zsákba varrva a Dunába dobni az átkozott Bonapartet.

Elza grófnő megvetőleg mosolygott.

- Nem Bonaparte az oka. Ha tudni akarja, a magok dicsőséges hadserege. Vagy vernék ki az országból, vagy kötnének vele békét. De ez az állapot tűrhetetlen. Tudja-e, hogy tavalyi kalapokban kell járnom és fogalmam sincs, milyen az idej divat? A francziáktól megszállott Bécsben szünetel minden kereskedelem és be van zárva minden üzlet... Pedig oly sok apróságra volna szükségem, a mi ur asszonyra nézve életszükség!

Két gömbölyű karjára támaszkodva nézett az urára. Fiatal szépsége, ragyogó szeme, haragos kis szája Niczkyn szokatlanul meghatotta.

Gyöngéden megfogta a kezét és fehér keskeny homlokáról elsimitott egy pártütő fürtöcskét.

- Hát olyan rossz itt? Mondja, lelkecském, nagyon unatkozik mellettem?

- Nem maga mellett unatkozom, hanem ebben a fészekben. Hiszen azt szeretném, hogy együtt mehettünk Bécsbe. Magával mulatnánk, magával járnék színházba, estélyekre, mindenhová. Maga kellene nekem, de Bécsben.

Niczky meg volt nyugtatva.

- Igaza van. Végre is mi nem vagyunk nyárspolgárok, hogy elrejtjük boldogságunkat a világ szeme elől. Ellenkezőleg: dicsekedni szeretnék magával, ha már olyan szép. Azt kívánám, hogy magának hódoljon az egész világ; hogy maga legyen a nap, a mely körül minden forog... Diszruhája, családi ékszere, szép lova, gazdagsága, szép fiatal felesége nem azért van az embernek, hogy zárva tartsa. Mindezzel páváskodni kell, jól tudom. Azután, őszintén szólva, én is nélkülözöm a klubbokat, a finom pletykát, a szalonok cselszövényét, a fogadásokat, a Metternich híres lunchait, a melyekre, természetesen, nem a házához hívja meg a kiválasztottakat, hanem valamelyik barátnőjéhez...

Elza grófnő szeme megvillant.

- Na lássa. Azért mondom, gondoljon ki valami okosat. Utazzunk el.

- Hová?

- Ahová akarja. Menjünk Drezdába, anyámhoz.

- Mit gondol? A francziáktól megszállott területeken kellene átmennünk. A Rajnánál is mindenütt franczia ezredek állanak. Cseberből vederbe esnénk.

A grófnő összeráncolta homlokát, mint aki mélyen elgondolkozik. Azután tapsolt örömeiben.

- Megvan. Nagyszerű tervem van. Menjünk egyenesen Párisba. Ha Napoleon nem ereszti ki körme közül Bécset, mi meg hálónkat kivetjük az ő székvárosára. Elforgatjuk a franczia tábornokok fejét, s királypárti összeesküvést szítunk a korzikai ellen. Talán nem tetszem én meg Fouchénak vagy Talleyrandnak? Mit gondol?

Niczky gróf udvariasan megcsókolta a felesége kezét.

- Ne féljen, eljutunk mi még Párisba. Csakhogy akkor Napoleon újra tüzerhadnagy lesz, mint pályája kezdetén... De most lehetetlen. Először azért, mert nincs utlevelünk, annak beszerzése - hadviselő felek lévén - nehezen menne. Másodszor azért mert nem vagyok diplomata, s ilyen háborús világban úgy bánnának el velünk, mint kémekkel szokás... Hanem egyet

megteszek. Irok barátomnak Lichtenstein herczegnek, az új hadvezérnek, hogy tisztítsák meg Bécsset a francia poloskától. Ha egyébként nem, azért, mert a feleségem kénytelen a tavalyi kalapjában járni...

Elza grófnő könnyedén sóhajtott.

- Szóval, nincs egyéb hátra, mint tovább unatkozni... Szirmai régen irt?

- Nagyon régen. S magáról semmit.

- Ah, a nevetlen... Mily kedves fiú volt, s a tábori élet egészen elrontotta... Paciance helyett más egyebet játszott. De pénzre. Az talán jobban izgat...

Tizenegy óráig kártyáztak. Elza szerencséivel játszott. Sokat nyert.

Mikor feküdni készült, hálószobája ajtajából még egyszer visszafordult férjéhez.

- Nem csókol meg?

Niczky fölkelte és lassan hozzálépett.

- Dehogyan nem. Szívesen. Jó éjszakát kis Elzám!

- Jó éjszakát... Mondja... de ne mondjon semmit... Ugy érzem álmos vagyok... Szeretnék néhány évet átaludni, ahogy Dornröschen átaludt száz esztendő...

Szőke feje eltűnt a magas, aranyozott ajtó függönye mögött. Niczky gróf négyágu ezüst gyertyatartót vett a kezébe, odament a falhoz és az egyik képre reávilágított.

- Csodálatosan hasonlít ez az Elza a Niczky György második feleségéhez... Száz év előtt ők laktak itt ebben a bagolyvárban. Csakhogy az szenvedő asszony volt, érzélgős, meg is halt korán. Elza pedig tüzről pattant... Tíz évvel előbb kellett volna őt feleségül vennem... Mihelyt Bécsbe eljuthatunk, lefestetem s ide akasztom a képét, a másinak képe mellé...

XI. Kelepczében.

Pető hamar észrevette, hogy Elza grófnő unatkozik. A kedvéért engedett mágánás gyűlöletéből s többször megfordult a baranyavári kastélyban.

Miben reménykedett, maga sem tudta. Emlékei róla olyanok voltak, mint mikor az erdő mélyén könnyű lábnak nyoma látszik. A kutató és bonczoló elme, - ha még oly éles is, mint a Petőé - e nyomokból csak azt állapíthatja meg: nő járt erre. De hogy mikor itt járt, mire gondolt, mit érzett és volt-e szerelem iránta szívében - ezt még Salamon király bölcseségével sem lehetne kideríteni.

Szó sincs róla, Elza egy darabig szívesen vette Pető közeledését. Ha rossz kedve volt, volt kivel kötekedni. Ha meg Petőnek volt rossz kedve, gyönyörűség volt hallgatni szilaj gúnyját, ostorütésekhez hasonló megjegyzéseit, embertársainak véres megmarczangolását.

- Tudja milyen maga Pető? Olyan, mint a vasgolyó. Betéve egy üvegszekrénybe, törékeny csecsebecsék közé, - a társadalmi érintkezés üvegszekrényébe, olyan porcellán figurákkal véve körül, mint az uram, - maga örökös veszedelemnek a forrása. Ha nyugodt, akkor is kirí közülök. Ha meg megmozdul, összetör mindent: kárt tesz az emberekben és az illem-szabályokban. S még csak nem is tehet róla.

Pető fanyarul mosolygott. Szája nagy volt ilyenkor, szemei meg kicsinyekre összehuzodtak.

- Milyen eleven esze van grófnő. Kár maga Niczkynek.

- Velem gorombáskodhatik, de a grófot ne bántsa.

Pető hunyorgott s kezével egyet legyintett, a mi nála a kicsinylés jele volt.

- Nem bántom, mért bántanám?... Azt mondja, vasgolyó vagyok. Nem valami udvarias hasonlat, mert annyit tesz: nehéz, esetlen, és - minthogy a vas a munka jelképe, - nem az előkelő fémek közül való. De lássa, grófnő, a vas is elveszti súlyát a vízben, a természettan törvényei szerint.

- A víz, a melyben ön a súlyát elveszítené, természetesen én legyek. Lássa, barátom, a víz tiszta és... hideg. S hamar befagy.

- Vannak meleg források is, grófnő, csak mélyen kell leásni a föld rétegeibe. Hanem hagyjuk ezt... Mi hasonlatokban kezdünk beszélni s ez már haladás bizonyos tekintetben. Mert ez már költészet...

- Én nem vagyok költői lélek. Még a házasságban sem tudtam fölfedezni költészetet, pedig az uramat szeretem...

Pető arcza megelevenedett. Mint rendesen, mikor valami megkapta figyelmét, rövidlátó, hunyorgó szeme nagyra nyílt. Ilyenkor szép szeme volt, s a szeme kifejezésétől egész arcza megszépült.

- Micsoda vallomás, grófnő! Ha a házasságban nem talált költészetet, ez azt teszi, hogy nem talált szerelmet. Minden egyéb, amit mond, önámítás.

Elza belátta, hogy messze ment. Pető nem volt az az ember, a ki a flirtet annak veszi, ami: vívási gyakorlatnak fejkosárral és mellvédővel. Minden átmenet nélkül közönyös dolgokra tért át.

De Pető úgy hitte, nyomon van, s még nagyobb kitartással udvarolt az alig félesztendő asszonynak. Niczkynak nem volt ellene kifogása, Elza nem tartotta veszedelmesnek, s így néhány hét megint csak elmúlt azokból az unalmas, egyhangu szürke hónapokból, a melyeket a baranyavári kastélyban kellett eltölteni, holott a nagyvárosi élet idénye már elkezdődött.

Hogy Niczkyné türte Pető udvarlását, s hogy Pető oly ostromló kedvében volt: ennek mindkét részről a tétlenség is oka volt.

Az országgyűlés nem ült együtt, s egyhamar nem is volt rá remény, hogy összehívják. Köz-dolgokban nem gyakorolhatván szenvedélyes ékesszólását, a szép asszonynál kísérlette azt meg, nehogy valahogy kijöjjön a gyakorlatából.

A beszélés szenvedélye - mint abban a korban a legtöbb magyar táblabíróé - második természetévé vált. A szó nem eszköz volt már nála, hanem cél és élethívás.

Pető naplót vezetett élményeiről. Meg voltak ebben örökítve híres mondásai, közéleti sikerei és nőknél való szerencséje. Magát oly kiváltságos lénynek tekinté, a kiről hű és megbízható fölvételeket kellett készíteni a történetíró számára.

A Niczkyné szive ellen folytatott szerelmi ostrom eredményét a következő sorokban hagyta az utókorra.

Október 25.

Némi egyhanguság a helyzetben, növekvő tűz érzelmek dolgában. Állítja, hogy fél tőlem. Azt hiszem, ez hatalmasan festi viselkedésemet. Szeretne valami udvarlót fogni - Szirmai emlegeti, mert úgy gondolja evvel leginkább boszanthat, - hogy sakkban tart-hasson. De az urfi csak nem akar hazajönni.

Október 27.

Két napra elutazom. Gondoskodtam, hogy távollétemben is rólam gondolkozzék: érzé-kenyen megsértettem. Ha megjövök, sovárogyva fogad, mert - nevetlenségemért meg-leckéztethet.

November 3.

Nem vagyok tisztában vele. Vagy csakugyan erényes, holott az urát nem szereti, vagy - korát tekintve, - a legügyesebb színlelő. Latolgom: ne koczkáztassam-e meg már a válságot?

Homloka és kaczér, de azért szüzies tekintete visszatart; ám a nőknél tett édes tapasztalataim riadót fujnak; előre.

Még nem teszem meg. Nem teszek semmit. Jól esik ez a vihar előtt való, fojtott csend. A boa constrictor lomha nyugalmát élvezem, bár még csak reménynyel laktam jól.

Érett megfontolás után azt akarom, hadd vigye ő maga szép fejét a szerelmi bárd alá. Mily szép fej az, amely ekként a kosaramba hull. Szébb a Mária Antoinette fejénél is.

November 5.

Viszi, viszi... Csak le kell vágnom... Sohasem éreztem még, csak most, hogy az ilyen szerelmi viszonyokban a férfinak rut szerepe van: a hóhér szerepe... Hóhér! hóhér! ujjongok gyönyörtől ittasan, a holnap rámszakadó boldogság előérzetében... - - -

Ezekben a napokban az idő szépre fordult. Bár reggel mindig köd volt, délre kisütött a nap s a derült napokra hideg, csillagos éjszakák következtek.

Az utak megszikkadtak, a feneketlen sár elmúlt. A grófnő kilovagolt vagy gyalog hosszú sétákat tett Pető Pállal, néha az urával.

Egyik este az ablakból nézte, mint nyugszik le a nap. Ahogy lenyugodott, a hegyek, erdők, a szántóföldek elkomorodtak, s a vidék olyanná vált, mint valami csendes, bánatos arc, amely előbb mosolygott.

A szobában is sötétedett. A széleshátú angol butorok elvesztek a novemberi homályban.

Niczky gróf a nyitott kandallónál ült s a lábait melengette. Egy idő óta a térdében, a könyökében, néha a karjában fájdalmas bizsergést érzett, sőt az arczcsontjában is. A meleget nagyon szerette, mert az csillapítólag hatott a fájdalmakra. Annál jobban érezte baját esős, borus napokon.

A vékony selyemsapkája helyett meleg angol gyapju sapkát viselt s mikor odakint esett, nem mozdult volna ki egész nap a szobájából.

- Ajtómon a köszvény kopogtat, grófné. A Niczkyek öröklött nyaválya. De azért - tette hozzá biztatóan mosolyogva - nyolczvan évig eléltünk egytől egyig. S attól se kell félnie, hogy hamar megöregszünk. Az ön férje, grófnő, még elég fiatalnak érzi magát arra, hogy állandóan szerelmes legyen önbe.

Elza grófnő tehát az ablakban állt. Gondolata messze elkalandozott hazájába, a családi fészekbe, ahol gyermekéveit töltötte, s ahonnan oly hamar kiröpitették.

Nem volt oly kényelmes, oly fényűző, mint a baranyavári kastély, de otthonosabb s ami fő, regényesebb. Volt tornya és felvonóhidja s mint száz meg száz évvel azelőtt, mély árok vette körül.

Hársfasor vezetett a kapuhoz, de öreg, elvastagodott, historiai hársfák, a melyeknek árnyékában már a dédapja idejében is részük volt a járó-kelőknek.

Torgau vára, bármily vadregényes hely volt, közel feküdt Drezdához. Egy macskaugrásra volt tőle. A városba vezető útja ki volt kövezve. Benne volt a civilizáció vérkeringésében, nem úgy mint Baranyavár, ahol - mint az elköttött érben - az élet forgása megakad.

Már egész sötét volt, mikor a grófnő visszafordult és az ura karszékehez közeledett.

- Tudja, hogy Pető nekem udvarol?

A nyitott kandalló aranyos fényénél látta, hogy a gróf arcza nyugodt és közönyös.

- Nem csodálom. Ilyen szép asszonynak, magam is udvarolnék az ő helyében.

Elza a kandalló márvány párkányához támaszkodott, s így a tűz fénye csak a derekát és mellét világította meg. A feje homályban maradt.

- Értsen meg, barátom. Nem az az én bajom, hogy Danton ur figyelmére méltat, hanem már unom.

- Unja? Az ember azt gondolná, hogy ebben a Bonaparte ur által reákenyszerített falusi számkivetésben még a Pető ur felbuzdulása is szórakozás.

A grófnő nevetett.

- Jól mondja, hogy felbuzdulás. De nekem úgy tetszik, már nem tartja be a kellő határokat. Szeretném megtréfálni. Kegyetlenül megtréfálni.

Niczky bólintott a fejével.

- Azt megteheti. Ámbár nem szép dolog magától. Fekete hálátlanság volna, higgye meg.

- Tanácsoljon valamit. Végre is maga a férjem, s kötelessége segítségemre lenni a kellemetlen udvarlók ellen való védekezésben.

- Hogyne. Bekerítettetem magát, mint a fácskányosomat, szeges drót kerítéssel. Jó lesz?

- Nem lesz jó. Maga, barátom, túl lő a célon. Én nem arra kértem, hogy minden férfi ellen körülkerítsen. Ez ellen tiltakoznám, de ezt az egyet szívesen megleczkéztetném.

Niczky, lábait egymásra rakta s rövid ideig gondolkozott.

- Mit akar vele?

- Meg akarom tréfálni.

- Petőt nem lehet.

- Dehogyan is nem. Mi a gyöngéje?

- A szenvedélyes szónoklás. Az volna az egyetlen méltó büntetése, ha lakatot tudna tenni a szájára.

- Más hibája nincsen?

- Szoknyahős, de ez nem hiba.

Nincs az a nagy megyei ügy, amit abba nem hagyna egy pár szép szemért. Az udvarnál, sőt magánál a királynál is jobban parancsol neki egy kicsi női zsebkendő, amelylyel az ablakból lopva integetnek...

Niczkyné arcza földerült.

- Van már egy pompás gondolatom. De még hadd érjen. Egy negyedóraig szépen elüldögélünk itt a kandallónál, s gyertyákért nem csöngetünk. Minden haditervet sötétben főzöm ki. Mikor maga megkért, akkor is sötét szobában ülve határoztam el, hogy a felesége leszek.

Niczky udvariasan meghajolt.

- Ah igen, a sötétség, a bűvös félhomály, általában nagy szerepet játszik a szerelmek és házasságok történetében.

... Pető Pál maga is visszariadt teljes és korai sikerétől, mikor Niczkyné, másnap bucsuzáskor halkan odasugta neki.

- Holnap délután öt órákor várom...

Pető nem tudott volna hazamenni ily lelki állapotban. Összebolyongta - pedig köd volt, - a réteket és fasorokat. A hulló levelek megzörrentek lábai alatt. Szeme belemerült a végtelen sötétségbe.

Öklét szorongatva, arcát a ködből kikandikáló csillagok felé fordítva, megállott és diadalmas gúnynyal kacagni kezdett.

Kaczagta az erényt, az ég parancsait, a papok tanítását. Kaczagta a csillagok hozzáférhetlenségét. Bármily magasan vannak, ő eléri vakmerő kezével.

A fák szél suhant át. Fölhevült képzelete elhitette Petővel, hogy a nagy természet sóhajtott egy lehullt csillagért.

Mert a szép Elza - az övé lesz holnap.

Másnap délután, a meghatározott időben, izgatottan jött fel a baranyavári kastély márványlépcsőjén. Az előszobában nem volt senki; inasnak, szobaleánynak sehol semmi nyoma.

- Mily ügyes a kicsi, - gondolta köpönyegét egy székre dobva - mindenkit eltett láb alul.

Ahogy a fogadóterembe belépett, a grófné helyett tűzrőlpattant falusi leány fogadta.

- Hol van a méltóságos asszony?

- Senki sincs itthon, - mondta a leány égető szemét sokáig rajta felejtve.

Pető elhalványodott. Elza felültette volna? Kivette zsebóráját, - öt óra elmúlt.

- Talán kikocsiztak?

- Látogatóba mentek kérem.

- Nem tudod, mikor jönnek vissza?

- De tudom. Nyolcz óra tájban.

Pető mérgesesen az ajkába harapott. Kiserkedt egy vércsepp utána.

- Mi az ördögöt csináljak én nyolcz óráig?

A leány hallgatott. Nem szólt egy szót sem, csak a kötenyét huzogatta zavartan, s le nem vette a babonázó fekete szemét a Pető arczáról.

Pető reá nézett. A bágyadt, őszi világosság reáesett a leányra. Arczbőre sima volt és rózsás, nagy, fekete szeme tele volt ragyogással és lágysággal. Ahogy előtte állott, szégyenkezve, mégis tele biztatással, Pető fejében végigczikkázott a boszunak, az édes és hasznos megtorlásnak gondolata.

Megfogta a leány naptól megaranyozott, erős kis kezét.

- Van-e már szeretőd, galambom?

- Nincs nekem senkim.

- Nem is kell?

- Minek volna? Nem tudnék vele mit csinálni.

- Tudnál e engem szeretni?

A leány alulról fölfelé végig nézett rajta, de nem felelt.

Pető leült. Keztyűjét egy ideges, indulatos mozdulattal lehuzta kezéről s ledobta a földre.

- Mi a neved?

- Anikó.

- Anikó - tudod-e hogy nagyon szép vagy? Kár lesz érted, ha elvesz valami durva paraszt. Mit tehetnék érted? Szólj, mert ma vad kedvemben találsz... Jőjj közelebb. Ne huzódozz tőlem, mint a hajlós fűzfavessző. Bezzeg nem huzódnál, ha urasági kocsis volnék.

A leány közelebb lépett Pető székéhez. Csakugy suhogott rajta a bokor-ugrós selyemszoknyája. Nem szólt semmit, csak a szeme mosolygott és erős kis kezét a Pető szeme elé tartotta. Ezüst karikagyűrű fénylett rajta.

- Jeggyűrű? Ne törődj vele. Van-e viola az ablakodban?

- Van ám.

- Na. Hallgass rám, mindjárt megmagyarázom. Meglátszik-e a violákon, ha permeteg éri?

- Meg-e? Meg bizony. Zöldebb, frissebb lesz tőle.

- Látod. Te is csak szebb leszesz a szerelem esőjében. Rajtad is csak annyi nyoma marad a tegnapi, mai s a holnapi szerelemnek, mint a violán az esőnek! Egyik eső olyan, mint a másik,

- a viola szempontjából.

Csak az kellett volna, hogy kinyujtsa utána kezét, - a boszu, a kedvező alkalom, meg a lán-
goló vére erre ösztönözte, - de fejtegető, magyarázó, beszélő szenvedélye ebben a pillanatban
is erőt vett rajta.

A leány figyelő szeme még inkább felnyitogatta beszédének zuhogó zsilipjeit.

Ha előbb teszi meg Niczky grófnő, kedvezőbb lett volna a helyzet.

De így akkor lépett ki, amikor nem látott mást egy figyelő parasztleánynál s egy kényelmes
székben ülő Demosthenesnél.

A grófnő hozzájuk lépett.

- Talán zavarom? - kérdezte Petőtől gúnyosan.

Pető lassan felállott. Tisztában volt a helyzettel. Rossz tréfának esett áldozatul. Az az csak
esett volna. Mint Demosthenes ülő szobra, minden világi gyanun felülállott. A harag lobbot
vetett szívében, de uralkodott magán.

- Jó estét, grófnő. Maga szépen megtréfált, de, bocsásson meg, egy kicsit kiméletlenül.

Niczkyné bókol.

- Ó maga Don Juán. Hát föltette rólam, hogy meghallgatom? Nem kellett tenni egyebet a
védelemre, csak egy csinos arcocskát elhelyezni az előszobámban. Az ön hűsége és állítóla-
gos szerelme már ezen a csipkebokron is felakadt... Nem tudott elmenni mellette veszedelem
nélkül... Lássá Danton, az ön helyzete komikus. Társaság van nálam a belső szobában:
leányok, asszonyok, urak. Szándékosan gyűjtöttem össze őket mára. Csak az ajtót kell ki-
nyitnom, hogy tanui legyenek légyottjának s hogy holnap az egész vármegye az ön rovására
nevessen. S még csak nem is haragudhat reám érte. S az uram, milyen jól fog az mulatni,
hogy egyszerű enyves vesszővel is meg lehet fogni a köszáli sast.

Pető álla idegesen remegett, szeme sötét és komor volt, a hangja csöndes, de az erőszakosan
elfojtott indulat rezgett benne.

- Bizony gimplit fogott maga, nem keselyüt, buta gimplit... Beismerem, de ezenkívül azután
nem ismerek be semmit. Nem, főleg azt a jogot, hogy játsszék velem... Egyszer már meg-
mondtam... Most utoljára mondom... Különben legyen meggyőződve: engem nem vezethet
félre. Mintha agya - szétszedett zsebóra módjára - tenyeremen feküdnék, úgy belátok gondol-
kozásának, vágyának, reményének titkos műhelyébe... Egy más urnak bezzeg nem állitana fel
ön elmés kelepceket az öltözőszobája küszöbén... S nem hívna össze magához társaságot,
mikor egyedül kívánna lenni vele... És én nem abban tévedtem, hogy maga szerelmes valakibe,
csak abban, hogy az a boldog halandó, a ki felé szive az esés törvényei szerint rohamosan
közeledik, én vagyok... Máskülönben jó éjszakát kívánok, grófnő. Csókolom a kis cselszövő
kezét s a kiért most rajtam tuladott: szívének ismeretlen hősét tisztetem... Ma holnap a há-
boruból ugyis haza jön... S akkor Mózes két kőtáblájának tizedik parancsolata veszélybe kerül...

Kevély főhordozással ment ki az ajtón.

Mikor utána az ajtó bezáródott, Elza grófnő mozdulatlanul állott a szoba közepén s elgon-
dolkozott:

- Halálos ellenségünk lesz ezentul - így tépelődött magában. - Hiu s így a tréfát sohasem
bocsájtja meg. Aztán mily szemtelen: Szirmai szivem hőségnek nevezte. Mert ő reá célzott
világosan. Oly szimatja van, mint egy farkasnak. Ezt az embert mindenhol felkutatja... Még az
én érzéseimben is... De ott van-e valóban?...

XII. Az obsitos hazatérése.

Elza grófnő szokatlan időben ébredt föl: korán reggel. Szirmairól álmodott. Hogy mit, nem tudta volna megmondani, mert a mint szemét kinyitotta, emlékezetéből a bűvös történet elszállt.

Gyertyát gyújtott s könyvet vett elő. A nehéz, aranyozott viaszgyertya fényénél olvasott néhány sort, de semmi sem maradt meg fejében.

Letette a könyvet (valami utleírást) s nyitott szemmel ábrándozott.

Csakugyan ő volna szive hőse? Igaza volna Petőnek?

Nem volt különben nyugtalan és nem érzett izgatottságot. Még csak érverése sem volt gyorsabb. Holott a hőöket mindenütt harangzúgással és hallelujával fogadják...

- Mégis, hogy történhetett, hogy róla álmodtam? Talán valami baj érte e pillanatban? A fegyverszünet daczára valamelyik francia előőrs golyója leterítette? Vagy a táborban pusztító sokféle betegségnek esett áldozatul?

Most már, úgy ahogy, emlékezett az álomra is. Szirmai lóháton átusztatta a Dunát. A Duna nagyon zavaros volt, a mi az álmoskönyvek egybehangzó tanulsága szerint rosszat jelent. Csakhogy Szirmai partra ért és őt erős karokkal magához emelte... Ennek pedig se reá, se Szirmaira nézve nem lehet rossz jelentősége...

Mikor komornája öltöztetni kezdte s ő bőujju, törökös pongyolában, a nagy velencei tükör előtt ült, az álom másodszor ment ki fejéből. A divatos frizurának, az arcbőr vakító fehérségének, a szépségtapasztólátételének, a délelőtti ruha kiválasztásának földi gondjai mellett megfedkezett minden egyébről.

A reggelinél Niczky gróf gondosan végignézte nejét. Egy három pecsétes nagy levél fölbonthatására és olvasására készülődvén, sietett tudatni vele, hogy szépnek és bájosnak találja rózsaszín selyem, leányos ruhájában.

A grófnő mosolylyal köszönte meg férje udvariasságát és mint a ki nagyon éhes, ugyancsak hozzálátott a bőséges reggelihez.

A gróf letette a levelet. Bár kifürkészhetetlen diplomatának tartotta magát, egész valója elárulta, hogy jó hírt kapott.

- A békét megkötötték. Ausztria elvesztett néhány tartományt és hadisarcz fejében a bőrét is lehuzza Napoleon. De Ferencznek van pénze elég. Tengerkincs, néhány száz millió gyült össze a magánpénztárában... S a mi fő, a telet Bécsben tölthetjük újra.

Elza grófnő tapsolt örömeiben.

- Ez aztán a jó hír, barátom... Megyek bucsut venni a vidéktől. Friss, derült idő van, ki fogok lovagolni. Nem kísér el?

- Sajnálom, dolgom van. A Gontránra ne üljön. Egy idő óta ez a pára ideges, még le találja dobni.

- Engem? Megmutatom, hogy nem dob le.

- Vigyen akkor lovászt magával.

- Szívesen. Viszünk-e Bécsbe lovakat?

A gróf csodálkozva nézett rá.

- Hogyne?

- Hátaslovakat is?

- Természetesen. Csak nem fogunk a más lován lovagolni, mint valami Sontagsreiterek?

- Akkor nekem a Gontránt hozassa föl. Hogy szeszélyes és veszedelmes, ez egy oknál több arra, hogy őt válasszam...

- Ez a maga elmélete? Hozzám is azért jött feleségül, mert veszedelmesnek tartott?

Elza türelmetlenül nézett le az udvarra, nyergelnek-e már? Égett alatta a föld. Mostani állapotában nem tudott volna megmaradni négy fal közé zárva. A férje megjegyzését is csak félfüllel hallgatta, szórakozott mosolylyal felelt rá:

- Nem, barátom. A házasság nagy, kényelmes üveges batárja elé szelid, kitanult, jámbor lovak valók. Mert a családi hintó ringatásától néha elbóbiskol az ember... Isten vele, édesem. Ebéd előtt ne várjon haza. Jól ki akarom fárasztani Gontránt s magamat is. Az idegességnek az a legjobb orvossága...

Elza grófnő vágatva indult neki a tarlónak, végignyargalt az elsárgult legelőn, fölverve útjában néhány sovány nyulat a káposztás földek barázdáiból.

Másfél óráig vágatott így. Mikor az erdő széléhez ért, a mely mindenütt az országut mentén terült el, Gontránról szakadt a tajték, ő maga kipirulva, égő szemmel, de lecsillapodva ült magas női nyergében.

Az erdő már kopasz volt. A nyárfák, a hol egyszer Pető neki a sziv viharairól szónokolt, fehérek voltak most is, de lombjukat nem hasonlíthatta boglyas, kedves leányfejekhez.

A fákat nézve, a melyeknek megritkult lombjain akadálytalanul szűrődött át a napfény, eszébe jutott Pető fenyegetése, hogy ne kerüljön a viharok útjába. Pedig mily könnyű volt a „vihar”-on kifogni. Mily egyszerű eszközökkel rázta le őt - mikor alkalmatlanná vált - magáról. Azóta a vihar másfelé hatalmaskodik. Az előbb látta az öreg Sembery nemesi portáján, a szép, szelid Beáta körül. Csakhogy ott lágyan lengedező fuvalom lett a viharból.

Az erdő, a mely máskor tele van rezgő árnyékkal, frissességgel, rejtelemmel és madárdallal, olyan volt most, mint a leomlott kerítés: mindenfelől be lehetett látni rajta. S mintha halott volna: fekete varjuk kóvályogtak felette.

Egy másfél öles árkot átugratva, Elza kiért az országutra. Megcsapkodta lovát s a kifárasztott, legyőzött paripa most már rendes futásban vitte. Megadta magát a lovasnője akaratának.

A merre szeme ellátott a sikságon, a hegyeken, a leszüretelt szőlőkön, a szántóföldeken, mindenütt az őszi verőfény rezgett, fénylett, elkápráztatva szemét és felpiritva arcát.

Hogy Gontránt legyőzte, ez növelte önbizalmát. S a hogy repkedő szalaggal, szétzilált hajjal, szélben uszó, zöld lovaglóruhában az országuton lépésben lovagolt, diadalmas erőt érzett magában.

Az őszi napfény, mint valami nagy kiöntés, az egész vidéket ellepte fénylő hullámaival. Az országut néptelen volt, egyetlen szekér járt rajta. Négy hitvány ló volt az ekhos szekér elé fogva. A paraszt-fuvaros nagyokat cserdített ostorával, ösztönözve a gebéket, a mit azonban azok nagy hidegvérrel vettek.

A mennyire a fölvert porfelhőkben látni lehetett, a szekérben huszártiszt ült, összefont karral, szemére huzott sipkával.

Nagyon elmélyedhetett gondolataiba, vagy tán aludt, mert Elzát észre sem vette.

Niczky grófnő megrántotta a lova száját. A feketére sült, sovány, megváltozott arcban Szirmaira ismert. Hangosan reá kiáltott:

- Szirmai!

A huszártiszt fölneézett.

- Grófnő!

Heves mozdulattal rántotta meg a paraszt kocsis ködmenét, hogy álljon meg.

Niczkyné közel hajtotta lovát.

Oly közelre, hogy kezet foghattak egymással. S hogy a tűz, a mely benne alattomosan égett, könnyen átsapott a szomszéd ház fedelére.

Szirmai felállott a szekérben. Köpönyege lecsuszott válláról, karcsu, nyulánk alakja, a zsinóros dolmányban délcegebbnek látszott, mint máskor.

Elza nem vette le róla szemét, majd elnyelte kíváncsi tekintetével.

- Bizony elhajtattott volna mellettem köszönés nélkül. Ez nem járja, régi jó ismerősök között.

Hangja gyöngéd volt s kiértett belőle az öröm s a meglepetés.

- Szundikáltam, grófnő. Napoleontól tanultam, a ki leterített medvebőrön husz perczig édesdeden aludt a wagrami csatában.

Niczkyné még mindig kezében tartotta a férfi kezét, a kit Pető, az ő szive hőségnek nevezett.

- Rossz néven veszem magától az alvást. Régen várjuk már haza, nagyon régen. Mily boldog lesz az édesanyja. Vigyázzon, nehogy megszakadjon a szive örömében.

- Látta az édesanyámat, grófnő?

- Hogy láttam-e? Mikor csak tehetem, átszaladok hozzá. Sokat aggódott magáért. Remegett, mint a nyárfalevél, ha a csatáerről hírek jöttek. Nem egyszer mondta, hogy a maga halálát nem éli túl. S a harcztéren a dicsőség és a halál ugyanazon törzsnek két testvérága... De hát az a fődolog, hogy hazajött. Ép bőrrel és reménylem, megőrizve régi érzését barátai iránt... Egy megjegyzést azonban nem hallgathatok el. Az ily ügyes huszártiszthez, mint maga, jobban illett volna lóháton jönni. Már csak azért is, mert együtt vonulhattunk volna be Baranyavárra. Nagy föltűnést keltettünk volna...

Szirmai mozdulatlanul állott a kocsiban, a szekeres gazda türelmetlenül nézett hátra: mennek-e már?

- Különös, hogy önnel találkoztam legelőször, grófnő...

- Ne tulajdonítsa a kiszámíthatatlan véletlen szeszélyének, a mi pontos matematikai számítások alapján történt. Az uram azt ujságolta, megkötötték a békét. Ha megkötötték a békét, - gondoltam magamban - megszűnt a háboru. Ha megszűnt a háboru, nincs szükség katonára. Ha a katonára nincs szükség, hazaeresztik. Ha minden katonát hazaeresztenek, magát sem tartják ott s így hát haza kell jönni, még pedig ezen az uton. Nemde világos következtetés?

- Nagyon világos...

Egymást nézték. Kutató, meglepett, lángoló szemük tekintete, mint két, ugyanazon időben föllobbanó villámlás, egynek látszott.

Niczkyné nyerte vissza először lélekjelenlétét...

- Reményem, minél előbb meglátogat bennünket. Ha édesanyjával kibeszélték magukat, első dolga lesz hozzánk jönni...

- Elmegyek, grófnő... De mondja kérem...

Gontrán, egy erős zablarántásra, idegesen fészkelődött.

- Mit mondjak?

Hangját meghalkítva kérdezte ezt. Azután feleletét meg sem várva, végigvágott lován és rohanó galoppban tovább nyargalt.

A huszártiszt szeméről elszállt az álom. Nézte a karcsu, ingerlő alakot, ahogy minden mozdulata összhangban volt lova mozdulatával. Várta, hogy visszanézzen, de a grófnő egyszer sem fordította hátra fejét. Ugy nekiiramodott, mintha ellenséges lovasság üldözte volna.

*

Szirmainé kint járt a portán. Ősz óta fájdalmat érzett a ballábában, nem tudott másképp járni, csak botra támaszkodva.

Tanácsolták neki a nénémasszonyok, menjen Pöstyénbe, úgy meggyógyul ott a lába, hogy tánczra is kerekedhetik.

De az öregasszony a fejét rázta.

- Majd ha haza jön a fiam, mondogatta mélabúsan. Most nem lehet, amíg óráról-óra ót várom.

Napközben még csak elfoglalta a ház körül való munka. Este azonban nem tudott nyugodni az emlékektől. Mindig a fiára gondolt. Ezerféle változatban látta őt. Attól kezdve, mikor a világra jött, egész addig, mikor beállott katonának.

A háboru s főleg a Napoleon ellen való háboru, valami fölfoghatatlan, valami irtózatos fogalom volt előtte.

A mit a francziák császáráról olvasott, hogy erős, kegyetlen, villámgyors és győzedelmes, szeget ütött a fejébe. Ha csakugyan ilyen, miért kötnek bele? Ha erősebb, miért támadják meg? Ha nem tudják legyőzni, miért adnak új meg új alkalmat, hogy győzelmet arasson ellenségein?

A fia leveléből, meg a szomszédok mendemondáiból megalkotta magának a háboru képét. Ebben a képben az asperni győzelem jelentősége nagyon összezsugorodott.

A háboru célját nem fogta föl. Nem volt érzéke Ferencz király helyzete iránt sem, a kit pedig, mint minden hatalom és jólét kutfejét, szédítő magasra helyezett képzeletében...

Ő csak azt tudta, hogy a háboru útja tele van szórva veszedelmek éles vasszögével. Hogy golyó, kard, ágyu, lovak patkója, lázak, hideglelés, ragadós nyavalyák: mindez a fia életét fenyegeti. Hogy az ő fia és sok más fiatal élet ez állandó fenyegetését és kockáztatását, háborunak hívják.

Hiszen aggódó volt a természete mindig s máskor is szepegett, hogy fiát valami baj éri. De most több volt aggódásnál az, a mi szívét gyötörte. Látományai, álmai, sejtelmei voltak, előérzete, sőt meggyőződése. A halálos veszedelmeknek oly tömege lebegett a fia feje felett, hogy hinni sem mert szerencsés visszatérésében. Ugy siratta, mintha már halott volna. S ha napközben tartotta is magát a cselédei előtt: éjszakánként majd kisírta a két szemét oly bizonyosra vette, hogy egyetlen fiát élve sohasem látja többé.

Senkit sem gyűlölt úgy, mint Napoleont. Azt hitte ez emberről, hogy csak a fia romlásán dolgozik. Hogy azért mozgósította ezredeit, azért szerelte föl őket jó fegyverekkel, azért nevelte győzelemre, azért rohanta meg Ausztriát, azért foglalta el és fosztotta ki Bécset s azért nem mozdult egy tapodtat sem a Dunától, hogy a fia életét kiolthassa.

Mikor az egész háznép aludt, ő még akkor is ott térdelt a fekete fából faragott imázsámulyon, könnyben úszva, bánattal és alázattal szívében.

Bizony, ezek a búban átvirasztott, sirás-rívásban eltöltött, gyötrő aggodalmakban átszenvedett éjszakák aláásták egészségét. Haja hófehér lett, mintha puderes parókát viselne, sovány arcza tele lett ránczczal s a szeme világa meggyöngült.

Botjára támaszkodva, utána nézett kis gazdaságának.

Megsínylette minden, hogy nem volt férfi a háznál, s hogy búbánatában a nagyasszony nem tudott mindennel úgy törődni, mint a régi jó időben. Még a vörösszőrű bodri is mintha lesóványodott volna, s gyom verte föl az udvart, amely olyan tiszta volt máskor, mint a pohár.

Az őszi nap jól esett a nagyasszonynak. Kendő sem volt rajta, úgy sántikált a galambduczhoz, ahol katasztrófa történt.

Reggel jelentette a kocsis, hogy a legszebb pávás galambot halva találta. Görény járt a ducz körül bizonyára, mert az szokta kirágni az áldozata fejét.

A galamb földi maradványa a homokon feküdt, két kis lábát mereven elnyujtva. Vér volt körülötte s széttépett tollak, a halálos küzdelem látható jelei.

A küzdelem áldozata azonban meg se moczczant, nyugodtan feküdt, mint akinek nincs gondja többé semmire. Nem kell már csibéktől és tyukoktól védelmezni az eléje szórt magot, féltékenység nem gyötri, ha párjához turbékolva közeledik a másik galamb. A kék levegőben szálldosva, nem kell örökösen halálos szepegések között ügyelni, mikor jelenik meg a szemhatáron gyilkos üldözője, a kánya és vércse.

Az őszi napsütésben csöndesen fekszik, s ha véres feje nem látszanék, még szép is volna szegényke halálában.

Szirmainé szive elszorult, ahogy reá pillantott. Szive majd megszakadt, oly balsejtelmek kinozták.

Ha az ő fia is így fekszik valahol véresen, csöndesen, mozdulatlanul, arczczal az ég felé fordulva...

Nem volt ideje letörölni patakozó könnyeit, mikor valaki rákiáltott.

Elza grófnő nézett be a kerítésen. Lóháton jött. A kerítés léczei között jól meglátszott a Gontrán száraz, finom feje, a grófnő karcsu alakja, fehér keztyüs kis keze, amely a gyeplőt szorosan fogta. Arcza pedig, érett gabonához hasonló szőke haja, két ragyogó szeme ott lebegett a kerítés felett, elapasztva azonnal a nagyasszony könnyforrását. Nem tudta miért, de ez a szép szőke asszonyfej úgy hatott rá, mint valami jó hirnek hallása.

- Mikor kapott levelet a fiától!

Szirmainé előbb megtörülte szemét a kékbabos kötényébe, úgy felelt:

- Régen irt már galambom. Talán hirt tud róla?

- Jó hirt néném. Utban van haza felé s olyan egészséges, mint a makk.

Szirmainé nem sikoltotta el magát. Még csak meg sem szédült, s nem forgott vele a világ. Csak a bánatos, ránczos arcza, a szeme, a szája, a homloka változott át egyetlen boldog mosolylyá...

- Utban van a fiam! Honnan tudja édes hugom?

- Láttam.

- Látta? Hisz akkor mindjárt itt lesz, nem lehet messze a várostól sem. Jézus Máriám segits meg, hogy ez a váratlan nagy öröm meg ne ártson.

Mintha lába sohasem fájt volna, fürgén tipegett a kerítéshez. Reszkető kezével kinyult a lécz között, hogy megsimogassa a Gontrán fényes, aranypej szőrét. Azután összelármázta a cselédeket, maga pedig leült az itató vállura, hogy az örömhír vétele után magát egy kicsit kipihenje.

Mikor már a grófné ellovagolt, akkor vette észre, hogy egyetlen szóval sem köszönte meg jószágát és szivességét.

Még a fiára való várakozásnak lázas pillanatában is érezte, hogy mulasztást követett el, s hogy ő a szép fiatal asszonynak hálával tartozik...

XIII. Tisztujítás Magyarországon.

Szirmainé lábujjhegyen járt-kelt a fia szobája körül. Még az este megolajoztatott minden ajtósarkot, nehogy az ajtónyikorgás korán felköltse az ő szerelmes fiát.

Nyolcz órakor még mindig csöndes volt a legényszoba. Végre félkilenczkor, mikor fehér főköötös fejét vigyázva bedugta az ajtón, a fia jókedvűen kívánt neki jóreggelt.

Botját az éjjeli szekrényhez támasztva, az öreg asszony leült az ágy szélére. Kezébe fogta a fia kezét, majd a kurtára nyirott haját simogatta.

- Csakhogy haza jöttél. Tudod-e, ki hozta meg az első hirt? A főispánné. Nemes, jószívű asszony a lelkem. Nagy elhagyatottságomban sokszor megvigasztalt, gyakran járt hozzám, a mig oda voltál. Ha leányom volna, akkor sem szeretném jobban... Milyen sovány lettél, fiacskám... S hogy le vagy égve!

Szirmai a kezét csókolta az anyjának. A kezét, a homlokát, az arczát, a főköötőjét, ahol érte.

- Ugy-e sokat sirt?

- Annál nagyobb az örömem, hogy megőrzött az Isten... Egyetlen fiam vagy, nem engedlek többet háboruba. Olyan nagy észszel, mint a tied, másképp is szolgálhatod hazádat és királyodat... Egyideig azonban ne szolgálj sehogy. Pihend ki magad itthon istenigazában.

- Pihentünk eleget a táborban. Két hónapig, egy helyben állva, őriztük egymást Napoleonnal... Minthogy azonban ő a szép, zöld, egészséges Lobau-szigetén állott, mi pedig a Duna egész-ségtelen, mocsaras kigőzölgéseiben tanyáztunk, seregünkől harminczezer embernél többen betegedtek meg... Semmiféle véres ütközetben nem hullt volna el ennyi...

- Egyszer sem voltál beteg? Vagy voltál s csak bölcsen elhallgattad?

- Kétszer a rossz víztől kirázott a hideg. Károly főherczeget is annyira elgyötörte, hogy alig tudott a lóra ülni. Egyéb bajom nem volt. Még csak sebet sem kaptam. Se sebet, se medáliát, mivel eldicsekedném itthon.

Az első három nap Szirmai egy pillanatra sem tudott otthonról szabadulni. Nem győzték az anyjával magukat kibeszélni. Ezerféle kérdeznivalója volt az öreg asszonynak. Minden apróságra kiterjedt figyelme. Még azt is megtudakolta, nyájas volt-e hozzá a főherczeg, s hogy mit reggelizett a híres asperni ütközet napján?

Miután jól kikérdezgette, körülhordozta mindenütt a kis gazdaságban, sőt szeme láttára szedte elő innen-onnan a friss tyuktojást. Negyedik nap ő maga ösztökélte, látogassa meg a főispánt s a baranyavári ismerősöket.

- A grófnőnek azt üzenem, azért, hogy te itthon vagy, mindig van időm az ő számára.

Niczky egykedvű arcza földerült, a hogy Szirmai belépett. Dolgozó szobájába vezette, ahol nem sok nyoma látszott a főispán szellemi tevékenységének; se könyvek, se írószerek nem voltak benne, hanem vadász-trofeumok, medve bőrrel beterített széles diván, mindenféle rejtett fiókkal ellátott szekrény, s híres nyilgyűjtemény - több nevezetes tegezettel. Ezen kívül zöld zsinóron függve, két eredeti Van Dyk kép, egész vagyon. S a szentmárk-téri lovasszobor miniatúr bronzutánczata.

A főispán finom, erős pálinkával kínálta meg vendégét, a mit az nem fogadott el, sőt még csibukra sem akart rágyújtani.

- A grófné kilovagolt. Szenvedélye a lovaglás. Ugy-e takaros asszony vált belőle? Azt hiszem, hogy feltűnést keltek vele Bécsben.

- Bécsben töltitek a telet?

- Még kérdezheted? Csak attól félek, szomoru farsangunk lesz az idén, a súlyos béke föltételek miatt.

Szirmai leült egy kis négyszögletes márvány asztalhoz, míg a főispán hanyatt feküdt a medvebőrös diványon, hosszú lábait kedvére kinyújtóztatva.

- Nem vagy jól tájékozva méltóságos uram. Bécs olyan, mint egy könnyelmű asszony: tekintet nélkül a férj anyagi helyzetére, mulat és... mulat. A gyalázatos békét örömrivalgással fogadta. Kivilágította az ablakokat, mint nagy győzelmek idején. Az elveszett tartományokkal nem törődik; csakhogya megszabadult a Napoleon lidércnyomásától... Mit bánja ő a birodalmat, mi köze neki a császár bánatához és szégyenéhez, mikor ő szabadon vehet lélekzetet? A bécsi lakosság örvendezése vérigható bajok tünete. A társadalom sülyedésének és hanyatlásának ily szomoru jelensége előzte meg a római világbirodalom bukását és végső felosztását.

Niczky hidegen rázta a fejét.

- Én nem tulajdonítok oly nagy fontosságot a bécsiek örömének. Bécs lakáj volt mindig s csak hirtől ismerte a szabadságot. Az én borotvált képű ficzkoim, meg vagyok róla győződve, ép úgy örülnének a halálom napjának, mint ahogy örültek a lakodalmamnak. Nagyobb baj volna a birodalomra, ha a francia győzelmek hírére mi magyarok világitanánk ki ablakainkat. Mi, szabad nemzet...

Szirmai szeme elborult. Naptól elsütött arcza még sötétebbnek látszott, ahogy aggódva maga elé nézett.

- A mi helyzetünk sem rózsás. Haldokló nép vagyunk. Két táborból áll a magyar közélet, s mindkét tábor jelszavak rabja. Mi, akik a kormányt támogatjuk, nem vagyunk elég népszerűek arra, hogy átvegyük a nemzet vezetését. A vármegyék pedig mindent megakasztanak, még azt is, ami jó és üdvös, ha az felülről jön. A felülről és alulról kiinduló reform-eszmék így ellen-súlyozzák egymást. S az ország egy pontra befalazva, a mozdulatlanság kinját érezve, áldozata lesz a pártok önző küzdelmének...

A főispán könnyedén sóhajtott.

- Mindez úgy van. De ki tehet róla?

Hangjában lemondás volt és keleti fatalizmus. Szirmai felpattant a székről. Egy bronz papírvágó kést vett a kezébe, azzal hadonázott indulatosan.

- Ki tehet róla? Mindnyájan. Te is, én is, ő is. Valamennyien: pártok és politikusok, Bécs, a hadsereg, az udvar, sőt maga a király. El vagyunk maradva, el vagyunk rongyosodva, főuraink németek, a nemesség sérelmi politikával lopja a napot, utaink rosszak, népünk tudatlan, iparunk és kereskedelmünk nincs, irodalmunk vérszegény. Mindenünk hiányzik ahhoz, hogy helyet foglalhassunk a művelt nemzetek sorában, pedig mindenünk meg volna hozzá, hogy erősek, hatalmasok, gazdagok, műveltek legyünk. S mindez miért van így? Mert nálunk mindenki háborút visel - mindenki ellen. A nemzet jogait félti, a korona tekintélyét. A főuraknak csak kastélyuk van Magyarországon, de hazájuk Bécs. A nemesség alkotmányunk épségeért harcol... Micsoda alkotmányért? Azért, amely erős vára néhány százezer nemesnek, de kívül hagyja jogok nélkül a népnek millióit?

Niczky gróf nem szakította félbe Szirmait. Megvárta, míg bevégzi keserű beszédét. Azután, az óralánczán függő sokféle csecsebecsével játszva, szárazan mondá:

- Népnek milliói! Mintha ezt a frázist hallottam vagy olvastam volna már valahol... A francia forradalom történetében. Ugy látszik, édes Ádi, a francia seregekkel ellenség gyanánt állva szemközt, alkalmatlan féreg gyanánt, a sansculotteokról rátok ragadt valami... De ez csak elmefuttatás, úgy-e, s házi használatra mondtad el?

Szirmai észretért. Ha a magyar társadalommal nem akar meghasonlani, ha utat akar törni eszméinek, terveinek: a népnek millióiról mélységesen hallgatni kell. Leült újra, s mintha heves föllépése valakire, - a nagy Petőre - emlékeztetné, elrestelte magát.

- Az a forrása minden bajnak, hogy bizalmatlanul néz egymással farkasszemet király és nemzet. A királyi ház nagy, európai céljai kivitelében mindig szemközt találja a megyék ellenállását. S mikor a nemzeti erő merész szárnyalással magasra emelkednék, leteríti, - úgy, hogy földre zuhan, - a gyanakvó kormányzati politika...

- Világ kezdete óta harcban áll a hatalom és a jog; a király hatalma a népnek jogával. Ezen nincs mit keseregni, mert nem lehet rajta változtatni.

Szirmai most már lecsendesült. Magába mélyedve, elgondolkozva ült helyén. Mintha lekötötte volna szíjakkal magát, keze meg sem mozdult. Minden erősebb hangsúly, színészi lendület nélkül, egy komoly férfi megingathatatlan elhatározásával mondá:

- Én megkísértem...

A főispán ránézett. Tűzben égő kék szeme, nyugodt, szép arcza, homlokának határozottsága elárulta, hogy amit mondott, az nem üres szó nála, lelkének erős, szent meggyőződése.

- Na jól van, Ádi... Minthogy azonban valahol a dolgot mégis csak el kell kezdeni, a küszöbön álló tisztujjításon, fölléptetünk alispánnak... Megállj, megtudom, haza jött-e már a feleségem? Vele legalább nem beszélhetsz politikáról...

*

Pető érkezettnek látta az időt, csapást mérni vetélytársára. Nehogy azonban idő előtt elárulja magát, feltűnően kedvében járt s csaknem naponként fölkereste. Nem hiába tanult az utóbbi időben olasz mód szerint vivni, politikájában is alkalmazta az olasz kardvívás elméletét: a villámgyors dőfést, a dőfés után a hátraugrást, a gyakori és meglepő állásváltást, ami az ellenfelét zavarba hozza.

Szirmai viszont résen volt. Tudta, hogy az erőszakos, hiú ember, iránta feneketlen gyűlöléssel viseltetik, hogy tehát az elővigyázatnak legegyszerűbb követelésével él vele szemben, ha nem engedi őt lelkébe pillantani.

Különben is Pető fékezte most véres gúnyját. Szirmai komoly ütközetek egész sorában megállotta helyét. Az ő győri futásukat nemzeti vig eposzá dolgozta föl a nép képzelete. Ez a győri futás, bár különben az egész magyar nemesség szégyene volt, sebezhető gyöngye oldala most neki. Jobbnak látta epedő hárfahangokon szólni Szirmaihoz.

A nagyasszony sokat beszélt fiával Elza grófnéről. Szeretettel beszélt róla, az olyan öreg asszonyok gyöngédségivel, akiknek fíjuk van, de leányuk nincsen.

- Kedvében kell járnod a grófnénak, mert nagyon jó volt hozzám.

- Kedvében járok, anyám, de bizonyos határokon belül. Mert végre is szép, fiatal és másnak a felesége...

Szirmainé nem akarta fiát elérteni. Sőt, mert észrevette, hogy Niczkyné szívesen van fia társaságában, alkalmat adott nekik arra, hogy magukat bizalmasan kibeszélgessék.

Mindenféle ürügyek alatt magukra hagyta őket. Ha fia előbb lovagolt ki s Elza beszólt a kerítésen, utba igazította. Megesett, hogy Niczkyné olyan időben látogatta meg, mikor Ádám nem volt otthon. Ilyenkor leültette, tartóztatta mindenféle czimen, legszebb almáival kínálta meg. Azalatt kiküldte fia keresésére cselédeit a szélrőzsa minden irányában, s tűvé tette érte az egész várost.

Niczkyné gyakori látogatása végre is szemet szurt a kisvárosban. Szirmainak fülébe ment a dolog, s aznap este igen komoly beszélgetése volt anyjával.

- Ha te arra adsz fiam, amit a világ beszél, akkor sohasem leszesz ura a magad akaratának. Nem lehet férfi és nő között tiszta, becsületes, minden utógondolat nélkül való barátság?

- Lehet. Csak hogy az ilyen barátság szálla az emberek szemében. Senkisé is hiszi el, hogy nem lépjük túl a barátság határait. Ok nélkül gyanuba keverünk egy nőt. Pető már most is köszörüli a nyelvét rajtunk. Persze óvatosan, mert egy nő hiréről van szó, s tudja jól, hogy ebben az egyben a tréfát nem ismerem.

Szirmainé szeme könybelábbadt.

- Mily rosszak az emberek. S az a Pető, aki úgy járt utána, mint valami kiéhezett komondor, - még neki áll feljebb! Szeretném látni, föl meri-e valaki tenni rólam, aki becsületben öszültem meg, hogy... hogy szemet hunyok oly dolgokra, amiknek véghezvitelére a fiam úgy sem volna képes, mert nem úgy neveltem...

... A korteskedés az alispáni állásra az egész megyében megkezdődött. Amily lassan, kéz alatt indult meg, oly fenekestől fordított föl mindent.

Szirmai mellett a főispán, vele a főuri körök. E köröknek nagy volt a befolyásuk az ugynevezett bocskoros nemességre, amelyet mozgósítottak.

Pető eleinte a szinfalak mögül igazgatta az ellenmozgalmat. De temperamentuma végre is felülkerekedett. Izzó, szenvedélyes izgatást kezdett Szirmai ellen, faluról falura, nemesi kuriáról nemesi kuriára járt fáradhatlanul, s úgy föllovalta ellene a középnemességet, hogy azok közül Szirmai kevés szavazatra számíthatott.

Az, hogy a főispán becsületkérdést csinált magára nézve Szirmai megválasztásából, kapóra jött neki. Mind a kettőjükkel számadása volt. Az Elza grófnő kosarát és tréfás kelepcejét is most akarta megboszulni.

A gyűlölet erőt adott neki. Két hét óta nem feküdt ágyban. Két hét óta ivott, tósztzott, muzsikáltatta magát reggelig, bár Niczky azt üzenté neki, hogy ne igyék előre a medve bőrére. Mint egy égő petroleum-forrás, úgy lángolt s oly sötét füsttel égett. Tűzbe borult tőle az egész birtokos osztály, amely Szirmaiban a maga természetes ellenségét, az udvari körök kegyeltjét látta.

- A főherczeg vezérkari főnökének hadsegéde volt...

Pető csak annyit mondott róla; de oly nyomatékkal, annyi rejtett gyanusítással, mozgékony, barna arcának, nagy szemének oly leirhatatlan elváltozásával, hogy a közvélemény Szirmaiban legalább is hazaárulót látott.

A főispán sem volt rest. A főnemesség körében husz ezer forintot gyűjtött össze választási czélokra. Elhatározták a köznemesség teljes begyűjtését. Hogy a kortestanyákon, ahol örökösén zugott a muzsika, a népet összetartsák, minden tíz választó mellé tizedest, minden száz mellé századost rendeltek a legkipróbáltabb kortesekből.

Pető gondoskodott, hogy vérigsértő gúnydalok terjedjenek el a népben Szirmairól és a főispánról. E gúnydalokat mindenfelé énekelték. Egy éjszaka épen Szirmainé ablaka alatt kegyetlen macskazene kíséretében.

A választás napján mind a két tábor nagy erővel gyűlt be. Pető megtette utolsó intézkedéseit. Sastollas, fekete kalpagja mindenütt feltűnt, ahol reá szükség volt.

Niczky, az elkeseredett hangulatra való tekintettel, két század katonaságot „requirált.” A hessenhamburg gyalogság feltűzött szuronyal kordont vont a pártok között. A katona nem értette sem a nagy lelkesedés, sem a nagy elkeseredés okát. Csak nézte közönyösen a szélben lengő nemzeti színű zászlókat, nézte irigyen a csapra vert hordót, a tántorgó népfeliséget, amint magáról a nyílt piacon megfélekedett.

Bár hideg volt, sőt éjszaka fagyott, a tisztujitást a megyeház udvarán ejtették meg.

Hosszu, zöld posztóval beterített asztal körül ült a főispán, mellette a tisztikar, selyemnek, bársonynak, szkófiumnak, aranyaknak, drágaköveknek ragyogó pompájában.

Pető pártja ügyes és élelmes lévén, egy nagy kigyónak erős veszedelmes szorításával, az asztalokat fogta körül.

Amíg a régi alispán leköszönt, s a megye pecsétjét átadta, addig csöndesen viselték magukat a Pető népei. Az udvar valamennyi szegletében cigányok muzsikáltak. Más-más nótát huzott mindenik, amiből éktelen zenebona támadt.

Ezalatt a kortesek tüzelték embereiket. A jókedvű kompániának nem kellett sok biztatás. Egy-másra kiabáltak, egymást fokossal megfenyegették, itt-ott összementek, s a zöld asztal felé oly rohamot intéztek, hogy a főispán, kiküldve a szavazatszedő bizottságot, föltette kalpagját, ami a gyűlés felfüggesztésének jele volt.

Lassan mentek föl az urak a megyeház lépcsőin, a főispán hivatalos helyiségébe, ahol ragyogó hölgytársaság várta a szavazás eredményét. Elza is köztük volt. Hófehér, hattyúprémes ruha volt rajta, amely nagyon kitüntette szőke szépségét. A nagyasszony is ott ült. Fekete mentében, fekete ruhában. Csak a nyakában villogott egy sor vörös gránát, boldogult férje nászajándéka.

Szirmai, akin könnyű meggyszin dolmány volt, Elzával beszélgetett, mikor odakint nagy ordítás kerekedett. Petőnek, aki mogorván, harapós kedvében nézte a fényes társaság felvonulását, pokoli gondolata támadt. A fölállított pártok erejét összemérve látta, hogy Szirmainak néhány száz többsége van. Itt már nem segít egyéb egy nagy verekedésnél. Ha vér fog folyni, ha a katonaságnak közbe kell lépni, Szirmai mandátumán folt esik. A kiontott vér kíséretét fogja az ő hivatalos működését, közgyűlölet tapad hozzá, lehetetlen lesz sokáig megülni tövissekkal kipárnázott alispáni székében.

A főkolompokoknak kiadta a jelszót.

- Nézzétek meg fiaim mit csinálnak odafönt. Nehogy a szavazatszedők összebeszéljenek.

A nyolczszáz főnyi tömeg nagy rivalgással megindult. Feltörtetett a lépcsőkön, a mely majd leszakadt alatta s mind feljebb nyomult.

A hajduk a tömeget nem tudták viasszorítani. A szárnyas ajtót már-már betörik s ellepik a főispán helyiségeit, mikor Szirmai néhányad magával, kivont karddal állott utjukba, hogy a hölgyeket megvédelmezze.

Az elöl állók viasszahökkentek egy pillanatra, de alulról erősen szorítva kardot huztak ők is. Ebben a viasszagos pillanatban a piacon fölállított katonaság rohamlépésben nagy dobpergés közt megindult.

- A katonaság, a katonaság! - hallatszott az udvaron s a választók hanyatthomlok rohantak le a lépcsőn, nehogy két tűz közé kerüljenek. Odalent azután szépen összeverekedtek. A veres nadrágos cigányok a kőfalon átmászva, eszük nélkül futottak haza, hegedűjüket hónuk alatt szorongatva.

Pető, elérve célját, kezdte csittítani és rendbeszedni az embereit. Mindenütt ott volt, ahol verekedtek, roppant testi erejével szétválasztva őket.

Nagy nehezen helyre állott a rend. A táborok zászlóik alá gyűltek újra s a szavazás kezdetét vette.

Szirmai mindig elől járt egy-két száz szavazattal. Pető, a ki összefont karokkal állott az urnánál, egykedvűen fogadta az eredményt, sőt egyszer gunyosan odaköszönt a karzaton ülő Elza grófnőnek. Nagy csontos fejének tüzkohójában forrongtak a diadalmas gondolatok. Ez a győzelem, pirrhusi győzelem. A véres alispáni szék olyan lesz Szirmainak, mint a Dózsa György izzó vas trónja: a becsülete, a hire, a jövője elég rajta.

Máris ellenségévé tette föllépésével az egész közbirtokosságot. A nemesség hitehagyót lát benne, - bár sohasem számította magáénak, - a ki a főnemesség keztyüs tenyerén s a tömegek hátán akar magasra emelkedni.

Életveszélyes sebet kapott a főispán is. Szerencsétlen kezü kormányzónak bizonyult, a ki elszabadította lánczukról a szenvedélyeket, s fenekestől felforgatott minden rendet a gondjára bízott vármegyében.

Fejét kezére támasztva várta az eredmény kihirdetését és álmodozott. Igen, álmodozott. Olajbarna, magyar arcza melanchólikus volt e pillanatban. S valami rejtélyes szépség volt ajkai körül és a tekintetében.

Halotti csöndben hirdette ki a főispán a szavazás eredményét. Szirmai tábora eget verő éljenzésben tört ki, a karzatról a hölgyek zsebkendőjüket lengették.

Pető szót kért. Nyugodt, gunyos, fölényes mosolyával nézett végig a győztes táboron. Látszott rajta, hogy szenvedélyes szónoklatának minden erejét harciba viszi, hogy vetélytársának választását örökre megbélyegezze.

De a főispán nem neki adta a szót, hanem Szirmainak, a ki szólásra előbb jelentkezett.

Ott állott a terem másik végén, szemközt ellenfelével. Nyulánk alakja még csak ki sem egyenesedett. Könnyedén előrehajolva, egyik kezét kardja markolatán nyugtatva, látszott rajta, hogy nem szónokolni készül, csak arra törekszik, hogy világosan és szabatosan mondja el gondolatait.

Pető, kezét csipőjére téve, nem vette le róla szemeit. Azután udvarias főhajtással a főispánhoz fordult.

- Méltóságos uram, a szólás joga az enyém. Tisztelt barátom ráér megköszönni a közönség bizalmát, de én, pártom nevében, óvást jelentek be a választás ellen. Ezt az óvást, szeretném - ha ő méltóságának nincs ellenére, - röviden megindokolni.

Minden szem Szirmai felé fordult. Nem nézett rá ellenségére. Szeme, a melynek komoly, nyugodt pillantása nem árulta el, mi megy végbe lelkében, a karzaton az édes anyját kereste.

A nagyszony fehér haját, csipkés, fekete főkötőjét, jóságos ránczos arcát meg is találta az Elza grófné szép szőke fejének társaságában. A türelmetlen, nyugtalan érdeklődést épügy nem érezte meg, mint annak a roppant levegőoszlopnak a nyomását, a mely reánk nehezedik. A rajta nyugvó száz meg száz szem nézése nem hozta ki sodrából!

Erős csengő hangon beszélt.

- Hálás szívvvel mondok köszönetet mindenkinek, a kinek megválasztásomban része volt. Oly megtiszteltetés ez, a melyre nálam sokkal érdekesebb férfiak is büszkék lehetnének. Boldog volnék, ha vármegyémet e diszes állásban szolgálhatnám; de tisztelt barátomnak (itt hidegen, kimérten mosolygott Petőre) óvását mégis korainak s feleslegesnek, sőt tárgytalannak kell kijelentenem. Azon egyszerű okból, mert én a választást - a történetekre való tekintettel - el nem fogadom. S nem is fogadtam volna el sem az ő óvásával, sem az ő óvása nélkül...

Mindenki meg volt lepve, azután meleg, szívből jövő éljenzés hangzott fel a terem minden zugából.

Pető arcza olyan lett, mint a sürt viasz.

Tágra nyílt szemekkel bámult Szirmaira, a ki egy egyszerű, okos cselekedettel ismét fölébe kerekedett.

XIV. Bécsben mulatnak.

A magyar kancellária egyik mogorva szobájában Szirmai Ádám nagy iratcsomókkal bástyázta körül magát.

Zsebórája, a melyet kitett az asztalra, félkettőt mutatott. Félórája volt még az ebédig s így átnézte mégegyszer mindazt, a mit délelőtt feldolgozott. Munkájában nagyító üveggel sem tudott hibát fölfedezni.

Az ő előterjesztései rövidek, világosak, de a dolgok lényegébe hatolók voltak. A kancellár a legnehezebb és legkényesebb ügyeket bízta rá.

Mert pontosság, alaposág és föltétlen megbízhatóságon kívül, egy kiváló tulajdonsága volt: valami csodálatosan józan, elfogulatlan ítélet. Tehát olyasmi, a mi hivatalokban ritka, mint a fehér holló.

Épen elvégezte a „revíziót.” Hátradőlt egyszerű faszékében s gondolatait szedte össze. Elmegy ebédelni a Macskásiba. Azután látogatást tesz Metternich titkáránál, a kitől meg fog tudni egyetmást. A Metternich villából a nyergeshez megy, új szerszámot rendel a háts lovának. Onnan visszajön és leveleket ír. Még pedig ezuttal hármat. Egyet az anyjának, másikat a nádorispán egyik fogalmazójának, harmadikat Baranya vármegye egyik esküdtjének. A két utolsó levél arra való, hogy megbízható értesüléseket szerezzen, milyen világ van ottan?

- Nem felejtettem el valamit?

Miután néhány percznyi tünődés után reájött, hogy: nem, kezdte összeszedni a sátorfáját.

Kezét megmosta a sárgaréz mozdótálban, szappannal és kefével tüntette el ujjáról a tinta-foltokat. Azután megnézte magát a fali tükörben. Egészséges, jókedvű arczán nyoma se látszott a fárasztó irodai munkának.

Már menni akart, mikor az ajtó megnyílt és kutyabőr keztyűjét huzva, Szörényi lépett be. A borotvált arczu, legújabb divat szerint öltözött fiatal ur, ibolyaillatot árasztott. Tele lett tőle a szoba. Koczkás nadrágja, hosszu, aranygombos, sötétzöld gérokkja, joujoukkal tele aggatott óraláncza, gyűrűktől megrakott keze, egyszerre elvette a hivatali szoba mogorvaságát.

- Alig találtam hozzád. Na hallod, a magyar kancellária tanácsosának illetlen dolog a második emeleten lakni s még hozzá ebben az udvarra néző sötét rókalyukban.

Szirmai körülnézett a szobában. Azt nézte, hová ültesse elegáns látogatóját. Végre a keskeny, kényelmetlen ripsz-diványt ítélte legalkalmasabbnak. Összenyalábolt néhány iratcsomót s helyet csinált a diványon barátjának.

Szörényi nézte, mit művel.

- Nem ülök le, ne fáradj.

- De csak nem viszed el az álmomat?

- Elviszem én. Sőt magadat is elviszlek. Résztveszünk a menetben?

- Micsoda menetben?

- Filiszter. Hát nem tudod, hogy ma van január huszonkettedike?

Szirmai kék szeme jókedvűen megcsillant.

- Igazad van. Ma van a napja a híres szánkázásnak. Csakhogy még nem ebédeltem.

- Majd eszünk valamit Schönbrunnban. Hiszen mi - te mint kancelláriai tanácsos, én mint a legfiatalabb és legzöldebb osztrák diplomata - a császár konyhájára tarthatunk igényt, a kongresszus egész ideje alatt.

Szirmai gondosan bezárta az íróasztala fiókját, még egy tekintetet vetve asztalára.

- Szegény Ferencz. Ötvenezer forintjába kerül naponként a kongresszus tagjainak, kíséretének szerencselovagjainak és léhűtőinek megvendégelése. Hát még a felülmulhatatlan, ragyogó udvari ünnepélyek, a melyeknek szeptember óta se szeri, se száma. Mindez nagyon apasztja háromszáz milliócska megtakarított privát tőkéjét.

A fiatal diplomata tiszteletlenül nevetett.

- De csak hadd költse. Metternich megtanítja őt a fejedelmi fényűzés művészetére.

Szirmai félbeszakította.

- Megállj csak. Ugy is hozzád készültem délután. A délutáni tervem többi része maradhat holnapra. A leveleimet meg este is megírhatom. Jól van, nem veszitek sokat, ha veled megyek.

- Na, csakhogy elhatároztad magad. Egy idő óta örökösen a hivatalodat bujod, igazi penészvirág lesz belőled. Az barátom nem járja. Tőlem tanulj hivataloskodást, meg a hercegtől. Pedig nekünk mégis csak több a dolgunk: Európa ügyeit intézzük. S még se dolgozunk soha.

- Igen, Európáét. A te Metterniched nagy kópé. Nekem tetszik. Hiába, ő szőtte a hurkot a Napoleon nyaka köré. Pitt azt hiszi, ő buktatta meg Bonapartét makacs, háborus politikájával, pedig Metterniché az érdem. Anglia is csak egyik sakkfigura volt a Metternich eszes, mesteri játszmájában... Megnézem, van-e pénz nálam? Van. Ha úgy tetszik, mehetünk. Hanem az ablakokat nyitva hagyom. Az ibolyaszag, ami belőled árad, elhiteti velem, hogy otthon járok a baranyavári erdőben. S ha haza gondolok, nehezebben megy a munka.

Lementek a rozzant falépcsőn. A szűk, sötét folyosón mécsek égtek. A báránybőr kucsmás, magyar libériába öltözött kapus barátságosan köszönt Szirmainak. Ez szóba állott vele.

- Délután nem jövök be, öreg. Ha levelem érkezik, küldje a lakásomra. Fogja, itt van a szobám kulcsa. Az ablakot nyitva hagytam, ne hogy éjszakára úgy maradjon.

Mikor gyalog a József-térre értek, a menet már megindult. Roppant néptömeg bámulta a ragyogó menetet, csak nehezen tudtak átvergődni szánkájukhoz. Harmincnégy szánkán ültek a fejedelmek és főherczegek, haton meg a kíséret.

Elöl Ferencz császár ült az orosz czárnéval. Azután Sándor czár Auersperg Gabriellával. A dán király Mária orosz főherczegnővel, a porosz király Zichy Juliával, a ki neki nagyon tetszett. A bádeni nagyherczeg Lazánczky asszonynyal, a főudvarmesternővel, s így tovább.

Valamennyi szán az udvartól került ki. Gyönyörű lovak voltak az aranyozott szánok elé fogva. Himzett bársony terítő volt a lovakon, tele hintve finom hangu, apró ezüst csengőkkel. Mind a hat lovon lovász ült, pofoncsapott kalappal, hófehér parókával.

A hölgyek értékes bundákban és kalapokban jelentek meg.

Szirmai és barátja megállottak a József-tér szökőkútjánál, onnan nézték végig a hölgyek öltözetét és szép arczát. Szörényi minden öltözetet megjegyzett magának, hogy anyjának mindent apróra megírhasson.

- Nézd Castlereagh ladyt. Az angol nagykövet neje bizony régészeti lelet. De nézd, micsoda kiáltó színű schawlja van, s minő szalmasárga, fiatalos ruhája... Zichy Juliáról megtudhatjuk, mi a porosz király kedvelt színe, mert az imádandó Julia csak az ő kedvéért öltözködik. A cseresznyepiros szín jól illik fekete hajához... Boldog király, micsoda cseresznye-szüretben

lesz része a schönbrunni melegházak langyos levegőjében... Fuchs grófnő ponceau-szinben pompázik. Ez az epedés színe. Mert ő még eped... Nincs gavallérja se a fejedelmek, se a főherczegek közül... Ha kedvez a szerencse, én csapok föl lovagjának.

Szirmai érdeklődéssel hallgatta barátja fecsegését. Egyszer csak Elza grófnőn akadt meg a szeme. Metternich mellett ült. Világos-kék bársony ruhája még inkább kiemelte arcának és hajának fénylő szőkeségét. Kalapján hófehér strucztoollak lengtek.

Ahogy Szörényi Metternichet a szép asszony oldalán meglátta, halkan nevetett.

- Ah, a herczeg legujabb szenvedélye. Nincs négy napja, hogy a Leuchtenburgi herczegnővel fölhagyott, ma már Niczky grófnőre vetette a szemét... Ni, a grófnő ide mosolygott. Köszönt is neked. Ismered talán?

Szirmai kedvetlenül vállat vont.

- Ha nem ismerném, nem köszönt volna.

A diplomata lopva reánezett barátjára.

- Üljünk föl mi is, mert különben elmaradunk a menettől, s te nagyon későn jutsz hozzá az ebédhez... Ha ugyan van még étvágyad...

- Miért ne volna?

- Azt gondoltam, a grófnő...

Szirmai fölszállott a szánkóba, a medvebőr takarót fölhúzta a térdéig, s az ülés jobb oldalán kényelmesen elhelyezkedett.

- Te nem is diplomata vagy, Béla, hanem színműíró. Mert a képzelő erőnek nem közönséges mértéke kell ahhoz, hogy két egyszerű tényből: abból, hogy Niczky grófnő Metternich mellett ül, s abból, hogy én a grófnőt ismerem - szerelmi tragédiákat kovácsolj.

- Nono, - mondá Szörényi s oly arczczal ült be barátjához, mint akinek vidám és el nem oszlatott kétségei vannak...

Vadmacskával bélelt bundájába behuzódva, a két barát jó ideig hallgatott. Szirmai a havat nézte, a téli napfényben szikrázó hómezőt, a fehérbe öltözött fákat, amelyek felett fekete varjak repdestek, mint a fehér vállu Elza grófnő felett a Metternich bűnös gondolatai.

A diplomata törte meg a hallgatást. Egy darabig közönyös dolgokról beszélgettek. Végre Szirmai elüzve magától a multak emlékeit, rátért eredeti szándékára, arra, amelyért ő Szörényit meg akarta látogatni, - a kongresszusról kezdte kifakgatni. Mennyire haladtak a megbizottak? Előkészítették-e már kellőleg a vitás kérdéseket? Van-e közeledés az osztrák és orosz fölfogás között a lengyel kérdésben? Mi lesz Franciaországgal? A forradalom zivatarában kiöntött tengert, a mely fél Európát elárasztotta hullámaival, vissza tudják-e szorítani medrébe a szövetséges hatalmak, - visszaszorítják-e, előbbi határai közé?

A diplomata az előttük haladó szánra ügyelt. A szán elébe fogott lovak megijedtek valamitől és megbokrosodtak. Csak akkor válaszolt Szirmai kérdésére, mikor az udvari kocsis megfékezte és lassu ügetésre bírta a tüzes, ideges állatokat.

- Hogy halad-e a kongresszus? Hogyne haladna. Szeptember óta ma vesz részt a tiszteletére rendezett harminczhatodik ünnepen. Ez a sok ünnepség belekerült Ausztriának sok, sok milliójába. S így már is van a kongresszusnak egy kézzelfogható haszna: az állami csőd szélén levő Ausztriáról - e nagyszerű költségekre való tekintettel, - bizonyára azt hiszik, hogy csak színlelte a pénzügyi nyomorúságot, s valójában gazdag ország, tejjel-mézszel folyó Kanaán.

Szirmai összeráncolta homlokát.

- Ne gyakorold rajtam az elmésségedet. Azt szeretném tudni, a sok dinom-dánom között megszületik-e valahára Európa új rendje?

A fiók-diplomata megütődve nézett társára.

- Hogyan, te azt hiszed, tréfálok? Szegény barátom, a kancellária nagyon egyoldaluvá tesz téged. Ugy vagy, mint a francia gyümölcsfák, amelyeknek ága sodrony által megjelölt irányban nőhet csak. Te a kongresszust eszköznek nézed, pedig öncél. Amíg a kongresszus tart Metternich kápráztató szellemessége, ügyes mesterkedése, az idegen államok összevesztése és rászedése: eltakarja Ausztria gyöngességét. Metternich lefőz mindenkit és mindenkinek tuljár az eszén, ennél fogva azt hiszi a világ, hogy Ausztriának van legtöbb szava a nemzetek tanácsában. Ne nézd le hát a sok ünnepélyt: a katonai parádékat, a fáczánvadászatot, a nagy futtatást, a hangversenyeket, bálakat, ebédeket. S ne nézd le az apróbb összejöveteleket sem: a szalonok cselszövényét és szerelmeskedését, a Zichy Julia délutánjait, a bástyán való esti sétákat, s a politikusok hűségét, akik magasabb állami célokból szarvakat engednek rakatni maguknak a fiatal, daliás csár és a zárkózott mogorva porosz király által. Mindez politika, a Metternich politikája. A kongresszus Ausztria ujjaszületése. Napoleont a háboruk tették félelmetessé és nagygyá, Ausztriát a bécsi kongresszus... A kongresszust befejezni annyi, mint időt engedni a világnak, hogy mámore, amelyben a mi rozzant államunk oly erősnek látszik, elpárologjon. Ahogy a bálók gyertyái elalszanak: a nappali világításban újra meglátszik ránczunk, ijesztő soványságunk, Ausztriának rejtegetett, tehetetlen öregsége...

- De ez örülség.

- Nem annyira, mint gondolnád... Metternich nyújtja a kongresszust, nehogy valahogy véget érjen. Napról-napra változtatja álláspontját. Ma Oroszországot hitegeti, holnap Anglia mellé áll. S lélegzethez sem engedi jutni Poroszországot. Egyetlen kérdést sem enged megoldani. És mikor a nagyhatalmak már megegyeznének, föltüzeli az apró német államokat, amelyek képtelen és lehetetlen követelésekkel állanak elő, s összevesztik Európát. Egyetlen ember van, aki belát a Metternich kártyájába, az orosz csár. Micsoda küzdelem folyik e két ember között a szinfalak mögött! A csár még a nőknél is utjában áll a szép Kelemen herczegnek, s ha teheti, a szeretőit is elhalászsza az orra elől. Dühében olykor legazemberezi a herczeget, de titokban őt tartja a század legnagyobb állam-művészeinek. Viszont Metternich az egyetlen, aki a czárt a maga valóságában ismeri. Naívnak, lovagiasnak, gyenge szívűnek, nagylelkűnek tartja őt a világ. Pedig ravasz, önző, számító. Oroszország nagy célját szeme elől soha sem téveszti... Vele gyülik meg a baja leginkább Metternichnek.

Szirmai arczán meglátszott, hogy erősen figyel. Meglepte őt ez az új világítás, s kezdte becsülni a zöld diplomatát, akinek zsebkendője és ruhája ibolya illatot árasztanak, de aki elég világosan lát. Szörényi észrevette a hatást, amit beszéde barátjára tett. Elmosolyodott.

- Ne csodáld, hogy ezeket tudom. Bizalmas óráiban mindezt elmondja nekem a herczeg. Nincs senki, aki élesebb gunynyal szólana a kongresszusról, mint ő. Petróleummal öntögeti le a fejedelmeket, a főhercegeket, a diplomatákat, de legjobban magát és Talleyrandot. Leönti és aztán meg is gyújtja. Szemünk láttára égnek hamuvá e büszke nagyságok. S a föld színével válnak egyenlőkké a világ hatalmasai...

- Becsülöm érte Metternichet. Mert akkor volt ő nagy, mikor Napoleont törbe csalta, mikor Ausztria szövetségével hitegette s egy szép napon egyesítette ellene egész Európát. De ez a szerep: ez a cigánykodás, bűvészkedés, szemfényvesztés, komédiázás, - szóval a kongresszusnak ez az állandósítása nem méltó az ő nagy tehetségéhez. Végre is mit akar? Örökké csak nem tarthatja bolondnak a népeket? A vége az lesz, hogy Ausztria, sokszínű játékával, mindenkit ellenségévé tesz, valamennyi barátját elveszíti...

A diplomata egy ideig hallgatott. Azután kitört belőle a lelkesedés.

- Nagy művész Metternich. Örök mintaképe az igaz diplomatának. Szépsége, szellemessége, könnyelműsége, vidámsága, fényüze, pazarló hajlama, szerelmeskedése: mindez a politikának áll szolgálatában. S főleg a szerelmei. Minden nagyobb sikerét az asszonyoknak köszöni. Nem tudnak neki ellenállani. Segitik, támogatják, szolgálják. Napoleon ellen, legfőbb támasza, Napoleon legkedvesebb huga volt, a Murat felesége, aki nagyon hirbe hozta magát vele. Ellenségei azt mondják, a herceg kéjencz. Rosszul itélik meg. Oly bölcs mérsékletet tud tanusítani a szerelemben, hogy hihetetlen... De méltányolja és megbecsüli azt a világmozgató erőt, ami a nők szépségében, hűségében, árulásában rejlik...

Bécs valamennyi női szalónját mozgósította a kongresszus tagjai ellen. Minden szép asszony az ő szövetségese, minden légyott őt szolgálja, a tiltott szerelmi viszonyok valamennyi arany pókhálója az ő kövér legyeit fogdossa össze... A főúri hölgyek s az énekesnők egyképen szolgálják szépségükkel és ifjúságukkal az államot... A csár virágról-virágra röpked, s a porosz király Romeó módjára epekedik a Zichy Julia hálósobája küszöbén... S mindezen finom cselszövénynek szála az ő fehér, nőies, mégis erős kezében fut össze... Azalatt pedig szépen összevesziti a kisebb és nagyobb államokat, összebonyolítja, huzza-halasztja a legegyszerűbb kérdéseket. S a boldog Ausztria közvetít, hol egyik, hol másik javára dönt, s teli hold módjára már is úgy ragyog újra Európa égboltján tekintélye és nemzetközi állása, mint az utolsó másfél száz esztendő alatt soha.

Szirmai hevesen szakította meg barátjának Metternichre mondott lángoló dicséretét.

- Szóval, Metternich és az egész diplomáciai kar, nem tudnak kisütni semmi okosat államaik javára. Azon igyekeznek tehát, hogy legalább az okosság látszatát megóvják. Ügyesen csoportosítják a semmittevést. Az emberek hiuságára, gyöngeségére, hibáira, alacsony szenvedélyére akarják építeni Európa jövőjét. Nem annyi ez, mint futó homokra építeni? Attól tartok, a kongresszus addig czivakodik s addig halogatja a döntést, míg Napoleon valahogy újra szétöri a ketrecze rácsát és szétugrasztja az egész diszes társaságot...

Szörényi nevetett.

- Gyermekek vagy, Ádám. Napoleonról ne beszéljünk, ő már a történelemé... Aztán, az ördögbe, ha a kongresszus hosszú, mint a szentiványi ének, annak a politikán kívül más oka is van. Mikor nehéz, véres ostrom után a hadvezér bevesz egy ellenséges várost, néhány órai szabad zsákmányolást enged katonáinak... Metternich s a kisebb és nagyobb diplomatáknak nagy érdemük van Napoleon legyőzésében. Csak megérdemlik, hogy érdemök némi csekély jutalmául a kongresszus idején szabadon zsákmányolhassanak? Hogy kifosztogassák a nagyobb és kisebb udvarokat? A diplomatáktól is, attól is húznak tiszteletdíjakat... Megfizettetik magukat mindenkitől... Aratnak itt is, ott is. Anglia és Oroszország különösen kedvelik a jupiteri szokásokat. Aranyeső alakjában szállanak rá a makacs, gáncsolkodó államférfiakra...

A schönbrunni kastélyhoz értek. A csengős udvari szánok népe már a lépcsőkön tolongott. A nagy teremben „Hamupipőke” került színre. A magas uraságok abban gyönyörködtek.

Szirmai lassan bontakozott ki bundájából. Lába elzsibbadt, néhány perczig ott tipegett a szán körül, hogy lábában a vérkeringés meginduljon. Lelke is zsibbadt volt. Annak a romlottságnak és belső rothadásnak feltárása, amely bécsi kongresszus czimén oly veszedelmesen támadta meg a közerkölcsöket, megdöbbenetete.

Milyen kezekre van bízva a népek és országok sorsa! Ideje már, hogy a hozzá hasonló önzetlen és becsületes potitikusok más utra térítsék a monarchia sorsát...

Szörényi azalatt körülnézett. Mint a birodalmi kancellár emberét, mindenki ismerte Schönbrunnban. Hamar megterítették kettőjük számára egy asztalt, s néhány percz múlva a császári kastély egy kis rejtett szobájában pompásan megebédelt a két jó barát, farkasétvágygyal látva hozzá a francia szakács sültjeihez és a császári pincze hires boraihoz.

Szirmai ebéd alatt is szóvalan volt. Evett, ivott, hallgatott s néha szórakozottan, bágyadtan nevetett, a diplomata egy-egy szemérmetlen udvari pletykájára.

A fényes fejedelmi társaság este indult vissza Bécsbe, fáklyafénynél.

Szirmai az előcsarnokban állott. Nézte, hogy szállanak fel, ruhájukat magasan felfogva, selyem harisnyájukat s ingerlő, apró lábacskáikat mutogatva, a nők, mikor valaki a vállát érintette. Ahogy megfordult, Elza grófnő mosolygott reá.

- Végre megcsiptem. Maga rossz ember, kerüli a házunkat. Az a szerencséje, hogy a gróf nagyon el van foglalva egy szürkeszemű, rézhaju angol ladyvel, különben feltűnőnek találná az ön hosszú és érthetetlen távolmaradását.

Szirmainak eszébe jutott Szörényi beszéde, fürkésző szemekkel nézte a grófnőt. Nem vett észre rajta semmit. A sima homlok megett nem tudta mi rejtőzik. Az asszonyi szem el tudja titkolni az édes bűnnek minden legkisebb nyomát.

- Minek alkalmatlankodnám én önöknél, grófnő? Az új barátok kedvéért a régiekről könnyen megfeledezünk. S főleg ha az új barát oly szép és híres, mint Metternich Kelemen herceg...

A grófnő az egyik ujját Szirmai szájára tette.

- Hallgasson... A herceg valóban ostromol. S csak a francia gárda hal meg, a magamforma fiatal asszony, a kit az ura szeret, de elhanyagol, inkább - megadja magát. Azután meg, barátom, a hazafiasság is valami! Mint a hárfán, mesterileg fogok játszani a herceg szívének hurjain. A főispán, az ön s az ország érdekében.

- Engem hagyjon ki a játékból, grófnő...

Elza grófnő kaczerán elnevette magát.

- Csak nem féltékeny, szegény barátom? Volt idő, amikor csak a kezét kellett volna kinyújtani utánam. Ám ön, az erkölcsök nevében, a kedvező alkalmat elszalasztotta... És maga? Ebben az általános szerelmi mámorban, amelyet most Bécs magából áraszt, még mindig Szent Antal gyanánt viselkedik? Na mondja, nincs senkije?

Szirmai válaszolni akart. Kemény, kegyetlen szavak lebegtek ajkán, mikor Metternich megszólította.

- Szirmai, ugy-e bár?

- Szolgálatára, herceg.

Metternich udvarias kézmozdulattal vonta be társalgásába a grófnőt.

- Nem is tudtam, hogy ismerik egymást? Látta, grófnő, az ön földije kierőszakolt tőlem a multkor valamit, amit feleslegesnek tartottam. Kierőszakolta, hogy a három szövetséges uralkodót a mult év október havában Budára utaztassam, s megmutogassam a magyaroknak. Minthogy szép idő kedvezett a budai utnak, s a magyar főurak nemzeti pompája még a csár szemét is elkápráztatta, a császár meg volt a tanácsos ur előterjesztésével elégedve... Fölteszem, hogy rögtön ki is szemelte bizalmas emberének... S csak még azon csodálkozom, hogy nem rendelte magához... Hívja meg, grófnő, fiatal barátunkat valamelyik délután egy csésze teára, s hívjon meg engem is...

Kezét lágyan, hanyagul oda tartotta Szirmainak, fejét meghajtotta a grófnő előtt s a württembergi herceghez fordult, hogy megigézzé szellemes mondásaival...

Szörényi visszamenet, csakugyan Fuchs grófnő mellé került, a ponceau-szinü hölgy mellé, aki elhagyatva epedt a menetben, mikor a József-térről elindultak. Az epedő színü hölgy elég szép és elég fiatal volt arra, hogy Szörényi ne hagyja epedni reménytelenül...

Szirmai egyedül szállt fel a Szörényi szánjába. Ahogy a fáklyafénytől megvilágított havat nézte, és összefont karral, gondolatokba merülve ült a helyén, drámai kép jelent meg előtte: Napoleon, mikor az oroszországi, végtelen hómezőkön, a büszke grand arméének romjaival haza felé tartott.

Mit érezhetett e nagy ember, mikor sötét homlokkal, lázban égő szemmel, lehajtott fővel a hósivatagot nézte?

S mit érezhet most a számkivetésben, mikor a győzők az időt lopják, apró fondorlatokat szőnek, egymással kis dolgokon hajba kapnak, s hosszú hajukat nem féltik a szebbnél szebb bécsi Delilák arany ollójától?... Hogy ilyen romlott, hiu, csélcsap, gyöngé, megbízhatatlan, minden nagy elhatározástól irtózó emberek győzték le, - ez valóban nagyon fájhat Napoleonnak, ha számkivetésében erről gondolkozik...

Két gyalogezred sorfala között vonult Bécsbe a királyok ragyogó menete, a hideg, ködös téli éjszakában. Száz meg száz fáklya fénye világította meg utjokat. Ebben a bizonytalan, vörös világításban, álomkép módjára tünt el egyik szán a másik után, s egyenként halt el az apró ezüst csengetyűk csilingelése.

Szirmai rászólt a kocsisára, hogy lassabban hajtsen. Szerette volna, - maga sem tudta miért, - hogy a menettől messzire, nagyon messzire elmaradjon...

XV. A schönbrunni kerti házban.

A kongresszus vendégei az osztrák császárné termeiben pompás élőképekben gyönyörködtek, mikor - 1815 márczius 5-én - a livornói angol konzul jelentése megérkezett.

Metternich úgy vette kezébe, mint más egyszerű jelentést. A hivatalos pecsétet körülvágta, nehogy megsértse s a szürke, meritett papirost ujjai között tartva, az Elza grófnő vállaira gondolt. Sohasem látott szebb vállakat világ életében. Pedig ő herczegsége pályája, - mint pokolhoz vezető út jószándékkal, - szép asszonyok karjával, vállával, hajával, mosolyával, gödrös állával, babonás szemével volt kikövezve.

Mint a szerelemnek valamennyi művésze: minden nőben fedezett föl valamit, ami más nőben nem volt meg. Éles szeme, a melyet kortársai, politikai értelemben véve, a ragadozó madarak átható pillantásához hasonlítottak, - rögtön felismerte a nőnek legrejtettebb egyéni tulajdonosságát. S nem szerelmük, önfeledt szenvedélyük maradt meg leginkább emlékezetében, hanem minden kedvesének az az egyéni vonása, amely őt másoktól megkülönböztette. Egyiknek a szeme, másiknak a mosolya, harmadiknak a járása, negyediknek a hangja, ötödiknek az arany-pihés nyaka... Elza grófnőnek a ragyogó válla.

A konzul jelentését olvasatlanul tette le kezéből, s egy billet douxra néhány sort irt. A borítékot megczimezte, behintette arany porzóval és lepecsételte czimeres gyűrűjével. Azután csöngetett. Titkárának átadta a levélkét, anélkül, hogy reá pillantana. Lágy, behizelgő hangon, - Szörényi ismerte már e hang jelentőségét, - mondá:

- Küldje el, barátom a grófnőnek.

Néhány pillanatig mosolygó szemmel nézett maga elé. Finom, szárkásztikus száján meglát-szott felindulása... A grófnő fiatal vállára gondolt...

Majd könnyedén sóhajtott. Eszébe jutott a hivatal, a munka, az államférfiui gondok. Ujra kezébe vette a konzul jelentését.

Jó, hogy nem látta senki. Oly nagy diplomatahoz, mint ő, nem illett az a hirtelen elképedés, amely egyszerre letörölte arczáról a verőfényt. Még fel is ugrott székéből s csak később ült vissza, restelve idegességét. S az Elza grófnő vállai, azok is elenyésztek e pillanatban. He-lyette mást látott: a tengert, Elba szigetét, amelyről Napoleon, kijátszva őreinek éberségét, megszökött. A livornói angol konzul ezt jelentette...

A királyok, fejedelmek és főherczegek tehát élőképekben gyönyörködtek. Egy kicsit talán bele is fáradtak már a sok mulatozásba, unták magukat, s óhajtották, hogy a kongresszusnak vége szakadjon. Csakhogy a diplomaták nem eresztették őket. A szász és lengyel kérdés még mindig „szőnyegen forgott.” S szőnyegen is fog forogni mindaddig, amíg a macska, a félel-metes macska egy hatalmas ugrással köztük nem terem, és véget nem vet az egerek játékának.

Ferencz király unta legjobban magát mind eme fényes uraságok között. Neki legtöbb jog-czime volt erre: ő viselte egyedül a kongresszus roppant költségeit.

Talán el is szunnyadt egy kicsit, - a lakájok jól befütötték a termeket, - mikor a főminiszter belépett.

Elegánsan lépett be és zajtalanul. Mély hajbókot csinált a császárok és királyok gyülekezete előtt. Nagyon ügyelt, hogy mindenkit a megillető megtiszteltetésben részesítsen, s hogy mikor az orosz czár és a württembergi herczeg előtt egyforma udvariassággal hajlong, mégis egész valójából kilássék, mily ég és föld különbség van a két ur hatalma és méltósága közt.

Nem ült le. Megállott oldalt, s csipkés kezelőjét huzogatva, a szép asszonyokra mosolygott. Majd diszkrétan és hódolattal, de állhatatosan Ferenczre nézett.

A király mintha megérezte volna e tekintetet, megrezzent s oda intette magához.

Metternich hozzálépett, halkan néhány szót váltottak. A király sovány, zárkozott arcza feszült figyelmet s nagy érdeklődést árult el. Az orosz csárhoz hajolt, aki jobbjára felül ült. A csár, hármuk közül leginkább elárulta magát. Piros, életteljes arcza elsápadt, gyorsan, izgatottan, élénk kézmozdulatokkal beszélt.

Mindenki tisztában volt vele, hogy valami nagy dolog történt. Senki sem figyelt többé az előképekre. A fényes társaság tagjain kimondhatatlan izgatottság vett erőt.

A két császár és a porosz király félre vonultak, s Metternichet is bevonták beszélgetésükbe.

Csak hogy a herceg már nyugodt volt, derült és hideg, mint egy márcziusi délután. Egyik kezét spádéje markolatán tartva, fejét kissé meghajtva magyarázott valamit a három uralkodónak. A csár szórakozottan és nyugtalanul hallgatta, összeránczolt homloka nem akart kiengedni. De Ferencz császár beteges arcza tüzből égett, nála szokatlan erélylyel bátorította megszeppent szövetségeseit.

Félóra múlva egész Bécs tele volt a riasztó hírrel, hogy Napoleon Franciaország felé vette útját. A szövetséges fejedelmek mindenfelé kiadták a mozgósítási parancsot. S a kongresszus megriadt madarak módjára, szétrebbent, a világnak mind a négy tája felé...

Márczius végén Szirmai lakásán burg-zsándár kopogtatott be. Szóbeli parancsot hozott, hogy délután két órakor a schönbrunni park kapujánál jelentkezzenek.

A piros kabátos, fehér nadrágos, lószőrsisakos vitéz megjelenése nagy feltűnést keltett az egyemeletes bécsi házban, ahol csupa nyárspolgár lakott a Szirmai kivételével.

A háziúr, - akinek virágzó péküzlete volt, - nyomban bement lakójához, hogy közölje vele aggodalmait.

Mert Würster urnak aggodalmait támadtak. Faggatta Szirmait, micsoda rossz fát tett a tüzre? Hiába erősítgette, hogy nem tett ő semmit. A derék pékmester ravaszul mosolygott és azt hajtogatta szüntelen, hogy őt nem lehet az orránál fogva vezetni. Tudja ő jól, mit jelent az, ha „Franzl” magához rendel egy-egy kisebb tisztviselőt. Meg akarja mosni istenigazában a fejét.

Minthogy a császárt minden utczagyerek ismerte, jó és rossz tulajdonságaival együtt, Würster ur jó tanácsokkal szolgált a lakójának. Főleg azt kötötte szívére, hogy ne igyekezzék a császár lelkében olvasni. Azt ő nem engedi meg senkinek. Nagyon szereti elrejtetni embertársai elől gondolatait és érzéseit.

Maga Szirmai is tépelődött, mit akarhat vele a császár? Erre is, arra is gondolt, de belátta végre, hogy rejtélylyel van dolga, amelyen hasztalan töri a fejét. Legjobb lesz bevárni, mit hoz a végzetes délután.

Igaz, Metternich előkészítette őt erre. S azt is hallotta, hogy a király szívesen választja ki bizalmasait a kisebb emberek köréből. De szabad-e ilyesmit remélnie? Mivel szolgált volna ő rá a magyar király figyelmére?

Délelőtt elvégezte rendes napi munkáját. Nem vette magán észre, hogy izgatott volna. Ugyanolyan rövid, világos és könnyen érthető előterjesztéseket csinált, mint egyébkor.

Az ebédhez is nyugodtan ült le. Sőt, úgy vette észre, szinte tüntetett a nyugodtságával és hidegvérével. Ami már baj volt.

Valamelyik ételét sokáig készítették. S ő nem merte sürgetni; attól tartott, hogy még izgatottnak hiszik az emberek, mikor ő nem az. Vagy legalább nem akar annak látszani.

Egyetlenegyszer nézte meg óráját. De nem rendelt mindjárt kocsit, előbb fekete kávé akart inni. Ugy hitte, nem érdemes azt elhagyni egy fejedelmi szidás kedvéért.

Mikor beült a kocsiba s a schönbrunni uton mind közelebb jutott a kastélyhoz, még akkor sem vett észre magán semmi változást.

Ahogy megérkezett, meglátta azonnal a udvari zsandárt. Le és fel járkált a kapu előtt, óráját kezében tartva.

- Attól féltém, elkésik. Ő felsége szereti a pontos embereket...

Megindult előtte. Az őrseget éppen akkor váltották föl harsány kiabálás és dobpergés között.

Elérték a parkhoz vezető vasajtót. A zsandár hátrafordult s jóakarattal biztatta.

- Ne féljen ám semmit.

Szirmai mosolygott.

- Nem félek, barátom.

- Nana, mások is mondták már ezt. Nagyurak is szepegnek, ha a császár hivatja őket. Meg kell szokni, ennyi az egész...

Az ütere még mindig rendesen vert, pedig már a zsandár magában hagyta, hogy a császárnak bejelentse.

Tisztán tartott, finom fővénnyel behintett uton állott, a melegházak közelében. Az egyenesre nyírott fasor végén, a napsütésben emberi alakot látott. Botra támaszkodva, bizonytalan léptekkel közeledett. A piros kabátos, ezüst sisakos burg-zsandár egyenesen felé tartott s megállott előtte, mint a czövek.

- A király!

Szirmai merően oda nézett. Szíve sebesen vert, kétszer háromszor nehezen lélegzett. Végre is sok függött az első találkozástól. Döntő lehet egész életére.

Bár lelkében nagy elhatározásokat forgatott, s bár az áhitat bizonyos nemével várta a királyt, csodálatos, mégis apró vonásokat figyelt meg rajta. A járását, a botja kopogását, s a szürke tiroli zeke mélységes zsebét, amelyből írások kandikáltak ki. Levette kalapját s meghajtott fejjel állott az út közepén. Közel hozzá fapad volt, a király fáradtan leült rá, ahogy odaért, és Szirmai közelebb intette.

Ferencz középtermetű, nyulánk volt. Arcza sovány, de a színe egészséges. Szeme fürkészve, alulról fölfelé nézte azt, akivel dolga volt. Fürkészve, sőt bizalmatlanul.

Szirmai szép, nyílt szeme oly néma hódolattal viszonzta az uralkodó pillantását, hogy Ferencz elmosolyodott. Ez a mosoly azonban csak átvillant arczán, azután újra zárkozott, gyanakodó, komoly lett.

- Maga még fiatal, s már is tanácsos. Szép előmenetel... Tud-e róla valaki, hogy hívtam?

- Senkisem tud, felség.

- Nem is szabad tudni. Még Metternichnek sem. Ismeri Metternichet?

Ez a kérdés váratlan és gyors volt, mint a a vivótőr szurása.

- Ki ne ismerné őt, felség?

Ferencz gyanakodva nézett rá. Ez a kitérés az egyenes felelet elől nem tetszett neki.

- Őszintén kell válaszolni minden kérdésemre, fiatal ember. Minden gondolatát el kell mondani. Tisztán akarok látni s a legkeserűbb igazságot is jobban szeretem az udvarias semmitmondásnál.

Szeme találkozott a Szirmai becsületes, nyílt kék szemével. Bágyadt mosolylyal tette hozzá:

- Szóval, nem azért hívtam, hogy diplomatizáljon... Utálok a diplomatákat. Véleménynyel nem bírnak, s hallgatnak a korszak kérdéseiről: ez az ő bölcseségük. Öltözködnek, kártyáznak, pletykáznak, látogatásokat fogadnak: ez az ő foglalkozásuk. Felidéznek a háborút, s ép bőrrel nézik végig pusztításait: ez az ő hivatásuk... Azt, amit mondtam, különben, nem értettem Metternichre... Maga írta ezt?

Kivett zsebéből egy két ives jelentést. Szirmai ráismert. Ez volt az az írásbeli előterjesztés, amelyet a kancellárnak benyújtott, s melyben politikai és érzelmi okokkal bizonyította, hogy a fejedelmeket le kell vinni Budára is.

- Én irtam, felség.

- Meg is tettük a budai utat. Hanem négy íráshibát találtam mindjárt az első oldalon... Láss, ki is javítottam.

Diadalmasan lengette kezében az írást.

- Sietve irtam, felség.

- Soha sem szabad sietni, fiatal ember. Sem az írásban, sem a politikában...

A király hamisítatlan, bécsi dialektussal beszélt, amire büszke volt, s amit az egész főúri világ utánzott az ő kedvéért.

E jámbor és együgyű tájszólás álarca alá akárhányszor mély megfigyelést, találó igazságot, sőt politikai bölcseséget rejtett Ferencz. És e beszédmódnak megvolt az a nagy előnye, hogy tévedésbe ejtette és nyíltságra csábította az embereket. Lépre mentek, mint a rigók, mielőtt magukat észrevették volna.

A faggatásnak, kikérdezésnek művészetében a király sokra vitte. Szirmai észre sem vette, mikor már alaposan kikérdezgette a magyar kancellária ügyeiről és embereiről.

A fiatal tanácsos őszinte, egyenes beszéde, józan ítélete, bátor szókimondása nagyon megtetszett neki.

Kegyesen vált el tőle és előre megmondta, hogy magyar ügyekben sokszor fogja meghallgatni...

Mikor hazafelé ment, úgy érezte magát, mint aki nehéz vasajtónak lakatját nyitotta ki. Amit a vasajtó mögött látott, mindaz örömmel és megleléssel töltötte el lelkét.

Oly uralkodó Ferencz, aki népei sorsát szíven hordja s aki népeivel sokat foglalkozik. Már az a módja, hogy miniszterek és nagyfejű politikusok háta megett jelentéktelen s így elfogulatlan emberek véleményét hallgatja meg, arra a nemes törekvésre mutat, hogy közel akar férközni a nép lelkéhez és legtitkosabb gondolatához. A teljes igazságot akarja megtudni, nem a miniszterek féligazságait.

Ha ez az uralkodó és a magyar nemzet egymásra ismer: szép, dicső korszaka következik a magyar történelemnek...

- Nagy ember a király - hajtogatta lelkesen. - A világ reszket Napoleontól, aki Párizsban már mozgósítja légioit, s ő - kedves tiroliai módjára zöldesszürke gyapjuingbe, rövid térdnadrágba, színes harisnyába és széles karimájú kalapba öltözve, - nyugodtan kertészkedik Schönbrunnban, és íráshibákat javítgat... Meg titkos találkozása van Szirmai Ádámmal... Egy kis kancelláriai tanácsossal...

XVI. Metternich Kelemen herceg.

Hazaérve, lakásán találta Elza grófnő meghívóját, teára.

„Jöjjön el okvetlenül, - így végződött a rövid levél, - ott lesz Metternich is”...

Még az örvendetes és lelkes érzések hatása alatt állva, Szirmai elhatározta, hogy a meghívást elfogadja, találkozni akart a herceggel, aki oly sokat tehetett érdekében.

Később, mikor már átöltözött, s a tükör előtt állva, felsütött haját rendezgette, eszébe jutott, hogy ő tulajdonképpen büntársává szegődik a grófnő kalandjának. Sokkal jobb barátságban áll Niczkyvel, hogysen ezt tehetné.

Elkedvetlenedett s elkezdett tünődni, öt órakor a herrengassei kis palota kapujánál állott, mégis.

A lépcsőn Niczkyvel találkozott. A főispán idősebbnek látszott, s még soványabb és a haja veresebb volt, mint egyébkor. Mikor Szirmai azt kérdezte tőle, hogy nem beteg-e, hogy oly bőjti színben van, a főispán a szemébe nevetett.

- Mi jut eszedbe? Ezt a bécsi élet teszi. A sok estély, bál, színház, kártyaasztal... meg a nők... Te, ugy látom, a nagyvárosban is filiszter maradtál: pufók, piros és koránfekvő... A feleségem már vár reád, nem tartóztatlak. Csak azt akarom még mondani hogy Metternichnél ments ki. Nagyon sokra becsülöm a herceg társaságát, de Brighton ladynek megigértem, hogy együtt ebédelek vele valami külvárosi söntésben, ahol a vendéglőst isteni gorombaságáért „Sauwirth”-nek hívják, s ahová - épen ezen okból, - csakugy tódul az előkelő világ. Csak öt kis asztala van s így valóságos ostrommal kerithet helyet az ember magának...

Beült kocsijába s elhajtatott. Szirmai gondolkozva folytatta útját. Néhány pillanat mulva a grófnőnek bejelentették. Elza grófnő két szobán át elébe jött és kezénél fogva vezette be abba a nyolczszegletű, halványsárga szalonba, amely igazi szerelmi fészek volt, ahol csak a legbizalmasabb barátait fogadta. Ugy volt öltözve, mintha estélyre menne. Csak ékszer volt rajta kevesebb, mint egyébkor. Három szál piros szekfü volt a hajában és három szál az övénel. Magasszáru svéd keztyű volt rajta, amely irigyen eltakarta karját.

- Üljön le. Ide közelebb. Egészen közel. Azt akarom, hogy jóbarátok maradjunk. Maga a leánykoromat juttatja eszembe; az ártatlan érzelmeket, amelyek, mint a hulló virág szirma, nem tesznek kárt senkiben. Se a fában, mert csak a virághullás után képződik a gyümölcs, sem a járókelőben, akire reáesik.

Álmodozva beszélt s lesütötte szempilláit. Azután hirtelen fölnézett Szirmaira.

- Nem kaczerkodom önnel, barátom, ne értsen félre. De a férfinek, bármily erős és eszes, szüksége van a nők barátságára. Lássa, Metternich a nőknek köszöni sikereit. Illetőleg nekik köszöni azt, ami nélkül a diplomaták és államférfiak csak a sötétben tapogatódnak: a talajnak teljes ismeretét. A nők barátsága révén sok mindent megtud, sok mindenről értesül, s így nem egyszer előzi meg az őt fenyegető veszedelmeket. Maga oly egyedül áll, barátom, pedig nemes céljai vannak. Azt hiszi, meggy valamire nélkülünk? A szalonok barátsága nélkül elbukik nagy terveivel együtt.

Szirmai mélabusan mosolygott.

- Lehet önzetlen barátság férfi és nő között? S lehet-e, mondja meg őszintén, köztünk?

- Miért ne? Sőt épen miköztünk lehet. Nem történt köztem és ön között semmi, ami barátság-nál egyébre kötelezne... Az ágnak egy kis nyugtalan rezgése, akkor, mikor a madár odatelep-szik, s akkor amikor elszáll: ez az egész... Nem lehet veszedelem nélkül élni Metternich társaságában. Az ember kedvet kap a politikára, amelyet a herceg, Napoleon bukása óta, asszonyok szerelme, fényüzése, változékonysága, szalonja, cselszövénye által folytat... Én is bele akarom ártani magamat az állam ügyeibe. S önt szemeltem ki erre alkalmas médiumnak. Egyszer már be is ártottam...

- Ön, grófnő? Ön ártotta volna bele magát a politikába?

- Én. A bajor kérdésben Metternich nem engedett. Igen magas helyről fölkertek, hogy puhi-tsam meg. Akkor kezdett nekem udvarolni s epedő, lágy hangulatban volt, mint mikor az ember egy szép dal legelső sorait olvassa... Megkinoztam kegyetlenül. Szeszélyes voltam hozzá, elzártam előtte ajtómat, ajándékait visszaküldtem, szerelmes leveleit fölbontatlanul dobtam tűzbe. Sőt kaczerkodikni kezdtem a bajor attaséval. Ez több volt mint amit elviselhetett. Megadta magát négy nap alatt. Akkoriban nem engedett volna ki kezei közül harminczhárom Bajorország kedvéért sem.

- Mindez szép s köszönöm jóindulatát. De én a nők közül senkit s így önt sem tudnám terhelni politikával.

Elza grófnő kiterjesztette XIV. Lajos korabeli legyezőjét, amelyre mithologiai jelenetek voltak festve, s a legyező mögül elnézően mosolygott Szirmaira.

- Mily büszke ön. Senkiben sem bizik, csak a maga erejében. Azt gondolja: Atlasz, aki vilá-gokat elbir vállain... Várjon egy kicsit, barátom. A kiábrándulás órája önre nézve is ütni fog... S a törbe került oroszlánnak szüksége lesz az én hegyes, apró egérfogaimra. Megigérem, hogy mikor szüksége lesz rám, megmentem...

Metternich bejelentés nélkül lépett be e pillanatban. Szirmai, ahogy jól megnézte, nem csodál-kozott, hogy nőkre oly nagy hatása van.

Termete, járása, pillantása... vonzó volt nagyon. Homloka magas, orra finom, görögös hajlású, haja gesztenyeszínű, fényes, puha. Szóval, nem mindennapi férfiszépség volt a herceg, de legérdekesebb a szája volt, amely körül állandóan szellemes, gunyos, de határozottan érzéki mosoly lebegett.

Kezet csókolt a grófnőnek és Szirmainak, mint a multkori találkozáskor, fehér, puha kezét nyújtá.

- Mily figyelmes ön, grófnő, hogy összehozott fiatal barátunkkal.

Kalapját a szék alá tette, ő maga leült, s mint a ki jól érzi magát, hosszú lélekzetet vett.

A herceg ügyes társalgó volt. Szellemes beszéde, mint a repülő fecske szárnya, a dolgoknak és embereknek csak a csillogó fölszínét érintette. Valaki az ő társalgását a franczia bölcselők által készített híres Enciklopediához hasonlította. S valóban olyan volt. Mindenről tudott va-lamit, de semmiről sem mindent. Az alaposságnak, - a mely nála az unalmassággal volt egy-értelmű, - még a látszatát is kerülte; de elmés volt és szellemes, mint Diderot és D'Alambert fejtegetései. Friss bécsi pletykákról beszélt, a melyekről egytől-egyig tudomása volt. Majd a grófnőnek a tavaszi divat ujdonságait fejtegette, s apróra megbeszélt vele egy csodaszép eperszin öltözetet. Tanácsot adott neki, milyen csipkét és szalagot vegyen hozzá.

Az inas ezüst tálcán behozta a teát. A herceg maga töltött magának. A grófnő pusztá kézzel tett hat darab czukrot az amorettes, antik csészébe, a mely porcellánból való volt s oly fehér és áttetsző, mint az Elza grófnő bőre.

- A herceg nagyon édesen szeret mindent.

- A mesterségem hozza magával, grófnő.

Szirmai ült és figyelt. Ez hát a híres Metternich Kelemen herceg, Európa első diplomatája? Eszes, csillogó, rendkívüli dolgokat várt tőle; de a herceg haszontalan, semmitmondó, aprólékos dolgokról csevegett.

- Ezért hívott ide? gondolta magában és minél közlékenyebb, fecsegőbb lett a herceg, ő annál zárkózottabb, hallgatagabb lőn. Rossz kedvét alig volt képes titkolni, s csak nehezen tudta magát türtőztetni.

De azután eszébe jutott, hogy ez a Metternich legeredetibb tulajdonsága. Soha sem vett ő komolyan semmit, legkevésbé az államügyeket. S visszagondolt egy hihetetlen történetre, a mit róla szélteben beszéltek. Mikor Napoleon ellen az első európai szövetség, a herceg lángesze segítségével létrejött, még egy utolsó éjjeli ülést tartottak Karlsbádban. Ott akarták aláírni a katonai egyezséget.

Mindenki megjött már, csak Metternich késett. Az orosz megbízott rosszat gyanított. Azt hitte, hogy Ausztria felültette a többi udvart az utolsó pillanatban. Nagy izgalom támadt a diplomaták között.

Végre utána küldték Genzet. Genz éjjeli tizenegy órakor utnak indult s Metternichkel az Alte Wiesén találkozott. Nagyszélű kalap, vállán átvetett olasz köpenyeg volt rajta. Az utczákon csatangolt, himes szárnyu éjjeli pillangók után. A katonai egyezés aláírása teljesen kiment az eszéből. Szerelmes hangulatban volt, mint a macska...

Most is divatról, szövegekről, ünnepélyek rendezéséről beszélt. S úgy ült a karosszékekben, mint minden született lustálkodó, a ki halálos ellensége a komoly és fárasztó munkának.

Metternich éles, átható szeme belátott a Szirmai lelkébe. Érezte, hogy a fiatal tanácsos e pillanatban nem valami sokra tartja őt, s hogy elvesziti előtte rögtön hitelét és tekintélyét. Szép, gunyos szája csendesen, halkan mosolygott, mulatott a Szirmai zavarán és keserves csalódásán.

Egyszer aztán, minden átmenet nélkül az orosz czárra tért át.

A bécsi élet a fiatal czárt nagyon megváltoztatta. Ez az életerős, daliás orosz, farkas étvágygyal vetette magát az asszonyokra... Egy év alatt megvénült, meghízott, ellustult. Egész nap diványokon és székeken hever. Jól tette Napoleon, hogy üstökös módjára megjelent a láthatáron. Legalább a czár felriad a tétlen, szibarita élet párnájáról.

A grófnő teát töltött Szirmainak, s kötekedve fordult a herceghez.

- Önből a féltékenység beszél. A hódító Sándor czár, a hol csak teheti, az utjába áll. Vallja meg, herceg, ez bosszantja önt.

Metternich szeme derülten csillogott. Lassan, kis kortyokban itta teáját.

- Már az úgy van. Ma is csinos jelenetem volt vele... A lengyel kérdés miatt ugyanis titkos katonai szerződésre léptem Angliával és Franciaországgal, Porosz és Oroszország ellen.

Szirmai elkiáltotta magát meglepetésében.

- Franciaországgal, a mely ellen a kongresszust összehívták?

A herceg vigyázva letette a csészéjét.

- Miért ne, ha az orosz-porosz benső viszony miatt másképp nem boldogulhattam?... Csakhogy hiba történt. A francia király esze nélkül elfutott Versaillesből Napoleon közeledésének hírére. A titkos katonai szerződést, az ügyetlen, az asztalon felejtette. Napoleon abban a hitben, hogy leleplezésével viszályt támaszt köztünk és Oroszország között, megküldte a

szerződést Sándor császárnak... A császár ma reggel hivatott. Szeme fénylett, izgatottan járt fel és alá szobájában, mikor hozzá beléptem. Orrom alá tartotta a fatális irást s dörgő hangon kiáltá: „Ismeri-e ezt herceg? Mennyit fizetett e szerződésért önnek Anglia?” Kitérőleg akartam válaszolni. Udvariasan mosolyogva állottam előtte, s elgondoltam a leleplezés minden végzetes következményét... A császár dühbe jön, Napoleon karjaiba dobja magát, a félrevezetett Poroszország is cserben hagy: ez a helyzet Ausztria végromlása... De szerencsére a császár jobban gyűlöli Napoleont, mint az én apró cselszövényeimet. Mit gondol, tanácsos ur, mire határozta magát? Tűzbe dobta a szerződést és kibékülése és bocsánata jeléül mindkét kezét felém nyújtá... Ausztria meg van mentve és Napoleon sorsa meg van pecsételve...

Mindezt könnyedén, feltűnőbb hangsúly nélkül mondta. Mégis Szirmai kiérezte belőle, a hogy egy darab világtörténelem az, a mit hallott.

- Nagy kockázattal játszott hercegséged, - mondá, alig palástolva megdöbbenését.

Metternich szép szeme a grófnőre mosolygott. Néhány szót sugott neki, - bizonyára égő szerelmes szavakat, - mert a fiatal asszony arcza lángba borult tőle. Majd Szirmaira nézett jószágon, a mester angyali türelmével, a ki valamelyik nehéz felfogásu tanítványát elemi dolgokra oktatja.

- A politika és az élet kockázattal jár, fiatal barátom. S ha érdekes bonyodalom, elmés cselszövény, a nyereség ingere és a veszteség félelme nem volna meg a politikában: az ördög foglalkoznék ily unalmas, szürke, lélek nélkül való, ostoba dologgal... Apropos, Szirmai ur, a császár még nem hívatta?

Szirmai kínos helyzetbe került. Ha nem felel, elárulja magát. Ha az igazat megmondja, megszegi a király tilalmát. S hazudni sohasem kellett eddig az ő közpályáján. És mindehez magán érezte a herceg átható, éles vércse-tekintetét.

Elza grófnő mentette ki zavarából.

- Hogy kérdezhet tőle ilyesmit, herceg? Jól tudja, hogy a király mindenkinek a lelkére köti, a kivel bizalmasan beszél, hogy az Istenért csak Metternich ne tudjon meg róla semmit.

A herceg felállott. Gesztenyeszinű, hullámos haját egy mozdulattal hátrasímitotta, s vidáman tett néhány tánczlépést Elza grófnő felé.

- A császár titkolja előttem, ha rossz fát tesz a tüzre... Pedig apró titkai nem érdekelnek... Tetszik magának ez a tánczlépés, grófnő? Legujabb, egy olasz tánczmestertől tanultam, nehogy a fiatalság megett nagyon elmaradjak...

Szirmai sokáig ébren volt. Elütötte a két órát s nem tudott elaludni még sem. Olvasni próbált, de az sem ment.

A napnak eseményei nem hagyták nyugodni, Ferencznél és Metternichnél időzött minden gondolata. De a hatalmas miniszter alakja olyan volt, mint a fényes köd. Mellette a beteges, sovány arczu, szegletes modoru Ferencz az életet, a valóságot képviselte, a melyre lehet építeni. A valóságot, a hegyet, völgyet, barázdákat, erdőt, szóval az anyaföldet, a melyet a fénylő köd csak pillanatokra takarhat el.

Vége az első kötetnek.

MÁSODIK KÖTET.

XVII. Tavaszi hullámok.

Teltek, multak az évek, Szirmai Ádám nehéz munkában töltötte el.

Metternich sejtette, de kivülről senki sem, hogy a fiatal tanácsos a császár bizalmasai közül való, a kinek véleménye akárhányszor döntő. A kancellár maga csak azon csodálkozott, hogy Ferencz egy idő óta a magyar ügyekről oly alaposan van tájékozva.

Ferencz bizalmatlan természetű volt már trónörökös korában. II-ik József császár mindent elkövetett, hogy e gyanakodó, fanyar zárkózottságról leszoktassa, de ez nem sikerült.

Senkiben sem bízott tanácsosai közül, Metternichben a legkevésbé, bár utódjának politikai végrendeletében a szívére kötötte, hogy egyetlen lépést se tegyen Metternich meghallgatása nélkül.

Ő maga szeretett a maga lábán járni. És semmitől sem irtózott inkább, mint annak a látszatától, hogy tanácsosai vagy rokonai közül valaki befolyásolja.

Ez a két tulajdonsága vezette arra a gondolatra, hogy általa kiszemelt, kisebb állásu egyéneket titokban órákig tanácskozzék. Olyanokkal, a kiknek becsületességében és hűségében megbízhatott, s akiknek tanácsát követve, megőrizhette a világ előtt az önállóságnak teljes látszatát.

Ezek az ismeretlen, felelősség nélkül való, rejtett tanácsadók, a kikkel titokban jött össze, nem egyszer áthúzták becsületes tanácsukkal a vezető államférfiak számítását. Óraszámra beszélgettek vele, míg a nagyurak és állami főméltóságok gyakran órákig ácsorogtak előszobájában, s napokig nem juthattak színe elé.

Mindazok között, a kikkel Ferencz a schönbrunni melegházakban vagy a királyi palota félreeső szobáiban bizalmasan tanácskozott, Szirmai Ádám emelkedett legmagasabbra becsülésében.

Már a külseje is megtetszett neki. Szép kék szeme tele volt nyíltsággal és becsületességgel, s férfias hódolata a király személye iránt, a melyben nem volt sem megalázkodás, sem az udvaroncznak sima hizelgése, jó hatással volt Ferencz zárkózott, mogorva természetére.

Sokszor meggyőződött róla, hogy ez az ember önzetlenül szereti, s hogy mindig a teljes igazságot mondja meg.

Szirmai sohasem szépitett előtte semmit. A legkeserűbb igazságot is megmondta, ha Ferencz császár úgy kívánta. A dolgokat és embereket mindig a maguk természetes világításában mutatta be, s nem művészi kiszínezésre, - a valóság feltárására törekedett.

Mint a nagy realista íróknak, különös érzéke volt az élet iránt; de csak az élet iránt. Álomképek politikai terveiben sohasem háborgatták. A politikát a rideg számvetés tudományának tartotta, a hol, mint az óraműben, minden keréknek pontosan össze kell vágni, s a hol egy számítási hiba az óra későbbi működésében megbosszulja magát.

Hanem hosszú idő kellett hozzá, - két egész esztendő - míg Ferencz bevégezte rajta kísérleteit. Mert a király bizalmasain kísérleteket folytatott, mint a tengeri nyulakon. A bonczoló orvos tudásszomjával vagdalt bennük, hogy apróra megismerje szervezetüket. Kelepczét állított nekik, ha tehette, törbe csalta, s ama belső rugók után kutatott, a melyek cselekvésüket irányítják. Éjjel-nappal szemmel tartotta őket, megfigyeltette életmódjukat, minden lépésüket.

S ha a tűzpróbát jól kiállották, akkor ajándékozta meg őket bizalmával. De e bizalom csak arra terjedt, hogy hitelt adott szavuknak és megfogadta tanácsukat; ám a maga véleményét még e kiválasztottak előtt sem árulta el soha. Az volt a legfőbb törekvése, hogy senkit se engedjen belátni lelkébe. Inkább együgyűnek tetette magát, mintsem hogy elárulta volna gondolatait.

Olyan emberismerőnek, mint Szirmai, nem volt nehéz kibetűzni azt a szeszélyes, elmosódott írást, a melyet Ferencz király természetének hívtak. Valódi szanszkrit betűk, igazi szó-rejtélyek voltak Ferencz benső tulajdonságai sok ember szemében, de Szirmai előtt nem.

Eleinte csalódott ő is a király megítélésében. Néha, mint a rossz vizsla, hamis nyomon járt. Egyszer-másszor felült. Megtörtént, hogy nem is mert eljutni a végső következtetésig; hanem ez csak fél esztendeig tartott.

Félesztendő mulva nyitott könyv volt előtte az uralkodó. S épen azért, mert minden ízében megismerte, még kellemetlen tulajdonságai megett is reátalált lényének legjellemzőbb vonására: jószívűségére, a melyet a franczia forradalom és a napoleoni háborúk minden súlyos megpróbáltatása sem tudott megrontani, s a mely politikájának, az atyáskodó abszolútizmus rendszerének egyedüli oka, magyarázata, mentsége, rugója volt.

A fejedelem bizalmával Szirmai sohasem élt vissza. Sohasem gondolt arra, hogy földi javakat, magas állást, hatalmat és befolyást, hírnevet és dicsőséget szerezzen általa akár magának, akár családjának.

A zajtalan, csöndes, felelősség nélkül való, de hasznos munkásság évei, egyik a másik után, lepereregtek a nélkül, hogy valami nagyobb változást okoztak volna Szirmai életében.

Anyja még élt és boldog volt, ha egy-egy hosszú levelet kapott a fiától. Niczky, a ki időközben belső titkos tanácsos lett, s a kire Pető azt mondta a megyegyűlésen, hogy olyan, mint a kéményseprő, minél magasabbra mászik, annál jobban bepiszkolja magát a hatalom szolgálatában, - még mindig jó ismeretséget tartott vele. Elza grófné védőszárnyai alá vette a szalonokban, de Szirmai büszkesége föllázadt e szerep ellen, s ritkábban kezdett járni hozzájuk. Hiába magyarázta a grófné, hogy asszonyok barátsága nélkül nem fog boldogulni a politikában, s hiába nevezte őt el gunyosan magányos üstökösnek, a ki társak nélkül akarja megfutni kiszabott pályáját.

Pontosan osztotta be idejét. Gondja volt rá, hogy társadalmi kötelezettséget lehetőleg keveset vállaljon. A társaságban való élésre s a mi azzal együtt jár, az árral való uszásra nem ért volna rá. És soha még embert nem bámult jobban Metternichnél, a ki Európa politikájának élén állott, s a ki mindenütt ott volt, a hol szórakozni, mulatni, csillogni, az időt agyonütni kellett. Hogy a kancellár mindenre ráért, még arra is, hogy leánya tánczóráin megjelenjék, Szirmai ezt csodálta benne legjobban.

Volt különben Szirmai ez életmódjában számítás is. Közte és Ferencz között ezekben az években szövődtek a bizalmas viszony szálai. S ő tudta, hogy Ferencz semmit sem utál jobban, mint Metternich életmódját.

Bár a tekintély elvét képviselte, eltűrte, hogy Metternich oly szini előadásokon, a melyekben ő is ott volt, a szomszéd páholyban szeretőivel jelenjék meg. Szemet hunyt a herczeg tékozló, ledér, könnyelmű életmódja előtt, mert szüksége volt fényes tehetségére. Sőt hallgatag megállapodás volt köztük abban a tekintetben, hogy bizonyos dolgokat a császár nem feszeget. Csakhogy ez a megállapodás nehezebbre esett a szigorú, erkölcsös Ferencznek és Szirmai jól látta, hogy olykor valóságos kinszenvedés reá nézve.

A bécsi kongresszus óta a szalonok ugys rossz hirbe keveredtek. Megszokták a bécsiek ama napok óta, hogy minden szép asszonyban politikai kémet, az állami politika játékszerét lássák.

Ferencz ugyan nem bánta, hogy az ő nagyszerűen szervezett titkos rendőrsége, az asszonyi nádasok susogásából tudjon meg egyet-mást, a mit tudni kívánt; de bizalmasait féltette, sőt óvta a szalonok bűvös hálójától. Mindig attól tartott, hogy a kiben bizik, szerelmes fővel elárulja.

Szirmai visszavonult életmódja csak növelte iránta Ferencz bizodalját. Ő maga néha mégis érezte keserves egyedülvalóságát. Voltak napjai, mikor könyve és írása mellől, Faust módjára, az élet örömeire vágyakozott. Mikor szerette volna rábizni magát, - mint valami napsütött hullámra, - a véletlenre, hogy vigye magával, ragadja el messze, messze és dobja ki valahol a szerelem virágos partján...

Egyik délután (vasárnap volt) unta magát. Fejét nehéznek érezte, nem volt kedve szellemi munkához. Ilyenkor lovagolni szokott, vivni, vagy csónakázni a Dunán. Szóval testileg jól kifárasztotta magát.

Most azonban nem tudta, hogy mihez fogjon. Ugy hitte, a fejét ki kell szellőztetni. Ki kell nyitni ajtaját, ablakát, hogy átjárja az élet friss levegője, szele, zápora, verőfénye.

Huszárjának azt mondta, csak öreg este jön haza, s utját a külvárosoknak vette. Átment a Wien folyó hidján. Ebben a pillanatban - még öreg ember korában is tisztán emlékezett rá - senki sem volt a hidon rajta kívül. Csak egy leány, karcsu, szapora járásu, s a hogy hátulról kivehette, szőke haju.

Előtte ment, árnyéka rávetődött a napsütött hidra. Valami polgárleány lehetett, mert egyszerű, fehér kartonruha volt rajta s könnyű szalmakalap, repkedő szalagokkal.

Ahogy Szirmai elhaladt mellette, a leány féloldalt reá pillantott. Azután elkapta róla a mosolygó szemét.

Szirmai megakadt az ártatlan, kíváncsi nézésen, mint ruhája a csipkerózsa ágában. A szó teljes értelmében megakadt. Idő kellett hozzá, míg elszabadította magát a leány szemétől.

Féltette, hogy utána megy. Talán meg is szólítja, ha alkalom nyílik rá. Mindenütt nyomában járt, mint az árnyéka. Azért a leány nem ment se gyorsabban, se lassabban. Tudta, érezte, hogy követi valaki, de ahoz ő ily nagy városban már hozzá volt szokva. Hallotta háta mögött a Szirmai sarkantyujának halk pengését. Még mosolygott is rajta, hamvas fiatal arcán két gödröcske képződött a mosolygástól.

Aranyos kontya mindenütt előtte ragyogott. S ahogy ruháját fölemelte, Szirmai meglátta karcsu bokáját, ingerlő, hófehér harisnyáját.

Egyszer nagy, sárgára festett bárka szakította el őket egymástól: a bécsi társaskocsi. Vasárnapi kirándulókkal volt tele a kocsi belseje, s a tetejéről, a hová mint a tengeri hajó fedélzetére, kanyargós meredek lépcső vezetett, meglegedett polgárok hitették el magukkal, hogy ők most hamisítatlan alpesi levegőt szívnak.

Szirmai attól tartott, hogy mire szabad lesz előtte az ut, a leány eltűnik, mint az álom, valamelyik mogorva polgárház kapuján, vagy valamelyik utcaszegleten.

De az megvárta. Meglassította lépését, sőt talán meg is állott egy pillanatra, mielőtt befordult volna utcájukba.

Csendes, tiszta, szűk utca volt, a hová befordultak. Szirmai sohasem látott még ily kedves kis utcát életében. Csupa apró, egyemeletes polgárház volt benne. Régi kőházak, meredek tetővel, minden ablak tele virággal. Hófehér függönyök voltak az ablakon, a kapuk rézkilincse fénylett, mint az arany. A lépcsők tisztára síkálva s behintve kőporral. Tiszta vizü csatorna folyt a házak előtt, deszkával végig boltozva. Itt-ott fölverték a deszkát s a gyermekek papiros

hajókat eregettek rajta. Nyilván azt gondolták, legalább is a csöndes oczeán zajlik előttük, bűvös, csodás, távoli szigetekre hajtvá nagy fáradsággal készült hadihajóikat...

A kapuboltozat sötét, hosszú volt mindenütt. Két-háromszáz esztendeje építették, csak hogy komlóval, vadszőlővel futtatták be az emberek, megnyihíve a falak történelmi mogorvaságát.

Egyszer csak a leány megállott. Lassan, gondolkodva lépett be a kapun, s féloldalt reá nézett üldözőjére. Mikorra Szirmai odaért, már nem látta a homályos boltozat alatt. Eltűnt nyom nélkül. Semmi sem maradt utána. Csak egy vert vasból készült nyolcszegletű lámpát pillantott meg, a mely, mint akármelyik velencei palotában, vashorgon függött a kapuboltozat közepén. Szirmai várta, hogy a lámpa megvilágosodjék; hogy az eltűnt szőke leány kitekintsen reá fényes láng képében.

Jól megnézte kívülről a házat. A megbarnult falakból barátságos, derült ablakok csillogtak a járókelőkre. Olyan volt így a ház, mint egy ránczos öreg anyóka arcza, akinek még mindig szép szemei vannak. A kapun felírás hirdette, hogy a ház 1602-ben épült, s hogy Hans Füller mézeskalácsosé.

Alig bandukolt tíz lépésnyire, az első emeleten kinyitottak egy ablakot. Vagy talán a forgó szél csapta ki s azután nyomtalanul elsuhant a meredek háztetőn.

- Nyitott ablak, kinyílt szív, - így vigasztalta magát Szirmai. S csakugyan, szőke leányfej jelent meg a muskátli és a szuró kaktusz között.

Föl akart köszönni, mikor fekete főkötő bukkant föl az ablakban, s egy éles hang szidta a leányt, mint a bokrot, hogy olyan szélesen nyitott ablakot.

- Talán valaki után leskelődsz, Katicza? Nagyon illik pedig ezen a szent vasárnapon.

A fekete főkötő árnyékából két éles vénleány szem fürkészte az utcát és szerencsésen megakadt Szirmain, éppen mikor sóvárogva az ablakra nézett.

- Ah, egy ur. Finom, előkelő magyar ur. Bizonyosan mágnás. S egészen a kapuig kísért... Majd ad neked apád, Katicza... Összetöri a csontodat... Az én koromban a leányok azt sem tudták, mi fán terem a gavallér... S te még kinyitod neki az ablakodat... Teremtő Isten, mily rossz világ van most...

Szirmai nem hallott többet, mert az ablakot becsukták. Odább állott, mintha leforrázták volna. El akart menni, de valami érzés marasztotta. Bevonult az utca másik oldalán egy elhagyott kapu alá, s onnét leste az ablakot. De hiába leste. Az ablak nem nyílt ki, akár hogy szerette volna.

Föltette, hogy nem tágit. Nem akar a leánynyal többször beszélni, csak egyszer. Bocsánatot kér tőle, hogy bajba hozta. S megmondja neki, hogy olyan aranyos kontya van, mint Elza grófnőnek. Avval a különbséggel, hogy a grófné kontyát sohasem követte nyomon külvárosi utcákon... Vagy ha követte, ma már nem emlékszik rá... Ami egyre megy a dolog lényegére nézve...

Teljes másfél óráig volt leánylesben. A ház előtt is elment néhányszor, fel is nézett merően az ablakra. De csak az öreg néni fekete főkötőjét látta, ahogy őrhelyén gunyasztott éberen és fáradhatatlanul.

Végre elunta a mulatságot. Meg azután meggondolta, hogy a leány helyzetét súlyosbbitja makacsságával. Miért tegye ki az apja haragjának? A nénje ugyanis azzal fenyegette meg, hogy Hans Füller összetöri a csontját. A miből kitetszik, hogy a mézeskalácsos, mesterségével ellentétben, - mérges, indulatos ember.

Elszontyolodott s megindult hazafelé. Csakhogy nem jutott tovább az utcaszögletnél. Az utcaszögleten vendéglőbe botlott. Kis, háromszobás spelunka volt, tisztán tartva, mint a pohár. A ház előtt is voltak asztalok, kádakban zöldelő leanderek között.

Szirmai szomjuságot érzett. Leült az egyik asztalhoz és bort rendelt. Mázos kőkorsóban tették eléje az italt, s mert a legdrágább borból rendelt, maga a vendéglős hozta és le is ült mellé mindjárt egy kis barátságos beszélgetésre.

Bent a szobák tele voltak vendéggel. Sört ittak, erősen pipáztak és politizáltak.

Kint, a szomszéd asztalnál három mesterember idogált. Leritt a megelégedett pirospozsgás képükről, hogy jól megy dolguk. Mégis panaszkodtak. Sokalták az adót, szidták a kommunizmust, tiszteletlenül beszéltek Metternichről. Csak a császárról szóltak szeretettel. Ugy, a hogy gondos, jó atyáról szokás, a kinek elnézik sokféle rigolyait.

A három közül az egyik, - a többiek Hansnak szólították, - nagyon szabadszáju volt. Azt az időt emlegette, mikor francia csapatok lepték el Bécset. Dicsérte Károly főherceget, az osztrák hadsereg egyetlen hadvezérét, akivel hálátlanul bánt Ausztria, s a ki egyik félreeső kastélyába vonulva, örökre lemondott róla, hogy részt vegyen a birodalom ügyeinek vezetésében. Élve eltemette magát, s valóban nem szép „Franzl”-tól, hogy nem siet kiengesztelni. Különben ő, - Hans Füller - biztosan tudja, egy udvari ember mondta neki, hogy a császár mindig görbe szemmel nézte a Károly főherceg katonai dicsőségét. Irigykedett rá.

A többiek mindent aláírtak, amit mondott, csak Ferenczet nem hagyták. Annál inkább panaszkodtak azonban a nehéz időkre. Pénz nincs, az állam hitele olyan, mint a kiapadt tó: csak néhány meggazdagodott börziáner érzi jól magát benne. A kormány pazarló. Tele marokkal szórja a pénzt minden ostobaságra. S míg a nép szegény, Metternichnek minden börzemüveletből roppant összegek jutnak... A szeretők és kegyenczek divata járja, mint Franciaországban XV-ik Lajos idejében. De XV-ik Lajos után XVI-ik Lajos következett. A Dubarryk után a nyaktiló...

Észrevették a figyelő Szirmait, csöndesebben beszélgettek, úgy, hogy csak egyes töredezett szavakat hallott azontul beszédükből.

Már fizetni készült, mikor Katicza belépett. Nagykendő volt rajta, könnyű, török selyemkendő, bizonyára még a nagyanyjától maradt rá.

Nem látta Szirmait, ura apját kereste. A hogy észrevette, letelepedett melléjük az asztalhoz s szíves jóestét kívánt.

- A néni küldött. Azt üzeni, ne igyék sokat apuska. Szigoruan rám parancsolt, ne menjek el innét, míg haza nem jön velem.

A többiek nevettek, de a mézeskalácsos öklével az asztalra ütött.

- Nagyon rámkapott az a boszorkány. Mióta szegény feleségem meghalt, ugyancsak ránczba-szedne bennünket az „öreg skatulya”... Még megiszunk, galambom, egy-egy meszely bort. Ülj le addig, s légy öreg apádhoz türelemmel.

Sötétedett. A fogadós gyertyákat gyujtott, s minden asztalra oda tett egyet. Odabent énekeltek s megszólalt a kétes hangu sipláda. A leanderekre, hogy világosabb legyen, színes papírlámpásokat akasztottak.

Katicza, szőke fejét kezére támasztva, az énekre figyelt. Kalap nem volt rajta, s így a gyertya ráeső fényében oly tisztán és élesen meglátszott kedves, fiatal arcának minden vonala, mint a császárnők képe a római arany pénzeken.

Szirmai nézte, s elnézte volna, ki tudja meddig, ha egyszer csak a leány felé nem fordul. Nagy zavarba jött, ahogy megismerte. Kezének hirtelen mozdulatával feldöntötte az apja poharát.

- Jaj, de szeles vagy, Katicza. Mi lelt?

Mi lelte! Féloldalt ült, hogy Szirmai jól láthassa. Ugy tett, mintha a beszélgetésre ügyelne, pedig ragyogó szeme lopva az ismeretlen ifjura szállt, aki délután hazáig követte.

Mit akarhat tőle? Hogy talált ide, a félreeső spelunkába? S hogy tudta meg, micsoda égi jelből, hogy ő még ma az apjáért ide jön? S hogy épen a nagynénje küldi ide a veszedelem torkába, aki azt szeretné, hogy üveg-harang alatt őrizze meg a legyektől és darazsaktól, mintha sütemény és nem szerelemre alkotott, fiatal leány volna?...

A darázs bizony körülötte dongott. Talán hozzá is ütődött Katiczához, s még sem ő maga, hanem a leány kábult el tőle.

Nagykendője lecsuszott válláról. Szőke hajának bágyadt fénye volt a fogyatékos estéli világításban. Az a színe volt, ami a mezőn az érett kalásznak, holdvilágos éjszakán...

A leanderek levele csendesen mozgott az esteli szélben. A gyertya és a színes lámpások nyugtalanul égtek. Nyugtalanul, mint a Katicza szíve... Tekintete mind bátrabban szállott át a Szirmai asztalához...

- - - Harmadnap Szirmai a királynál járt. A várpalotában fogadta, dolgozószobájában. Ferencznek jó kedve volt. Nem rég jött meg a reggeli miséről, s már átolvasta a titkos rendőrség különféle jelentését.

Mikor dolgát elvégezte, a császár nem bocsátotta el, mint ahogy máskor szokta, barátságos kézmozdulattal. A rendőrség jelentései között keresgélt, azután sovány ujjával kihalászott közülök egyet, s hosszúra hagyott körmével aláhúzott benne néhány sort.

- Ugy-e, Szirmai, ön nem házas?

- Legényember vagyok, felség.

- Házasodjék meg.

Szirmai megütődve nézett rá. A király elnevette magát s kezét bizalmas tanácsosának a vállára tette.

- Nekem csak erényes emberek szolgálhatnak, - na természetesen, Metternich kivételével. - Maga is kezd, hogy is mondjam csak? elomlani... Hol volt tegnap?... Ugy-e szoknya után szaladt? Azután a „zöld koszorú”-ban nyugodtan végighallgatta, hogy szidják nyugtalan vérű polgárok az állam rendjét... Igaz, csak Metternichet gyalázták, engem nem... De a forradalomról is beszélgettek, és családi dolgaimba ütötték bele az orrukat... Lecsukatom a három bugrist egy-egy hétre, hadd elmélkedjenek, a világ állapotáról... Mindez azonban mellékes és nem vonatkozik önre. Ami önre vonatkozik, az a Hans Füller leánya... Tetszik, ugy-e? Muló szerelmi kalandra alkalmas volna?... Csakhogy, gondolja meg, hova vezet ez? Maga is bele kerül az asszonyok hálójába. Ledér lesz maga is, hitvány, szoknyahős, mint... mint mások... Félelme lesz önből is, pedig nekem egész emberre van szükségem. S a félelmeinek fél-bizalom jár, pedig én egész bizalmamat helyezem önbe. Házasodjék csak meg, édes Szirmai... Mert: periculum in mora.

Kegyesen nyújtotta kezét, ami Ferencznél nagy kitüntetés számba ment. Szirmai mélyen meghajolt, de nem csókolta meg a király ujjait, mint ahogy Metternich szokta.

Mikor lement a lépcsőn, s valami hátulsó ajtón szerencsésen kivezették, elgondolkozott azon, amit Ferencz neki mondott.

- Nehéz szolgálni az államot, - sóhajtá fél tréfásan, fél busongással. - Még Katiczáról is lemondjak a „legfelsőbb szolgálat” érdekében? Ez egy kicsit mégis sok a jóból... No de se baj. Több is veszett Mohácsnál, ahogy oda haza mondják...

Ebben a pillanatban erős, égető honvágyat érzett. A szép magyar földet látta képzeletében...

XVIII. Anya és fiu.

A nagyasszony szokása szerint, korán fölkel. Alig volt öt óra, mikor botjára támaszkodva, végigkopogott az udvaron.

A fiáról álmodott. Gyakran esett ez meg vele; ami nem is csoda, mikor éjjel-nappal róla gondolkozott.

Azt álmodta: Ádám öt éves. Kék szemü, szőke haju, piros képü fiucska, eleven, mint a halcsik. Szakasztott olyannak látta álmában, aminő a valóságban volt öt éves korában.

Előtte való nap Niczkyné járt nála. Még mindig szép asszony, sőt talán most a legszebb. Megvan benne az érett szőlőnek minden édessége és illatos volta, s minden duzzadsága. Ugyancsak őrizni kell ebben a veszedelmes korban az asszonyt a seregélyektől! Niczky, - a nagyasszony úgy látta, - nem nagyon őrizi. Még csak egy sovány, vörös angol guvernántot sem tűz ki szőlőérés idején a földjére - madárijesztőnek.

Niczkyné szabad, mint a madár. Az ura nem ügyel rája. Elhanyagolja, csupa udvariasságból. Minek lábatlankodnék körülötte, hogy azokat riassza el, akikkel a grófnő szívesen érintkezik?

Niczkyné sokat beszélt a fiáról, a fia bécsi életéről. Nem úgy beszélt róla mint azelőtt, nem gyulladt ki az arcza s a szeme nem ragyogott oly veszedelmesen. Nyugodtan, minden zavar nélkül emlegette, hűvös szeretettel.

- Nem történt köztük semmi, épen semmi, - biztatta magát a nagyasszony. Nem az én fiam a seregély, amely kikezdi a más szőlőjét. Másokkal pedig nekem semmi dolgom. Vagy pedig már tul estek rajta...

Mikor delet harangoztak, az ebédlőben egymagára teritettek a nagyasszonynak. Mint a leesett hó, olyan fehér volt az abrosz. Tányér, az ezüst evőeszköz, a friss vízzel megtöltött kristály-palaczk már mind ott illogott-villogott az asztalon. S a nagyasszony kedves szalvétatartója, boldogult urának figyelmes ajándéka.

A nagy ebédlőben csend volt. Csak a lábas óra ingája járt fel és alá csodálatos egykedvűséggel. S a lebecsátott zöld zsalugáter körül legyek döngicséltek. Ugy sem döngenek soká, a porcellán tányérra kitett légy-papiros néhány percz mulva halálra mérgezi őket.

Odakint meleg volt. Sehol semmi szél. A juliusi forróság vakitón tűzött le Baranyavárra. Még a fák árnyéka sem igen nyújtott menedéket.

Szirmainé asztalhoz akart ülni, mikor berontott az ispánné.

- Jézus-Mária, az urfi.

- Mi van a fiammal?

- Most ugrott le a parasztkocsiról a kapu előtt.

Szirmainé csöndesen rázta a fejét.

- Káprázott a szemed, leányom. Se nem irta, se nem üzente, hogy megjön.

De azért ablakhoz lépett s a zsalugáter rései között kikukucskált. Majd elfulladt a váratlan örömtől: csakugyan a fia érkezett meg.

- Hamar, leányom, még egy terítéket. Azután szaladj a konyhába. Nézz utána, hogy hirtelen még süssenek-főzzenek valamit... Csakugyan megjött a drága fiam, nem hiába álmodtam róla...

Ahogy fájós lábától telt, kiment a tornácra. Akkor már sietett fel a lépcsőn Ádám. Az udvar valamennyi kutyája hozzádörgölődött, reá ugrott az utjába állott, vinnyogott és nyafogott örömeiben.

- Csiba te, - hajtotta el a nagyasszony a komondorokat. Ő maga egy darabig nem tudott szólni, csak ölelte, csókolta, könyeivel áztatta.

Ádám bágyadtnak látszott. A nagyasszony azzal vigasztalta magát, hogy a hosszú ut fárasztotta ki.

Hiába tartóztatták, kisietett a konyhába, s a kocsist leküldte a pinczébe, hogy hozzon fel bort a javából.

Ebéd alatt száz kérdést intézett hozzá: a fia nem győzött felelni. Csak egyet nem kérdezett tőle: hogy miért jött haza ily váratlanul? Majd megmondja, ha megmondhatja, gondolá. S ha nem mondhatja meg, ha valami státus-titok, miért faggatnám szegényt?

Mindegyik cseléd szerette volna látni a fiatal urat. A szakácsné úgy segített rajta, hogy minden tál ételt más-más cseléddel küldött be. Más vitte be a bort, a savanyuvizet, a hámozott kovászos uborkát, a vékony szeletekre vágott nyári retket.

Ádámnak mindegyikhez volt nyájas szava. Mint egy-egy szem cseresznyét, evés közben elejtett egy-egy jó szót. Azok kaptak utána, lehajoltak érte. Azután ragyogó arczczal, megelégedetten mentek dolgukra.

Odakint azután összedugták a fejüket s az „ifju ur” színét bírálgatták.

Ugy találták, hogy megnyult az arcza, hogy a színe nem olyan szép piros, mint azelőtt, s hogy erőltetve, nem a szívéből nevet.

- Nincs annak semmi baja, - fakad ki az ispánné. - Csak városi színe van a lelkemnek. Mit akarnak? Nagy ur ám Bécsben ökigyelme. Sok a gondja.

A kocsis, aki egy pókhálós palaczkkal vesződött, (sárga tokaji aszu volt benne) mérgesen mondá:

- Elég nagy ur a nagyságos urfi itthon is. Hogy nagy ur legyen, nem kell neki azért Bécsbe fáradni...

Szirmainé ezalatt fáradhatatlan volt a kérdezgetésben. Főleg a császár érdekelte. („Király az anyám, nem császár.”)

Megöregedett-e? A szép fiatal királyné hogy érzi magát - tisztelettel legyen mondva, - az öreg fa árnyékában? Mi a mulatsága? Csakugyan oly mesésen szépek-e az öltözékei? S nem szóbeszéd-e, hogy maga Ferencz a fukarságig egyszerűen él, pecsétes, viseltes kabátokban járva, mint Nagy Frigyes? S a mi fő, jó szívvvel viseltetik-e hozzá ő felsége?

Szirmai mind e kérdésre sietett válaszolni. Szeretettel és csodálattal szólott a magyarok királyáról. De bevallotta, hogy a szép Mária Ludovikát alig ismeri.

Szirmainé a fejét csóválta. Nem találta ezt a dolgot rendénvalónak. S mikor erre Ádám megmagyarázta, hogy ő Ferenczczal csak szerelmesek módjára titokban találkozik, hogy a király bizalmát rejtegetni kell a világ előtt, a nagyasszony összeránczolta nemes, ezüstös homlokát.

- Egy magyar nemessel másképp bánhatna ő felsége.

Szirmai elpirult.

- Már ezen nem segíthetünk anyuskám. A felség szereti a titkolódzást. Bizalmatlan nagyon, s nem lehet csodálni. Sok megpróbáltatáson ment keresztül. Átélté a francia forradalom borzalmait, s Napoleon szélvész módjára rázta meg ősei trónját... De azért ne értsd félre sem őt, sem engem. Nem vagyok kémje, se besugója...

A nagyasszony megrémült. Csöndesítette fiát, kedveskedő szavakkal szólt hozzá, mint kis gyermek korában.

- Drága, egyetlen fiam, csak nem értesz félre? Az életemet adnám érted, nemhogy megsértenélek. Hanem, végre is, magyar asszony vagyok. Oly országban élek, a hol nyílt ajtók mellett, a nyilvánosság napfényében történik minden. Nálunk nem titkolózik senki. S államtitok az, a melyről a verebek is csiripelnek... A politika magas régióiba, hol te meg ő felsége terveket szőttök, az én szemem nem lát. S végre is a királyok is emberek, nekik is lehetnek rossz szokásaik...

Szeme tele volt gyöngéd rábeszéléssel, a hogy a fiát nézte, de a hangjában még valami lappangó hidegség érzett. Valami észrevétlen, finom léghuzam, a melytől a fia szive egy pillanatra megborzongott.

- Ime, - gondolá - mily idegen világrész ez a Magyarország. Mintha tengerek választanak el Bécstől, mintha más naprendszerbe tartoznék, egymás szokását és politikai erkölceit annyira nem ismerik. A min a nagyasszony egyszerű magyar szive megütközik, azt ő már nem érzi. Hogy a királylyal való viszonyában van valami szokatlan, ha nem is lealázó, azt most olvasta le először anyja összeráncolt, szigoru homlokáról...

Akármily világfi volt is, elkedvetlenedését nem tudta elrejtteni. Csakhogy a nagyasszony anyai szive kicsordult a tuláradó szeretettől, s jóvá tette, a mit fia ellen akaratlanul vétett.

Ebéd végén már szent volt köztük a béke.

Szirmai, azon ürügy alatt, hogy a hosszú ut kifárasztotta, lepihent. A maga szobájában feküdt le, alacsony, széles diványra, a mely felett fegyverek függtek, s a hol oly sok szép és magasztos tervet szőtt fiatalabb korában. Beteltek-e az álmok? Bizony még nem teltek be. Az ő vetései csak most zsendülnek a híres császárváros politikai köreiben, s lesz-e belőlük érett kalász: azt csak az Isten tudja.

Nyitott szemmel feküdt így az elsötétített, hűvös szobában. Lassanként megszokta szeme a félhomályt, s egyenként vette észre a régi, kedves, egyszerű butorokat. Az íróasztal még a nagyapjáé volt. Sokféle furfangos fiók és titkos rejtek volt benne. Azokban tartotta első verseit, meg egy tizenégyéves polgárleánynak hozzá intézett szerelmes levelét. A levelek most is megvoltak valahol. Piros szalaggal kötözte össze, s jól megöntözte őket patchulival, hogy penészszagot ne kapjanak titokteljes sirboltjukban...

A könyvszekrény is régi helyén volt. Zöld vászon függöny mögött sorakoztak atyja könyvei. A Corpus Juris s a diéták végzései, a latin és görög klasszikusok. Meg a Páriz-Pápai nagy szótára. Ezekből telt ki atyjának összes tudománya, pedig nagy tudós hírében állott ő kigyelme a maga idejében.

Az üvegszekrény is szemébe ötlött. Ezüst gyertyatartók, aranyozott kelyhek, smaragddal kirakott karpereczek, karcsu velencei poharak és finom, festett fayence csészék világítottak reá - ragyogó leányszemek módjára - a félhomályban. Hányszor világítottak így reá máskor is, mintha le akarnák olvasni homlokáról, nem egy vidám, nem egy szomorú gondolatát...

Minden úgy van itt, a hogy elhagyta. Még a hegymászó botja is ott van, a hová legutoljára letette. Görbe kertészke ott piheni ki fáradalmait, s mélységes unalmában ott rozsdásodott meg, a hol a kezéből kihullott.

Csak ő változott meg. Egyedül az ő szívében, az ő agyában hagytak hátra nyomot az emberek és az idő. Olyan volt, mint a kiszáradt folyamágy. Csak a lerakodott homokrétegek árulják el, mily sokszor végigrohantak benne az életnek üde, napfényes hullámai...

Sokáig gondolkozott, míg végre elnyomta a buzgóság. Jó másfél órát alhatott így, szokása szerint oly csöndben pihegve, mintha halott volna, mikor két szemnek delejes sugara fölébresztette. E bűvös szemsugár áthatott a kemény homlokcsonton, befuródott agyvelejébe és öntudatra ébresztette. Az anyja szeme függött rajta, tele megható, még a köveket is megindító szeretettel.

A szoba pedig világos volt. A zsalugátert kitámasztották, s a nyitott ablakon Szirmai a tisztántartott udvarra látott. A jegenyefákra és az elborult égboltra. Mindezt a szitáló nyári eső fátyolán át látta.

Az anyja szemben ült vele, hófehér főkötőben, kerek pápaszemmel az orrán. Kezében fürgén járt a kötőtű.

Szirmai kitörülte szeméből az álmod, szétnézett az alacsony zsámoly után, mint azelőtt, mikor bizalmas beszélni valója volt, leült a nagymama lábaihoz.

- Még nem is kérdezte, anyuskám, hogy mennyi időre jöttem?

- Mennyire? Hát legalább is egy hónapra.

- Annál is többre. Úgy jöttem haza, hogy el se menjek innen többé.

Szirmamama kezében megállott a kötőtű.

- Nem tudom örüljek-e annak, a mit mondasz. Nekem boldogság volna az itthonmaradásod, de neked hivatalod van, előkelő állásod. Ott akarod hagyni?

Szirmai bánatosan mosolygott.

- Nem te vetted el a kedvemet, légy nyugodt, anyám. De a kancellária, tanácsom ellenére hátam megett veszélyes rendeletet adott ki. Ez a rendelet fel fogja gyújtani mind a négy sarkán Magyarországot.

Szirmamama letette a kötést, úgy nézett ijedten a fiára.

- Micsoda rendeletről beszélsz?

- Az udvari kancellária minden megyéhez azt a rendeletet küldte, hogy állítsa ki az ujjonczot, s az önkényesen felemelt adót hajtassa be. Ez a rendelet, ha a vármegyékhez lejön, pedig lejön, nagy viharokat támaszt. Az országgyűlés nincs összehívva, s így nem szavazott meg se adót, se ujjonczot. Mikor a kancellária a meg nem szavazott adók behajtását és meg nem szavazott ujjonczok előállítását rendeli el, alkotmánylevelünket szakítja szét és forradalomnak egyengeti az útját.

A nagymama, kezét a fia fejére tette.

- Te ellenezted?

- A végsőkig, de mi vagyok én? Felelősségnélkül való tanácsadó. A mérleg egyik csészéjébe beletettem az én apró befolyásomat, a másikba beletette Metternich Kelemen herceg a magáét: s te még csodálkozol, hogy ő győzött? A mellett a király fél minden alkotmánytól. Spanyolfalnak nézi, a mely mögött guillotinét és forradalmakat szimatol... Pedig oly szép

álmokat szőttem. Mint kincsét a fősvény, garasonként gyűjtöttem ő felsége hozzám való bizalmának apró ezüst pénzeit. Egyszerre akartam kiadni, egy nagy célra, nemzetem érdekében... Ha azt mondanám, anyám, hogy szívesen maradok itthon, hogy boldog leszek, ha kis birtokunkat művelhetem, s hogy nem okoz fájdalmat eltemetni ama reményeket, a melyeket a királyhoz való személyes viszonyunkhoz fűztem: akkor magamat ámitanám és téged akarólag megcsalni... Ám végre is mit tehettem volna mást? Hallgatag bűnrészese legyek én is a Metternich szerencsétlen politikájának, a mely ebben a sokat szenvedett hazában fölkelti sirjából Rákóczy szellemét?

- S mit mond elhatározásodhoz a felség? Oly könnyű szívvél meg tudott válni tőled?

- Írásban adtam be a kancelláriának lemondásomat, egészségi okokra hivatkoztam. Meg se vártam a döntést, legott utra keltem. Mikorra a felség lemondásomat megtudta, - ha ugyan megtudta, - akkor már Pozsonyban jártam... Köd előttem, köd mögöttem...

A nagyasszony sóhajtott.

- Ugy cselekedtél fiam, a hogy magyar nemeshez illik, a ki hü jobbágya a fejedelemnek, de tiszteli az alkotmányt. Nem kárhoztatlak érte, bár belátom, hogy eleresztetted (pedig már erősen fogtad) a szerencse aranyos üstökét... Megélünk mi itthon a magunk emberségéből... Ez a tenyérynői birtok eltart bennünket... Sőt eltart ráadásul egy szép fiatal asszonyt is, s egy fészekalja porontyot... Valami jó gazda nem vagy, de miért ne válhatnék belőled? Sok nemes, jó tulajdonság kiolvad az emberből a megpróbáltatásnak s a szenvedésnek lobogó tüzeiben... Isten hozott, édes fiam. Akár mennyire óhajtottalak is magas állásokban, s bármiként munkálnám földi szerencsédet, Isten hozott... Aztán ki tudja, szüksége lehet még rád a császárnak, akarom mondani, a magyar királynak...

Szirmai arcját az anyja kezére hajtotta, azután fölneézett rá. Szeméből határozottság és önbizalom sugárzott. Pillanatnyi busongásának és elérzékenyülésének nyoma veszett. Mintha abból, hogy az anyja megértette őt, új erőt meritene.

- A mit mondtam, az kettőnk titka, anyám. Nem szeretném, hogy hazajövetelemnek igazi oka kiszivárogon. Nagy hazafit csinálnának belőlem menten, ikertestvére volnék Petőnek a népszerűségben. Pedig nem volna egy nyugodt perczem, ha nevemet - párolt vaddisznófő módjára - meg találná koszoruzni polgártársaim kegyelele... Brr, fázom, ha tettem következményeire gondolok...

Nyugodt nézésű szemében sziporkázott a guny. A jó és nemes emberek öngunyolása és emberszerető humora.

- Ugy bizony, anyuskám... Szántunk, vetünk, szüretelünk, turjuk az édes anyaföldet. S ha néha elfog a nagyravágyás, a dicsvágy ördöge száll belém, veszem a puskámat és fekete varjakra fogok lövöldözni. Mert a varju a legtörekvőbb madár... Repülésben nem tud versenyezni a sassal, de ülni mindig a legmagasabb helyre ül fel: a templomtorony keresztjére...

Fölállott s az ablakhoz lépett. Kint még esett az eső; de a Niczky-kastély felől szivárvány látszott.

Szirmai fölvidulva nézte. Kinyújtott kezével a szivárványra mutatott, a melynek ragyogó küllője az égbolt felét átfogta, a mely szakadó esőben is szép napokat ígért, - s a nélkül, hogy tudta volna miért, remény költözött szívébe.

XIX. A vármegyék megmozdulnak.

Ne bántsa senki a vármegyét. A vármegye nélkül beolvasztott tartomány volnánk, mint Ausztria országai; nyelvünk, kulturánk, államunk, szabadságunk oda veszett volna...

Bécsben is tisztában voltak a megyék nemzetfentartó hivatásával, azért határozta el Metternich, hogy örök időre megtöri hatalmukat.

Nem kerülték hát, keresték az összeütközést a Magyarország elnémetesítésére és beolvasztására igyekvő politikusok. Az a rendelet, a melyért Szirmai hátat fordított Bécsnek, arra volt szánva, hogy kipróbálja a megyék ellenállási képességét. Ha türik és végrehajtják: akkor jöhet bátran az alkotmány elkobzása. Nem akad senki, a ki a hatalommal szembeszálljon.

Ha meg nem türik el, ha a rendeletet „tisztelettel félreteszik”, ha végrehajtását megtagadják, sőt nyíltan ellenállnak: no akkor annál jobb. Legalább itt lesz a kedvező alkalom vaskézzel lökni félre a rozzant megyei közigazgatást a Metternich európai terveinek útjából.

A vármegye szálla volt mindig a bécsi politika szemében. Hogy leszámoljanak vele, arra az időt nagyon jól választották meg.

Napoleon hatalma megtört. A szabadság és az emberi jogok szélvészeli elültek. Franciaországot, a forradalmi tanok fészket, mint a ragályos beteget elzárták, az „egészséges” Európától. A szent szövetségbe összeállott császárok minden szabadabb mozgást elfojtottak. Mocczanni sem mertek a népek, mert nagy állandó hadseregek, szemfüles rendőrség, atyáskodó kormány tartották lefogva kezüket-lábukat.

Meg azután ki is volt merülve Európa. A napoleoni háborúk mély sebeket ütöttek az országokon, azokat gyógyitgatták. Vagyonok és existenciák veszttek el a hosszú hadviselés tüzes örvényében. Sok vért vesztett mindenki, pihenésre, nyugalomra, erőgyűjtésre vágytak a népek. A rabság nyugalmat és békét jelentett, a szabadság újabb küzdelmeket. Nem csoda, ha a rabságot választották.

Külső háborúk veszedelme sehol se fenyegetett. A fejedelmek megegyeztek egymás között. Szövetkeztek a nemzetközi béke fentartására, csak hogy otthon, népek között rendet csináljanak.

Az elernyedésnek, az általános politikai csüggedésnek, a vérvesztett népek el-tunya heverésének napjaiban, úgy gondolták, elérkezett az ideje, megjuhászítani és engedelmességre szoktatni Magyarországot.

A rendeletek kibocsájtása tehát nem pillanatnyi politikai ügyetlenség vagy kormányzati baklövés volt, hanem kiszámított első lépés, egyik láncszeme az ország szabadsága ellen intézett általános támadásnak.

Szirmai tudta, látta ezt. Azért állott félre. Nem akart bűnrészes lenni a Metternich terveinek, a mely hosszú időre megzavarja ismét a viszonyt király és nemzet között. E tervek ellen nyíltan kiállani nem akart. Megteszik azt a megyék és a rendek nála nélkül is. Tartogatta erejét arra az időre, ha innen is, túl is érezni fogják szükséges voltát a megegyezésnek és kibékülésnek. Addig ő rá görbe szemmel fog nézni mind a két tábor. Egyik se sorolja őt hivei közé. Ellenségének tartja mind a kettő.

Az ország megrohanása mintha sikerült volna. Nem egy vármegye tért ki a harcz elől, más megyék elcsüggedtek, ismét mások tiltakoztak, de az alkotmánysejtő rendeleteket végrehajtották. Voltak azután olyanok, amelyeket megpuhitott a királyi biztos, a felülről jövő szelid

nyomás, a nyakukra küldött katonaság. Ezek - így szólt a hivatalos műkifejezés - „engedtek az erőszaknak.”

Az „erőszak” mindezzel nem törődött. A tiltakozásokat eleresztette a füle mellett, a jegyzőkönyvek jogfentartó mondatait semmibe se vette. Amíg az ellenállás és az engedetlenség papiroson maradt csak és az elméletek körében mozgott, ügyet sem vetett rá. Az a fődolog, hogy úgy dőljön az országgyűlés által meg nem szavazott adó, mint az eső; s hogy úgy menjen a katonaszedés, mint a karikacsapás. Bolondság a többi. Sovány vigasztalása azoknak, a kik a nagy játszmát elvesztették.

Csak hogy nem minden megye volt ilyen. Tizenkilencben az adószedést és katonaállítást kereken megtagadták. Hiába fenyegetőztek a kiküldött királyi biztosok. Hiába jöttek vissza erős katonakísérettel. Hiába fogták el és zártak be az engedelmességet megtagadó tisztviselőket. Hiába vették körül fegyveres erővel a gyűléstermeket, fenyegették meg a szónokokat, foglalták le a megye pecsétjét, tépték ki erőszakkal a tiltakozó jegyzőkönyvnek lapjait, - a törvénytelen rendeletet a megyék nem foganasították. Ellenben az országban nagy lett az izgatottság és az elkeseredés, s az elégtelenség nőttön nőtt.

Maga a nádor, - a kit Metternich környezetében „Rákóczynak” gunyoltak, s akit fölkértek, hogy a törvénytelen rendeletek visszavonása céljából az uralkodónál közbenjárjon, - hasztalan tette meg előterjesztését. Szava elhangzott a pusztában. Fent azt tartották róla, hogy nincs elég bátorsága a dinasztikus érdekek megvédéséhez, viszont Magyarországon azzal vádolták, hogy összejátszik a bécsi politikusokkal.

Mikor azonban megtudták, hogy személyesen járt fent Bécsben s hogy a Burgban süket fülekre talált, ez az ő füstbe ment küldetése lángralobbantotta a szenvedélyeket, s a megyéket még erősebb ellenállásra sarkalta. A küzdelem már nem az állami rend hivei és annak ellenségei között folyt, s nem a kormányzati tekintély kérdése volt többé, hanem jogosult és szent harc a megtámadott magyar alkotmányért.

Baranyamegye állásfoglalására mind a két tábor kíváncsi volt. Hová szegődik? Az ellenállásnak melyik módját és mértékét választja? Csak addig a határig megy-e el, a hol beéri jegyzőkönyvi tiltakozással? Vagy pedig a tényleges ellenállástól sem riad vissza a nemzeti alkotmány védelmében?

Niczky gróf aulikus volt világeletében, de magyar ur. Ő nem vállalkozott arra a szerepre, hogy a megyéjét törvénytelen rendeletek végrehajtására kényszerítse. A hatalomnak hű támasza volt mindig, de kopója és vérebe nem akart lenni. Ő nem vállalkozhatik - mint mondá - az üldözött vad lefűléseire.

Igy hát Baranyamegyébe is királyi biztost vártak. S mikor hire futott, hogy Szirmai Bécsből hirtelen megérkezett, szentül meg voltak győződve, hogy ő benne lappang a királyi biztos. Szemmel is tartották a nagyasszony házát, lesve, várva, mikor bujik ki az egyszerű látogató szürke gubájából a csillogó, hatalmaskodó, katonaság felett rendelkező, semmi erőszaktól vissza nem riadó nagy ur.

Pető rajta volt, hogy ez a hit az emberekben mély gyökeret verjen. Különben is elérkezettnek látta az időt, hogy híressé tegye nevét, emlékezetessé tetteit, magát pedig a nemességnek, az országnak népszerű hőségé, bálványává.

Szirmai hallott valamit félfüllel a szállongó hírről, de szokása szerint nem törődött az emberek pletykájával. A gazdasággal foglalkozott, hosszú sétákat tett a szőlőhegyek között, s este francia regényt vagy újságot olvasott az anyjának.

A nagyasszony élvezte a fia jelenlétét.

Ő is hallott valamit harangozni a fia királyi biztosságáról. Szemrehányást tett neki, hogy előtte eltitkolta. Végre is nagy ur a királyi biztos s nincs rajta mit szégyenleni. Bezzeg ha Pető azzá lehetne, úgy kényeskednék vele az egész városban, mint tollával a páva...

Nemsokára keservesen kellett meggyőződnie a nagyasszonynak, hogy akármilyen nagy urnak tartja is a királyi biztost, veszedelmes dolog annak hírébe keveredni.

Házát egy idő óta sok kisebb-nagyobb kellemetlenség érte. Egyik reggel bepiskolták a fehérre meszelt háza elejét. Másnap döglött macskákat dobáltak virágos kertjébe. A macskák kravátlijára ez volt írva nyájas üzenetképen: „Isten hozta a királyi biztost.” Harmadnap reggel megetette valaki a pávás galambjait, egyik a másik után fordult fel a háztetőn, vagy a galambduczban. Negyedik nap hajnalban felgyújtották a szérüskertben három kazal szénáját. Odaégett annak az esztendőnek a szénatermése. Amellett a láng csaknem belekapott a gazdasági épületekbe. Ötödnap, éjfél tájban, csunya macskazenét csaptak az ablaka alatt. Szirmai ki akart löni, úgy fogták le mind a két kezét. Hatodik nap reggel semmi se történt. Szirmainé föllélegzett. Azt hitte, elült már a Pető haragja, - mert mindezen csinyek értelmi szerzőjének Szirmai őt tartotta, - mikor déltájban a nagyasszony névtelen levelet kapott. Ebben a levélben arra figyelmeztette valamelyik ismeretlen jóakarója, hogy mihelyt besötétedik, illanjon el a fia a kerteken, szőlőkön keresztül, különben holnap házára tör a felbőszült bocskoros nemesség, s vérért veszi, gulyáshust aprít belőle.

Mikor a nagyasszony ezt a levelet fiának megmutatta, Szirmaiból kitört a nehezen eldugaszolt harag. Vérbeborult szemmel a kardját kereste, hogy azon melegében kérdőre vonja Petőt.

- Ez már alávalóság - kiabálta reszketve a méregtől. - Kikutatom a levél íróját, ha maga Belzebub volna is. Tüvé teszem érte a várost, kardommal nyitok kaput a beste lelkének...

A nagyasszony alig tudta lecsillapítani.

De bizony másnap a bocskoros nemesség dühe irányt változtatott. Mindenfelé megtudták, hogy Baranyavármegyébe Iványit küldték le királyi biztosnak, s hogy három nap múlva itt lesz négy század dragonyossal, kipróbálhatják rajta a híres vitézségüket.

Pető is abban hagyta az apró ungorkodást. Érezte, hogy ilyen hitvány pókhálók szövése nem illik most az ő nagy képességeihez. A pókhálót leseprík, előbb-utóbb az a sorsa. S az apró töröket és hurkokat, a melyekkel csak verebeket lehet fogni, még sem hagyhatja az utókorra, mint nagy eszének egyedüli alkotását.

A cselvetésre, az ellenfele megbosszantására és felingerlésére való hajlam, természetének legrutabb és legértéktelenebb tulajdonságaiból fakadt. De vannak nagy tulajdonságai is. Sohasem lesz kedvezőbb alkalm a mostaninál, hogy ami benne nemes, értékes és maradandó, napfényre hozza és tettekre, nagy elhatározásokra váltsa fel.

Nagyravágyó lelkét az elhatározó pillanat lehellelte érintette. A dicsőség istenasszonya elment mellette, s bűvös szoknyája hozzá ért... Ha most nem fordul utána, s nem fogja meg a kezét, - eszének, akaratának, nagyratörő lelkének minden kincsével ott fog heverni a névtelenség porában, nem lesz, a ki felhozza onnan többé...

Boglyas fekete fejét a kezére támasztva, órákig elgondolkozott és álmodozott. A megye mozgalmának vezetését kezébe akarta ragadni. Azt szeretne volna, hogy országszerte hírek legyenek a baranyamegyei határozatok, hogy irányt és lökést adjanak a további eseményeknek.

- Be akarok nyulni - magyarázgatta nejének, - az ország sorsának kerekébe. Meglássa, szivem, hogy most az egyszer sikerülni fog...

Ahogy a királyi biztos kinevezésének hire ment, Pető, a vármegye egyik követe és alispánja, gyűlésre hívta össze a nemességet.

Össze is gyűltek mindenfelől. De a legnagyobb feltűnést Szirmai megjelenése keltette. Sötét, lilaszín magyar ruha volt rajta. Összefont karokkal, gondolatokba merülve állott a terem egyik sarkában, arcza halvány volt, a szemét félig lehunyta, nehogy idő előtt elárulja gondolatait.

Az ismerősök zavarban voltak, mit csináljanak vele? Üdvözlőké-e, megrázzák-e magyaros szivességgel a kezét vagy várják, míg lehull róla a lepel, a míg megtudják, miért jött haza és mit rejteget a Mária-Terézia korabeli, lilaselyem dolmány alatt?

Az urak kisebb csoportokban izgatottan beszéltek meg a nap eseményét. Mindenik tudott valamit, a mi haragjukat lángra lobbantotta.

A megyék egymásközt váltott levelezéseit elfogták és fölbontották. A tisztviselők házához katonákat szállásoltak. Nyitrán az alispánt és főszolgabírókat lánczra verték. A megye pecsétje sehol sem volt biztonságban. A jegyzőkönyvre adott tiltakozásokat kitépték. A tanácsstermek ajtóit elzárták, s a bejáratokat megrakták katonasággal.

Némelyik vármegye beadta a derekát, meghajolt az erőszaknak. Békésben Wenkheim megvette a megye vagyontalan rendeit, s e megvásárolt lelkek „megnyugvással” vették tudomásul a törvénytíró királyi rendeleteket...

Mint az erdő, úgy zugott a tömeg. S mint az erdőben, nagy különbség van fa és fa között, oly elütő természetű emberek szorongtak itt egymás mellett.

Egyik-másik szilárd és nyugodt volt, mint a tölgy. Mások haragos zöldek és szurósak, mint a tűlevelű fenyőfa. Rezgő nyárfa módjára szepegett és remegett bizony az urak közül egyik-másik, a kinek a szíve nincs a helyén. Az a kövér, jól táplált táblabíró, a ki tubákszín mentében az ablakmélyedésbe huzódik, valami öreg cserfához hasonlít. Fészket vertek ágain a kételynek, balsejtelemnek fekete madarai...

Szirmai, a ki a megyegyűlést erdőhöz hasonlította, most a karzatra nézett. Szép, fiatal asszonyok és leányok tekintettek onnan le. Virágba borult almafák, egyenes, sudár jegenyék, kedves, gömbölyű kis kökénybokrok, s a közepén egy fehér ruhás karcsu, gyöngéd alak, olyan, mintha fehérkérge ezüst nyárfa volna... A Bécsből kicseppent nagyság, maga sem tudta miért, a szemét sokáig rajta felejtette...

Az érdeklődés a megye első alispánjára fordult. Pető felállott, hogy elmondja beszédét. Élesen metszett, olajbarna arcza, villogó szeme, hatalmas válla uralkodtak a tömegen. Erős, izmos kezével a kardja markolatját szorongatta. Oly mozdulat, a mely felforralt az emberek vérére, még mielőtt a száját szóra nyitotta volna.

Csak hogy mérsékelte magát. Meglátszott rajta, hogy erőszakkal fékezi indulatát. Halkan, szárazon kezdte, mintha óvatosan, lábujjhegyen járna a teremben, nehogy fölkeltse az emberek lelkében a pusztító szenvedélyeket.

A hogy így magamagát legyőzve, szónoki erejét lánczra verve, indulat nélkül, nyugodtan és okosan beszélt, nagy hatást tett mindenkire. Még Szirmaira is, a ki csak nézte, nézte, a vetélytársa mire képes.

Pető a francia háborúkon kezdte. Idézte a fejedelemnek kiáltványát, a melyben fegyverbe szólítják népeiket - a zsarnok ellen. Igen a zsarnok ellen. Akkor szabadságért rajongtak Európa fejedelmei, mert egy erősebb akarat szolgálkákká tette őket.

A népek föltámadtak. Megmentették az ingadozó trónusokat. S a fejedelmek pénzt verettek a fölszabadulás emlékére. „Pro libertate” ez volt a pénzekre írva...

S most mivel hálálják meg az értük kiontott vért? Mi a jutalma a népek hűségének? Hogy tartják be esküjüket Európa királyai?...

Mint mikor hangfogót tesz a művész hegedűjére, s halk muzsikával ejti rabul a sziveket: Pető Pál oly mérsékeltén szólott a törvényellenes királyi rendeletekről.

Nem okolta a fejedelmet. Végre is nem a hatalom kötelessége, hogy oltalmazza a népek szabadságát. De hol voltak tanácsosai? Mit tettek Bécsben a befolyásos állásokban élő magyarok, hogy nemzetük fejről az alkotmány veszedelmét elhárítsák?...

Mikor Pető ezt mondta, az élő világért sem tekintett volna Szirmaira. Pedig őt akarta sujtani, az egész vármegye előtt.

Sokan fürkésztek e pillanatban Szirmai arcát. De egy izma sem rándult meg. Mintha kőből volna, oly nyugodtan állott szemközt gyermekkori ellenségével.

Pető beszédében különben ez volt az egyetlen mérges fullánk. Azontul magasra emelkedett szónoklata. A nők sirtak, a férfiak fölkelkedtek, mikor a magyar alkotmányt emlegette. Olyan az, mint az erényes asszony, mentül kevesebbet kell róla beszélni. De most kell. Mentől többet kell. Ha nem használ a szép szó, karddal is kell.

A nemesség riadó tetszéssel jutalmazta az első alispán minden mondatát. Mint a hogy lövésnél előbb fényes láng lobban föl, s a dörgés csak azután támad utána: úgy lobbantak ki Pető eszének szikrái; s úgy zuhogott utána a tetszés, az éljenzés és taps.

Szirmait mindez nem érdekelte. Egyszerűen fizikai gyönyörűséget érzett, mint valami szép hangu orgona hallatára. Őt a tények érdekelték. Arra volt kíváncsi, bizik-e Pető a nemzeti ügy sikerében? Vannak-e tervei a győzelem kivívására? S mily tervei vannak? Tanujelét adja-e e termekben államférfiúi hivatásának?

Pető a megyére váró nehéz feladatokat mesteri világossággal rajzolta meg.

A királyi biztos néhány nap múlva megérkezik.

(Megöljük, rivalgott a bocskoros nemesség. Leütjük, mint a kutyát, ha beteszi ide a lábát.)

Pető gunyosan mosolygott.

- Nem ölik bizony, atyámfia. Miért rothadnának a tömlöczben érte? Ha megjelenik a megye határán, nem fog kapni előfogatot, mert nem lesz tisztviselő, a ki azt megrendelje...

A rendek arcza földerült. Nagyon szerették, hogy mindjárt a megye határán lesz módjukban borsot törni a király küldöttjének orra alá.

Pető folytatta:

- Nem kerülte el figyelmüket bizonyára, hogy a testvér vármegyék egyike-másika a védekezésre nem a helyes utat választotta. Ha nincs levegő, hogy repüljön a madár? Ha nincs víz, miben nőjön nagyra a pottyka? Ha nincs tisztikar, kire erőszakolja rá a hatalom a maga törvénytelen akaratát?

Indítványozom a tekintetes vármegyének a következőket, érett megfontolásnak eredményeit:

A megye tisztikara köszönjön le. Ime én jó példával járok elől. Hivatalomat leteszem a tekintetes vármegye kezébe. Ha a királyi biztos karhatalommal megérkezik, ne találjon senkit, a kinek parancsoljon...

A hivatalos pecsétet e gyűlés végeztével helyezzük el a megye levéltárába. A megyeházat csukjuk be, kulcsait helyezzük el a pécsi káptalannak, a király oltalma alatt álló hiteles helynek a leveles házában.

A tekintetes táblabírák közül válaszszunk egy bizottságot. Ezt a bizottságot hatalmazza föl a tekintetes közgyűlés arra, hogy a belső barátságot tartsa fel a megye területén. A megye

területére szállított katonaság számára, (a mennyire a megye meglevő pénztári készlete megengedi) szerezzon be eleséget és takarmányt. A megyéhez érkező leveleket bontsa fel, ezentul azonban ne terjedjen ki hatalma semmire. Annál kevésbé ujjonczállításra és adók beszédésére...

A táblabírókból választott bizottság a királyi biztossal szóba ne álljon, hanem a maga hatóságát szüntesse be azon a napon, a mikor a királyi biztos megérkezik.

Ha a királyi biztos gyűlést hiv össze, arra senki fia ne jelenjék meg. S ha akadna mégis nyúlászivü, a ki azon a törvénytelen gyűlésen megjelenék, már most nyilatkoztassa ki a vármegye, hogy azt a gyűlést törvénytelennek, végzéseit érvénytelennek, jó eleve semmisnek, meg nem történtnek tekinti. S végül, küldjenek még egyszer feliratot a nádorhoz s ő felségéhez, a ki ha atyai szive sugallatát s nem a német tanácsosainak gonosz tanácsait követné, - egy pillanatra sem haboznék régi fényébe állítani vissza Magyarország ősi alkotmányát...

Ha pedig a királyi biztos valamelyik erőszakos intézkedése következtében mégis szükségesnek látszanék a megyegyűlést összehívni, ne ide hívjuk össze, a hol a fegyveres erő szemmel tarthatja és befolyásolhatja elhatározásunkat, hanem a szomszéd községben, a fűzfák alá. Az Isten szabad ege alatt fogunk gyűlést tartani, mint a hét vezér Pusztaszeren...

Mindezen előterjesztéseket a rendek egyhangulag elfogadták. Szirmai fénylő szemekkel hallgatta. Okos, eszéyes, jól átgondolt javaslatok voltak. S az volt a nagy előnyük, hogy a törvényesség talaját nem hagyták el. Támadás, a hatalom ingerlése, lázítás nem volt bennük semmi. Férfias és méltóságos önvédelem volt csupán, alkotmányos érzésű emberekhez méltó.

Mikor Pető szónoki hévvel, az uralkodóba vetett bizalom meleg kifejezésével végezte szavait, zugó éljenzés támadt. Mindenki hozzásiert, hogy kezet szoritson vele. A karzaton a leányok és asszonyok kendőt lobogtattak. Az ifjuság harmadfű csikó módjára, tombolt a lelkesedéstől.

Szirmai is előre sietett, hogy hozzáférközhessék. Mind a két kezét feléje nyujtotta.

- Gratulálok Pál. Amiket javasoltál, azokat egytől-egyig aláírom. Leveszem a kalapomat nagy tehetséged előtt. Az a legnagyobb érdemed, hogy le tudad győzni a szenvedélyes természetet.

Pető veritékes homlokát törölgette. Bár hangjával nem élt vissza, úgy látszott, mintha fáradt volna. Székre kellett leülni, mert teste remegett a felindulástól. Érdekes arcza, szeme, mosolya olyan volt, mint a vidék, a melyen zivatar vonult keresztül...

- Jól esik Szirmai, hogy te is meg vagy velem elégedve. De abban igazad van, hogy emberfeletti dolog volt leküzdeni haragomat és lánczra verni indulataimat... Perzselő látát szerettem volna ontani; izzó vas módjára szenvedélyes szavakkal szerettem volna megsütni a hatalmasok bőrét; és a saját kezeimmel tudtam volna megfojtani a nyomorultat, a ki hóhérszolgálatra vállalkozott, s királyi megbizatással fog idejönni az alkotmány elkobzására. De forradalomra gyöngék és készületlenek vagyunk, a jogos és törvényes védelem mesgyéjén nem szabad átlépniük...

Nehezen lélegzett, melle zihált a megfékezett indulattól.

Csak egy asszony maradt egykedvű a karzaton. Őt Pető nem ragadta el. Fekete hajával, fekete szemével és fehér arczával mozdulatlanul, hidegen ült a lelkesedő asszonyok és leányok között, ő volt az egyetlen, a ki nem nyult látcsövéhez.

Később utána nyult ő is. Lassan vette ki bőrtokjából, a szeméhez igazította s egy pillanatra, de csak egyetlen pillanatra, Szirmaira nézett.

Aztán elvette a látcsövet szemétől, s keztyüs kezét a könyöklőn egymásra tette.

- Ki az a gyönyörű leány? - kérdezte Szirmai Petőtől.
- Nem leány az, de gyönyörűnek gyönyörű teremtés.
- Nem látszik rajta, hogy asszony.
- Pedig asszony. Abból meg, hogy ő az egyetlen, a ki beszédem alatt nem esett egyik elragadtatásból a másikba, mint a többi, könyv nélkül is tudhatnád, hogy ő az én feleségem... Sembery Beáta.

XX. Egy nagy ember pongyolában.

Petőné rosszul élt a férjével. Azért ült oly egykedvűen a megyeház karzatán, mert egy szavát se hitte se a családi életben, se a politikában.

Másoknak kedves lehetett a nagy hazafi. Minden hegy szép kéknek látszik messziről. De ő közletről látta, szemébe ötlött minden természeti fogyatkozása.

Leánykorában sem volt szerelmes belé. Inkább csak elkábult tőle, mint mikor napfényes időben a katicza-bogár a garádba ütődik. Elszédül, le is hull talán, még se lesz örökös rabja a kerítésnek. Mihelyt a kábultság megszűnik, föleszmél és tovább repül...

Pető Beátát nem szerette. Tetszett neki, hizelgett a mérhetetlen hiuságának, hogy az elszédült, fiatal asszonytól imádatlathatta magát. Arra sohasem gondolt, hogy a legerősebb és legédesebb szédülés sem tarthat örökké. Csak az igazi szerelemből nincs ébredés, a szív s az érzékek minden egyéb tévedésének keserves ébredés a vége.

Ő erre nem gondolt. Mint rendesen, nagy dolgok foglalkoztatták. Nem ért rá elemezni a felesége szívét. Sőt nem is rejtegette előtte kellemetlen tulajdonságait.

Ezért volt, hogy míg a leányok és asszonyok szép kéknek látták Petőt messziről, Beáta látcső nélkül is tisztában volt a hegyoldal kopárságával, kigyózó ösvényeivel, jellemének tatóngó szakadékaival és szívének kőkeménységével. Hogy mindez a láthatárral összeolvad, és kéknek látszik messziről: ez a szemnek csalódása.

Pető csapodár volt. Alig félesztendő házas korában már is más asszonyok körül legyeskedett. Mintha ki akarná pótolni, a mit nagyravágyó tervezgetések és a dicsőség keresése miatt ezen a téren mulasztott, abban lelte kedvét, hogy minden szemrevaló nőnek udvaroljon.

Beáta nem volt szenvedélyesen szerelmes az urába, a kivel a kölcsönös káprázat egy óvatlan pillanatban összekötötte a sorsát, a Pető szakadatlan udvarlásai mégis kihozták sodrából.

Pető maga tréfásan „vénesszonyok nyarának” nevezte el a szívbéli állapotát, s igyekezett menteni és magyarázgatni apró hütlenségeit.

- Ne vedd rossz néven, galambom. Engemet magamat is meglep viselkedésem. Sohasem voltam így. Nem is értem volna rá soha, hogy örökké szerelmeskedjem; hogy szívem lángján az éjszaka vagy a nappal bármely órájában meglehessen főzni - egy hig tojást. Hogy most ilyen vagyok, abban van valami megnyugtató s valami aggasztó. A megnyugtató az, hogy a ki, mint én, minden csinos arczu nőhöz udvarias, az nem lesz szerelmes egybe sem. Hogy hű vagyok hozzád, - ebből láthatod. Az aggasztó pedig az, hogy ezek az apró, ártatlan udvarlások a szívbéli öregedésnek kétségtelen jelei. Nagyon szeretnék a kedvedért fiatalnak maradni. Attól tartok, hogy bár férfikorom delén vagyok, napról-napra öregszem. Csoda-e, ha szeretném eltítkolni előttem? Csoda-e, ha leplezgetem, ahogy tudom? S mivel leplezhetném tovább ezt a hőésés gyanánt rám nehezédő öregséget, mint azzal, hogy nők iránt oly érdeklődést fitogtatok, a minővel irántok már régtől fogva nem viseltetem? Ez nem fiatalság többé, csak színlelése a fiatalságnak. Világbolondítás. Ennek legalább te ne ülj fel, édes...

Ez a magyarázat és vigasztalás bántotta Beátát. Szónoklási gyakorlatnak tartotta férje beszédét s volt valami rejtett guny abban, mikor ez a fiatal férfi öregségről beszélt.

Péter-Pál napján sok vendége volt Petőnek. A gazda névnapját minden esztendőben két-három napig tartó vendégséggel ülték meg. A fél vármegye eljött erre a napra. Senki sem maradt volna el a népszerű viczispán uri házából.

A jól nevelt, szerény, szemérmes, tartózkodó nemes asszonyok közül úgy kiritt Ormai Piroska, mint a pipacs a gabonátlából. Rézvörös haja volt, mint Niczkynek: pipacs volt annál inkább.

Alig egy éve hagyta oda a nevelőintézetet, már is nagy híre volt a férfivilágban. Merész föllépése, tartózkodás nélkül való szókimondása, az önállóság, amelylyel fittyet hányva az emberek ítéletének, a maga útján járt, visszatetszést keltett a nénémasszonyok és hugom-asszonyok között. Szerencséjére valami sógorság-komaság révén, távoli atyafia volt Petőnek, s mert kacérságával eddig még nem tett kárt sem másokban, sem magában: nyíltan nem mert föllépni ellene senki.

Piroska különös kedvvel forgatta el a házas emberek fejét. Az asszonyok gyűlölték is, de Petőné mindenütt védte. Azt hajtogatta folyton, hogy a férfias, szilaj, kemény kéreg alatt leányos szemérem és szüzies ártatlanság rejtezik, mint a mandula édes, fehér bele a csontkemény héj alatt...

Ezen a névnap estén azonban ő is megsokalta, mily feltűnően foglalkozott Piroska az urával.

De ami asszonyi szívét megremegtette, az Piroska megváltozott magaviselete volt. Némán, elkomolyodva, tekintetét kerülve fogadta a Pető udvarlását. Olyan volt, mint a mező, amelyről a napsütés fénye hirtelen eltűnt, amelyre rejtelmes árnyak ereszkednek...

Petőné a vendégeivel volt elfoglalva. Százféle apró gondja és apró kötelessége volt. Járt-kelt, intézkedett, utána nézett a konyhának, s így csak vacsora után jutott hozzá, hogy az urát és Piroskát szemmel tartsa. Mig százféle kérdésre és megjegyzésre felelt, félfüllel az ő beszédjüket hallgatta.

A leány hátradőlt székében s ama szellemes szópárbajok egyikét vivta Petővel, amelynek mindig nagy hallgatósága van, s amely nem volt oly tisztán akadémikus értékű, aminőnek ők feltűntetni szeretnék. Több volt ez két éles elme mérkőzésénél. Beáta megérezte, hogy mindez a fénylő beszéd-hullám egy irányba siet, mint mikor két folyó egyesül... A társaság figyelme - azoké a boldogtalanoké, akik se nem kártyáztak, se nem ittak, - feléjük fordult.

Az áldozat nagyságáról beszéltek, amit egy férfi nőért hozhat.

- Ah, áldozatok! Ne beszéljenek önök áldozatról, mert arra csak a nő képes. Mit áldozhatnak föl önök a nőkért? Hirnevüket, társadalmi állásukat vagy becses ártatlanságukat? Néha elvesztik az eszöket, s elpazarolnak egy jókora vagyont valamelyik tánczosnő vagy fölkapott színésznő kedvéért. De édes Istenem, a pénz elköltése is áldozat?

Egy dolog bizonyos. Maguk, - s ebben a tekintetben maga sem jobb a Deákné vásznánál, kedves rokon - egyik botrányt és visszaélést a másik után követik el. Egyik asszony után a másikat vezetik orránál fogva, s kalapjuk és keztyűjük módjára változtatják, cserélgetik az... ideáljukat. De azt kérdezem: mi hátrányos következménye lehet mindennek az önök társadalmi állására, népszerűségére, becsületére?

Nem talpra esnek-e önök minden újabb botlás után, mint a macska? Elveszti-e maguk közül csak egy is a barátai becsülését azért, mert elcsábítja a legjobb barátja feleségét?

Melyik kifogástalan gavallér vonakodnék önök közül kezét nyújtani annak, aki hamisan esküdött egy nőnek? Aki, vakmerő utonálló módjára, megrabolja szívét, s ha megunta, odább áll, mint egy gyáva tolvaj?

Pető gyöngéden, álmodozva mosolygott.

- Hol tanulta ezt a beszédet? Hisz ez betanult dikció. S hogy izgat a szegény férfiak ellen! Maga kis forradalmár.

Piroska a kötekedésre nem válaszolt. Nem jött ki a beszéde sodrából. Folytatta.

- Kit golyóztak ki maguk közül azért, mert becstelenül viselkedett egy nővel szemben? A maguk becsület-kódexében mért nincs benne, hogy nőnek sem szabad hazudni, nőt sem szabad megcsalni, nő ellen sem szabad hitvány árulást elkövetni?

Bezzeg, ha közülünk botlik meg valakinek a lába a kisértés ezernyi kövében, a szende megbotránkozásnak mily hangversenye támad! A levegő tele lesz azoknak a férfiaknak siránkozásával, akik szeretnének a szerencsés csábító helyében lenni. Kereken kimondva: nevetségesnek tartom, ha a férfi áldozatról beszél, holott a teremtés első reggele óta egyetlen százanandó áldozata van a szerelemnek: a nő...

A régi nemes asszonyok világában kinos feltűnést keltett az ilyen beszéd. Bár nem lehet tagadni, hogy a franczia forradalom óta ez a hang sem volt idegen a főuri, főleg a pesti és bécsi salonokban; de Baranyaváron nem volt helyén. El is párologtak a néné- és hugom-asszonyok Ormai Piroska mellől, csak Petőné maradt ott s egy idősebb anyámasszony, aki süket volt, mint a föld.

A leány észrevette, mily üresség támadt körülötte.

- Ez magas nekik, - monda vállat vonva. - Szabad beszédemért maholnap kiátkoznak a társaságukból.

Pető még mindig mosolygott.

- Szóval, Piroska, magácska abban a szent meggyőződésben él, hogy a szerelem háborujában a férfi semmit sem kockáztat és semmitsem veszít; hogy mindig a nő az, aki holtakban, sebesültekben és (hogy katonai képpel éljek), podgyászban óriási veszteséget szenved? Különben nekem megvan a magam véleménye az ön érdekes elméletéről.

- Kivételesen kíváncsi vagyok rá.

- A dolog magyarázata egyszerű. Ön még gyermek. Szépségének még nincsenek (vagy legalább azt hiszi, hogy nincsenek) nehéz sebesültjei és halottai. Még nem is tudja talán; szépségében és fiatalságában mily romboló erők rejlenek. Aranyvörös hajával és tejfehér arczával olyan most, mint a hajnali fellegek. Nem is sejti, mily rombolásra képes. Hogy mennyi jégeső, villám, pusztító fergeteg szunnyadhat önben...

Piroska megrázta kaczer kis fejét.

- Csalódik, kedves barátom. Ismerem magamat. Sejttem, hogy elemi erők szunnyadnak bennem. De nem erről van szó.

- Hát miről?

- Ön áldozatokat említett. Hát micsoda áldozatot hozna értem, ha (csak a vitatkozás okáért teszem föl) belém szeretne?

- Nem vagyok oly udvariatlan, hogy az én kis hugommal szemben áldozatról tudnék szólni.

- Igazán nagylelkű. Hanem ez nem felelet. Sőt, kitérés előle. Ujra kérdem, mit tenne értem?

- Mindent.

- Minden: az semmi. Határozott, világos feleletet adjon. Megváltoztatná-e értem politikai elveit?

- A szerelemnek nincs köze a politikához.

- Elhagyná-e értem a feleségét, aki legjobb barátnőm? Mikor a nevelőintézetet elhagyta (csak két évvel előbb hagyta el mint én), örök hűséget esküdtünk egymásnak.

- Azt még meggondolnám.
- Tudna-e lemondani állásáról, s követne-e minden poklokon keresztül?
- Angyalok nem járhatnak a pokol utjain. S maga - reménylem - angyal.
- Lenne-e rabszolgám, akarat nélkül való csecsebecsém? Olyan, mint a fali órák, amelyet ujjam hegye bármikor elállíthat s bármikor mozgásba hozhat?
- Ez egy kicsit nehéz volna. Nem mutatom, inkább csinálom az időt. Különben lennék óra is az éjjeli szekrényén.

Piroska nevetve tette ezeket a kérdéseket, Pető nyugodt kötekedéssel felelt rá. Beáta mégis rosszul érezte magát. A társalgásnak ez a hangja szokatlan dolog volt még akkor Magyarországon. Neki az volt az érzése, hogy az ura s ez a szellemes leány a tüzzel játszik...

Piroska sejtette, mi megy végbe Petőné szívében. Fölállott és véget vetett a kényes társalgásnak.

Kézének és szemének egyetlen intésével elbocsátotta Petőt, mintha született királynő volna s vörös haját oly méltósággal viselte, mintha csillogó arany korona volna a fején. Beátához lépett, szorosan mellé ült és gyöngéden megsimogatta arcát.

- Te gyanutlan, édes, szép asszony. Mivel engeszteljelek ki, hogy az uradnak egy kissé udvaroltam?

Beáta komoly maradt. Nehezebbre esett volna hasonló tréfás hangon válaszolni.

- Nem az uramat félted, Piroska, egyedül téged. Minek akarsz rosszabbnak látszani, mint aminő vagy? Nem élünk Párizsban, se Bécsben. A mi patriarchális csendes, mozdulatlan hagyományokhoz kötött világunkban, te, egymagad nem csinálhatsz forradalmat. Nem forgathatsz fel régi, megcsontosodott felfogásokat. Aminő leánynak te magadat feltünteted, az a szabadszájú, felvilágosodott, tulmüvelt leány, homlokegyenest ellenkezik a magyar nő fogalmával. Érdekessé teheted magadat ezen az uton, de tiszteletet nem szerzesz vele... Udvarlód akad így elég, de egy leánynak az a hivatása, hogy jó férjre tegyen szert.

- Olyanra, mint te tettél?

Beáta szeme elborult.

- Pető nem rossz férj. Nincs más hibája, csak az, hogy „nagy ember”. S minél nagyobb a fa, annál nagyobb az árnyéka... De miket beszéltél te ma össze-vissza, Piroskám? Leány létedre messzire mentél. Ugy a hogy te, elvált asszonyok beszélnek. Olyan asszonyok, akiknek első házassága boldogtalan volt, s akik másodszor is férjhez szeretnének menni.

Ormai Piroska daczosan nézett a barátnője szemébe.

- Nem mennék férjhez, az élő világért sem. Nem adom el senkinek a szabadságomat.

Petőné hangjában, mint valami távoli bús hegedűszó, megzendült életének gondosan rejtegetett szomorúsága.

- A szabadságodat? Hiszen ha azt megmenthetnéd. De miből áll a leányok szabadsága? Azt csak akkor tudjuk meg, amikor már, haj, - örökre elvesztettük...

XXI. Rejtett fészek.

Petőnek sok dolga volt. Sokat járt a székvárosba, míg Beáta Remetelakon, a nagyapja birtokán töltötte a nyarat.

A vidék balzsamos levegőjére, napsütésére, nyugalomára és unalmára szüksége volt.

Csendesen, mélázva, álmodozva töltötte el a hosszú aranyos nyári napokat. Komoly, zárkózott volt a lelki világa, mint a szerzetesé.

Ezekben a napokban megfélemedezett férje apró hütlenségeiről. A féltékenység hangyacsipése nem gyötörte. Ormai Piroska képe sem jelent meg előtte rozsdaszín felhő alakjában, szelet jósolva és jégveréssel fenyegetve.

Annyit hallott róla, hogy ő is falun tölti a nyarat, ahol dragonyostisztek fáradoznak abban, hogy szívéből elűzzék az unalom ködét. Egyszer irt is neki Beáta, de nem kapott választ. Jó dolga van, nem ér rá levelet írni, - gondolá. Előszeretettel foglalkozott Beáta avval a gondolattal, hogy a szép kis vörös sátán kezét a nyáron megkéri valaki. Teljes szívéből azt kívánta, hogy a házasságban nagyon boldog legyen. Boldogabb, mint ő.

Pető minden héten bejött Remetelakra „tisztát” váltani, ahogy tréfásan mondá.

Szemelláthatólag megörölték a megyei és állami ügyek. Olyan volt, mint az érett körte, amelyet a darazsak kikezdték. Beáta azt hitte, a munka és a gondok darazsai... Pedig egészen másféle darazsak döngtek körül érdekes fejét s ostromolták meg.

A Pető nyári foglalkozásának titka azonban hamar kipattant.

Egyik délután Beáta a nap heve elől az árnyékos kerti lakásba menekült. Lebocsátott redőnyök mögött ült a homályban. Odakint az elviselhetetlen hőségben s a vakító nyári napfényben kintrekedt dongók és szunyogok ostromolták az ablaküveget.

Később szél támadt. Gyöngye déli szél, a fák lombjai eltikkadva hajoltak meg mindenütt útjában.

Beáta elaludt, főfájása, amely egész délelőtt kinozta, megszűnt. Férfiak beszéde és hangos nevetése ijesztette fel álmából.

Az ispánnak vendégei voltak. Kisebb megyei urak. Fiatal, tejfelesképű esküdtek, akik behűtött bort ittak az ebédnél. Most pityókosan kint beszélgettek a nyári lak verandáján, nem is sejtve, hogy a bezárt, lefüggönyözött ablakok megett ül és akaratlanul hallja minden legkisebb szavukat az alispán felesége.

- Ki ismeri közületek Ormai Piroskát?

- A vöröshajút?

- A szeplős, fehér bőrűt?

- Aki versenyt tud inni a dragonyos tisztekkel?

- S úgy megüli a lovat, mint akármelyikünk?

Mindnyájan emlékeztek reá.

- Nos, - folytatta az elbeszélő, lassan, tempósan, mint aki apró kortyokban iszsa a borát, hogy annál tovább élvezhesse, - nos, mit gondoltak, kinek a szeretője ez a szép kisleány, a ki után reménytelenül futkostak mindnyájan? Ki az a boldog kópé, - kire gyanakodtok, - aki elkaparította őt az orrotok elől?

- Akárki volt, maga a megtestesült ördög, - mondá az egyik, dühös szitkot nyomva el.

Az elbeszélő itt meghalkította hangját, de azért Petőné tisztán meghallotta a végzetes szót.

- A viczispán urra nem gyanakodtok ugy-e? Hogy gyanakodnátok, mikor szép, fiatal felesége van?

A hitetlenség, a leplezetlen kétely, a gúnyos megjegyzések egész tömege szállott rá ez elejtett szóra, mint ahogy elejtett fűrjre rámennek a legyek és hangyák.

- Hol jártok ti, hogy ennyire elmaradtatok a világtól? Micsoda esküdtek vagytok ti, hogy nem vagytok tisztában az alispánotok izlésével? - folytatta az előbbi hang. - Olyan ügyefogyottan néztek rám, mintha Hátsó-Indiából jöttetek volna meg, ahová nem jutott el a szépleány elesésének híre, akit mindannyian megpróbáltatok a hálótokba keríteni, és aki legyezőjével mindeniketeknek a körmére koppintott.

A társaság bámuló, dühös, irigy felkiáltásaitól, epés megjegyzéseitől háborgatva, alig tudta elbeszélni a csinos botrányt, amelyet pedig mohón fogadtak mindnyájan.

- Pető, Pécshez közel, egy kis erdei kastélyban tölti a mézesheteket. Abban bizva, hogy az előkelő világ kastélyokban és fürdőkben tölti a nyarat, minden tartózkodás nélkül jár-kei a városban vele. De azért óvatos. Minden héten meglátogatja feleségét magányában, s elhitei vele, hogy szörnyű sok a dolga. Ami - átvitt értelemben - igaz is...

Hangosan nevettek.

A fiatal asszony kövéválva hallgatta mindezt. Sirni szeretett volna, hangosan felkiáltani, mint akit hirtelen szíven szurnak. Átkozta a véletlent, amely őt ma a nyárilakba hozta. Mert már késő volt távozni. Fenekéig ki kellett inni a méregpoharat.

Azok ott kint a Pető szerencsáját tárgyalták.

- Közel jár a negyvenhez, - kiáltá egyikük - és elforgatja a tizenennyolcz éves leányok fejét.

- Valami boszorkányság van a dologban, - tépelődött a másik. - Nem hiszem, hogy nem varázsitallal itatja meg a kiszemelt áldozatait.

- Ostobaság, - mondá egy harmadik. - Az esze teszi, nem a varázsitallal. A menkö nagy esze, meg az ékesszólása. Az olyan aranyszájú szent Jánosok, mint ő, könnyen boldogulnak az asszonyokkal. Meg vagyok győződve, hogy az öreg Demosthenesnek is átkozott szerencséje volt a szép görög leányok körül. Azonkívül Pető viczispán. Vezére egy országos politikai pártnak. A hatalom fája már rávetette árnyékát. S melyik szép nő tudna ellenállani, a láng-észszel párosult hatalomnak?... Amelyik asszony háza előtt a Caezár kocsija megáll, az a szép nő el van veszve.

Az ispán jött, jó homoki bort inni hívta őket.

- Igyunk annak a csinos „állami ügy”-nek az egészségére, ami a viczispánt a füle hegyétől a köszvényes bokájáig elfoglalja. Magam is szeretnék ilyen fehérbőrű, fiatal, ragyogó vállu megyei előterjesztésnek az előadója lenni...

Szétmentek. Petőné föltette kalapját. Menekülni akart onnan, ahol a levegő az uráról szóló botrányos szerelmi történet hírével van tele.

Ez hát a férje nagy elfoglaltságának titka. Nem állami gondok, nem a közjó, nem a megye érdeke vonja el tőle, hogy hetenként csak egyszer jár haza „tisztát venni” - hanem bűnös szerelem. Nem a párthiveivel tanácskozik, hanem azt a boldogtalan, fehér bőrű, szenvedélyes rossz leányt zárja a karjaiba.

És - az esküdtek és patvaristák szerint - szemérmetlenül mutogatják a világnak tiltott szerelmüket. Meghurcolják fényes nappal az utcákon, nem hogy elrejteneék földalatti sötét pinczékben. Tele van botrányokkal Pécs minden nyilvános tere, mint a piac a rothadt alma szagával...

Kinyitotta az ajtót és kilépett a fák árnyékába. Lenézett a vidékre, ahol eleven, napsütött volt minden. Könnyű felhők árnyéka feküdt a halmokon; vidoran csillogott a folyó; a város nyakig merült el a friss, világos zöld lombtengerbe; látta a fehér, karcsu kéményeket; most nem jött hívogató füst belőlük.

A könyvek végigperegtek arcán, keservesen sirt. Sokat sirt és bánkódott éjjel is.

Lassan telt el ez a nehéz éjszaka. Végre pitymallott. Valami tompa, elfojtott boszuvágy arra készítette, hogy utazzék el nyomban és lepje meg őket.

Néhány órai kocsizás után Pécsen volt. Ott más kocsira ült. Azt mondta a kocsisnak, hajtson az erdei kastélyhoz. Ugy látszik, ismert hely volt, mert a fuvaros azonnal elérte.

Mikor az erdőhöz ért, a kocsit kifizette és elküldte. Egy helyben állott, míg csak el nem tűnt szeme elől. Aztán körülnézett, nem követi-e valaki, és sebesen megindult. Nem sokára az erdei ház kapujánál állott.

A kapu tárva nyitva volt, nem őrizte senki. Már ez az egyszerű körülmény is kihozta sodrából. Mily arczátlanok, még csak nem is védekeznek meglepetések ellen!

Az udvaron a lovász két háts lovát vezetett kantáron. A nemes vérű állatok ki voltak melegedve. Finom, vékony bőrükön - mint rosszul épült ház falán, - kis foltokban át ütött az izzadság. Az egyik lovon női nyereg volt, - bizonyára most jöttek sétalovaglásukból. S mikor ő szeretett volna lovagolni, Pető, a nagy demokrata, lebeszélte róla. Azt mondta, hogy ez csak a mágnás asszonyok mulatsága. S minek majmolná Beáta a mágnás asszonyokat? (Feltette, ezentúl ő is megtanul lovagolni.)

A lovász, ujjonon fogadott cseléd, nem ismerte meg. Közönyös pillantást vetett rá és tovább vezette a gyönyörű állatokat a kerítés keskeny árnyékában.

A még hátralevő utat gyorsan megtette a fiatal asszony. Elment a pirosra festett galambház előtt. A gondosan elhintett tiszta porondon pávák galambok tipegtek föl és alá méltóságosan. Kettő közülök a galambducz tetején turbékolt, kicsi, rózsaszín csőrüket összeértetve, mintha csókolóznának.

A feljárt előtt a virágágyak égő, piros verbénával és teljes szegfűvel voltak teleültetve. A terrázon selyemsátor volt japáni legyező módjára kifeszítve. Alatta kis asztal, rajta néhány könyv, egy gyöngyháznyelű kés, s az egyik szék karján, hanyagul oda vetve, illatos, csipkés női kendő.

Keresztül ment az ebédlőn. Egy sötétzöld női derék a földre volt hajítva, mintha valaki a nagy melegben, sebtiben igyekezett volna szabadulni tőle.

A lebecsátott redőnyök hűvösséget tartottak és szerelmeskedésre alkalmas, bűvös homályba borították a szobákat. De a szél olykor behatolt a nyílásokon, a külső, szőke világosság keskeny vonalakban tódult be utána.

Még néhány szoba következett. Valamennyi mesés fényüzéssel volt bebutorozva. Mindenütt meglátszott egy kedves, fiatal, a ház gazdája által kényeztetett asszonynak a jelenléte.

Végre férje dolgozószobájához ért. Az íróasztalnál egy kis selyem-papucsot pillantott meg. Bizonyára ott felejtették. Az asztalon megkezdett levél. Beáta szeme reátévedt.

„Édes egyetlen Beátám!

Meglepetésül nagyszerű fényüzéssel butoroztam be egy erdei lakot, amelyet számodra kéz alatt vettem.

A komoly munka napjai elmúltak. Jőjj mielőbb és vedd át e gonddal, szeretettel készített puha fészket... Néhány nap óta esős napok járnak. Ugy illenek ezek a szürke, fázós napok a szívem állapotához. Nagyon szomorú vagyok, vágyódom utánad... Elepedek...”

Itt félbe volt szakítva a hazug, gyalázatos levél. Az itt felejtett női papucs tele torokkal hirdette, mi szakíthatta félbe a feleségének irt szerelmes levelet: egy más nő szerelmes csókjai. S mikor Pető azt írta: „vágyódom utánad”, nem távollevő nejére gondolt, hanem a másokra, aki az ölében ült, s csókjaival megakadályozta a férfit abban, hogy a türelmes levélpapírra még több hazugságot írjon.

Petőné összegyűrte a be nem végzett levelet és megvető arczczal dobta a papirkosárba.

Az utolsó ajtó előtt állott. Bent a férfi szerelmes dalokat énekelt, a nőnek ingerlő, enyelgő kacagása felelt reá.

Benyitotta az ajtót. Háttal ültek felé, a férje és Ormai Piroska. Az asztal meg volt rakva minden földi jóval, amit a szemük, szájuk kívánt. Ezüst vállrojtos, selyemharisnyás inas, oldalt állva azon fáradozott, hogy kinyisson egy üveg francia pezsgőt. A kiugró dugó nagyot szólt, mintha pisztolylyal lőttek volna.

A leány szétbomlott, vörösszőke hajával betakarta a Pető, oroszlánsörényes, nagy, csontos fejét.

- A testemmel fedezlek, Pali. Féltékenységből rád lőtt a feleséged.

Az inas kiöntötte a pezsgőt, koczcintottak.

- Éljen ez a szerelmi fészek, amelyet egy hét múlva átadunk jogos urnőjének, - mondá a leány nevetve, s fiatal csupasz karjával átfogta a Pető nyakát.

- Itt vagyok és átveszem, ami az enyém, - hangzott egy komoly szó az ajtóból, s az ijedten fölugrott szeretők között bánatosan, de emberfeletti erővel, elfojtva a szívéből föltörő, kétségbeesett zokogást, ott állott a megcsalt feleség, a kigunyolt hitves.

Petőné rájuk sem nézett. Engedte, hogy magukhoz térjenek halálos ijedelmükből.

A leány tért először magához. Nem szólt semmit, de gonosz diadaltól, vakmerő szenvedélytől csillogó szemét nem vette le a Beáta nyugodt, szomorú arczáról. Azután egy leirhatatlan hetyke mozdulattal vállat vont és kifelé indult.

Petőné végignézett szétbomlott haján, egyik alabástrom fehér lábán, amelyről a papucs lemaradt és fogyatékos, szellős öltözetén.

- Menjen és hozza rendbe magát. Hátha vendégek jönnek? Mit szólnának, ha ilyen öltözetben látnák, - az uram házában.

Metsző hidegséggel, megvetést tükröző arczczal mondta ezt, azután leült az asztalhoz és sokáig, nagyon sokáig az ablakra nézett.

Pető arczáról eltűnt az ijesztő halványság. Beszélt valamit. Bocsánatot, feledést, meghalást, és több efélét emlegetett. Beáta nem hallgatott rá, azt sem tudta, mit beszél. Fülében, fejében és szívében oly zugás volt, mintha sebes, ragadó folyó hullámai borítanák el és folynának át rajta.

Lassan fordította el tekintetét az ablaktól, s gépiesen nézett körül. Mintha ezer meg ezer égő pont villogna e szobák szenvedélyes, bágyadt, jázminillattól terhes levegőjében, ahol férje egy fiatal leánynyal kötött szerelem első mámoros heteit élte át. Ezer meg ezer izzó pontot látott, mint mikor szent János bogarak fénylenek az égő erdő rejtekeiben...

Kinos, hosszú, örökkévalóságnak tetsző negyedóra mult el így. Pető hasztalan kérlete a feleségét. Pedig alázatos, nagyon is alázatos volt, mint a megvert kutya.

De jelleme kiszámíthatatlan volt és szeszélyes. Egy darabig tűrte a megaláztatást, neje semmibevevését, kérlete, ahogy csak tőle telt.

Egyszerre azonban türelmének vékony fonala elszakadt. Homlokát összeránczolta, barna arcza, szeme, szája, mint megannyi vízárók, megtelt a gunynak, a kevély dacznak, szilaj férfiindulatnak hullámaival.

- Nem hallgat meg? Nos hát jól van. Márton - fordult az inashoz, aki selyem bugyogójában úgy reszketett, mint a nyárfalevél, - hozzon még egy terítéket az alispánné asszonynak.

Beáta ránézett.

- Azt akarja, hogy önökkel üljek le egy asztalhoz?

Pető összefont karra, daczosan állott meg előtte.

- Miért ne ülne? Most nincs helye családi jeleneteknek. Azt elvégezhetjük otthon is, várjon kérem.

Kiment s néhány pillanat múlva karonfogva vezette be Ormai Piroskát.

Piroska simára fésült hajjal, magas, nyakig zárt, világos színű batiszt ruhában jött be. Lesütött szemmel, szende, komoly arczczal, alázatos magatartással lépdelt a Pető oldalán. Mintha maga volna a szüzi ártatlanság...

Beáta felszakította az ajtót és kimenekült a házból, ahol nemcsak hogy megcsalták, de meg is szégyenítették halálosan...

... Ez a dolog néhány hónappal előbb történt, Pető azon nagy diadalánál, amely mindenkit elragadott, s amely még Szirmait is kielégítette. Ki csodálná ezek után, hogy a vármegyeház karzatán csak egyetlen asszonyi szívet hagyott hidegen a nagy ember sikere: a feleségét?

XXII. Gazdátlan levelek.

Szörényi gróf, a Metternich titkára, leveleket olvasgatott. E leveleket, mielőtt kézbesítették volna, bizonyára a „cabinet noir” vette jóindulatu pártfogásába, s tartalmuk alighanem előbb esett a Ferencz császár tudomására, mint sem azt Szörényi kibetűzhette.

Mint afféle diplomata, aki Európa legnagyobb mesterénél járt politikai iskolába, e levelekben nem látott egyebet könnyű, kellemes olvasmánynál. Mintha Gil Blasnak valamelyik regényét olvasta volna.

Az igazat megvallva, kicsit naivaknak találta barátja leveleit. Mint magában megjegyzé, a falu kakukfü-illata, a sziv együgyűségének zománca nagyon is megérzett rajtuk. S volt bennük valami az iskolás fiú félénk szerelmi kísérleteiből.

Szörényi gróf, mint általában az életet s az emberek dolgait, büszke madártávlatból nézte Szirmai vergődését.

E madártávlatból, ahonnan hangyazsombéknak látszanak a városok, vörös és fekete hangyáknak, - még pedig nagyon éhes hangyáknak, - az emberek, azt az egyet jól látta, sőt tudta, hogy Szirmai regénye előbb véget ér, mintsem ő maga is sejtene. Mert Metternich utasítást kapott a császártól, hogy Szirmait rendelje be szolgálattételre, s a rendelet már elküldésre készen áll a Szörényi asztalfiókjában.

Sajnálta barátját. Mindazáltal bizonyos megnyugvást érzett, mint mindenkor, mikor gyermekkorában kiszabadított egy-egy törbeesett legyecskét a pók finom, erős hálójából. A legyecske egyideig még rosszul érzi magát, szárnyát nem bírja, repülése meg van bénítva, de azután magához jön, egy kis verőfény lábra állítja s vigan repül tovább, mintha mi sem történt volna. Megfelelnek a hálóról is, meg a kézről is, amely kiszabadította...

Az öt levél, amelyeket Szörényi vékony szalaggal átkötött, s amelyeknek olvasása aznap délután fölmentette őt attól, hogy Gil Blas valamelyik divatos regényéből néhány oldalt elolvasson, a következő volt.

Első levél.

Rosszul teszed, barátom, hogy még mindig Bécsben ülsz, a politikai élet nagy szövőszékénél, ügyelve az ezer meg ezer összefutó szálnak mozgására. Látod én „procul negotiis” jól érzem magam. S várom az eseményeket, amelyek Metternich ur politikáját zavarba hozzák... Kinos zavarba, annyit mondhatok. Sajnálom a királyt, akinek mégis vissza kell térni az én politikám elhagyott útjára...

Különben tegnap szüreteltem. A fél megye várta, hogy meghívást kap erre a szüretre. Hanem én torkig vagyok a zajos mulatsággal, s „népszerűségemet” sem akarom gyarapítani, hát magam szüreteltem. Saját uri kezemmel kopogtattam meg minden hordót, hogy tele szürték-e már? Sugárzó arczczal olvastattam őket: egy, kettő, három, négy... egész hatvanötig. Hatvanöt hordó Baranyavári asztalibor: nagy vagyon ez. A Horácus bájos lakomáinak serlegeibe elég lesz, míg odakint havazni fog, s a szenteskedő Cloé nyakam köré fonja fehér karját, tölteni fog és koczczintani... De, a halhatatlan istenekre, hol vegyek Cloét, mikor nincs?

Ezen töprenkedve kinéztem a borházból. A szomszéd hegyen is szüreteltek. A szedők hosszú sora, színes, hajlékony kigyó módjára mozgott a barázdák között.

A hegytetőn, a lemenő nap fényének és az alkonyi világosságnak teljességében, fiatal asszony állott. Kék kötő volt előtte. Ruhaujját feltürve a völgy egy pontjára nézett, ahol ökörszekerek jöttek felénk.

Beáta volt, a Pető felesége. Az ura - nagyon jó gazda, én legalább annak tartom, - estére is ott akart maradni a must szürésnél. Beláthatod, hogy nem tehettem egyebet: felajánlottam, hogy haza kísérem.

Pedig, - elhiheted, - nehezemre esett megválni a hegytől, ahol este a munkások rőzséből nagy tüzeket raknak. Homályba borul ilyenkor a vidék. Mély csend van mindenütt, csak a tűz körül van eleven sürgés-forgás. Olyan a tűz, mint egy nagy barna arcban a szem: középpontja az élet fényének. S ha a lángba új meg új rőzseköteget dobnak, amelytől az vidáman fellobog: a szemre gondolok, amelyben hirtelen örömek villannak fel...

Ez alatt a szurokfenyüket meggyújtották s lovainkat elővezették. Felültünk.

Két paraszt gyerek világított előttünk szurokfáklyával. Az ut eleinte oly rossz volt, hogy csak lépést koczoghattunk rajta. Amennyire a bizonytalan, vörös fényben kivehettem, Beáta folyton előre nézett. Hosszu ideig tartott a kölcsönös hallgatás, mert lovunkkal voltunk elfoglalva.

Az utszéli fák hosszan megnyult árnyékukkal, csodálkozva nézhettek utánunk. A fáklyafény fölzavarta az alvó madarakat, ijedten repkedtek. Idő kellett hozzá, míg a fölvert bokrok megcsendesültek, mint a szivnek, mely ismeretlen, visszás érzések hatása alatt áll...

Az ut nehezebb részét megtettük. Előttünk sík rétek nyultak el. A vidék aludni látszott.

Csöszök az utszéli árokban megvonulva őrizték a gondjukra bizott tengeri földet; mélyen aludtak. A tilos luczernatáblában lovak legeltek, sima hátuk ragyogott, ahogy a fáklyafény rájuk esett. A hegyek, amelyek mögül, félórai lovaglás után a holdvilág feljött, oly közel látszottak, mint a boldogság, - mely pedig oly messze van!

Kiértünk az országutra, Beáta megcsapkodta lovát. Pár száz lépésre a fák közül felénk csillogtak Baranyavár ablakai.

Ajkamra hideg, közönyös szavak tódultak, bár fel voltam izgatva. Ő is kurtán felelt. Pedig a két fáklyavívő fiu elmaradt tőlünk, s így bizalmasabban beszélgethettünk volna.

Elértük házukat. Beáta megállította lovát, s mielőtt segíthettem volna, leszállott róla. Néma főhajtással fogadta köszönésemet. Egy álmos lovász előbotorkált s átvette tőle lova kantárját.

Ennyi az egész. Reggel első dolgom volt, mindezt hiven, szépítési és regényes színezet nélkül megírni neked.

Második levél.

Tegnap - tikkadt, forró délután, - a hirtelen keletkező zivatar elől bemenekültem a Beáta apjának villájába. Az öreg ur nem volt otthon, csak Beáta.

Az ablakban állva néztük a vihart. A szélről örökös mozgásban volt minden; a fák ága, a levelek. A rozsdástaréju, szürke jégfelhőkből, a melyek sebesen, összegomolyodva közeledtek, villámok cikáztak. Valahol, messze, már esett. A sárgás vonal eltűnt a láthatárról, s a vidékre nagy, általános szürkesség borult. Az első esőcseppek üde suhogása hallatszott, a szél mind erősebben cibálta a fákat, az ágak mindjobban hajladoztak,

könnyen hasadó fiatal akácok derékban törtek ketté. A zápor néha teljesen megállott a nagy szélben, mint akinek akadozik a lélekzete, azután ujult erővel kezdett neki. A szélről vert eső sziporkázva szaladt végig a nyárilak kemény kőkerítésén, mintha szét-töredezett üveggyöngy hullna szerte.

Hatalmasan esett. Az egész völgy tele lett köddel és párával. Halmok, szántóföldek, falvak eltűntek a nedves, szürke fátyol mögött. A levegő lehült.

Amig kint esett, nagyon kedves volt bent a szobában. A fehér függönyök árnyékában egy egész életet el lehetne tölteni álmodozva... Az esőnek szürke fátyolán át nézve a világot, Beátát sem láttam már tisztán. Alakja, nézése, hangja, mindene egy más nőre emlékeztetett. Olyan nőre, aki sohasem volt a - másé...

„Nini, a patak megnőtt,” - mondá Beáta, a másik ablakhoz intve, kezének és szemének mozdulatával.

A hegyi patak, amelynek kiszáradt medre nagyon hasonlít a politikusok kiszáradt szívéhez, most színültig megtelt vízzel. Köveket, gyökerestől kitépett fákat hozott magával a hegyekből. Nyilsebesen rohant le a hegyoldalon, elszédültem, ahogy sokáig, - talán egy kicsit nagyon sokáig, - néztem bele rohanó hullámaiba.

Ha egyszer beleszeretnék valakibe, - így tűnődtem, Beáta mellett állva, elnézve bájos alakját, barna kis fejét, kellemes, ritmikus mozdulatait, - úgy járna-e szívem, mint a hegyi patak medre? Hirtelen megtelnék a szerelem hullámaival, s épen oly hirtelen kiapadna másnap?...

De semmi sem tarthat örökké. Az eső sem. A felhők elvonultak, újra világosodott.

A nap kisütött. Bucsut véve Petőnétől megköszöntem a szállást. Vadgesztenyefák alatt mentem hazafelé. A napsugár alig tudott áthatolni a tömött, világoszöld lombokon. Fejem felett megrázta a szél a gallyakat, a levelekről napfényben szikrázó, kövér eső-cseppek váltak le. Kabátomra is ráesett néhány csepp, nedves folt támadt utána a világos szöveten. Kicsi, könnyű folt, amely hamar megszárad, mint az asszonyok könye... Mert Beáta szomorú... Azt beszélük, - nem tudom, mi igaz belőle, - a férje megcsalta. De kit nem csalnak meg a nagy szónokok, - magukat sem véve ki?...

Harmadik levél.

Az őszi szántásokat bevégeztem. A gazdaság körül nincs dolgom. Agarászom hát, úgy ütöm agyon az időt. Én szerencsétlen vadász! Minden pillanatban megállít a haldokló természet szépsége. Ha egy tenyérnyi, naptól beragyogott völgyrészletet látok, egész lelkem az övé. Azt hiszem, szét vagyok osztva a mindenségben, s a legvékonyabb, szélben rezgő ág mozdulása is visszhangzik bennem...

Szép őszi van. Melegéről ítélve, nyár, mert a nap, - mint a lázas beteg csókja, - csaknem izzó. Óh, ez már nem a vér fiatalsága...

A házi szárnyasokon és verebeken kívül, a velük házközösségben élő (porban fürdő) paraszt gyerekek is hozzám szoktak már.

Az utcán először megfutottak tőlem. Azután messziről követtek. Majd, - szájukba dugott ujjal, - szepegő bátorsággal meghuzódtak a kapuban, amelynél elmentem. Később szemecskéjük, (élénk és fekete, mint az érett cseresznye) a kerítésünk résein kandikált be hozzám. S most itt zajognak a nagy platánfa alatt, amelynek kiugró ágára hintát kötöttem föl.

Ugy-e bolondos egy látvány lehet a te politikus barátod, amint ismeretes jégarcza fölenged, parasztgyerekek játékatól?

Manó vigye a politikát. Én most költeményeket és regényeket olvasok.

Hanem tegnap a kertbe menekültem olvasmányaimtól. Mily jó volna néha fejünket, mint valami szobát, befüggönyözni, hogy ne találjon oda utat egyetlen fénysugár sem. Jó volna hüvössé tenni forró levegőjét s kiüzni a benne örökösen zümmögő fekete legyeket: a töprenkedést.

Csakhogynem megy az. Az olvasott gondolatok ott tánczolnak a verőfényben, ott szitálnak az esőben, ott sikoltoznak a szélben. A lángész roppant zsarnoksága üldöz mindenütt...

Csak a társaság menthetne meg, s kis pajtásaim épen ma nem jönnek.

A vénasszonyok nyaratól kiszáradt, forró országuton sehol egy élő lélek.

A kapuban Bodri az igazak álmát aluszsza. Fölveszek egy rögöt s felé dobom. Fülét érem, amely megmozdul kissé, mint a ti elegáns hölgyeitek japáni legyezője... A második dobás a fejről elhajtott két nagy, kékszárnyú dongót. A harmadik... azt a fülhasogató dühös ugatást, amit az álmából fölvert Bodri művelt, leírni nem tudom.

Hanem célomat elértem. (Mindenben szentesíti a cél az eszközöket, nemcsak Metternich politikájában.) Csakhamar megtelnek az apró, fonott sövénykapuk barátaimmal, s pár percz múlva ugyancsak leng alattuk a platánfára kötött hinta.

A fecsegő zaj, az egészséges nevetgélés, a meztelen karok legyőzik Goethét, s Mefistofeles sötét gunyja - ahogy szememmel a hinta mozgását követem, - elszáll, egyenletesen eloszlik a halványkék, napfénytől sugárzó mindenségben...

Most egy hintó robogott el, a hintóban egy női kalapnak repkedő szalagjai.

Mintha a szép, fiatal, bánatos arc egy pillanatra felém fordulna, s mintha két nagy fekete asszonyszem csodálkozva pihenne az élemedő Szirmai-Fauston, aki parasztgyerekeket hintáztat, tehát emberi felfogás szerint, kezdi elveszíteni a józan eszt.

Beáta volt.

A mulatságnak azonban kurtán véget vetettem. Valami behajtott a fák közül a füledt szobába; Goethe újra a nyakamon ült. Ott vergődtem ismét verseinek páratlan zenéjében...

Az alkonyat aranyos csilláma futkosott végig a szobán. Kint nyárfák susogtak, águkat a szél ablakomhoz verte. Ugy hangzott, mint valami félénk, óvatos kopogtatás.

Nem... nem eresztelek be! Nem ismerlek, nem is akarlak ismerni! Azok a repkedő kalapszalagok? Az a szomorú madonna arc? Mi közöm mindehez? S ezek a behízelgő versek. Ütemeikben, - úgy tetszik, - kocsizörgést hallok. Az ő hintója kerekének a zörögését.

De milyen nevetséges vagyok. Magam is érzem s hangosan nevetek - magamon. Oly hangosan, hogy az anyám madara megáll fürdésében s a szárnya hegyével egy csepp vizet pocsol homlokomra.

Milyen jól esik ez a kis hideg víz, mindenható Isten!

Negyedik levél.

Tegnap Petőéknél voltam. Beátával sokat beszéltem, de kevés eredménnyel. Mennyire neki készültem pedig hogy kifürkészem életét. Egy-egy finoman vetett tű volt minden szavam. Átgondoltam mindent és nagy műgonddal kidolgoztam; de mihelyt szemközt ültem vele, elpárologtak terveim.

Ebéd után megnéztük Pető méhesét. Itt gondolja ki Danton gyújtó szónoklatait. Itt szokta aludni délutáni álmát, latin és görög klasszikusok társaságában. Szatirikus megjegyzései itt röpködnek, mint „egy-egy lángoló gyílok”...

Hanem délután czudar idő lett. Két óra hosszáig esett a hideg őszi eső. Kint meglágyultak az utak, sáros lett az udvar, megáztak a szalmakazalok. Az istállók szűk ablakán meleg pára tódult ki. Ácsorgó bérese, lélek nélkül való faarczczal; megázott házfedelek, amelyeknek rézcsatornájából dőlt az esővíz; fészületlen fehércselédek, akik kiabálva beszélnek, az ajtót csapkodják, s akiknek nyihogása, - mint a csikó-nyerítés, - behallatszik a posztóval bélelt ajtók nyílásain; és szürke, ólomszínű égbolt, amely komor árnyékba borít mindent... Szemben velem a szép asszony, világos ruhában, verőfényes fekete szemmel, aki megszépít mindent, még ezt az esős októberi délutánt is.

Mit akarok én vele? Ki vagyok én? Szerelmes iskolás fiú, aki szemet vetett a szomszéd eperfájára, vagy érett férfi, aki most duzzog és henyél, s akiről Metternich megfélekezett, de akire mégis egy ország gondja vár!

Boszusan és elégedetlenül lovagoltam este hazafelé. Az eső elvonult, a távoli hegyek ormát a lenyugvó nap világítja meg. Vérpíros tányérja hol föllángolt, hol elhalványodott. Végre lebukott.

Szürke, egykedvű világosság maradt utána. Csak néhány sárga, aranyos folton látszik, hol ment le a nap.

Sarkantyúmat lovam vékonyába vágтам. Északi szél fújt szemközt velem. A szélről eszembe jutott szívem állapota. Valóban szerelmes volnék? Ki tudja azt megmondani? Lám, a szél, mely szemközt fú, nem egyéb a levegő mozgásánál. Ugyanazon levegő mozgása, amely néhány pillanattal előbb még csöndes és mozdulatlan volt. A szívben is megvan a képesség a szerelemre. A szerelmes ember megváltozott ember, ahogy a szél megváltozott levegő. A szerelem csak változás...

Az őszi köd mindjobban leszállt a vidékre. Mint mozgó szürke fal szaladt el előlem, négy-öt lépésre, hogy azután összezáródjék mögöttem.

Annyira elveszítettem önuralmammat, ahogy még soha. Belekiabáltam a ködbe és a fákat megfenyegettem lovagostorommal.

A szél mind erősebb rohamokban zugott el felettem. A fák úgy siránkoztak a szélben, mintha panaszos emberi és állati hangokat hallanék.

Kimerülve, átizzadva, jókora főfájással értem haza...

Ötödik levél.

Leesett az első hó.

Korán van, oly korán, hogy a hajnali csillag még látszik. Az éjszaka megfagyott, s a víz-árok jegén, - mintha hárfának hurját érintené, - halk zengést támasztva szalad végig a szél.

Vakító fehérbe öltözött a föld. De nem az a meleg, sugárzó fehérség ez, ami fehérruhás menyasszonyra emlékezteti az embert, hanem hideg, fagyos fehérség, halott leány szemfedőjére emlékeztető.

Végiglovagolok az álombamerült kisvárosi házak között, s a Beátáék portája felé tartok.

Mikor az országutra kiérek, feljön a nap. Rózsás fény fut végig a havon, s a befagyott folyó jégtáblái piros tűzben égnek.

Messziről csengő szánok zaja hallatszik. (Emlékszel még schönbrunni szánkázásunkra, a bécsi kongresszus idején?) Fölemelkedem nyergemben. Körülhordozom szememet a sugárzó, fehér végtelenségen, a királyi napon, amely szinte megfiatalítja a földet és - szívemet.

Ez az út volt az, amelyen néhány hete oly levert érzések között lovagoltam a ködben? Ezeket a fákat fenyegettem meg lovagostorommal? Itt kiabáltam rekedten a Beáta nevét?

Lovam megáll csöndesen a Pető házának vaskapuja előtt. Orrlyuka gőzölög, remegés fut át hosszú, szép nyakán...

... Én volnék a legszerencsétlenebb flótás, ha Metternich most hirtelen kibékülne velem s ha szolgálattételre berendelné... Vagy most tudnék csak igazán nagy dolgokat véghezvinni, mint azok a kóbor lovagok, akik, hölgyeik színét viselve, betöltötték a félvilágot dicsőségük hírével?

Jobbá teszi-e az embert a szerelem vagy rosszabbá? Ez a kérdések kérdése...

XXIII. Kabinet noir az állam szolgálatában.

A „Himmelforts” utca szegletén két, köpenyegbe burkolt férfi lépdelt. Kalapjukat mélyen a szemükbe huzzák, s nehogy valaki a járókelők közül a hangjukról megismerje, némák voltak, mint a hal.

Hideg decemberi éjszaka volt. A kísértetek, zsványok és szerelmesek órája: éjfél.

A szűk utcában beleütköztek néhány jókedvű diákba. Egy rendőr apró tolvajlámpáját reájuk villantotta. Azután kitért utjokból és ravaszul mosolygott. Ez a mosoly körülbelül azt jelentette, hogy a kalandokra induló nagyurak hiába bujnak el köpenyegükbe az orruk hegyéig s hasztalan titkolóznak. Hiuz szemek kémlelik észrevétlenül minden lépésüket, s reggel a császár jóizüket nevet, mikor a rendőrfőnök jelentéséből megtud mindent. Megtudja apróra és hiven azt is, melyik férjnek raktak szarvakat a homlokára a hosszú téli éjszakán. A száz meg száz Rómeónak és Juliának nincs hova lenni féltett szerelmi titkával. Mintha csak üvegházban történnék mindaz, amit van okuk rejtegetni a világ előtt. Szedlniczky, a bécsi rendőrség feje, s az ő jelentéseiből látja a császár a szerelmeskedő világváros minden legkisebb mozdulatát.

A Neuer Markton az egyik férfi megállott.

- Nézz körül, Ádám, nem követ-e valaki?

Szirmai Ádámnak jó szeme volt. Vadászatoknál, éjszakai utazásoknál szeme hozzászokott, hogy sötétben is lásson, mint a macska.

- A kutnál settenkedik valaki. Meglapult a kőmedenczénél.

Szörényi gróf halkán nevetett.

- Olyanok, mint a béka; dögöltnek tetetik magukat; elnyulnak, ha az ember észreveszi őket. Mindjárt megtisztítom a levegőt. Szedlniczkynek nem szabad megtudni, hogy éjjeli vadászatot tartunk az ő vadász kertjében.

Fütyentett, mint a rigó. A fütyüntésre elvált egy árnyék a kut párkányától s Szirmaiékhöz sietett. Szörényi elébe ment, és megállott az utczalámpa gyér világánál. Nem szólt a fogdmegnek semmit, csak szétvetette mellén a köpenyegét. A titkos rendőr alázatosan meghajolt és úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

- A rendőrfőnök nagy ur, de Metternich még nagyobb. Bármily ügyes és szemfüles is ez a lengyel kalandor, s bármily félelmetes hatalom: semmit sem tud meg az embereitől, ha a herczeg akarja... De célhoz értünk.

Szörényi megállott egy magas, meredek tetejű, teljesen kihaltnak látszó épület előtt. Botjával háromszor megkopogtatta a nehéz, faragott fából való ajtót, amely nyomban kinyillott.

Metternich titkára néhány szót sugott a kapusnak, aki engedelmessége jeléül a földig hajolt, azután a tiz fontos vaslakatot újra reá tette a kapura.

Még mindig sötét volt. Nemcsak a hosszú kapuboltozat volt elhagyatott, de az udvar és a lépcsőház is. Ahogy azonban az első emeletre fölértek, eleven élet folyt mindenfelé a kivilágított folyosókon és a kivilágított szobákban.

- Itt vagyunk a Szedlniczky műhelyében. Tartsd nyitva a szemedet és füledet. Az atyáskodó abszolutizmus szivkamrájába szépen beláthatsz itt, s tanulhatsz egy kis közigazgatást. A köpenyegünket kint hagyjuk. Meleged lesz ugyis. Izzadni fog az üstököd. Ki fog ütni a veriték a homlokodon és a lelken... Bocsáss meg, hogy előtt megyek, én itt jobban tudom a járását.

Mindezt jókedvűen, kedélyesen csicseregte el a Metternich-iskola finom diplomatája, arczán azzal az örökös mosolylyal, amelyet - mint a diófa ereit - legyalulni sem lehetne onnan.

Benyitottak egy nagy, boltozott terembe. Hosszu asztalok felett füstölgő mécsek égtek, s az asztalokon levelek ezreit bontotta fel és betűzte végig néhány ügyes ember.

Szörényi, hogy ne értsék, francziául szólott Szirmaihoz.

- Ime, a mai posta. Nem tűnt fel neked soha, hogy a Bécsben feladott levelek fél napi késedelemmel repülnek szét a szélrózsa minden irányában? Most már láthatod: miért. Egy levél se megy ki Bécsből, amit a fekete kabinetban szakavatott kézzel föl ne bontanának. Így bizd levelekre titkaidat... A nap folyamán feladott leveleket éjszaka ide hozzák, hogy megismerjék tartalmukat... Nincs az az ügyes zsebmetsző, aki finomabban és észrevétlenebbül fosztogassa ki zsebeidet, mint ahogy a kabinet noirban kifosztogatják a polgárok bizalmas titkait. Akire czimezve van, észre sem veszi, hogy előtte elvette már valaki a levelek szüzességét...

Szirmai ingerülten tovább akart menni, de Szörényi tartóztatta.

- Mi az? Talán nincs inyedre a magánlevelek felbontása? Micsoda égi ártatlanság! A nép kiskoru, gyámság alatt, apai hatalom alatt áll. Mint gyámnak és apának, nincs-e jogod felbontani kiskoru gyermeked leveleit? Engedheted-e, hogy rózsaszín papíron szerelmet valljanak neki, vagy hogy tapasztalt örömlányok behálózják?

- A levéltitok szent, szabad országokban. Nincs köze hozzá senkinek, épen úgy mint ahoz, hogy bensőmben mit gondolok? Felbontanád-e, mint gavallér, mások leveleit?

- Mint gavallér, nem; mint politikus, igen. A francia forradalom sohasem tört volna ki és sohasem borította volna lángba Európát, ha XVI-ik Lajos miniszterei gondosan ellenőrzik a szanszkülotok levelezéseit.

- A szanszkülotok nem leveleznek. Nem bizzák gondolataikat, gyűlöletüket, vérszomjukat rózsaszín билет doux-kra... Ők csak rabolnak és gyilkolnak, ha a keserűség kelyhe kicsordul... Szedlniczky nagyon kíváncsi ur...

Szörényi nevetett, fehér fogsora ragyogott a félhomályban.

- Ja, neki mindent tudni kell, - ez a kötelessége. Olyan ő, mint az orvos, aki mindig a betegnek üterén tartja ujjait. Minden perczen méri, nincs-e láza, rendes-e a szivverése? Neki észre kell venni minden legkisebb változást a páciense egészségi állapotában. Nem pusztán kíváncsiságból, hanem azért, hogy komolyabb bajoknak elejét vegye... Ezt nevezik, édesem, megelőző kormányzásnak...

Szirmai vállat vont.

- Azt hiszed, a levelek fölbontása célhoz vezet? A polgárságnak is van magához való esze. Legfőlebb óvatosabb lesz, annyi az egész. Mit sem mondó egyszerű szavakat ír le, a melyeknek rejtett értelme van. Megállapodnak abban, hogy ez a szó ezt meg azt teszi. Vagy titkos írással élnek mint a kabinetek egymás között?

Szörényi nem szólt semmit, hanem barátját egy másik szobába vezette.

Olyan volt ez szoba, mint a középkorban az aranycsinálók műhelye. A vastáblák be voltak zárva, a függönyök leeresztve. Különböző lángok felett, rézüstökben forrt a „bűvös keverék”. Lombikok, minden színű üvegek, erős szagu folyadékok és titkos szerek voltak a polczokon. Egész gyógyszerháza a méregnek és vegyi elemeknek.

Két munkás dolgozott itt a Faust műhelyében. Szürke vászon köpenyeg volt rajtuk, mint az operációt végző orvosokon, szemükön zöld ernyő, hogy jobban lássanak.

- Nincs az a titkos írás, barátom, amit itt ki ne találnának. A gyanus leveleket odakint lemásolják, itt meg kibetűzik és elkészítik. Ha titkos írás van rajtuk, láthatatlan tintával irt üzenetek, napvilágra hozzák, légy meggyőződve. A vegytan minden új és szellemes találmányát ismerik és fölhasználják. A kabinet noir lépést tart a tudomány haladásával. Nincs titok e két ügyes ember előtt. A hallgatag levelek, mezitelenre vetköztetve, elárulják e ficzkóknak legféltettebb titkukat. Meggyónnak mindent. Ha van valami titkolni valójuk, elpirulnak, mint a szép leány arcza, a rendőrség e két vegyészének fürkésző pillantására... S hogy tudnak ez urak hamisítani!

- Hamisítani?

- Nos igen. Egyik-másik levél csodálatos változáson megy keresztül. Különösen az idegen hatalmak nagyköveteinek jelentései... Bekerülnek ide, de nem úgy mennek ki innét, mint ahogy bejöttek. Hogy is mondja Goethe? „Bement a leány, de mint leány, többé nem jöve ki.”... Az óvatos diplomaták nem is küldenek fontos ügyekben kormányaiknak írásbeli jelentéseket. Balsejtelem gyötri, hogy az osztrák posta olyan, mint a hűtlen szerető: kijátssza őket...

Szirmai arcza elsötétült.

- Gyönyörűséges eszközei vannak Metternich politikájának! Még talán a gyóntatószék sincs biztonságban. Az sem őrizheti meg titkait.

- Már hogyan őrizhetné? Az államot nem minden gyónás érdekli.

- Ez azt teszi, hogy egyik másik gyónás érdekli mégis! Hogy még a gyóntatószék is szolgálja Szedlniczky ur kíváncsiságát!

Szörényi leült egy alacsony, sárga faládra. Térdét fölhuzta, s fejét hátravetve, derült, gunyos tekintetét nem vette le barátjáról.

- Látszik, hogy megyei politikus vagy, mert a kémkedést valami becstelen dolognak tartod. Az állami spionage, az alattvalók életének, minden lépésének szemmel tartása époly jogosult eszköze a politikának, mint a Pető barátod gyönyörű szónoklatai... A kormányok atyai hatalmából folyik, hogy a népre örökösen felügyeljenek. A pásztor őrzi a nyáját, őrizni kell a népet is. Máskülönben eltéved vagy zsákmányul esik a forradalom éhes bestiáinak.

Szirmai összefont karokkal hallgatta barátja beszédét, míg szeme figyelemmel kísérte a két munkás pepecselését.

- Föl kell ügyelni a népre, abban igazad van. Nem vonom kétségbe azt sem, hogy a rendőrségnek értesülve kell lenni sok mindenről. De a mit Szedlniczky csinál, az már tulmegy a megengedhetőség határán. Az már megrontja a nép erkölcsét... Hiszen Bécs egész társadalma a kémkedésre van berendezve. Az előkelő dámák öltözőszobája, a kávéosok, vendéglősök, boltosok, munkások: mindezek a rendőrségnek állanak szolgálatában. Besugnak mindent, mint Velenczében, mikor a tizek tanácsa kitétette a nyitott száju oroszlánfejet, hogy megkönnyítse a feljelentők dolgát. A mit a szalonokban beszélnek, a mi otthon, családi körben előfordul, a mi szerelmi légyott és galáns ballépés történik: mindezt Szedlniczky másnap tudja. S tőle megtudja a király. Névtelen följelentések ezrei vannak felhalmozva a rendőrségen, még csak el sem égetik. Az aljasság és emberi romlottság e szomorú bizonyítékát megőrzik, - mintha drága történelmi ereklyék volnának, az utókor számára... Nincs biztonságban senki, sem a családban, sem a barátja házában, sem a kedvese karjai között. Szeme és füle van a köveknek is. Az utcák szegletkövei is kihallgatásra járnak Szedlniczky urhoz... S a tiszteletre méltó, százados kémények feljelentő leveleket írogatnak... Egy kicsit mégis sok talán a jóból?

Szörényi még mindig a sárga lánán ült, s ráadásul a másik térdét is felhuzta. Ugy gunyasztott, mint a halász, aki a folyó partján türelmesen ügyeli, mikor akad meg horgán valami vigyázatlan pisztráng?

- Hogy a rendőrfőnöknek úgy megnőttek a szárnyai, az a hercegnek sincs inyére. Egyben-másban a tanítvány a mester nyakára nőtt... A polgárságnak ezt az éber szemmel tartását különben nem kell félreérteni és félremagyarázni. Ez csak a nagy szeretet bizonyítéka.

- Vagy a nagy bizalmatlanságé.

- Jól van: hát a bizalmatlanságé. De nincs-e okunk bizalmatlanságra? A francia forradalom nem fertőztette-e meg a nemzetek vérére? Nem fenyegette-e összeomlással a trónokat? Nem tette-e hatalommá, s nem vetette-e felszínre a társadalom iszapját és szennyét: a csöcselékét? Metternich a trónok gondviselése. Amíg ő él, nem lesz több forradalom Európában... Különben nem azért hoztalak ide, hogy kétes értékű vitákat folytassunk. Azért hívtalak el, mert meg akartam mutatni neked egy följelentést. Azt hiszem róla, hogy érdekel... Hé!

A barátságos „hé” az egyik munkásnak szólt. Főlnézett rá óvatos munkájáról.

- A szolgálattevő rendőrtisztet kéretem.

A szürke zubbonyos ember levette homlokáról a zöld ernyőt, kezét kötényében megtörölte, s a harmadik szoba ajtajában eltűnt.

Néhány pillanat múlva sietős lépéseket hallott Szirmai. Az ügyeletes rendőrtiszt jött ki, kezében egy csomó levéllel.

Szörényi kinyújtotta egyik lábát, de a másik térdét még mindig felhuzva tartotta.

- Ismer engem?

- Ki ne ismerné méltóságodat?

- Itt van az írásbeli rendelet. Metternich herceg nevében felszólítom, adja át a holnapi jelentéseket.

Kabátja oldalzsebéből összehajtott írást vett ki. A rendőrtiszt átvette, figyelmesen megnézte rajta a pecsétet és az aláírást. Azután, engedelmessége jeléül, meghajtotta magát.

- Tessék, a jelentések.

- Ezeket olvassa holnap ő felsége?

- Mindjárt reggel... A hajnali mise után ez az első dolga...

Szirmai keményen ránézett a rendőrtisztre. De annak egy vonása sem mozdult meg, hiába kereste szemében és ajka körül az incselkedő guny pajkos koboldját...

Szörényi felhuzott térdrel gunyasztva a falán, átfutotta a jelentéseket.

- Ez az, a mit keresek. Olvasd el.

Szirmai, kezében az írással, közelebb lépett a lámpához.

Amit olvasott, az följelentés volt. Valaki azzal vádolta Pető Pált, Baranyavármegye követét és első alispánját, hogy olyan köriratot intézett a társvármegyékhez, amelyben felségsértő kitételek foglaltatnak. A följelentéshez csatolta az ismeretlen körirat szövegét, aláhúzza a felségsértő sorokat.

Szirmai nézte az írást. Nem ismerte meg, kinek a keze írása.

Szörényi egykedvűen nézte. Láta, mint változik el a szép, férfias arc, mint szalad fejébe a vér, hogy sápad el halálosan utána.

- Magyar kém! Szólj, hisz magyar vagy te is, sok ily följelentés jön Magyarországból?

Szörényi megértette a fajbüszkeség fellobbbanását.

- Nyugodj meg. Az ilyesmi ritka, mint a fehér holló.

- Csak megtudnám, ki volt az a nyomorult gazember!... Persze ez irat holnap ő felsége szeme elé kerül?

Szörényi visszasülyedt gunyos, fagyos egykedvűségébe.

- Oda.

- Nem lehet ezen segíteni?

- Mit gondolsz? Elég, ha előre figyelmeztettelek... Kezedben van sorsa annak az embernek, aki téged legjobban gyűlöl. S aki férje annak a nőnek, akibe, szegény barátom, fűlig szerelmes vagy. A kezedben van sorsa. Hisz reád a császár nagyon hallgat.

Szirmai felriadt sötét töprenkedéséből. Arcza lángba borult.

- Csak nem teszed fel rólam?

- Mit?

- Hogy boszut állok rajta?

Szörényi a kezével tagadólag intett.

- Oly rossz emberismerő nem vagyok. Azt akartam mondani, de te nem engedted kibeszélni az embert, hogy megmentheted őt. Ez szép is lesz tőled, meg azután bizonyos romantikus fényvel veszi körül alakodat a szép asszony szemében.

Szirmai szó nélkül visszaadta az írást, s köpenyegüket magukra öltve, úgy, ahogy jöttek, észrevétlenül elhagyták a fekete kabinet helyiségeit.

Mikor kiértek az épület másik kapuján, amely egy szűk utcára nyillott, egymásután gördültek ki a postakocsik. Vitték az átfürkészett leveleket a postaépületbe, hogy reggel onnét szétküldjék mindenfelé, gyanutlan polgárok ezereinek.

Szirmai megvárta, míg az utolsó postakocsi lámpája is eltűnt szemük elől, s kalapját a szemébe huzva, gondolatokba mélyedve követte társát a sötét, csöndes bécsi utcák tömkelegében.

XXIV. A Pető Pál szép szeméért.

Szirmai a Pető esetén tünődött. Reggeli két óra volt, mire haza került, le se feküdt többet, fel és alá járt szobájában, nagyon felizgatta a följelentő levél.

Nem is értette a dolgot. Pető annyi mérséklettel és okossággal intézte Baranyamegye mozgalmát, a mely őt nagyon meglepte. Mi ütött hozzá, hogy egy szenvedélyes hangú körirattal elrontson mindent?

- Kiszámíthatatlan ember, - dünnyögte kedvetlenül. - Szeszélyes, mint egy asszony. Oly érett, férfias volt, amit a multkor tett, s ez a felségsértő körirat oly éretlen és gyermekes. A felség meg fog haragudni. Megijed, hogy e körirat hangja megett a forradalom lappang. Eltelik újra bizalmatlansággal irántunk. Ugyis oly zárkózott és gyanakodó. Szedlniczky ur is ennek köszönheti minden hatalmát. Ugy hiszi, az épít biztosan, aki a fejedelmek rossz tulajdonságára épít...

Jól tudta, hogy a Pető-eset nagy hullámokat fog verni. Reggel a király elolvassa a följelentést és a köriratot és haragra lobban. Megrendeli a királyi fiskusnak, hogy a körirat aláírója ellen indítson felségsértési pert. S ez a per, egy „nagy hazafi”-nak ez a „kegyetlen üldözése” lángra lobbantja az elégedetlenséget Magyarországon. Ugyis csak egy szikra kell, hogy a löporos hordók felrobbanjanak...

Érezte, hogy a kibékítés politikája holt pontra jutott. Át kell e ponton segíteni, különben háromszáz esztendőnek szerencsétlen rendszere újra kiujul. Magyarország kurucz lesz ismét, Bécs újra zsarnok.

Tisztában volt magával, hogy itt csak gyors elhatározás segíthet.

A siker attól függött, hogy kész tervvel járuljon a király elé. Olyannal, amelybe Metternich is belenyugodhat. S amely fátyol gyanánt elfedi az ő igaz szándékát. Nem szabad korán elárulni, hogy a bűnösök megmentésére törekszik. Ez a terv hajótörést szenvedne Ferencz szigorán, aki királyi hatalmát Istentől eredetnek tartván, a felségsértést nem hagyja megtorlatlanul.

Hosszu töprengés és fejtörés után megállapodott a következő eljárásban. Ha a királyi fiskus felségsértés czimén pert kíván indítani, s ha ehez a minisztertanács hozzájárul, ő közvetítő javaslatot tesz Ferencznek. Azt, hogy a per csak az esetben indíttassék meg, ha a körirat kinyomatott és szétküldetett.

Ebben mindenki megnyugodhat. Mert hisz minden megyei köriratot kinyomnak és szétküldnek. Ez se lesz tehát kivétel. A fiskus nem is fogja gyanítani, mi rejlik ez álláspont mögött. Azt legkevésbé, hogy ezzel az egy szál kötéllel kihuzza Petőt abból a mély kutból, amelybe hiúságból és föltünési viszketegből belé esett.

Mihelyt tervével készen volt, izgatottsága lecsillapodott. Ruhástul végigfeküdt a diványon. Mint otthon, vadászatok idején, mikor a pusztá föld volt az ágya s a csillagos égbolt a takarója. Édesdeden aludt, mint a tej.

Délután Ferencz hívatta. Jókedvűen jött meg a Burgból, a fiskus nem látott át a szitán, csak Metternich mosolygott csendes gunynyal: ő körülbelül sejtette, Szirmai miben sántikál. Csakhogy - gondolta magában, - elkésik jó szándékával.

Szirmai egyenesen a magyar kancelláriába ment és négy napi szabadságot kért. Vadászni szeretne menni egyik barátjához. A szoba-levegő árt neki, úgy érzi magát, mintha el volna temetve fiatalon, penészes iratcsomók, és bebalzsamozott állami ügyek dohos sirboltjába.

Koháry, a kancellár, joviális öreg ur, még biztatta. Amíg szivbajos nem lett, neki is a vadászat, a hajtás öröme, a lesben állás izgalma, az elejtés vérszomja volt legfőbb szenvedélye.

Hazamenve könnyű utazó ládába bepakolt. Lábzsákot és bundát készített ki a legényével s a látszat kedvéért két rendbeli vadászfegyvert.

Mig legénye kocsiért járt, két ezüst veretű török pisztolyt keresett elő, hogy Szörényinek küldje, baráti figyelméért.

Ahogy alkonyodott, elhagyta Bécset. A legelső állomáson jelentkezett a postahivatalnál, s váltott lovakon száguldott egész álló éjszaka. Virradatkor elérte a magyar határt. Innen kezdve „gyors paraszttal” utazott tovább.

Éjszaka, mint a kinek meleg a bundája és jó a lelkiismerete, pompásan aludt. Pedig a delisáncz döcögős uton járt, s kétszer-háromszor majd felfordult.

Idegen embernek a lelkét is kirázta volna ez az alkalmatosság, de Szirmai megszokta a magyar szekerek rázását, gyermekora óta.

Ahogy a határon a gyors paraszt kocsiába beült, elszállott szeméről az álom. Gondolkozott s a vidéket nézte.

Nagy hó volt mindenütt, a szántóföldek és a szőlők hó alatt feküdtek. A tanyák és falvak körül hósánczokat hányt éjjel a fogvaczogtató éjszakai szél.

A dunántuli országutak mentén topolyafa volt mindenütt. Azok mutatták az utat, csak nem volt szabad közel hajtani hozzájuk. Mert a hóval megtöltött mély árokban a ló is, a szekér is, meg az utas is elsüpped nyomtalanul.

A vidéken sűrű köd feküdt. A templomok tornya elsuhan mellettük, elmaradtak a hóborított erdők. A téli napfény még nem világította meg a vidék egyhangú, komor szürkeségét. Csak egy lompos farkas ügetett el a közelükben, egyedül, társtalanul, lesütött fővel. Sovány, száraz, sunyi pofáját feléjük sem merte fordítani. Valószínűleg nem azért, mintha emberbaráti érzések gyötörnék, inkább azért, mert megijesztette az ostopattogás, s a lovak csengőjének éles csilingelése.

Szirmai felállott a szekérben. Szeretett volna rálőni. Az erdőszlak ablakai alatt sohasem vonított volna többé, ha puskáját reá fogja.

- Hadd fusson - gondolta magában. - Mit vétett nekem szegény? Pető többet vétett, mégis szélnek ereszttem...

Nagynehezen a nap átküzdötte magát a ködön. Utat tört magának a deczemberi reggel nedves, szürke páráján és homályán mint ahogy kíváncsi és szájtató emberek tömegén utat csinál magának a rózsaszinruhába öltözött, fiatal menyasszony...

Sopronnál neki hajtott a kocsis egy kotlós tyúknak. (Kotlós tyúknak hívja a nép az utkaparók kavics-halmazait.) A szekér feldőlt, Szirmai kiesett belőle, csakugy nyekkent.

Ácsnál elvesztették az utat. A kocsis neki hajtott valami befagyott víznek, a jég beszakadt alattuk. Csak az isten csodája mentette meg, hogy oda nem veszték. Mig a jégben tart, hüvös sirboltban pihentek volna tavaszig. Tavaszkor, mikor a hó elolvad és a jégzajlás megindul, kifogták volna valahol holttestüket. Talán épen a baranyavári füzeseknél az öreg urasszony kertje alatt. Micsoda rettenetes viszontlátás lett volna anya és fiu között.

De minderre Szirmai nem gondolt. Elmaradt veszély, nem veszély. Sokkal szebb és kedvesebb gondolatai voltak a halálnál. Petőné fordult meg az eszébe s hozzája való tiltott szerelme. De csak úgy, ahogy egy fényes szemű, fehér egérke hirtelen átszalad a szobán. Ideje sem volt rárohanni a morál és a tépelődés éhes macskájának...

Hanem a szekérüket megrongálta a felfordulás. Nem lehetett benne tovább menni. Nehéz sebesült módjára, aki sok vért vesztett, valahogy elvánszorgott a szomszéd faluig, ott szánkával cserélték fel, s még áldották az istenüket. Mert a nagy havon úgy fog repülni a megvasalt talpu szán, mint a madár.

A délebedet a szánkán költötték el. Szalámit ettek, meg szalonnát, fenyőfa dobozból friss őszi turót. Mikor jól laktak, Szirmai elővette a vadászcsetortáját, amiben két itcze veres bor kotyogott és jót húzott belőle. Megtörülte a kulacs száját és odanyújtotta a kocsisnak. A kocsis rá köszöntötte és kiitta egy cseppig, ami még benne maradt.

Este tíz órakor érkeztek Csornára. A barátkolostor már sötét volt. Csak a kápolna góthikus ablakán szűrődött át az örökmécs fénye, s az ebédlő ablakai voltak világosak. Bizonyára az apát poharazott ott valami elkésett vendéggel...

A fogadóban megszálltak. Szirmai néhány harapást evett, azután lefeküdt. Hajnalban ébredt fel, amikor a szán utra készen állott. Négy pihent, friss ló volt elébe fogva.

A második napon nagy utat tettek meg. Alkonyat tájban a Balatonnál jártak. A Balaton be volt fagyva, de jege még nem volt erős. A szekeres nem mert ráhajtani, bár Szirmai váltig biztatta.

Piros tűzben ragyogott a mértföldekig terjedő befagyott tó. Azután a nap lebukott. Vele eltűnt a színek élénksége. Szürke, bágyadt, mogorva lett minden. Fakó lett a hóborított síkság, szinte elsápadt. Pedig míg fent volt a nap, ragyogó meleg fehérsége volt a hónak, mint a Beáta nyakának...

Beátára sokat gondolt Szirmai a hosszú utban. Találkozik-e vele? Megtudja-e valaha, mily nagy utat tett meg, hogy az urát megmentse? Mit fog sejteni e nagy szolgálatkészség leple megett? Nem villan-e meg eszében, hogy érte tette, holott a szívnél és barátságnál több része volt elhatározásában a politikának?

De Beáta asszony. Ha a csillagos eget látja, nem elmélkedik azon, mily titkos, hatalmas világok keringenek ott örök pályájukon. Nem akar behatolni az ismeretlen világok titkaiba. A csillagokban ő csak fénypontokat lát, amelyek arany szemükkel leméláznak a földre és széppé, poétikussá teszik a nyári éjszakákat. Ugy tartja, hogy ez a csillagok rendeltetése.

A Szirmai tettében se fogja keresni a politika hatalmas, titkos erőit. Csak egy nemes és érző férfi-szív fényét, amelyre, mint a csillagra sóhajtván feltekint...

Éjjel az idő hirtelen megenyhült. A magyarországi tél, szokása szerint, sarkon fordult, s hó helyett esett az ólmos eső. Déli szelek jártak, az égen nagy felhőgomolygás támadt. Mintha tavasz volna, oly nyugtalan és kiszámíthatatlan volt az ég s a föld.

Harmadnap tul kellett adni a szánon, mert Pécs környékén már víz alatt állott az országút. Az uttest alig látszott ki a zavaros, iszapos hóléből.

Késő este ért Baranyavárra. Egy lélek sem ismerhette meg, ahogy a főispán ajtaja előtt megállott.

Megzörgette a kilincset. A kutyaugatásra előcsoszogott valaki.

Kinyitotta a kaput, de csak annyira, hogy a résen kinézhetett. Kezében egy szál faggyugyertya volt; tenyerével védte, nehogy a szélben elaludjon. Puhatalpu szőrcsizma volt rajta s nagyon szellős öltözet. Látszott rajta, hogy az ágyból ugrott ki s első álmából verték fel.

- Itthon van az urad?

- Nincs.

- Hát hol van?

- Tudja a kő.

- Ne bolondozzék János. Nem ismer meg?

A kapus rávilágított az arczára. Ugy lekapta a süvegét, mintha sohasem lett volna a fején.

- Jaj nagy jó uram, csókolom a kezét. Tessék beljebb kerülni. A méltóságos ur kiment ötödmagával a vadászkastélyába.

- Kimegyek nyomban utána.

- Nem lehet szekérrel. Sötét is van, meg rossz erdei utakon kell járni.

- Tudja mit? Nyergeltessen fel egy háts lovat. Addig bemegyek magához, megiszom egy pohár bort.

- Olyan sietős a dolga, nagy jó uram? Ha valamelyik lovászt kiküldenénk, reggelre megjönne az ur. Addig legalább kialudná magát.

- Nem lehet, János. Ne rezonirozzon, tegye meg, a mit parancsoltam. A szekeresemnek jó gondját viselje. Nagy utat tettünk, reá fér a jó vacsora meg az alvás.

Az udvarban mozgás támadt. A kapus fölverte az egyik álmos lovászt. Néhány percz múlva a Stellát kivezették. Szirmai fölült reá s kiügetett a kapun.

A ló megcsuszott néhányszor a nedves talajon, s mig szeme meg nem szokta a sötétséget, néhány bizonytalan lépést tett. Azután megindult a jól ismert uton, a mely a vadászlakhoz vezet.

Petőék kertje alatt vitt el a Szirmai utja. Sötét volt az egész ház. Egyetlen ablakában sem látszott gyertyavilág. Még a komondorok is aludtak, nem vakkantotta el magát közülök egy sem. Pedig elég szokatlan volt ebben az időben a lódobogás.

Szirmai szive, mint reggel a téli idő, megenyhült. Déli szelek olvasztgatták kedélye jegét. Felhők jöttek, felhők mentek a gondolatában. A tavasz nyugtalanságát érezte, ahogy a néma csendes ház előtt ellovagolt...

Még fent voltak, ittak és kártyáztak a vadászkastélyban, mikor a legénye a grófnak fülébe sugott valamit. Halomban feküdt az asztalon az arany. A bankot éppen ő tartotta.

- Vesztettem. Vegye át helyemet valamelyitek. Egy perczre ki kell mennem.

Bár mindenre gondolhatott, csak arra nem, hogy Szirmait ma itt látja, egykedvű arczán nem látszott meglepetés. Vagy ha meg is volt lepve, nem mutatta.

- Velem kell jönnöd, mondta neki Szirmai, amig kezet fogtak.

- Most mindjárt?

- Nincs egy perczünk sem veszteni való.

Anélkül hogy bármit is kérdezett volna, intett a legényének.

- Mondd az uraknak, hogy lefeküdtem. Add rám a báránybőrös kabátomat, két lovat nyergeltess meg. S legyen rá gondod, hogy az urak bora el ne fogyjon...

Már az erdőben lovagoltak, mikor Niczky megszólalt.

- Most hát beszélj. Nem hallja senki a fákon kívül. Mi járatban vagy? Miért ez a titokteljes éjjeli ut? Ahelyett, hogy leültél volna kártyázni és inni velünk, mért kell nekünk éjszakának idején egymás mellett lovagolni, ázni, fázni, s egyáltalában, miben lehetek szolgálatodra?

Szirmai elmondott neki mindent. Niczky figyelmesen hallgatta.

- Félek, hogy elkéstél. A körirat nyomdában van. Talán szét is küldték.

Szirmai végigvágta lovát, s ahogy az az ütésre idegesen megugrott, kemény kézzel megfékezte.

- Akkor nagy baj lesz belőle.

Niczky szárazan nevetett.

- Nagy baj! Micsoda nagy baj? Az, hogy Danton urat annak rendje és módja szerint nyakoncsipik? Hát aztán? Nem is értem, miért avatkoztál bele. Sok okod van szeretni és kebleden melengetni Danton urat? Egy csésze levesemet nem hagynám kihűlni érte, nemhogy télvíz idején lóhalálban iramodjam le Bécsből azért, hogy a becses irháját megmenthessem...

Szirmai türelmetlenül válaszolt.

- Mit bánom én Petőt! Hiszen semmit sem tettem érte. Ellenkezőleg, dühös lesz rám, amiért elhesegettem válláról a politikai vértanuságnak pirostollu madarát!... Én az országot sajnálom. Nem szeretném, hogy újra viszályba keveredjünk a fejedelemmel. Örült a szívem, mikor a megyék az alkotmányért sikra szállottak, férfiasan és okosan. De a Felség személye szent. A napipolitika tájtékja őt el nem érheti. Aki őt támadja, azt támadja meg benne, ami minden országnak legdrágább: a nemzeti szuverenitást.

Niczky keztyűs kezével megveregette lóva nyakát, s nyelvével csettentett, hogy a nemesvérű paripát buzdítsa.

- Tudod, hogy megteszek a kedvedért mindent, azért hát ne tüzeskedjél, édes Ádi... A világ azonban korántsem idealista. Az emberek rosszak és gyanakvók. Abban, hogy egy jelentéktelen ügyben sebbel-lobbal leutaztál; nyaktörő veszedelemnek tetted ki magadat; holott mindezt egy rendőrbiztos bátran elvégezhetné volna: nem országos érdemet fognak keresni, hanem azt, ami a kíváncsi világot mindig érdekli és izgatja - asszonyt.

- Mit akarsz ezzel mondani?

- Semmit. A szép Petőné megérdemli, hogy a kedvéért szolgálatot tégy az urának...

- Feri!

- Nos?

- Akarsz-e barátom maradni ezentul is, ahogy eddig voltál?

- Ne érzelegj. Hogyne akarnék!

- Akkor a Petőné nevét előttem ne ejtsd ki többé.

Niczky hallgatott. Már közel értek a városhoz, mikor megszólalt.

- Én sohasem fogtam föl tragikusan, ha másnak a feleségébe beleszerettem. És sohasem furdalt a lelkiismeret, ha megszédtem a más szőlőjét... Te más vagy. Van valami benned, a drámai hős végzetéből. Azok közül az emberek közül való vagy, akik arra igyekeznek, hogy az életüket megnehezítsék. Pedig, hidd el, anélkül is nehéz az élet...

Beértek a városba. A szél elállott. A felhők szakadatlanul hömpölyögtek észak felé. A holdvilág föltünezett a tovavonuló felhőkben, mint ahogy fölbukkan az uszó ember feje a hullámok között.

A két lovas megállott egy kis ház előtt. Szerény, falusi nyomda volt. Fölverték álmából Gutenberg meglepett tanítványát, s keresték a felségsértő köriratot. Már ki volt szedve, s ki volt nyomva. Ha huszonnégy órával elkésnek, Pető irata bekopogtat minden vármegye ajtaján.

Szirmai tüzet rakatott a nagy fehér bubosban. Mikor lobogva égett a láng, beledobta a körirat kinyomtatott példányait, Niczkynek átadva az eredeti kéziratot. Azután széthányta a betűket és elszélesztette a szedőszekrény fiókjaiban.

Niczky azalatt a padkán ült és vörös barkóját simogatta, mintha mit sem törődne avval, ami körülötte történik. Csak mikor az iratok elhamvadtak, akkor adott életjelt magáról.

A megszeppent nyomdásznak a markába csusztatott öt darab körmöczi aranyat s előkelő dűnnyögéssel kérdezte tőle, Szirmaira mutatva:

- Ki ez az ur? Ismeri-e felebarátom?

- Már hogyan ismerném Szirmai urat? Az édesapját is jól ismertem. Szakasztott olyan, mint az apja.

- Ismeri a fészkes fülemülét. Sohasem volt ő Szirmai. Ha valaki előtt kiszalasztja száján ezt a bolondságot, s ha azt meri állítani, hogy Szirmait látta: huszonötöt vágatok a mesterlevelére. Csakhogy a levelet először rátétem a fundusára... Megértett?

A nyomdász nem ijedt meg. Bizalmasan hunyorgott a főispánra.

- Értem, méltóságos uram. Hogyan érteném? Nem láttam én semmit, nem járt nálam senki, még az se igaz, hogy a világon vagyok... Azt se tudom, fiu vagyok-e vagy leány. Nagyon rossz az emlékezőtehetségem. Olyan a fejem, mint a rossz szita, - áthull rajta minden. Nem emlékszem én semmire. Beszélni is elfelejtettem már. Süket-néma vagyok, pedig meg se ütött a szél. De higgye meg, kérem szeretettel, nem az öt aranyáért. A nagyasszony - Szirmai urnak az édesanyja, - sok jót tett velem. Áldja meg az Isten mind a két kezével. Ő érte hallgatok mint a sir!...

XXV. Históriai álláspontok.

Egy derült, napfényes áprilisi reggel Szirmai a szokottnál korábban ébredt. Egészséges szervezete oly pontos volt, mint az óra. Mindig ugyanazon időben ébredt föl s ugyanazon időben tért nyugovóra. Kereste az okát: miért nyitotta föl a szemét ma korábban egy órával?

Hamar reájött: Ferencz Schönbrunnba rendelte. Először azóta, hogy a télen Bécsből nyakra-főre elutazva, Petőt kiszabadította a hurokból.

Csöpp izgatottságot sem érzett. Pedig ismerte a királyt. Jól tudta, hogy beavatkozásáért jól megmossa a fejét. De bizalommal nézett a találkozás elé. Egy pillanatig sem törte rajta a fejét, hogy fog védekezni. Mindezt szerencséjére bizta s a pillanat sugallatára.

Előbb megmosdott jéghideg vízben, s a legénye egy nagy szivacsos, a hátát megdörzsölte. Piros lett tőle, mint a főtt rák. Azután gyorsan felöltözött.

Reggelijét, - mely tejből, vajból, mézből és hideg sültből állott - elköltötte. Azután elindult a vivómesterhez. Fölvette a fejkosarat, de plastront nem öltött magára. Selyemingben vivott, hogy a ki nem védett ütések pusztá testét ériék.

Kardvivásban nem mozdult helyéről egy tapodtat sem. Megállott mint a szikla. Csak akkor ment előre óvatosan, ha ellenfele hátrált.

Jól vivott és kiméletlenül. A vivómester, aki szintén selyemingben volt, nem egyszer kemény ütésekkel kapott tőle.

A vivást s a pisztolylovést nem csak a mozgás és a gyakorlat kedvéért folytatta. El akarta vonni gondolatát a hivatalos ügyektől. Tiszta, kipihent fejjel akart megjelenni hivatalában.

S valóban, mind a vivás, mind a czéllövés alkalmas volt arra, hogy lekösse figyelmét, éberségét.

Fél nyolcz elmúlt, mikor a máriahilfi uton gyalog megindult Schönbrunn felé. Elég ideje volt, ennél fogva lassan ödöngött. Apróra megnézett mindent, főleg a kirakatokat. A járókelők érdekelték. Egy-egy fiatal arc, hajlékony termet, ringó, ritmikus járás a fejébe ütött. Kék szeme ragyogott az életkedvtől s a vidámságtól. Mindez a sok nő, csak egyre emlékeztette. Beátára gondolt.

Egy tejes szekér majd legázolt egy öreg urat. Az öreg ur megijedt. Lábai elkezdtek reszketni. Hosszu, kávésszinű kabátjában maga volt a megtestesült rémület. Szirmai megszólította:

- Üljön le, öreg ur, arra a kőpadkára. Nagyobb ijedelem volt az, mikor az első francia gránátos Bécs földjére tette a lábát.

Az öreg ur ráhagyta, hogy bizony akkor jobban megijedt. Bezárkózott a házába minden jóra való polgár. S akinek szép leánya, felesége volt, eldugdosta a francziák szeme elől. Aki bolondul a pinczébe rejtette el, az megjárta szegény. A borát is megitták, a feleségét is elszerették. Egy kár helyett kettő.

Egy órai gyaloglás után elérte a schönbrunni hid kőoroszlánjait. Átment a hidon és belépett a vert vasból készült kapun. Két, érczből való sas gubbaszkodott a karcsu obeliszkek tetején. Akkor is így gubbaszkodott, s akkor sem szállott el nehézkes röpüléssel, mikor néhány év előtt belovagolt alatta fehér lovon egy elhízott kis ember, keresztbetett kalappal, szürke köpenyegben, a francia gárda piroshajtókás kabátjában. A fénytelen érczgombok közül kettő, a mellén nyitva volt...

A gyönyörű, egyenesre nyírt fasorok már kizöldültek. A hallgatag, zöld fülkékből szobrok kandikáltak elő. A gloriett karcsu, dór oszlopa féhéren ragyogott. A kilátás onnan elragadó. A schönbrunni parknak, - mintha fiatal nő volna, oly fiatal és szép mint Beáta, - egész Bécs hódolattal a lába előtt fekszik.

Az üveges előcsarnokban gárdisták állottak, s hadsegédek ácsorogtak. Egy öreg, parókás udvari cseléd valakire várakozott.

Ahogy Szirmait meglátta, lassan levette félrekapott, bolyhos kalapját, s jóltáplált, piros arcza barátságosan mosolygott rá.

- Jó reggelt, Herr von Szirmai. A Majestét várja. Ballábbal kelt föl. Tessék vigyázni.

E baráti figyelmeztetés után, a melytől Szirmainak még csak a szempillája sem rezdült meg, kinyitotta előtte az ajtót, azután a lépcsőn elébe került.

Kulcsait egy szijon, ide-oda lóbálva, nyugodt, csöndes léptekkel haladt az öreg. Szirmai a járását nézte, a csöndes vizekben evező hajóéhoz hasonló mozgását, s a frakkjának aranyos gombjait. Tizenkét ily apró, aranyos gombot olvasott meg hátul rajta.

Makacsul vonakodott arra gondolni, hogy mit fog mondani a császárnak, ha szembe kerül vele. Hat, szebbnél-szebb szobán mentek át. Szirmai jól megnézett mindent, mintha e szobákat sohasem látta volna.

Az első szoba az volt, ahol később a reichstadti herczeg lakott. A második a goblénés terem, avval a hat karosszékkal, a melynek darabja tíz ezer forintba került. A harmadik az ugynevezett „millió szoba”. Mária Terézia készíttette, kerek egy millió forintért a belső berendezését. A falak rózsafából valók, gazdag, vert arany diszítésekkel. A negyedik szoba majolika utánzat fából. A fehér és halványkék színű falburkolat rászedi az ember szemét és érzékeit, mint a görög festő festett szőlőfürtje, a melyre a madarak rászálltak. Az ötödik szobának - chinai szoba - minden fala bőrrel van bevonva. Finom, művészi értékű kézfestéssel tele hintve. Ezer meg ezer apró chinai alak nyüzsög rajta. Nappal az emberkének feje krétaszínű, de ha fölgyújtják a velencei csillárt, a falak megelevenednek, az emberkének arcza rózsaszínűvé válik s majd kicsattan az élettől az esteli világításban.

A hatodik szobához értek. Piros aranyhimzésű kabátban, hófehér nadrágban és térden felül érő lakkcsizmában, lószőrforgós ezüstveretű sisakban, sveiczi testőr állott őrt az ajtónál.

A lakáj ujját a szájára tette. Hátra fordult Szirmaihoz és nesztelen léptekkel eltűnt a magas, faragott ajtó nehéz függönyének árnyékában.

Szirmai az ablakhoz lépett. Látta a parkot, Európa legszebb és legnagyobb parkját, a nyírt, zöld lombfalakat, a roppant virágágyakat, a szökőkutak fénylő vizsugarát. Hallgatag, csöndes ösvényeket látott, ahol holdvilágos estéken egymagában jár-kelel a császár. Azután - anélkül, hogy megfordulna, - félszemmel a testőrt ügyelte meg. Olyan volt, mint a szálf. Alabárdjára támaszkodva, álmodozni látszott. Szirmai a bércei fenyőre gondolt. Az is őrt áll, mint ez, az is ki van téve a verőfénynek, az enyelgő szelek járásának, s ezen is, azon is fészket raknak a muló szerelemnek madarai...

Valahol, messze, óraütés hallatszott. Tizenegy óra volt. A meghatározott idő, amelyet a császár pontosan betart. Sehonnan sem késik el, s nem is gyűlöl jobban semmit, mintha valaki, a kit magához rendelt, későn érkezik meg.

- Ő felsége várja, - mondá a lakáj, ebben a pillanatban, fölemelve előtte az ajtó függönyét.

Szirmai belépett.

Ferencz íróasztalától kelt föl. Ideges és rosszkedvű volt. Élesen nézett rá belépő tanácsosára.

- Tudja-e, fiatal ember, hogy maga rossz fát tett a tüzre?

A „fiatal ember” Ferencz kedves szólása volt, főleg ha mérgelődött. Szirmai nyílt kék szeme kereste és hosszas kísérltet után elfogta a császár tétovázó tekintetét.

- Tudom, felség.

- Tudja? Hogy merte akkor megtenni?

- Mint mindig: most is felséged szolgálatában.

Ferencz összeránczolta homlokát.

- Az én szolgálatomban? Na persze. Azért mesterkedett a felségsértők megmentésében. Ügyesebben védelmezhetné magát.

- Nem védelmezem, felség. Eloltottam a szikrát, nehogy nagyobb tűz támadjon belőle. Nem érdem ez, de nem is bűn.

A király közelébb jött Szirmaihoz. Sovány, eres, fehér kezét a vállára tette.

- Nem helyeselhetem eljárását, Szirmai... Veszedelmes példa, ha egy vármegye büntetlenül sértheti meg az uralkodót. Így készítik elő a forradalmakat.

Szirmai, mint aki egy hirtelen fordulatnál kőfalba ütközik, szemközt találta magával Ferencz rögeszméjét. Azt, a melyhez egész életében legszívósabban és legkövetkezetesebben ragaszkodott: az örökös félelmet, a franczia forradalom véres árnyékától.

- Magyarországon sohasem volt forradalom, felség.

Ferencz szeme kerekre nyilott csodálkozásában. Arczán két piros folt támadt, a közeledő harag jele.

- Hát Bocskai, Bethlen? Hát a Rákóczyak?

- Azok csak fölkelések voltak, felség. A fegyveres ellenállás joga benne volt a magyar törvénykönyvben. Nem csoda, ha megszokta a nemzet, s ha nehezen szokott le róla. De magyar forradalom sohasem volt, mert e fölkelések egyikének éle sem irányult az uralkodóház ellen... Az alkotmányért, máskor a protestáns hitért nemzeti fölkelések támadtak. Csakhogy Bocskai visszautasította a koronát, mikor vele megkínálták. Bethlen Gábor győzelmes hadjáratok után, szövetségül igyekezett megnyerni Bécset. S Rákóczyinak se jutott eszébe föltenni fejére Szent István koronáját. A magyarnál nincs királpártibb nép Európában. Mária Terézia a magyarok hűségére építette föl trónja biztonságát. S felséged dicső uralkodása alatt történt, hogy Napoleon pozsonyi sziréndala a magyaroknál siket fülekre talált.

Ferencz tekintete megenyhült. Ajka megrándult, a mi mosolyhoz hasonlított.

- Ebben igaza van. A nép jó; de a nép mindenütt jó. Franciaországban is az volt. Én bizom népeim hűségében. Ám az izgatókkal elbánok. Amig én élek, nem engedem, hogy mint a falubeli kutakat, a nép gondolkozását forradalmi eszmékkel megmérgezzék... Egész életemben a forradalmak és azoknak vészes következményei ellen harczoltam. Pedig megalkudhattam volna vele, hisz Napoleon, a ki élén állott a forradalomnak, a vőm volt... Hát azt hiszi, hogy amivel nem alkudtam meg, amikor lábát győzelmesen egész Európa nyakára tette: a forradalom lelkevel most békülök meg, mikor az én eszmém szerint kormányozzák egész Európát?

Föl s alá járt a szobában. Szokatlan hévvel beszélt; olyannal, amilyenre őt Szirmai képesnek nem tartotta. Azután megállott oldalt tőle és keményen rászólt.

- Hallgat, ugy-e? Nehéz is volna erre felelni.

Szirmai tiszteletteljesen hajolt meg. Azután nyílt, kék szemével Ferenczre nézett.

- Az én célom is az, ami felségedé. Szeretném, hogy háromszáz esztendő félreértésének nehéz számadása, a korona és a nemzet között, örökre lezáródjék. Felségednek nincs hivebb alattvalója nálam, de nemzetemnek sincs odaadóbb szolgálója. Nem tagadom, van valami forrongás és nyugtalanság Magyarországon.

- Csakhogy beösméri. De mondja meg: miért?

- Miért felség? Azért, mert felséged miniszterei nem mindig jól hajtják végre felséged atyai szándékát. Napoleon ellen - tehát a zsarnok és elnyomó ellen - mikor felséged fegyverbe szőlította népeit, szabadságot ígért nekik. Felséged ez ígétét apránként visszasedték tanácsosai. S ma már az alkotmányt magát eszi meg a rozsda, hiszen régóta nem hívnak össze országgyűlést.

A király gyanakodva mérte végig Szirmait. Bal szeme pillája idegesen megrándult.

- A világ ma csöndes, de belül, a föld kérge alatt, titkos erők forronganak. Izgatott időkben nem szeretem a konventeket. Minden nemzetgyűlés a forradalom eszméit terjeszti. Előbb a Mirabeauk jönnek, s a Girondisták. Gyönyörűen beszélnek. Azután Marat és Robespier következik. Ők már nem sokat törődnek az ékesszólással, helyettük a nyaktíló szónokol...

Leült egy székre, alakja szinte összeesett, ahogy elmélyedt szörnyű emlékeiben. Mária-Antoinette árnya elvonult szeme előtt e pillanatban.

Szirmai tisztelte e szent fájdalmat.

Hallgatott. Oly nyomasztó csend volt, hogy odakint a sveiczi testőr halk lépését meg lehetett hallani.

A király fehér, fáradt kezét végigvonta homlokán. Azután Szirmaira nézett.

- Hagyjuk ezt. Azért hívtam, hogy mondja el nézetét, mi módon csendesíthetem le Magyarországot?

Megkinálta székkal, de Szirmai megköszönte, s nem fogadta el. Állva maradt.

- Magyarországnak alkotmánya van, felség, több száz éves alkotmánya, azt tehát föltétlenül tiszteletben kell tartani. Mikor felséged tanácsosai századok óta ez alkotmány megdöntésén mesterkednek, akkor felséged legfőbb politikai elvével jönnek ellentétbe: forradalmi térre lépnek. Mert a meglévőt, a fennálló rendet, a törvényeket akarják megdönteni... És ez forradalom felülről. A magyar alkotmány történelmi, mint maga a királyság. Nem meggyöngítése és korlátozása, hanem kiegészítése és ereje annak. Ebben az alkotmányban semmi sincs, a mi a dinasztikus érzésnek ellensége volt. Sőt - mert ez ősi alkotmány záróköve a koronás magyar király - a királyi jogoknak is bőséges forrása és szilárd foglalata. Magyarország nyugtalan, mert törvény ellenére akarnak adót kivetni és katonát szedni. De minek ez, mikor ez az országgyűlés joga, és mikor alkotmánya birtokában még sohasem tagadta meg a nemzet sem az adót, sem a véradót?

- Mi tehát az ön nézete?

- Össze kell hívni az országgyűlést.

- Ki áll jól érte, hogy az országgyűlés tárgyalásai nem fognak elfajulni, s hogy három napos hideglelés módjára a tisztelt rendeket nem rázza-e ki a forradalmi láz?

Szirmai arcza kigyulladt.

- A fejemmel állok jól érte.

Ferencz elgondolkozott, de sovány, hosszukás arcza nem derült fel, sőt mindjobban elsötétedett.

- Kormányrendeletet kellene visszavonni. Tudja-e, mi ez? Nagy dolog. A kormányzati tekintély sirját ásnám meg vele.

- Legnagyobb tekintély, felség, a törvény. Törvény parancsolja az országgyűlés összehívását. A törvény nagyobb ur minden rendeletnél. A nagyobb ur előtt meghajolni nem megalázkodás.

A király felállott. Az ablakhoz ment, ahonnét valamikor Napoleon a schönbrunni parkot nézte. Szirmai csak most vette észre, hogy a király abba a szobába tétette be íróasztalát, a hol Napoleon Bécs elfoglalása után lakott.

Minden úgy maradt, ahogy akkor volt. A roccoco-stilű spanyolfal mögött, amelyre mosolygó virágfüzerek és röpkedő amorettek voltak festve, még ott volt az ágy, amelyben feküdt. Kövér, kurta lábát lefekvéskor az ágy szélén lelógatva, bizonyára diadalmas, büszke gondolatokba merült. A schönbrunni park fái félénken, szinte alázatosan suttogtak a világos, széles ablakok alatt. S Napoleon kevély örömmel gondolt rá, hogy rövid három év alatt másodszor ült be a Habsburgok örökébe...

S hová lett a győzhetetlen kis ember? Hatalma, trónja, hadi dicsősége hová lett?

Ám a Habsburgok visszajöttek. S az a törődött, beteges, zárkozott ember, aki ide, a Napoleon ágya elé hozatta be íróasztalát, méltó képviselője a hatalmas, történelmi családnak, amely mélyen eresztette be gyökerét a népek öntudatába s amely mindig be fog folyni a világ sorsának intézésébe...

Szirmai fejében, míg a király az ablakban állva tépelődött, eddig sohasem érzett világossággal gyuladt ki az a gondolat, hogy a magyar nemzet sorsát össze kell kötni jóban-rosszban e hatalmas család sorsával, s hogy vállvetve kell leküzdeniök a nagy világtörténelmi válságokat... Vállvetve, mindig egymás mellett és sohasem egymás ellen...

Végre Ferencz visszafordult.

- Tegyük föl, hogy összehívjuk az országgyűlést. Mi lesz azután? Mit vár ön e lépéstől?

- Minden jól, felség. A nyugalanság megszűnését, a szükséges adók és ujonczok megszavazását, a trón iránt való szeretet és hűség megerősödését, s áldásos reformokat.

A király kinosan fölszisszent, mint a beteg a műtő orvos kése alatt.

- Reformokat? No lássa. Ez az, amitől félek. Minden reform forradalomban végződik. Desinit in piscem mulier formosa...

- Nem, felség. A reform fölöslegessé teszi a forradalmakat. Különb is okos, óvatos és mérsékelt reformokat gondolok. Olyanokat, amelyek a magyar nemzetet kivezetik az ázsiai elmaradottság állapotából. Ha Magyarország vagyonos, művelt és erős lesz, annak felséged örülhet a legjobban, mert a nagyhatalmi állást és a dinasztia érdekeit egy ilyen ország jobban szolgálhatja...

Ferencz fejével bólintott és szeme jóindulattól fénylett.

- Mindez szép. Hanem, mielőtt jobbra vagy balra döntenék, alszom rá egyet. Ez az én kipróbált elvem...

Két ujjá hegyét, legmagasabb kegyelme jeléül odatartotta Szirmainak, s azután visszament íróasztalához.

A kihallgatásnak vége volt. Szirmai mélyen meghajolt, s mindig háttal az ajtónak kifelé indult. Már közel volt az ajtóhoz, mikor Ferencz visszaszólította.

- Régóta szemmel tartom önt, kedves Szirmai. (Most már nem mondta neki, hogy „fiatal ember”.) Ne csodálkozzék, ha egy szép napon nagy felelősséggel járó állást bizok önre. Elégszer adott nekem felelősség nélkül való tanácsokat. Hadd érezze egyszer, hogy más az: felelősség nélkül, merész, igen merész tanácsokkal állani elő; s más az: e merész tanácsokért viselni minden felelősséget...

Kint tavasz volt. A zöld falak fülkéiből fehér szobrok ragyogtak elő. A glóriett dór ívei alatt selyemruhás udvarhölgyek sétálgattak. A gárdisták aranyos, piros kabátja úgy viritott a kastély előtt, mint pipacsok a buzaföldön. A szökőkutak vize, ötletes elmék játékához hasonlóan, magasra szökelt a napsugaras, tavaszi levegőben.

De Szirmai sötét és gondolkozó volt. Jókedve, gondtalan vidámsága eltűnt. Hosszu léptekkel közeledett fel az a nehéz óra, amikor neki nemcsak a maga, de a mások tanácsaiért is viselnie kellett a felelősség súlyát. Amikor megszűnik a király „tárcza nélkül való”, felelőtlen s így boldog tanácsosa lenni.

A kapunál az őr tisztelgett.

- Hát már ez is tudja?

Pedig dehogy tudta. Nem tudott az semmit. Csak az arczáról látta, hogy gondba van merülve. Ergo: valami nagy urnak kell lenni.

S valóban, néhány nap múlva Szirmai nagy ur lett, a magyar kancellária alkancellára.

XXVI. Az 1825-iki országgyűlés.

Az országgyűlést összehívták. Ez a váratlan esemény nagy örömet és lelkesedést keltett Magyarországon. Az alkotmány feje felől elvonultak a fenyegető felhők. Az ég kitisztult.

Annál váratlanabb volt az udvar ez elhatározása, mert az európai helyzet nem kedvezett a szabadság és alkotmányosság ügyének.

A spanyol forradalom üszkét eltaposták. A déli német államok szabadsági mozgalmait lenyűgözték, Lombardiában és Velenczében elevenen befalazták a népakaratot. Oroszország és Németország vaskézzel tartották fönt a rendet otthon és a szent-szövetség kész volt Európa három legnagyobb katonai államának hadierejét mozgósítani minden pillanatban a rendszer védelmére s a népek elnyomására.

Metternich rendszere, hatalmának, fényének delelőjén állott. Ily körülmények között még a hevesebb vérű hazafiak is belátták, hogy az udvart nem külső kényszer birta rá az alkotmány elismerésére, hanem Ferencz lelkére jótékony befolyások érvényesültek.

Suttogni kezdték, hogy Metternich ellene volt az országgyűlés egybehívásának. Azt tehát nélküle, sőt ellenére hívták össze. Mig ő, éjjeli lidércz módjára, egész Európára ránehezedett, s a nemzetek lélekzetét elszorította, addig Magyarországon az ősi alkotmányt kieresztették börtönéből.

Szidták is Metternichet, mint a bokrot. Gunyverseket terjesztettek róla, s nagyban készültek, hogy az országgyűlésen kiporolják ő exczellenciájának herczegi köpenyegét.

Szerencsére Szirmai résen volt. Ő jobban tudta hevesvérű honfitársainál, hogy aranyhidat kell építeni a futó ellenségnek, s hogy Metternichet nem jó ingerelni. Inkább arra kell törekedni, hogy belényugodjék a változhatatlanba, s hogy neheztelés, sértett hiuság, bosszuvágy ne maradjon szívében.

Szirmai bizalmas leveleket irt barátainak, sőt személyesen is lennjárt Pozsonyban az országgyűlés megnyitása előtt. E titkos megbeszélések folytán Niczky azt javasolta, hogy Metternichet, amiért Magyarország iránt annyi rokonszenvvel viseltetik, válaszszaak meg diszfőrendnek. Legyen ülése és szavazata a főrendiházban. Ez a szokatlan kitüntetés jól fog esni a birodalmi kancellárnak, de jól fog esni a királynak is. Mert végre is, az oroszánt nem jó ingerelni.

Általában Szirmai szerencsés kézzel szötte király és nemzet között a bizalomnak és szeretetnek szálait.

Az ő tanácsára elhatározta a király, hogy fiatal nejét, Karolina Augusztát, megkoronáztatja. Mint illatos koszoruk között a koporsó, úgy eltűnnek az elnyomatás éveinek sérelmei és szenvedései, a királyné megkoronázásának fénye, közjogi jelentősége ragyogó pompája alatt.

Az országgyűlést, - szeptember 15-én - maga Ferencz nyitotta meg. A trónbeszédet állva, föltett kalppal mondta el. Szeme szórakozottan révedezett a karok és rendek arczán, nemzeti fényüzésén, daliás pompáján.

Hangját alig hallották, oly erőtlen volt. De a trónbeszéd egyik végső mondata lángra lobbanította a nemzeti lelkesedést s visszhangzott tőle az egész ország.

Ez a mondat az ország alkotmányára vonatkozott, amelyet ő Felsége „bölcsh törvények által mindinkább és mindinkább körül bástyázva” akar átszarmaztatni utódaira.

E szó leirhatatlan lelkesedést támasztott, mert eltalálta és megelőzte a karok és rendek legtitkosabb, legbensőbb gondolatát.

Az alkotmány ellen intézett nyílt és alattomos támadások megszűnván, az országgyűlés tagjai elejét akarták venni minden későbbi támadásnak. Azzal az eltökélt szándékkal jöttek össze, hogy a magyar alkotmányt erős biztosítékokkal sánczolják körül, hogy megnehezítik, sőt lehetetlenné teszik az alkotmány erődeinek nemcsak bevételét, de ravasz megkerülését is.

Ez a cél lebegvén szemeik előtt, nagy volt örömük és meglepetésük, mikor az alkotmány „körülbástyázását” maga a korona kötötte szívékre, csodálatos ösztönnel találva el legbensőbb gondolatukat.

Ferencz aggodalma eloszlott, látva a rendek lelkesedését. Érezte, hogy a magyarok lelke hárfa, amelynek hurján egy kis jóakarattal és művészi érzékkel gyönyörű dalokat lehet játszani.

Bizalmasai előtt nem titkolta megelégedését. Metternichnek kegyesen bólintott fejével. A főherczeg nádorral kezét szoritott. De ragyogó kíséretében hiába kereste azt, akitől a jó tanács eredt, hiába kereste Szirmait.

Szirmai a megyékben utazott. Nem ugyan álruhában, de teljesen ismeretlenül. Meg akart ismerkedni a megyék állapotával. Színről-színre akart látni mindent. Fényképfölvételeket vett emberekről és viszonyokról, hogy lássa, mire van a nemzetnek legégetőbb szüksége.

Ez útjában nem a hatóságok szemüvegén nézte a népnek baját, hanem ujját a sebekbe mélyeszté.

Faluról-falura járva, mindenütt ugyanazon bajokat találta. A nép szegény, a nemzet milliói nem maguknak élnek, nem önczélú lények, a legnagyobb, országos terheket mégis ők viselik. Tudatlanság, elmaradottság, bizalmatlanság, sötétség mindenütt. Az osztályuralom és osztály-állam százféle nyomora!

A bécsi kormányok örökös támadása az alkotmány ellen megtermette átkos gyümölcsét. A nemzeti tevékenység arra az egyetlen feladatra pontosította össze minden erejét, hogy az alkotmány ellen intézett támadásokat visszaverje. S így minden más parlagon hevert. Se vagyonosodásra, se művelődésre, se a nép terheinek enyhítésére, se belső reformokra nem volt ideje és kedve a nemzetnek. Ha ugyan nemzetnek lehet nevezni azt a néhány százezer embert, - a nemességet, - amely a kötelességek és terhek áthárításában mindig nagylelkűbb volt, mint a hatalomnak és a jogoknak megosztásában.

Mig Szirmai a megyéket járta, addig az országgyűlésen az történt, ami fiatal házasoknál a mézeshetek után: a kormány és a rendek összeperlekedtek.

A rendek megnyitották a sérelmek és panaszok zsilipjét. Feliratukban elősorolták, mily támadásokat intézett a kormány az ősi alkotmány ellen. Követelték a királyi biztosok eltávolítását, s mindazoknak elejtését, akik a kényuralomnak kész eszközei voltak.

A királyi leirat hangja rideg és kimért volt. Nem tartotta szerencsésnek a beheggedt sebek felszakgatását, s pártját fogta azoknak, akik az uralkodó parancsát hajtották végre. Hü szolgálait a korona senki kedvéért el nem ejti.

Ez a királyi válasz lehütötte a rendek lelkesedését. Ferencz hajthatatlan, atyai abszolutizmusa érzett ki belőle, s a Metternich rendszerének sorvasztó szele. Ha az alkotmány megtámadását javasló gonosz tanácsosokat az uralkodó „hü szolgálknak” minősíti, akkor hol marad az elégtétel, a visszaretentő példa, a multakkal való szakításnak őszinte szándéka?

Pető Pál s a hozzá hasonló politikusok, akik nem tudtak, de nem is akartak kievezni a hagyományos sérelmi politika vizeiből, jól kizsákmányolták a rendek lehangoltságát. Izgató beszédekkel növelték az elkeseredést, és néhány nap alatt sikerült a tanácskozások nyugodt, előzékeny hangjába belecsöppenteni epéjüket és gyűlöletüket.

Azon a ponton állott a dolog, hogy a szép remények között megnyíllott országgyűlés eredmény nélkül oszlik szét.

Szirmai a felső megyékben járt, mikor a történeteket hírül vette. Sietve utazott Bécsbe. S mert akkor már a főherceg nádor is ily értelmű előterjesztéseket tett a királynak, sikerült rábirni Ferenczet, - ámbár bizalmatlan és haragos volt, s Szirmait tette felelőssé mindenért, - hogy második leiratában nyugtassa meg az ország rendeit.

E leiratban, - amelyet Szirmai fogalmazott, - elismeri a király, hogy az adókivetés és az ujjonczszedés joga egyedül az országgyűlést illeti meg; igéri, hogy a királyi helytartótanácsot törvényes hatóságában fenntartja, hogy a megyék egymásközötti levelezésének szabadságát, új törvénnyel kívánja biztosítani. S kijelenti ünnepélyesen, hogy el van tökéelve megorvosolni minden sérelmet, amit a rendek feliratukban elébe terjesztenek...

Ez a szerencsés leirat végleg megpecsételte a korona és a nemzet között helyreállott békét. A bizalom és a szeretet mézeshetei újból előről kezdődtek.

Szirmai hiába vonult félre szerényen, a rendek, az országgyűlés összehívását, s az udvar okos engedékenységet az ő érdeméül tudták be. Niczky gróf hangosan hirdette ebbeli meggyőződését mindenfelé, s a szép Elza grófnő fünek-fának elmondta, mily nagy befolyása van Szirmainak a magyar ügyek intézésére. Oly hatalom ő, akivel Metternich is kénytelen megalkudni.

Ezek a finom udvari pletykák eljutottak a vármegyékbe is s a nemesség széles rétegeiben elterjedtek és hitelre találtak. Szirmai nevét szárnyára vette a hír, s a népszerűség, - amelynek lenge szoknyácskája után sohasem szaladgált, - utólérte és fehér karjával forrón átölelte.

Csak egy ember volt, akit az események e fordulata boldogtalanná tett: Pető. Pedig az ő hire is emelkedett. Izgató beszédei híressé tették nevét, s furfangos eszét bámulták mindenfelé. Nem lett volna oka rá, hogy a zöld szemű szörnyeteg, a politikai féltékenység hatalmába kerítse nagyravágyó szívét. S hogy lelánczolt Prometheusz módjára, az irigység keselyüi kikezdzék máját.

Elza grófnő éles szemét nem kerülte el Pető Pál kinja. Jót mulatott rajta, s arról gondolkozott, hogy ez országszerte terjedő Szirmai-kultuszt mi módon juttassa kitörésre otthon Baranyamegyében? Csak kedvező alkalomra várt, hogy (mint Niczkynek diadalmasan mondá) borsot törjön - de erős borsot - a baranyavári Danton orra alá.

Az alkalom nem sokáig késett. Az öreg nagyasszony, Szirmai édesanyja, megbetegedett. A fia meglátogatta. Elza grófnő fölbiztatta a férjét, hogy Szirmait, aki az országgyűlés összehívása óta először tette be lábát a szülőföldjére, nagy ünnepséggel fogadják.

A főispán kezébe vette a dolgot, s nemcsak a maga vármegyéjét lármázta tele, de összeharangozta a szomszéd vármegyéket is.

Szirmait ennél fogva utjában egyik meglepetés a másik után érte. Nagy ünnepséggel és nagy szeretettel fogadták mindenfelé. S ami nagyon föltűnt - s amit bécsi ellenségei nem is késtek ellene kihasználni - csaknem királyi pompával.

De Baranyamegye határán volt legmelegebb a fogadtatás. A határfaluban, a főjegyzővel élén, több mint ezer lovas várta. Niczky beültette a négyes fogatába, s megindult a menet, hatalmas porfelleget támasztva. A porfelhőből is kiragyogott a sok selyem, bársony, antik ékszer, lovak csótárja, s a görbe magyar kard.

Pető Pál nem térhetett ki; mint a megye első alispánjának, az üdvözlő beszédet neki kellett elmondani.

Érezte, hogy száz éles szem ügyeli. Elza grófnő csipkés napernyője alól, gunyos tekintetek nyilat lövöldözte felé. Niczky sima, borotvált arczáról, - mint a házeresről tavaszkor a jégcsapok, - befagyott gunyosolyok válnak le... S a felesége, ez a csendes, hallgató, némán szenvedő asszony, mintha minden mozdulatával azt mondaná: szégyelje magát, uram. Senkinek, még fejedelemnek sem szabad ily tartózkodás nélkül elárulni kegyetlen önzését és halálos gyűlöletét. A társadalom minden törvénye tiltja ezt. Ha Ön meg meri tenni, hogy ily nyíltan fitogtassa barátságtalan érzését, akkor akár meztelenül járhat a legnépesebb utcákon...

Mindezen tekinteteknek engedve, Pető nem utasította el a megye kívánságát. Baranyavár kapujánál ő állotta el a Szirmai utját, s bár a szokottnál fakóbb arczczal, az alkanczellárt szíves szavakkal, ékes beszéddel üdvözölte. Minden érdemet neki tulajdonított, hogy Metternich szívében fölébreszse a hatalmi féltékenység ősi ösztönét. Keze reszketett kardja jaspis-markolatán. S kemény szíve vonaglott, mint a gyík, amelyre a fűben vigyázatlanul rátaposnak...

De hazaérve nem tudott uralkodni magán. Letépte magáról dolmányát, kardját a földhöz vágta, ékszereit elszórta, azután öklével beütötte dolgozószobája ablakát, hogy friss levegő tóduljon be rajta, nehogy dühében megfulladjon.

Beáta rányitotta az ajtót. Megállott a küszöbön és hidegen végignézte a dühöngő embert.

- Mit csinál? Ne legyen gyermek...

A harag lobbot vetett Pető Pál szívében. Szeme szikrázott, megfogta a fiatal bánatos asszony csuklóját és szilaj erővel megszorította.

- Gyönyörködni akarsz kinomban te is? Na hát gyönyörködjetelek... Nincs mit restelnem, hogy mindenütt utamban áll az a ficzkó... Utamba áll ott is, ahol minden jog csak engem illet: a te szívedben és gondolataidban... Te törekény asszony! Ugy sietnél felé, mint ahogy lesietnek a völgybe a patakok! Bezzeg te megvetéssel néztél le reám erényed fagyasztó magaslatáról, mikor apró hütlenségeken rajta értél. Pedig bűnös vagy te is. Vétkeztél gondolatban!... Csak azért nem lettél az övé, mert úgy nevelték, mert ez vagy az a tekintet visszatart. De ha az akarat s a kívánság bünszámba megy: akkor nincs mit egymásnak a szemére vetnünk, te fehér arczu Magdolna!

Beáta kirántotta kezét a vad ember szorításából. E vakmerő támadásra visszatántorodott. Azután előre jött, két lépéssel átlépte a férje küszöbét s az ajtót betette maga után.

- Maga gyáva! Igenis gyáva, mert megszorította a kezemet s mert megsértett... Hogy mi az én gondolatom, ahoz magának semmi köze. Hogy van-e valami vágyam, valami álmom, az örökre az én belső titkom marad. A külső világban tartozom önnek egygyel-mással, s ott maga az erősebb. De lelki világomhoz ön nem férközhetik. Ott korlátlanul szabad vagyok. Ott, mint a selyembogár, begubózhatom lelkemet senkitől sem ismert gondolatok fénylő szálaival... Eszerint ön féltékeny? Nem kérdezem, hogy van-e joga rá, mert hiszen a felesége, az áldozata vagyok, s még nem váltunk el... De ha tudni akarja, őszintén megmondom önnek: sajnálom, hogy Szirmaival későn találkoztam. Már az az egy körülmény, hogy ön gyűlöli: elég nekem arra, hogy tiszteljem s becsüljem... Mert az ön gyűlöletét csak a jó és az erényes emberek érdemlik ki...

Pető komoran hallgatta felesége beszédét. Guny, harag, féltékenység, boszuvágy és gyűlölet váltakozva villant át arczán. Minél tovább szólt Beáta, szenvedélye minél jobban elragadta, ő annál inkább leküzdötte fölindulását. Mikor szavait bevégezte, Pető akkor már nyugodt volt,

de egész alakja remegett, mint a nemes vérű paripa, amelyet sebes futásában egyetlen, erőszakos rántással megállítanak.

- Tehát beismeri?

- Nem ismerek be semmit.

- Azt mondta, lelki világában ön szabad, mint a madár. S hogy én oda nem férkőzhetem.

- Mi különös van ebben?

- Nincs benne semmi különös. Hanem lássa: az, aki felé önt, virgoncz kis patakot, a nehézkedésnek s az esésnek ellenállhatatlan természeti törvényei vonzzák, - a maga hőse husból és vérből való, halandó ember.

Beáta szeme elsötétült.

- Ölje meg. Ha ugyan hagyja magát...

Pető kaczagott.

- Ölje meg, vagy - ugy-e, az is megeshetik, - ő öljön meg engem. Nem. Ő élni fog. S élni fog ön is, kedvesem. De egymáséi nem lesznek soha. Egymás után epedve, egymás után sovároghva hadd járjanak egymás mellett, mindig egymás mellett a földi utakon... Egy szalmaszálat fektetnek keresztül az ön hálósobája küszöbén. S azt a szalmaszálat egyiküknek sem lesz bátorsága sem fölemelni, sem átlépni soha... Ám a puszta életén kívül a lelki szeretőjének nem kimélem semmijét. Ha eddig volt okom, ezentul száz okom lesz gyűlölni. Csakhogy óvatosabb leszek. Nem adok alkalmat sem önnek, sem másnak, hogy fölzavart tengerszem módjára hánykolódjam s háborogjak az önök mulattatására... Hideg leszek, számító, óvatos és kifürkészhetetlen. Végére, a boszunak vannak finomabb formái is. Ugy nézzen rám, hogy sima leszek ezentul, mint a legyalult asztal... Családiasan mindjárt meg is ebédelhetnek rajtam...

Beáta egykedvűen hallgatta az urát. Tiszta, ártatlan tekintetével ránézett, azután könnyedén vállatvonva, kérdezte tőle:

- Bevégezte?

- Be.

- Vallja be őszintén, hogy ez a beszéd szónoki gyakorlat volt, s hogy ezt elmondja legközelebb... a pozsonyi diétán... Szirmai rávette Ő Felségét, hogy hívja össze az országgyűlést, s így a beszélés művészetének kisebb-nagyobb szélmalmait, mozgásba jöhetnek újra... Mozogjon hát, uram, bátran tovább, felhasználva a kedvező irányu szeleket... Máskülönben jóéjszakát.

Otthagyta Petőt magában, sóbálványnya válvá.

- Mivé lesznek a félénk vadgalambok, - tépelődött magában, - ha megszédülnek az erdő illatától s a tavasz verőfényétől... Ah, ez is megszédült... Jó, hogy idejekorán észrevettem...

XXVII. Idill Mehádián.

Szirmai szakgatást érzett a jobb karjában és a vállában. Orvosa azt mondta, baja hülésből ered. Megfázott, mikor Pető megmentése végett tél derekán utazott le Bécsből Baranyavárra.

Ferencz, akinek jó szive volt, s aki kegyelt embereinek még az egészségi állapotára is vigyázott, sürgette, hogy menjen le néhány hétre Mehádiába. Gyönyörű szeptember van ugyanis.

Az alkanczellár hát utra kelt. Külön postakocsin utazott, a titkárával és két inasával. Utközben a legelső fogadóknak lakott, a legdrágább table d'hôte-t ette, busás borralalót osztogatott mindenfelé, az anyjának vett két rőf velencei aranylánczot, s a két heti ut Mehádiáig mégis alig került száz aranyába. Olcsó világ volt még akkor.

Utközben megállott egy-egy napra. Nem pihenés okából, hanem azért, hogy a helyi viszonyokat tanulmányozza. Ismerni akarta az ország minden vidékét, személyes tapasztalatokat gyűjtött mindenfelé.

Végre beértek a Cserna folyó rengetegei közé. Alig akadtak egy-egy községre és jól mivelt szántóföldre. A törökök kiéltek, letaroltak, kiirtottak itt mindent. Nemzedékekre elpusztították ezt a szép országrészt.

Maga Mehádia is nyomoruságos fészek volt abban az időben. Sok volt a fürdővendég, kevés a lakás. Némelyek cigányok módjára, szellős sátrak alatt táboroztak. S még szerencséseeknek érezték magukat, hogy nem kellett szabad ég alatt lakni, mint a beduin pusztákon.

A meleg fürdői azonban híresek voltak, legfőképp a Francisci forrás. Kénes vize sok nehéz nyavalyából kigyógyította a siralomvölgyének lakóit.

A hires mehádiai meleg forrásokat a huszas évek orvosai derüre-borura alkalmazták. Minden baj ellen rendelték. Ha valakinek a szeme fájt, vagy ha háromnapos hideglelése volt, ha köszvény kinozta, vagy ha golyót kapott a halandó porhüvelyébe: mindezért Mehádiába kellett menni. Voltak, akik soványító kurának használták. A soványak, akikbe csak háltni járt a lélek, s akiknek csontja zörgött, azt remélték, hogy meghiznak tőle.

Inni a vizet akkor még nem itták. A magyar ember, ha már inni kellett, inkább bort ivott.

A fürdő maga, - abban az olcsó világban, - méregdrága volt. S pénzéért a vendégnek se kényelemben, se megfelelő lakásban, se tisztaságban és türhető konyhában nem volt része. A legtöbb szobába becsurgott az eső, a falakon zöld penészvirágok nyiladoztak, s a szennyes, szűk vaczkokon a vendéget megette a bolha. Vagy ha nem ette meg, legalább ébren tartotta. Egész éjjeleken nem tudtak aludni tőle.

A fürdői élet maga unalmas volt. Postát hetenként egyszer kaptak. A napieseményekről aligha voltak jobban tájékozva, mint a hátsóindiai angol helyőrségeken.

Mehádia szűk völgyben feküdt, s így rengeteg sok por volt ott és türhetetlen hőség. A gyönyörű tölgyfaerdők hüvössége, árnyéka, frissesége, csöndje, költészete csábította ugyan a harmincz fokos hőségben megpörkölt vendégeket, de ezekben az erdőkben több zsvány rejtőzködött, mint énekes madár. Ami nagyon elvette az emberek kedvét attól, hogy az erdőben sétáljanak.

A közeli falvak népe előzőnlötte reggelenként a fürdőt. A tüszös oláh parasztok oda cipelték minden elhanyagolt sebüket, ragadós kiütésüket.

Orvos nem volt, s így mindenki annyiszor fürdött, ahányszor jól esett. A paraszt nép öt fürdőt is vett naponként. Sokan nyakig benne ültek egész nap a vízben, s úgy elgyengültek, hogy ájultan estek össze, s félholtan huzzák ki őket belőle. Három nap alatt elvégezték a harmincz fürdőt, amit otthon az orvosuk reájuk szabott, vagy az ismerősük rájuk disputált.

Traján császár már ismerte e helyet, s használták az előkelő rómaiak. Csakhogy akkor bizonyára paloták, nyárilakok, szép utcák állottak itt. Márvány vályu hozta le a hegyekről a forrásvizet, s az erdőkben több vad volt, mint zsvány.

Szirmai türhető lakást kapott. Az alkanczellárnak és kíséretének, Bécsből jött rendeletre, a katonai kincstár nagy kőházában tartottak fenn néhány világos, száraz szobát.

Az első nap eltelt valahogy. Ebéd után Szirmai titkárával sétálni indult. A Cserna patak mentében jártak fel és alá. A vízben csak úgy hemzsegett a hal és a rák, a csilitok felett fehér sólymok keringtek. Szirmainak gróf Torgau jutott eszébe, s az a boldog fiatalkor, mikor a szász gróffal sasokra lesett.

Ez az ifjúságára való emlékezés jókedvre hangolta. A titkárnak anyjáról beszélt, aki most büszke és boldog, s aki a kis ősi házban most is reá gondol...

De kedve hamar elszállt. A folyó partján nyakig a földbe ásott parasztra akadtak. Csak a feje volt ki a földből. Nehezen lélekzett az istenadta, arcán szederjes foltok támadtak.

Eleinte büntényre vagy hatósági önkényre gondolt. Azt hitte, a paraszt boszu áldozata. De mikor ki akarták szabadítani sulyos helyzetéből (az ásó még ott hevert, amivel elföldelték) előjött valahonnan a felesége és a legény fia, s nagy óbégatások között felvilágosították a „mariászat”, hogy a gazdájukat skorpió csipte meg, annak egyetlen jó orvossága van: nyakig be kell ásni a megmart embert, hogy a hideg, nedves föld kiszívja a veszett mérgét.

- Hogy el vagyunk maradva titkár ur, - sóhajtá Szirmai elgondolkozva. - Halálra hűtheti magát a szerencsétlen. A kisebb bajért megkoczkáztatják a sokkal nagyobb bajt. S ezt nevezik gyógyításnak...

A Cserna folyását követve, az erdőhöz értek. Az erdő szélén egy csapat határőrezredbeli katona állott. Ahogy Szirmai bement az erdőbe, a katonaság hozzásegődött kíséretül.

- Mit akarnak ezek a jó emberek?

- Rossz hírű erdők ezek, méltóságos uram. Sok bennük a zsvány.

- Annál jobb. Reménylem, nem fél tőlük titkár ur?

A titkár nevetett, fehér, egészséges foga csakugy ragyogott a jóizü nevetéstől.

- Nekem nincs okom félni. Értem nem kár. De méltóságod élete drága. Szedlniczky keze messzire elér. Itt is őrzi méltóságodat. Ugy hallottam, Ő felsége személyesen felelőssé tette.

Szirmai összeráncolta homlokát.

- Csak nem képzelik, hogy én katonai fedezet alatt sétálgatok? Magyarország alkanczellárja, - Magyarország földjén! Rendelje vissza a derék cserepárokat és adja oda ezt az aranyat az őrmesternek. Igyanak meg néhány pohár bort az aggódó Szedlniczky egészségére.

Mig a titkára a reábizottakat elvégezte, Szirmai beljebb hatolt az erdőben. Jó negyed óráig ment így, mikor napsütött tisztáson fiatal nőt látott.

Fiatal nő lehetett, mert lenge, fehér mouselin ruhába volt öltözve, s mert ruganyos, friss volt a járása. Kezében könyvet tartott. Ugy elmerült az olvasásban, hogy a férfi közellétét észre sem vette.

A hogy előre ment, a fény és az árnyék váltakozva esett karcsu alakjára. Kalap nem volt a fején, fekete kontya egyetlen arany nyillal volt átszurva.

Szirmai megállott. Ugy gondolta, hogy lépése, az ág zörrenése a magányos nőt megijesztheti, ha az erdőnek, - mint a kikapós asszonynak, - csakugyan oly rossz hire van. Halkan, lábujjhegyen másik ösvényre tért. De a fekete konty, a kedves, fiatal asszonyfej, nagyon érdekelte.

- Kihez hasonlít vajjon? Fehér-e az arcza, mint a Beátáé?

Olyan helyre ért, ahol százados vörös fenyük illata érzett. Egy mókus, jöttére megriadva, a földről felszökött a fenyőfa törzsére és kétségbeesetten nekiiramodott a széditő magasságnak. Bozontos farkával a fatörzset csapkodta, s mindig a fa azon oldalán menekült feljebb és feljebb, ahol Szirmai nem láthatta.

- Bizonyosan megijedt volna ő is, a másik kis mókus... Lenge ruháját felfogva bemenekült volna az erdő sűrűjébe. Utonállónak nézett volna, mint ez a kis vörös mókus vadásznak... Pedig fegyvertelenül járok, kelek. Nincs szivemben szerelmi vágy, s nincs a vállamon puska. Nem akarok vadászni... semmiképen...

Mikor haza felé ment, egy szép kis emeletes házon akadt meg a szeme, a fala fehér volt, a teteje piros, ablakai fénylettek. Az eresze be volt futtatva vadszőlővel.

Nem tudta miért, úgy gondolta, hogy a nő, akit az előbb látott, e házban lakik. Hol is lakhatnék máshol, a nedves, piszkos mehádiai bérházakban?

Annál nagyobb volt a meglepetése, mikor titkára még az nap este megtudta az ismeretlen nevét. Beáta volt.

A tavaszkor baleset érte. Megcsuszott a márványlépcsőn és megütötte a térdecskéjét. Ezért kellett Mehádiába jönni három hétre. A térdén egy kis daganat támadt, meg volt támadva a csonthártyája.

Szirmai sietett hozzá.

- Maga járt az erdőben tegnap?

- Én.

- Fehér ruha volt rajta?

- Ilyen helyen mindig fehérben járok. Pedig, ugy-e, már nem illik hozzám?

- Látja, nem ismertem meg. Igaz, hogy csak a fekete kontyocskáját láttam. Arany nyillal volt átszurva. Na de ilyent! Semmi sem sugta meg a maga közellétét. Hogy lehet az, hogy nem éreztem meg?

Beáta elpirult.

- Nem vagyok én se szél, se eső, hogy megérezzen.

Szirmai nevetett.

- A köszvényemre czéloz? Azt hiszi, hogy én már nem vagyok fogékony, csak a szélre? Magában van itt?

Beáta föltartotta a rózsás növendék-ujját.

- Magam vagyok itt, mint az ujjam... De ha az uram megtudja, hogy maga itt van, rögtön eljön utánam.

Szirmai megütődve nézett rá. Tréfál-e vagy komolyan beszél? De Beáta arcza komoly volt. Ez a vallomás, úgy látszik, kicsuszott a száján. A legügyesebb és legtartózkodóbb asszonynyal is megesik néha.

Petőné is észrevette, hogy végzetes vallomást tett akarata ellenére. Visszatérni erről az utról már nem lehetett, mert Szirmai nem engedte.

- Az én tisztelt barátom tehát féltékeny? S miért fél épen tőlem?

Beáta vállat vont. Enyelgő, tréfás hanggal szeretne volna elújni a dolgot, csak hogy ez már nem ment.

- Nem tudom, Szirmai, hiszen maga a tanum, hogy nem adtam okot rá. Magához is olyan voltam, mint másnak... Ugy-e nem kacérkodtam magával? Kitüntettem-e, mondja?... De beszéljünk okosabb dologról. Maga tegnap érkezett, nekem meg csak öt napom van hátra... Öt nap sok is, kevés is. Arra elég, hogy kibeszéljessük magunkat; hogy elmondjak magának sok mindent, ami a szívemet nyomja. Ám arra kevés, hogy maga nekem udvaroljon. Annál inkább, mert hiszen az udvarlást még - el sem kezdte.

Szirmai elkomolyodott. Keze idegesen rándult meg.

- Ne tréfáljon ezekkel a dolgokkal, Beáta. Egy férfi szíve, az olyan férfi szíve, mint én vagyok, aki sohasem szerettem senkit, nagyon komoly dolog...

Beáta elsápadt.

- Nem értett meg, barátom... Pedig oly egyszerű, oly érthető, oly mindenki által megfeythető a magamforma asszony... Pető - azt mondják, - nagy ész, még sem tudott soha megérteni... Esze, szenvedélye, akarata meg tudna mozgatni egy világot; de arra képtelen, hogy megértse: egy szál mezei virág kinyílásának vagy hervadásának mik a törvényei? Vannak emberek - az uram ilyen, - akik gondját tudják viselni negyvenezer hold földnek, de egy cserép viola elpusztul a kezük alatt... Ha tudni akarja: az én sorom is ez... Mit mondjak még többet?...

Szirmai elérzékenyült. Megfogta az asszony kezét, az engedte.

- Ne haragudjék rám, hogy kicsikartam magától ezt a nyilatkozatot. De nekem tudnom kellett.

- Most már tudja, hogy nem vagyok boldog asszony, - nos, mi haszna van belőle? Hisz maga nem író, aki alakokat és regénytárgyat keres... Micsoda hasznát veszi hát a vallomásomnak?

Szirmai még mindig a kezét fogta. Férfias, erős, őszinte kézszorítása lecsillapította Beátát, s hangja a szerelmes asszonynak a szívéig hatott.

- Nincs belőle hasznom. Valamint abból sincs, ha felhők közül rám villan a napsugár. De öröömre szolgál... Reményt kelt bennem... Az életet és világot azóta szebbnek látom... Egész férfi áll ön előtt, Beáta. Olyan, aki nem él vissza bizalmával, s az ön helyzetét megnehezíteni nem kívánja... Nem is mondok ma többet ennél. Ez megrohanása volna a maga szívének... Pedig magának időre van szüksége. Időre, hogy magával és másokkal tisztába jöjjön... Magára hagyom, Beáta... Isten megáldja...

Elengedte a Petőné kezét, meghajtotta magát és mielőtt a fiatal asszony visszatartóztathatta volna, kiment az ajtón...

Beáta sóhajtott. Mintha lába gyökeret vert volna, megállott egy helyen. Kiáltani akart utána, de hangja megtagadta a szolgálatot... Csak a könnyei omoltak szakadatlanul. Könnyebb lett a szíve, hogy jól kisírhatta magát...

Késő ősz volt. Petőné fölhasználta az utolsó szép napokat, sokat sétálgatott Mehádia környékén. A hervadó vidék, a bágyadt napfény, a fátyolként szétszakadozó őszi köd, a meg-megujuló szelek, vetkeződni készülő tájnak gyöngéd, kéjes didergése s halk borzongása, - mindez nagyon hozzáillett a lelke hangulatához.

Az elválásnak, a változásnak, az elmulásnak milliónyi részlete folyt le szeme láttára. Előbb megváltozott a fáknak, a hegyeknek, s a levegőnek színe. Mintha sárgaságba esett volna a vidék, a lombokon, a mezőn, a tarlón, a hervadásnak színe látszott, vegyítve égő pirossal. Azzal a lázas piros színnel, amit beteg emberek arczán látunk.

A levelek zaj nélkül hullongtak, költözködő madárcsapatok tüntek el a kékesszürke messzeségben. A Cserna vizén nedves párák lebegtek, s a harmatos bozót - szép könyező madonna arcz módjára, - csak délfelé a napsütésben száradt meg.

Délután három óra volt, s egész nap nem látta Szirmait. Szívét az aggodalom összeszorította. Minden kis zörejre ügyelt. A gyötrő bizonytalanságban azt hitte, feje felett megáll az idő, s a percek, mint a rák, hátrafelé mennek.

Végre a fürdőhöz vivő uton feltűnt a Szirmai titkára. Sebesen, szinte futva jött, mindenfelé kémlelte az erdőt. Ahogy meglátta Petőné, köszönt és szóba állott vele.

- A gazdámot keresem.

Petőné ijedten nézett rá.

- Szinét se láttam egész nap. Az istenért, csak nincs baja?

- Délelőtt el volt foglalva. Hivatalos ügyeket intézett. De ebéd után, huszár-karabélylyal kezében - eltűnt.

Petőné megkönnyebbült.

- Eszerint nem beteg. Mindig elfelejtem, hogy az ilyen nagy urnak temérdek a dolga. A füle se látszik ki belőle. Hanem maga izgatott. Mi van abban nyugtalanító, hogy fegyverrel ment ki Szirmai? Bizonyára sast akar lőni.

- Sast, karabélylyal? Azzal, nagyságos asszonyom, csak embert lőnek.

- Embert? Mit beszél itt össze-vissza.

- Okom van így beszélni. Tegnap egy jókedvű kompánia mulatott. Magyar urak voltak, akik négyes fogaton jöttek ki a szomszéd falvakból. Este nagyot vigadtak. Az egyik - egy testőr - pisztolyt rántott s belelőtt a függő lámpába. A hölgyek elájultak, a vendégsereg szétszaladt. Ezt nevezik nálunk fürdői életnek...

- Nem értem az összefüggést.

- Mindjárt megérti, ha egy kis türelemmel lesz. Szirmai megszidta őket. A testőr sértve érezte magát és nagy lármát csapott. Ha jól tudom, ki is hívta...

- Kihivta Szirmait? A karabély tehát...

- Jobbnak hiányában, párbajpisztoly. Avval fogja lelőni a testőrt.

- Ő lövi le?

- Mint a verebet... Nem is őt féltem, azt a szerencsétlent. Orvos nincs, elvérzik szegény, mire a fürdőbe beviszik. Csak tudnám, hogy merre mentek. Összeszedtem egy kis puha vásznat, - föláldoztam egy ingemet, - hogy bekötözsem a sebet, amíg valahonnan egy feldsert kerithetünk.

Beáta gyámoltalanul nézett a titkára.

- Hátha Szirmait kell bekötözni?

- Nem azt, kérem. Biztos keze és nyugodt pillantása van. Nagysád fejéről is lelőné az almát. Pedig a világon ez a legdrágább fő az ő szemében.

Mint aki ostobaságot mondott, a titkár elharapta a szót s elpárolgott. Petőné sóbálvánnyá válva nézett utána. Azután végigsimitotta homlokát, mintha rossz álmokat akarna elűzni, s ruháját föl se fogva, a sűrűbe rohant.

E pillanatban lövés verte föl az erdő csendjét. Csak egy lövés. Hiába hallgatódzott másik lövés nem esett. A lövés tehát talált. Valaki véreben fekszik, talán már a halállal vívódik. De ki? Melyik a győztes s melyik a véres áldozat?

Mintha minden ereje elhagyná, nem tudott tovább futni. Az ájulás környékezte. Ebben a végzetes pillanatban ketté nyílt a bozót és Szirmai kilépett. Kezében a karabély még füstölgött.

- Meglőtte? - kérdezte tőle Beáta szorongó, csöndes hangon.

Szirmai jókedvűen felelt:

- Meg.

- Meg is halt?

- Hogyne. A titkárom már a tollait tépi.

- Kinek, a testőrnek?

- A sasnak. Husz lépésről lőttem le a szikláról. Már három napja lesek rá.

- Hát a testőrrel mi van?

- Micsoda testőrrel? Ah, vagy azzal? Képzelje: elillant. A segédeit vártam, de ő valószínűleg megtudta, ki vagyok, s félve a király haragjától, jobbnak látta szép szerével elpárologni. Hogy meg lesz ijedve a jámbor, ha ő fog őt állani a Burgban, mikor kihallgatásra megyek. Láthatja ebből, hogy a mi dicsőségünk, hírünk, nevünk nem sokat ér. Hogy ismerne bennünket az ország, ha még a testőr sem ismer? Ez olyan, mintha a maga urát, viczispán létére, nem ismerné meg az őt álló megyei hajdu...

Beáta a fához támaszkodott. Nem volt jártányi ereje. Csak a szeme élt. Szive, lelke, szüzsies szenvedélye, szerelmének édes titka: mindez ott volt a tekintetében.

- A titkára megijesztett... Alig tudok a lábamon állani. Ülünk le...

Szirmai egy lapos kőhöz vezette, s leültek egymás mellé. Egyik sem szólt semmit. Ott gubbasztottak a napfényben, amely - a fának már nem volt összefüggő árnyéka - mindenfelől behatolt hozzájuk, s a Beáta fekete fején ragyogott.

Szirmai a huszár-karabélyt eldobta a föbe. Az ügyes és tapintatos titkár elvitte másfelé a sást, nehogy beszélgetésüket zavarja.

Végre Beáta megszólalt.

- Holnap utazom. A férjem hazaparancsolt. Annyira neheztel, hogy értem sem jön. Baranyávarig magam teszem meg a hosszú utat.

- Majd elkisérem én...

- Menjen. Csak nem akar még jobban hirbe hozni?

Mélabusan, szerelmesen mosolygott Szirmaira. A férfi még mindig maga elé bámult. Azután fölemelte fejét, s a fiatal asszonynak kezét a két tenyerébe fogta.

- Holnap utazik, s nem akar velem tisztába jönni?

- Mily régen tisztába vagyok. Azóta, mióta egyszer a szüretéről, - emlékszik? - együtt haza lovagoltunk...

- Hogy szeretem, avval már talán régóta tisztában van. Nők figyelmét az ilyesmi nem kerüli el. De azt nem tudja, micsoda tervem van magával a jövőre nézve...

- Mi terve lehetne?... Bár maga tetszett nekem a legelső perctől kezdve, sohasem tudta volna meg, ha az uram szeretne. De megcsal. Tetten értem a szeretőjével... Mindennek vége... Házasságunk már csak formai együttélés. Nem kötelez semmire, csak arra, amivel anélkül is tartoznám magamnak, sőt merem mondani magának is: hogy amig nevét viselem, még a gyanu árnyékát se engedjem férközni hitvesi hűségemhez...

- Amig a nevét viseli! Eldobná-e értem a legnagyobb ellenségem nevét? Lerázná-e lánczait, hogy az enyém lehessen?

Beáta hallgatott.

- Nos, miért nem felel? Ha ő magát megcsalta, s ha maga őt nem szereti: miért ne bonthatnák fel házasságukat?

- Nem, Szirmai, azt nem teszem. Ez egyszerű megoldás volna. Hol maradna a bűnhődés s a vezeklés azért, hogy oly meggondolatlanul kötöttem le életemet? Férjhez mentem a legelső férfihez, aki figyelemben részesített: anélkül, hogy egész életre szóló szerelemmel szerettem volna?... Meg aztán lássa... Maga dicsőséges pálya küszöbén van. Az udvar sohasem felejtene el magának, hogy elvált asszonyt vett el feleségül.

- Nem ismeri az udvart. Metternichnek sokkal többet néznek elé... Különben is kinek mi köze az én magánéletemhez?... Ha ebbe is volna beleszólásuk: letenném hivatalomat abban a pillanatban...

Beáta a fejét rázta.

- Láss, még csak beszélünk róla s már is mily végzetes gondolata támad... Azt mondja, nem értem tenné, nem egy szegény asszonyért, hanem a - maga boldogságáért... Én pedig azt mondom, hogy a nemzet boldogsága előbbrevaló az egyén boldogságánál... S hogy mi lett volna oly kis népből, mint a mienk, ha nem volnánk készek a hazáért bármily áldozatra?

- Mit akar tehát? Mit tanácsol, ha szeret?

- A lemondást. Egyedül a lemondást, barátom. A miért szeretem s amiért szeret: szükséges, hogy erőszakosan vágjuk ketté egymáshoz való viszonyunk összekuszált szálát?... Miért forgassuk fel ezért megszokott életrendünket? Nem elég az, hogy szívem az öné; hogy sokat gondolkozom magáról, hogy egész lelki világom maga körül forog? Hátha sohasem vallottam volna meg, hogy szeretem? Ha örökre titok maradt volna, ami szívemben végbe megy?... Hogy gyöngé voltam, s hogy nem tudtam elzárni titkomat: elég ok arra, hogy daczosan kihívjuk végzetünket, s hogy mesterségesen szaporítsuk az ön küldetésének nehézségeit? Hányszor megy el egymás mellett észrevétlenül férfi és nő, akik egymás szívének hurját megremegettik? Akik egymásnak vannak teremtvé, - s azt egyikük nem tudja meg soha... Az élet tele van ily félben maradt vagy nem is sejtett szerelmi boldogsággal... Miért ne legyen a mienk is olyan, avval a különbséggel, hogy mi tisztában vagyunk az egymás érzelmével...

Szirmai csodálkozva hallgatta e nemes szavakat. Határozott természete, hajthatatlan lelke, amely erélyes tettekre volt teremtvé nem fogta föl teljesen, - talán nem is méltányolta eléggé - a Beáta idealizmusát. De szent volt előtte e nőnek tiszta, önzetlen gondolkozása, amelynek megváltoztatását rábizta a jövő eseményeire...

Addig is, amig a nagy természeti erők, a sziv örök szenvedélye segítségére nem jönne a boldogságáért folytatott küzdelemben, úgy találta illőnek, sőt úgy találta férfiasnak, hogy Beáta akarata előtt zugolódás nélkül meghajoljon.

- Mim lesz hát maga nekem?

- Mije leszek? Furcsa kérdés. A bátorsága, hogy pályáján ne lankadjon; az enyhülése, ha kifárad a küzdelemben; a titkos menedéke, ha meghasonlik a világgal és önmagával... Asszony, aki az édesanyja után, legjobban örül minden sikerének, s legjobban bánkódik minden rosszon, ami az életben éri...

Holdvilágos őszi este volt, mikor hazamentek. A holdvilág fénylő, hullámozó selyemfátyolhoz tette hasonlóvá a Cserna vizét, míg a part hosszában sötét, kifürkészhetetlen, sulyos árnyék nehezedett a folyó szélére.

A Cserna halk, örökös mozgásban volt. A holdfénytől megvilágított hullámoknak ez a csodálatos bűvös reszketése átragad a Szirmai szívére is. S nehézzé, elviselhetetlenül nehézzé tette a Beáta lemondási elméletét...

«Lemondani, lemondani,
Könnyü azt, haj - kimondani»...

XXVIII. Non olet.

Beáta elutazása után Szirmai állami ügyeket intézett, amelyek itt sem hagyták nyugton, s Mehádia rejtett völgyzugában is rátaláltak.

Egyik reggel az udvari futár fontos és riasztó iratot adott át: Metternich levelét. E levélben a herczeg azt írta, nyakrafőre hagyja ott a fürdőt és siessen Bécsbe lóhalálban. Oroszország Konstantinápoly felé akar előnyomulni, habár ez Ausztriára nézve háborúnak az oka. Össze kell hívni a magyar országgyűlést, hogy százezer katonát ajánljon föl a háboru céljaira.

Szirmai a fejét csóválta. Érthetetlen volt előtte a dolog. A szent szövetség hatalmai nagy barátságban éltek Napoleon leveretése óta. Erős érdekek szálai fűzték össze őket. A viszony Ausztria és Oroszország között pedig különösen jó és bensőséges.

Metternich, az Oroszországgal való barátságot, gondos kertész módjára ápolta. Mi történhetett a szinfalak mögött, hogy váratlanul és minden előzmény nélkül, a két szövetséges hatalom farkasszemet néz egymással és fegyveres leszámolásra készül?

De nem sokáig törte a fejét Szirmai e rejtélyen. Nem volt szokása tünődni oly dolgokon, amiben változtatni nem állott hatalmában. Sietve csomagolt, hogy ebéd után utra keljen.

Délután azután egy másik futár Metternich újabb levelét hozta. E levélben a herczeg értesítette Szirmait, hogy a két hatalom keletkező viszályát sikerült szerencsésen elsimítani.

Mélységes béke: újra ez a jelszó. Természetes tehát, hogy katonára nincs szükség, s a király ezuttal nem veszi igénybe a magyar nemzet kipróbált áldozatkézségét. Szirmai maradjon tovább is Mehádián. Használja a híres kénforrásokat. Metternich szívéből kívánja, hogy viruló egészségben térjen vissza, de csak - a kura után.

Szirmai még jobban megcsóválta a fejét. Miért volt a nagy vitéz kardcsörgetés, ha most a béke ezüst fuvoláján Metternich epedő dalt fúj Oroszország ablaka alatt? Itt valami nincs rendén. Hogy mi az a valami, majd megtudja Bécsben néhány hét múlva. Mit törje a fejét rajta most, mikor az esze még mindig azon az édes asszonyon jár, aki elment, de aki után - mint zsebkendőjének, hajának illata, - kedves emlékek maradnak hátra? Tele van velük az egész Cserna völgye.

Tíz nap múlva visszament Bécsbe. Első dolga volt fölkeresni Metternichet. A herczeg igen barátságosan fogadta. Megköszönte, hogy a magyar országgyűlés őt oly ritka kitüntetésben részesítette. Eddig csak a fejedelmek halmozták el rendjelekkel és címekkel, most egy nemzet. Ezért helyez ő oly súlyt magyar főrendiházi tagságára. Hogy ez a kedves gondolata Szirmainak támadt, abban ő egy pillanatig sem kételkedett.

Egyébként is üdvözölni kell Szirmait az országgyűlés eredményeiért. Ez eredmények meglepők. Ferencz szíve a könnyen lelkesedő magyar nemzet szívére dobogott. A félreértések köde eloszlott. A vérző sebek begyógyultak.

A forradalmi szellem lába alatt beszakadt a föld. S a császárnak - képzelje csak barátom, - (itt a herczeg nevetve megfenyegette Szirmait fehér ujjával) a maguk Corpus Jurisuk a legkedvesebb olvasmánya. Azzal fekszik és azzal ébred. S mind ezt a Szirmai ügyessége tette, aki, politikai értelemben szólva, boszorkánymester.

Viszont Szirmai kifejezte örömét, hogy az ő magyar politikája a mindenható herczeg tetszésével találkozik, és jóindulatu támogatására számíthat. Ez a becses támogatás biztosítja az új magyar politika sikerét.

Jól tudja azt ő, hogy az európai és a kabinetpolitika szédítő csucsáról nézve, a herczeg apró vakondturásnak tartja az ő igénytelen törekvéseit. Hogy ennek daczára figyelemben részesíti, az Szirmait megnyugtatja abban a tekintetben, hogy jó uton jár.

Kölcsönös udvariaskodások után Metternich mintegy véletlenül odavetette, hogy Koháry, a magyar kancellár súlyos beteg. Szivbaja van, s így élete hajszálon függ. Minden pillanatban bucsut mondhat az árnyékvilágnak, és a magyar kancelláriának.

Ő - Metternich - talán nem mond ujságot Szirmainak azzal, hogy Ferencznek e fontos és diszes állásra csak egy jelöltje van: Szirmai Ádám. Talán mondani sem kell, hogy ő a császár e választását szerencsésnek tartja. Nemcsak szerencsésnek: a lehető legszerencsésebbnek - minden tekintetben.

Hanem ez az állás a legmagasabb állás Magyarországon, a nádoron kívül. Ezért van, hogy Ő Felsége egyengetni akarja a Szirmai utját. Ahogy ő tudja, - s úgy tartja, elég jól tudja, - Szirmait a császár grófságra emeli. A grófi czim adományozása: hivatalos bejelentése a kancellárságának. Nem mintha nem volna méltó az egyszerű nemes, ez állásra a grófi rang nélkül is; hanem inkább a legitimitás és a monarchikus politika magasztos elveinél fogva, amely elvekben Ferencz felnőtt, s amelyeken veszedelmes következmények nélkül magát tul nem teheti.

Szirmai elhült, mikor az uralkodó szándékáról értesült. Vagyoni helyzeténél fogva nem örült a grófi czimnek, sőt elhibázott lépésnek tartotta azt. Ha ez az elhatározás az arisztokrácia megnyugtatóására van szánva, - épen az ellenkező eredményt idézi elő. S magának Szirmainak olyan lesz, mint a Dózsa György tüzes koronája: égetni fogja homlokát.

Mindezen okokat őszintén föltárva, nagyon kérte Metternichet, beszélje le tervéről a magyar királyt. De Metternich finoman mosolygott. Tisztelt barátja mit gondol? Nem ismeri a császárt? Ha valamit elhatározott, annak megmástitására nem veheti őt rá senki. A szive jó, de a feje kőből és vasból való. Nyugodjék bele tisztelt barátja abba, amin változtatni nem áll hatalmában. Visszautasítani a felség kegyét nemcsak fekete hálátlanság volna és nagyfoku illetlenség, de egyértelmű volna azzal, hogy kiváló tehetségeit Szirmai nem akarja az ország javára értékesíteni. Akiben a fejedelem és a nemzet bizalma (a „nemzet” szót Metternich, mindannyiszor leirhatatlan hangsúlylyal és finom kicsinyléssel ejtette ki) oly módon egyesül mint Szirmaiban, - az jó és hasznos szolgálatokat tehet az államnak. S nincs jogában kitérni az elől, hogy az ügyek élére állíttassék.

Azt hiszi Szirmai, neki nem teher, hogy ő valamennyi kabinet gyóntatóatyja? Hogy a fejedelmek és államok csak ő rá tekintenek bizalommal? Hogy, mint Midás király a nádasra, rábizzák évtizedek óta a népek összes kényes titkaikat? Hogy ő szabja meg irányát és eszközeit egy egész világrész politikájának, - s Atlaszként vállain hordja a földgolyót, - bizony ez kifárasztja és untatja őt, s tőle nagy egyéni áldozat...

A herczeg elsőrangú társalgó lévén, két óra úgy eltelt, hogy Szirmai észre sem vette. E két órai beszélgetésből sok mindent megtudott, amire nem volt kíváncsi, de az Oroszországgal való viszály hirtelen keletkezéséről és még hirtelenebb elmulásáról nem tudott meg semmit.

Délután eszébe jutott, hogy meglátogatja Elza grófnőt. A grófnő otthon volt s nagyon megörült Szirmainak. Mind a két kezét elébe nyujtotta, s maga mellé ültette.

- Rossz ember, elhanyagolja a régi barátait... Amit egyszer magának megjósoltam, ime beteljesült. Mert úgy-e szükségét érezte, hogy meglátogasson?

Szirmai kék szeme mosolygott.

- Valóban szükségét éreztem, grófné.

- A politikában önérzetesen, egy kicsit talán fenhéjázva utasította vissza szolgálatomat. Érezte erejét, nem akart nőre támaszkodni. De most ide jött szépen, hogy elbeszélgessen velem... szerelméről.

- Szerelmemről?

- Ne tagadja, se ne titkolja. Az ön és Beáta regénye szívemet nagyon meghatotta. Megindító történet az önöké. S még nincs vége... Mikor megtudtam, egy kicsit megfájdult a szívem. Hiszen volt idő, mikor kínálgattam magamat önnek. Mikor senkinek sem áldoztam volna fel örömeit fiatal, ragyogó asszonyi voltomat... Nem kellettem. Ma sem tudom, mi volt az oka: az-e, hogy nem tetszettem, vagy a „morál”. Mert azt mondják, van az is... Hanem ez elmúlt... Azóta tapasztalatokat szereztem a szerelem és az élvezetek művészetében. Még pedig, mondhatom, gazdag tapasztalatokat... De ön, Szirmai, kedvencem ma is. Nem úgy mint régebben, hanem más értelemben... Abban az értelemben, hogy barátja az én barátom, és ellensége az én ellenségem... Hogyne érdekelne hát a maga idillje, amelyre oly régóta vártam?...

Szirmai elkomolyodott.

- Az én idillem?... Az nem mulatságos eset, grófnő. Aligha kerül be a bécsi botránykrónikába. Szeretem Beátát. Ám ő a másé... S az „enyém és tied” elvéről szigorú nézeteim vannak!

Elza grófnő szomorú és csöndes lett, mint éjjel az erdő.

- Ettől félttem én, barátom. Ha nem volnának nemesebbek nálunk, nem volna oly nagy szerencsétlenség, hogy egymásba szerettek. De így, csak szenvedés lesz osztályrészük... A boldogság teljes rózsái helyett a vértanúság tövis koronáját viselik sebzett homlokukon...

Szirmai megfogta a grófnő kezét és udvariasan megcsókolta.

- Mindez meglehet, grófnő. Tudom, és hálás vagyok érte, hogy az ön részvételére számíthatunk. Ez a beszéd azonban szomorú... Ha nincs ellenére, ejtsük el, mint egy pár fekete keztyű... Valamit szeretnék megtudni öntől.

- Kire vonatkozik az a kérdés?

- Metternichre.

Elza grófnő elfintorította az arcát.

- Róla? Nem jó helyen kereskedik, barátom. A herczeg szakított velem.

- Ah a csapodár!

- Ah a gazember! Képzelje: egy fiatal csodaszép leánynak udvarol s nőül akarja venni.

- Érdekes hymenhir. Engem mégis jobban érdekelne megtudni, mi a valódi oka az orosz-osztrák viszálynak?

Elza grófnő fölkel és az inasnak megrendelte, hozza be a fekete kávé. Azután leült s egy értékes legyezővel legyezte magát. Szőke haja csakugy repkedett. Szép szeme, - mint aki arzenikumot eszik, - ragyogott a kárörömtől.

- Maga nem tudja? A herczeg kanállal eszi a pénzt. Egész vagyonok folynak el kezei alatt. A francia háború kártalanítási milliói, a Rotschilddal kötött kölcsönök tiszteletdíjai, a közös börzeügyletek busás osztalékai, a Gitschinben, Töplitzben, Reichenbergben megvásárolt békék ára: mindez nyomtalanul eltűnt az ő fényűző, könnyelmű, fejedelmi költekezésének feneketlen örvényében.

Szirmai kedvetlen lett.

- Mindezeket a mendemondákat én is ismerem.

- Maga túl udvarias, vagy túl ártatlan, ha ezeket a dolgokat mendemondáknak nevezi. Az is mese, ugye, hogy Ferencz korlátlan hitelt nyitott Metternichnek s hogy a herceg egyetlen sor nyugtája nélkül a titkos kabinet-alap terhére, tíz milliónál nagyobb adósságot csinált?

Szirmai összehuzta a szemöldjét.

- Ez igaz, de mi van ebben? Ezek a nagy, európai politika névtelen kiadásai... Az állam érdekében költötte el ezt a herceg.

A grófnő ingerülten felelt:

- Na jól van, csak védelmezze... Áttérek arra, amit kérdezett... A herceg ötven ezer aranyat huzott évenként Sándor cártól, „barátságos levelezések” címén.

- Egy körülményt elfelejtett a grófnő: a felséges ur tudtával és beleegyezésével.

- Nos?... Mit akar ezzel bizonyítani? Azt talán, hogy a herceg visszautasította egy idegen uralkodó évdíját? Elég az hozzá: Oroszország és Ausztria között a herceg lángesze, türhető jó viszonyt teremtett. Egész addig...

- Meddig?

- Mig Miklós cár, a Sándor cár utóda, meg nem feledkezett a herceg évdíjáról. Azóta - ez a két időpont csodálatosan összeesik, - a két állam politikájában ellentétek, surlódások, komoly összeütközések keletkeztek. Sőt a háború köztük hajszálon függött...

- De miért maradt el a háború?

A grófnő a földre dobta legyezőjét, úgy hogy összetört.

- Semmi. Az ő ajándéka... Hogy miért maradt el? Valóban nem tudom. Nem vagyok az önök nagy politikájának titkába beavatva. Amit én tudok, az, ön szerint, nincs összefüggésben a háború fellegének eloszlásával. Miklós cár emlékezőtehetsége megjavult. S barátságos levelezések címén, a herceg újra tiszteletdíjat huz az orosz udvartól, még pedig hatvanezer aranyat évenként.

- Grófnő, önből a boszu beszél...

- Csalódik. Száraz tényeket mondtam el. Az aranyaknak különben nincs szaga. A cár aranyainak sincs. A herceg azt tartja, - s helyesen tartja, - hogy: non olet...

Szirmai vette kalapját és botját, s amily sebesen az udvariasság megsértése nélkül tehette, elpárolgott...

Egyik délelőtt Szirmai, akit Koháry helyett kancellárnak nevezett ki a király, azzal jött ki a Búrgból, hogy a trónörökös nagyon beteg, s még az nap meghal. Izgatottan beszélt a dolgról titkárával.

A trónöröklés kérdéseiről sok szó folyt Bécsben. Kávéházakban és vendéglőkben azt beszéltek, hogy Ferdinánd főhercegnek az udvarnál hatalmas ellenségei vannak. Ferencz maga közönyös hozzá. A miniszterek a másodszülötthöz huztak. Maga Metternich pedig egyenesen arra törekszik, hogy az örökösödési rend kijátszásával és megkerülésével, a másodszülött főherceg trónörökösnek nyilváníttassék.

Szirmai e kérdésben az első pillanattól fogva Ferdinánd főherceg pártján állott. A monarchikus elv nevében kívánta, hogy a trónörökös ellen szőtt udvari cselszövények megszűnjenek. S nem titkolta abbeli meggyőződését, hogy Metternichtől, a legitimitás lovagjától, legalább is különös, résztvenni a király elsőszülött fia ellen indított méltatlan hajszában.

Ferencz és a trónörökös között feszült volt a viszony. S ezt a feszültséget ügyes, gonosz kezek még fokozták és élesztették. Maga Ferencz sokkal jobban át volt hatva a legitimitás elvétől, hogysen az öröklési rend megváltoztatására nyíltan törekedett volna. Bizalmasai azonban ismerték az uralkodó ama titkos óhaját, hogy Ferdinánd mondjon le önként öcsce javára két nagy birodalom koronájáról.

Metternichnek nem volt más célja, minthogy állását megtartsa. Abban az igyekezetében, hogy hatalma teljességét, nagy befolyását, uralkodója kegyét megtartsa, sokszor alkalmazkodott Ferencz természetéhez. S abban mesterkedett, hogy eltalálja legtitikosabb gondolatát.

Éles, sasszeme, a mely lelkébe látott az embereknek, csakhamar fölfedezte Ferencz rejtett óhaját. Hogy a trónörökös beteges volt, hogy tehát alkalmatlan az állami ügyek vitelére, s a magas állásával járó reprezentálásra, - ez a körülmény elég volt arra, hogy megnyugtassa amugy is könnyen megnyugtatható lelkiismeretét. Avval a finom óvatossággal, amely minden diplomáciai lépését jellemezte, érlelte a dolgot és biztos, erős kézzel vitte megoldása felé.

Szirmai, mihelyt az udvari ármánynak nyomára jött, szokott nyíltságával és határozottságával kelt védelmére a trónörökös ügyének. Nem törődve azzal, hogy Ferencznek titkos reményét kell tönkre tennie, előterjesztést tett az uralkodónak. Nyíltan kimondta, hogy Ferencz ellenkezésbe jut legtöbb kormányzati elvével és életének minden törekvésével. S rossz, igen rossz példát ad a népeknek, mikor a legitimitás aranyfonalát a maga kezével szakítja el... Ha felülről elszakítják, elszakíthatják alulról is. Különösen a magyar nemzet fogja rossz néven venni a pragmatika szankció kötéseinek átlukasztását.

Másodszor történt meg Szirmai kancellársága óta, hogy politikája a Metternich politikájával élesen összeütközött. Ferencz sokáig habozott. Nem döntött sem jobbra, sem balra. Érezte, hogy Metternich álláspontja szívének kedvesebb. De mint mindig, most is józanul ítélte meg a helyzetet. Belátta, hogy Szirmai a törvényt és alkotmányt képviseli e kérdésben. Az igazság tehát az ő részén van.

Épen azért, mert az uralkodó még ingadozott a két álláspont között, s a döntést egyik napról a másikra halogatta, a trónörökös betegségének híre megijesztette Szirmait.

Délután az udvari orvosok tanácskozássra gyűltek össze a Burgban. E tanácskozáson megállapították, hogy közvetlen veszedelem nem fenyegeti a trónörökös életét.

Szirmai döntő lépésre határozta el magát. Baden-Badenbe utazott Metternichhez, s ott írásbeli előterjesztést adott át neki. Ez előterjesztésben a kancellár azt javasolja, hogy a trónörököst meg kell koronázni magyar királynak haladéktalanul. Elejét kell venni ama híreszteléseknek, hogy az udvarnál a trónöröklés rendjének megváltoztatását tervezik. A törvényesség elvének legelső képviselője - a király - nem tűrheti azt el, hogy azzal vádolja a világ: elsőszülött fiának jogaiból való kiforgatásában sántikál. A trónörökös megkoronáztatása egy csapással elnémit minden suttogást és híresztelést.

A herceg elolvasta a rövid előterjesztést. Szirmai csak arra kérte őt, hogy azt ne közölje a nádorral, nehogy a dolog időnek előtte kipattanjon.

Metternich megígérte. De mert érdekében állott, hogy a magyar kancellár e kérdésben vereséget szenvedjen, legelső dolga volt a Szirmai iratát, úgy a hogy volt, Budára, a nádor címére elküldeni.

Másnap Szirmai megtudta, hogy a herceg megszegte szavát. Sietett Metternichhez és haragos szemrehányást tett neki. Azzal fenyegetődött, hogy leköszön állásáról. Vagy pedig küldjön el valakit a herceg, aki bontatlanul foglalja le az iratot, ahol eléri, abban a postahivatalban.

Metternich megszeppent. Annak tudatában, hogy a király egy bizalmas emberével szemben helytelen módon járt el, nem merte felidézni a kancellár-válságot. Hátha a császár Szirmai-nak ad igazat?

Másrészt, Ferencz tudta nélkül, nem merte lefoglaltatni utközben a nádornak küldött levelet. Nem akarta halálos ellenségévé tenni a nádort, egy befolyásos főherceget.

Szorultságában jelentést tett Ferencznek. Az uralkodó Szirmai javára döntött. Megbizta, állítsa ki a felhatalmazást a titkára nevére, s küldje el a szóban forgó irat feltartóztatására.

Mig Szirmai a szomszéd szobában megirta a fölhatalmazást, a király barátságosan szóba állott Wirknerrel, a kancellár fiatal titkárával. Kérdezte, ebédelt-e már? Mikor megtudta, hogy nem, megparancsolta, hogy sietve hozzanak ebédet neki. Ez a nagy kegy, beavatottak szemében, bizonyítéka volt a Szirmai erős állásának.

Félóra mulva nyolcz lovas udvari kocsin indult utnak Wirkner, Parndorfon át. Minden attól függött, idejében eléri-e a levelet. Szirmai meghagyta, hogy a lovakat ne kimélje, s hogy ne riadjon vissza semmi akadálytól kitüzött célja elérésében.

Az udvari lovak közül estére kettő kidőlt, ott hagyták az országúton, mint egy nagy harcz nehéz sebesültjeit. Látva az udvari kocsit, a „gyors paraszt” mesés árat követelt azért, hogy a titkárt, - mint mondá, „szelek szárnyán,” tovább vigye. Wirkner megadta, amit kívánt, ráadásul megígérte, hogy minden kidőlt lovát készpénzben megfizeti, s hogy kamatok kamatjával téríti meg minden kárát, ami emberben, állatban esik.

Ujfalu nevű sváb községben érte el a titkár a postát, Budához közel. Bement Budára, hajnali álmából fölverte a postaigazgatót, s előmutatta neki a Ferencz által aláírt nyílt parancsot.

A postaigazgató a sárga földig meghajtotta magát és minden gondolkozás nélkül elrendelte a nádornak címzett irat kiszolgáltatását.

Szirmai egész éjjel nem aludt. Attól félt, Wirkner elkésik s a postát el nem éri. Annál inkább félt attól, hogy előterjesztése a nádor kezébe kerül, mert a nádort a trónörökös barátai közé nem számíthatta. Végre vasárnap reggel, bejelentés nélkül betoppant titkára, kezében lobogtatva az elfogott levelet.

A dolog azonban kiszivárgott valahogy.

Az ujságok leírták a Wirkner lóhalálban való utazását. A titokteljes utas, aki alatt udvari lovak dőltek ki, aki udvari kocsiban utazott, s aki repülő hollandi módjára száguldott át annyi mértföldön, figyelmet ébresztett.

A palatinusnak is fülébe ment az eszeveszett utazás hire, nyomoztatta a dolgot és megtudott mindent.

Attól a pillanattól fogva elhidegült Szirmai iránt, sőt ellensége lett. Még pedig félelmes és hatalmas ellensége.

Metternich pedig mosolygott. A „magyar tuskó”, ahogy a kancellárt bizalmas körben elnevezte, szembe mert szállani az ő mindenható akaratával. Itt volt az ideje, hogy a szárnyai hegyét megnyirbálják.

XXIX. Hunok harcza.

Szirmai magasra kiemelkedett honfitársai sorából, ami elég ok volt rá, hogy sokan gyűlöljék.

Nemzetének kiváló szolgálatokat tett, Ferencznek föltétlen bizalmát birta; de ez csak eggyel több ok volt arra, hogy megbuktatására törekedjenek.

Mióta ő állott a kancellária élén, a magyar ügyek vitelére megszűnt minden alkotmány-ellenes befolyás. A német tanácsosok és Metternich helyett, Ferencz az ő szavára hallgatott egyedül.

Ő világosította föl az uralkodót, hogy Magyarország alkotmányát tiszteletben kell tartani. A 25-iki országgyűlés összehívása az ő érdeme volt. Az ő befolyása okozta, hogy - mint Metternich gunyosan mondá, - a király a Corpus Jurissal feküdt és ébredt, s azontúl, élete végéig hű maradt a magyar alkotmányhoz.

Az osztrák titkos rendőrség beavatkozását a magyar ügyekbe ő törte meg. Szedlniczky, a híres rendőrminiszter, nem is bocsátotta meg neki soha, hogy hatalmának napja Magyarországra nézve leáldozott.

A közigazgatásba rendet hozott be és igazságot. Kormányhivatalokba a legjobb hazafiakat nevezték ki. A protestánsok sérelmeit megorvosolta.

Büszke volt rá, hogy magyar. Bécs, az udvar állásának méltósága, mindez nem gyöngítette meg erős fajszeretetét. Ellenkezőleg: hivatalában, udvari ünnepélyeken, a bécsi társaságban, s uralkodója színe előtt, mindenütt tüntetett nemzeti érzelmeivel. Bécsben amiatt gyűlöltek, de ő ment a maga útján, nem tántorította őt meg sem az ellenszenv, sem a népszerűség.

Ferencz király nagy személyes bizalmát nemzete javára használta ki. De azután kihasználta minden habozás és félelem nélkül, talán olykor kiméletlenül.

Nagy magyar birodalom álmképét varázsolta az uralkodó szeme elé. Magyar hazafiak régi álmát, - mikor hű magyarjai körében, nemzeti dynasziát alapít, s visszaállítja régi határait Mátyás király birodalmának. Hogy a magyarok földjét ujra három tenger mossa.

Ismerve Ferencz félelmét a forradalmi mozgalmaktól, gyökeres reformokba nem ment bele oly mértékben, amint óhajtotta volna. Arról azonban teljesen meggyőzte, hogy a magyar nemzet hűségében és dinasztikus érzésében minden körülmények között bizhatik.

Hogy a trónörökös ellen indított cselszövényeknek útját vágta, s rávette Ferenczet, hogy elsőszülött fiát, magyar királylyá még életében koronáztassa meg, hatalmas ellenségekre tett szert.

Ezzel azonban mit sem törődve, magára vállalta, hogy a trónörökös megkoronáztatását és az ujonczok megajánlását, a magyar országgyűlésen minden nehézség nélkül, gyorsan keresztül viszi.

A koronázás napját szeptember 26-ára állapította meg, és Metternich így tudatta az örömdetes eseményt a külföldi hatalmakkal.

Pető Pál, vetélytársa országgraszoló sikerén elkeseredve, csak kedvező alkalomra várt, hogy boszút álljon Szirmai; hogy magas polczáról letaszítsa, vagy ha az nem megy, legalább érzékenyen megalázza.

Egész télen tervezgetett. De kísérletei egytől egyig kudarcot vallottak. Mindazáltal nem tágitott. Napokig töprenkedett, valami gyorsan ölü politikai méregre áhitozva, amelylyel láb alól eltehetné.

Beáta hetek óta figyelte férjének vulkánikus háborgását, s bár titkolni igyekezett előtte sötét gondját, fekete terveit, szenvedélyes sóvárgását a háboru alkalmá után: a szerelmes asszony a lelkébe látott. Érezte, hogy Szirmai ellen valami készül. Résen volt.

Pető minden kis jelenségre ügyelve megtudott egyet-mást. Megtudta, hogy Niczky, mióta Szirmai grófi czimet kapott, iránta nagyon meghidegedett, sőt azóta nem titkolta ellenséges érzelmeit. Azt, hogy főméltóság lett a kurta nemes fiuból, elviselte, sőt hízelt magának, hogy része van e szédítő emelkedés előkészítésében. Hanem az, hogy Szirmai rangban hozzá emelkedett, hogy a hivatalnok fia csak oly gróf lett, mint ő: már több volt, mint amennyit elviselhetett.

Azt is látta Pető, hogy a főnemesség körében a kancellárt gyűlölték, lenézték, kicsinyelték. Az ország első mágnásai tartottak számot e fényes állásra. Sohasem bocsátották meg a „szerencselovag”-nak, a „senki-fiá”-nak, hogy beleült a hatalomnak abba a székébe, amelyben előtte csak nagy, történelmi nevek viselői ültek.

Hogy pedig nemcsak beleült, de hogy az udvaroknál lévő minden befolyásuk eltörpült az ő roppant befolyása mellett; hogy tehát Ferencz életében le kellett mondaniok a reményről, hogy apró udvari cselszövényeik hálójában megfoghatják és megfojthatják őt: tehetetlenségüknek ez a tudata dühüket ingerelte és ádáz haragjukat csak fokozta.

Az sem volt titok Pető előtt, hogy Szirmai, aki oly előzékeny, oly nyájas, oly szolgálatkész volt a magánál alacsonyabb sorsuak, a kis emberek irányában: a mágnás világ gyűlöletét nem apró tüszurásokkal, hanem hideg lenézéssel, szigorral, sőt olykor nála szokatlan göggel viszonzotta. Amely körülmény nagyon malmára hajtotta a vizet Petőnek, a ki a főrangú világ s a kancellár e meghasonlásának e réseit még tágitani igyekezett.

Az első jó hirt azonban Pető a múlt év őszén kapta. Ekkor értesült róla Niczky révén, akivel most kereste az érintkezést, hogy Szirmai a nádort megsértette, s hogy a nádor, akinek hatáskörét és befolyását különben is nagyon szűk körre szorította a maga kérlelhetetlen erélyével és befolyásával, - azóta nem szívelheti a kancellárt, s kerüli a vele való találkozást.

Mikor tehát hire jutott, hogy a trónörökös megkoronáztatásának időpontját szeptember 26-ára tűzték ki - és a Szirmai egyenes tanácsára, - Pető Pál arcza csak úgy sugárzott a meglepéstől.

Terve készen volt: itt a kedvező alkalom rést ütni a kancellár tekintélyén. Kényszeríteni kell, - a tárgyalások elnyújtásával, - hogy a koronázás napját, a melyet a külföldi hatalmakkal is tudatott már az udvar, be ne tarthassa. Látni fogják ebből, hogy Szirmai nem ura többé a magyar országgyűlésnek; hogy nem bírja ott többé a maga akaratát nagyobb foku ellentállás felidézése nélkül keresztülvinni.

Mikor Pető kifőzte tervét, a diéta tárgyalásainak mesterséges elhuzását, s így a koronázás napjának elodázását, - madarat lehetett volna fogatni vele szertelen örömeiben.

Akivel nem bírnak külső ellenségei, a nagyhatalmu kancellár ellen meg kellett indítani a *hunok harczát*.

A hunok harczát, a mely oly gyakran megismétlődik a magyarok történelmében. A hunok harczát, amely Mátyás király trónra léptét megelőzte és követte. A hunok harczát, amely még kedvező történelmi pillanatokban is meggyőztette, hogy magyar ember üljön a királyi trónra, nemzeti dinasztíát alapítva. A hunok harczát, mely ellenkirályokat támasztott; amely kurucz

és labancz táborra osztotta fel egyugyanazon ország édes gyermekeit; amely véres országgyűlést tartott Ónodon és megkötötte a szathmári békét. A hunok harczát, amely kegyetlenül megindult mindenki ellen, aki a maga erejéből valamire vitte; amely annyi polgárháborúnak, annyi belső meghasonlásnak annyi viszálynak lett okozójává. A hunok harczát, amely akkor pusztit leginkább, ha egy kicsit jól megy a dolgunk; a mely városokban, megyékben, falukban, kastélyokban, nemesek portáján, az ország minden zugában és a nemzet minden rétegében egyformán dul, s nemzedékről-nemzedékre szomoruan bizonyítja azt a tételt, amit ellenségeink kárörömmel, a jó hazafiak mélységes bánattal emlegetnek: magyar a magyarnak legnagyobb ellensége.

A hunok harcza tehát megindult Szirmai ellen is. Niczky vállalta magára, hogy e kellemetlen hirt megviszi. Nem engedte volna el e „baráti” szolgálatot senki másnak.

Kényelmes, világos pozsonyi dolgozó szobájában ülve, a kancellár fontos előterjesztéseket készített.

Sohasem készített még ily gondosan előterjesztést. Minden mondatát, minden kifejezését hosszú megfontolás alá vette. Ezuttal nemcsak tartalmára, hanem az irat külső szépségére is tekintettel volt. Azt akarta, hogy színe, tüze, fénye legyen, mint a napfényben csillogó selyemszövetnek.

A délelőtti órákat felhasználva, jegyzeteiben lapozgatott s régi országgyűlési naplókban keresgélt.

Dél volt, Szirmai még mindig íróasztalánál ült. Száraz, tiszta világosság lepte el a szobát, melyben élesen meglátszott minden kis tárgy rajza. Ebben az átható józan világításban, tiszta fővel mérlegelte a kancellár az országgyűlés kimenetelét és következményeit. Érezte, hogy sohasem volt nagyobb szüksége barátai támogatására, mint ez alkalommal.

Erre vonatkozó terveken jártatva az eszét, fel és alá lépdelt a nap teljes fényében. Árnyéka tisztán és élesen lerajzolódott a falra, amint az egyik megvilágított ablaktól a másikig járkált.

A fal, a világos ablakok, a szoba, ahol oly sok gondolat villant meg fejében; a lámpa, mely sokszor virrasztott vele lázas munkákban eltöltött éjszakákon át... mindezek nem sejtették, mi lebeg Szirmai szép terveinek feje felett. Egykedvűen vették, hogy köztük van a fiatal kancellár, deresedő hajával, nyílt nézésű, kék szemével, s lelkének határtalan becsületességével és önzetlenségével.

Szirmai lelkesedik, bár nem tudhatja ő sem, mily sors vár reá. Bármily eszes és bölcs, ő sem lát előre egy lépést sem a bizonytalanság ködében, mely a mai napot elválasztja a holnapi naptól. Ő is, más is - mindannyian emberek - vakon megyünk előre az időben, pedig előttünk, minden órában, nem sejtett események, váratlan szerencsétlenségek fekete seregélyei lepik el a levegőt, a fák ágát, leszállva ránk egyesével, kettesével, néha tömegesen a titokteljes „holnap” mélységes árnyékából...

Szirmai is, a minden zugában megvilágított szoba tiszta, szőke ragyogásában járva-kelve, nem hallja, nem érzi, mily tömege repked feje fölött a fekete bajoknak, - meglehet már holnap - ellepik fejét, szivét, szerencsáját, élete útját...

A délelőtti munkában telt el. Délután a huszárja benyitott s egy nevet jelentett be, amelylyel ura gondolatban néhány pillanat előtt sokat foglalkozott.

Jobban tette volna pedig, ha pisztolylyal lőtt volna be a szobába, minthogy bejelentette e nevet. S Szirmai is jobban tette volna, ha ahelyett, hogy fénylő tekintettel, vidám mosolylyal, kitárt karokkal sietett elébe, huszárjának megparancsolja, hogy álljon egyenesen útjába annak

a mosolygó arczu balvégzetnek, amely a Niczky gróf képében vele született, őseitől öröklött méltósággal, jött be házába.

Niczky biczegett. Nagyon megviselte a nagyvilági élet, de ő nem érezte a rohanó esztendők romboló hatását. Az öltözködésén legalább nem látszott meg. Nyakkendője, ingbodra, nadrága és feltűnő mellénye, mindez még a fiatalosnál is fiatalosabb volt.

A biczegésnek nem tulajdonított valami nagy fontosságot. Semmiképen sem tartotta az öregedés jelének. A mitológiából vett hasonlattal vigasztalta magát. Plutó is biczegett, mégis szerették az Olimpus fiatal istenasszonyai. Miért ne szeretnék őt a modern asszonyok, akik ugysem igen válogatósak?

Erős, angol illatszereket árasztva magából, Niczky leült, szemben Szirmaival. S mint hogy sohasem volt diplomata világéletében, mindjárt kitalálta, miért jött.

- Nem jó hirt hozok, kancellár ur.

- Mi az?

- Hosszabb vita lesz a diétán.

- Bánom is én. Hadd beszéljék ki magukat a jó urak, ha nekik jól esik. A diéta szóáradatában majd elhelyezem az én vizimalmaimat. Azokban a rendek nekem örölnék.

Niczky előkelő arcza megrándult. Hangja megkeményedett.

- Csakhogy neked határnapod van. Nem lesz koronázás 26-án.

Szirmai kezdte érteni.

- Az igaz, az én határidőm rövid. Pető egymaga kibeszéli, ha kedve tartja. S a diétán sok a Pető-féle szömvész. Egy kis barátságos gonoszindulat kell csak ez éretlen csinhez s az, úgy látom, megvan - Petőnél. De tireátok, reménylem, számíthatok?

Niczky jobb válla idegesen megrándult.

- Ahogy vesszük... Te a mi megkérdésünk nélkül tüzted ki a koronázás határnapját. Erre csak az országgyűlés illetékes. Átlépted hatáskörödet, kancellár ur, vigyázatlanságod következményét el kell viselned... A magas állású embereknek főleg - hogy is mondjam, hogy ne sértselek? - ha hirtelen az emelkedésük, sok az ellenségük. Csak természetes, ha a sok sértett hiuság, sértett érdek, összegyűlt keserűség és epe, nem szalasztja el az első kedvező alkalmat, amikor megmutathatja a foga fehérét.

Szirmai jéghideg büszkeséggel emelte föl fejét. Leirhatatlan kicsinylés volt hangjában, ahogy válaszolt.

- Ah, tehát a fogatok fehérét akarjátok megmutatni. Nem a hazát nézitek: az én csekély személyemet... Erről reátok ismerek... Jó, hát én is üzenek valamit, - mert úgy látom, a szerelmi posta szerepére vállalkoztál. - Azt üzenem Petőnek, azt üzenem a sok sértett hiuságnak, mellőzött érdeknek, összegyűlt keserűségnek és megtelt epezacskónak: a trónörököszt megkoronázzuk. Se égszakadás, se földszakadás, se a tárgyalások mesterséges elhúzása, se az országgyűlés ebben engem meg nem gátol.

Fölállott, s egy mély lélegzet után, visszatért arczára és szemébe a mosoly.

- Ez az utolsó szavam ebben a dologban... A grófnőt még nem láttam. Pedig az udvar holnap Bécsből elindul. A követek, katonai meghatalmazottak, udvari méltóságok, főherczeg és főherczegasszonyok s maga Ő Felsége: mind lejön Pozsonyba. A testőrség és a konyhaszerek már megérkeztek. A Felség ebédeket és estélyeket fog adni... Téged az elsők között hivattalak meg...

Niczky elérte, hogy mint a háboruba induló hunok követének, hamarosan kitette Szirmai a szürét... Az, hogy hirtelen a feleségét hozta szóba s udvari ebédek, udvarias kijelentése volt annak, hogy nem tárgyal velük és nem alkuszik.

Egykedvű veres arcza nem árulta el érzelmeit. Pedig dühös volt, s a megalázás fullánkja beletört a szívébe. Elment...

A szobából rég eltűnt az átható, tiszta világosság. A szemközt levő házak mély árnyékot vetettek az ablakra. Alkonyodott.

Szirmai, bár Niczky távozása után órák teltek el, mozdulatlanul állott íróasztalánál és gondolatokba mélyedt.

Az árnyak mind sűrűbben lepték el az utcát és szobája minden szögletét. Észre sem vette, hogy egészen besötétedett. Nem csöngette be az inast, hogy gyertyákat hozzon. Az alaktalan homályból kihallatszott egy-egy sóhaja.

Bizonyára arra gondolt, hogy a magyar holló eltér a többitől. Az mindig a másik magyar holló szemét vágja ki.

Tudniillik: ha birja...

Az országgyűlésen szeptember 14-én terjesztették elő a királyi javaslatokat. A rendek csak 18-án kezdtek tárgyalni. Négy nap a Petőék terve részére meg volt nyerve.

Akkor azután fölállott Pető és nagy beszédet mondott. A beszéd, mint mindig, szép volt. Tetszett a követeknek, a karzatnak, az ifjuságnak, s az utczának is. Niczky, aki Pető ékes-szólására és bőbeszédűségére czélozva, nem egyszer mondta Szirmainak, hogy akkor volna boldog, ha nem volna nagyobb szóbősége, mint egy vadembernek; ha jelekkel kellene megértetni magát embertársaival; s hogy neki a néma ember az eszményképe, akinek még a beszéde is cselekedet s akinek minden szava munka: ugyanaz a Niczky most tüntetőleg bámulta a Pető szónoklatát s egyik mesterkélt csodálkozásból a másikba esett.

Beszéde végén Pető, az ellenzék nevében azt javasolta, hogy a koronázási hitlevélbe vétessék be két új dolog. Mondassék ki, hogy a felség miniszterei, az uralkodónak adott minden tanácsért, minden tényeért, jogilag és egyénileg felelősek. Ez a francia forradalom eszméinek egyike volt. Mondassék ki továbbá, hogy még a közvetett adókat, például a só árát se lehetesen, csak az országgyűlésen megállapítani.

Beszédét végezve Pető helyére ült, fogadva barátai üdvözlését. Fél szeme a Szirmai arcát kémlelte. A kancellár nyugodtan ült helyén. Hol a körmét nézegette, hol a csizmája kecsegeorrát. Bizalmasai hozzásiettek, s azoknak derült kifürkészhetetlen arcczal adott utasításokat a fölmerült indítvánnyal szemben.

A többség rövid, de heves vita után elvetette a Pető indítványait. A királyi hitlevélnek, a kancellár által javasolt 1792-iki formáját elfogadták, s ez határozatba ment. De kívánták annak világos és parancsoló kijelentését, hogy trónváltás esetén a megkoronázandó új király hat hónapon belül tartozzék összehívni az országgyűlést.

A főrendek táblája hajlandóságot mutatott a karok és rendek e határozataihoz hozzájárulni. Csakhogy akkor mi sem állott volna útjában a trónörökös megkoronázásának.

Pető aznap éjjel tizenkét órakor tanácskozott Niczkyvel. E tanácskozások értelmében másnap fölállott a vörös gróf, aki Pető multkori radikális indítványaiért lelkesedett, mindenki bámulatára, most soknak találta azt a kevesebbet is, amit az alsó tábla elhatározott.

Beszéde ugyan inkább kecske-mekegés volt mint szónoklat, de a főrendek felültek neki. Ismerve a gróf bizalmas viszonyát a kancellárhoz (e viszony elhidegüléséről sejtelmük sem volt), Niczky állásfoglalásában a kancellár kezét látták. Nagy többséggel elhatározták tehát, hogy viszon-választ küldenek.

Szirmai Metternichtől jött, mikor a főrendek izenetváltásának hírére lelkesedve megvitték neki.

Niczky sakkhuzása sikerült. A lapda már át volt dobva az alsóház kerítésén. Az alsótábla majd újra visszahajítja a főrendek portájára. Szép labdajáték lesz ebből a két tábla között. Szenvedélyes viták törnek ki. S Pető és Niczky egy kis ügyesség mellett könnyű szerrel kibőjtölhetik az ominózus szeptember 26-iki határnapot.

A kancellár hívei csak most látták a kelepczét, a melyet a Pető boszuja fölállított s amelybe Szirmai vigyázatlanul belement.

Próbálták puhítani Petőt, megostromolták Niczkyt, azután csüggedten, elszomorodva hozták meg a hirt, hogy a kancellár ellenségei hajthatatlanok.

Szirmai titkára a kezét tördelte, míg végre kétségbeesése feltűnt a kancellárnak is.

- Mi baja, barátom?

- Még kérdezi kegyelmességed? A trónörökös nem koronázhatjuk meg kellő időben. Excellenciád ellenségei győztek. A nagyhatalmakat s az udvart felültették. A helyzet kulcsa nincs a mi kezünkben, hanem az átkozott Petőében. Nagy felsülés ez, kérem szeretettel...

Szirmai szeme komoly tűzben égett. Kezével olyan mozdulatokat tett, a mi veszedelmesen hasonlított alkalmatlan szunyogok elhajtásához.

- Csak az a baja, fiacskám? Ne busuljon: a koronázás 26-án meg lesz.

- Akkor kegyelmességed politikai ezermester.

Szirmai mosolygott. Nehány erélyes, rövid lépést tett a szobában, s az ablaknál megállott. Sokáig kinézett. A titkár már azt gondolta, hogy teljesen megfeledkezett róla. Csöndesen ki akart menni. Az ajtónál volt, mikor a kancellár szava utjában megállította.

- Ismeri maga azt az ősi szokást, hogy amely napon a koronát a templomból a király lakására viszik, attól számított három napon belül meg kell ejteni a koronázást?

- Ismerem.

- Na lássa, ez az. Ellenségeim mindenre gondoltak, csak erre nem. Ezt kifejeztették a számításból. Vagy talán azt gondolták, nincs bátorságom előidézni e vis majort, mely halomra dönti az ő terveik kártyavárát? Hanem ebben csalódtak. A szent koronát a templomból, ágyuk dörgése és megfelelő udvari szertartás között, még ma a trónörökös lakására vitetem. Ma van szeptember 23-ika. Mától számított három nap alatt Ferdinándot magyar királylyá koronázzák, akár tetszik Petőéknek, Niczkynek, akár nem. Nézze, már viszik...

A titkár az ablakhoz rohant. Huszonegy ágyulövés reszkettette meg a szűk pozsonyi utcázakat. Láta a koronaörök ezüst sisakját; fénylő alabárdját. Testőrök, udvari méltóságok, papok kísérték a menetet. S látta biborbárszony párnán a szent koronát félretört keresztjével, remek foglalatú drágaköveivel. A szent koronát, amelyet már oly sok magyar királynak tettek föl homlokára, amelynek árnyékában az uralkodót, egy alkotmányos nemzet hűsége, szeretete és halálraszánt vitézsége óvja és környezi...

A menet lassan, méltóságosan vonult el, mint valami álmokép... A titkár fölkiáltott meglepetésében és örömeiben.

- Erre senki sem gondolt. A gróf ur e bátor elhatározása nemcsak ellenségeit lepi meg, de barátait is.

A korona átvételének híre a kancellár ellenségeit megdermesztette. Pető fogcsikorgatva ismerte be, hogy a játszmát megint elvesztette. Niczky a vállát vont.

- Ja Danton, mit gondolt maga? Azt hitte, Szirmai minden védelem nélkül megadja magát? A haditervet ön főzte ki. Ön vallott vele szégyent. Papiroson - mint a haditervek általában - szépen ki volt eszelve minden. De az ellenség nem papiros numerus. Élő valóság. Nem azt hiszi, amit neki előirunk. S rendesen nem ott bukkan föl, ahol mi fogadására egész haderőnket lesbe állítottuk...

A kancellár erős föllépése hatalmas benyomást tett a rendekre. Az országgyűlés állandónak jelentette ki az üléseit. Még az nap este létrejött a két ház között a megállapodás, 24-én a határozatokat Szirmai a királynak bemutatta s még az nap délután megjött a legfelsőbb jóváhagyás.

A koronázásnak semmi sem állott útjában. De megnyitak az egek csatornái, s ami halálos ellenségeinek nem sikerült, azok szépen elmosták a kancellár nevezetes terminusát.

Ferdinándot két nap múlva - 28-án - koronázták meg magyar királynak.

Szirmai hatalma és dicsősége délpontján állott. A király mindent elkövetett, hogy kedves emberét a náddal kibékitse. Mielőtt elutazott volna Bécsbe, egy időben magához hívatta a kettőt. A nádor, királyi rokona kedvéért, látszólag meg is bocsátott és kezet szorított a kancellárral; de szíve tele volt idegenkedéssel, a mit Szirmai legujabb sikere - amelylyel a cselszövények hálóját egy erélyes kardcsapással ketté vágta, - nem hogy csökkentett, sőt titokban nagyobbra növelte...

Az ujonczok megajánlásánál Pető újra elülről kezdte mesterkedését.

De kinos meglepetésére, az ellenzék egyik legtüzesebb kiválósága emelt szót az ujonczok sürgős megajánlása mellett oly indokolással, hogy „a legrosszabb kormánytól sem lehet megtagadni a haza védelmének eszközeit, válságos időkben.”

- Meg van véve a gazember, - dühöngött magában Pető, s gyűlölködő álmodozással nézte a kancellárt, ahogy a karzaton ülő Beátának, szivigható, borus mosolylyal köszönt.

XXX. Istenek alkonya.

Hideg eső veri Pozsony város kövezetét.

Pető Pál ma szokatlanul későn kelt föl. Csengetésére zöld huszár jön be, hogy az öltözködésnél segítségére legyen.

A nagy viczispánnak rossz kedve van. Valami közelgő szerencsétlenség függ a feje fölött, amely úgy át fogja hűteni szívét, mint a földet a hideg eső. Vagy talán rosszul aludt, ami a nagy és kis emberekkel könnyen megesik.

Az ebédlőben leül. Máskor fölvidul a hófehér asztalterítő, a metszett, karcsu poharak, a bágyadt fényű ezüstneműek társaságában. De most kedvtelen, sőt mogorva.

A felesége még nem jött le. Egyáltalán az utóbbi időben ritkán reggelizett és ebédelt a férje társaságában. Csak a világ előtt voltak már férj és feleség. Otthon a jól elzárt, kényelmes, fényűző szobákban Beáta került az urát, s mind idegenebb volt hozzá.

Ma különben olyan fanyar kedvben volt Pető, hogy nem bánta, ha magára hagyják.

Szórakozottan vett a kezébe egy német lapot, amelytől a censura megvonta a postai szállítást, de amely ügyesen kikerülte a hatóságok szemét, igen sok magyar ember házához járt. Csak szokásból gépiesen olvasta, de az esze máshol járt.

Egyszerre, - mintha lobbót vetett volna az egész lap, - az izzó betűk össze-vissza égették szívét. A külföldi ujságból kellett megtudnia, hogy a fekete angyal, a cholera, átugrotta a katonai kordont és hol itt, hol ott üti föl a fejét Magyarország és Ausztria városaiban. Pető a félelemtől elsápadt mint akármelyik közönséges halandó. Bátor, elszánt ember volt különben, de a ragályos betegségtől irtózott. Gyermekkorában azt jósolta egy cigányasszony, hogy kolerában hal meg...

Egyike volt azoknak, akik a katonai kordon felállítását sürgették. Nyilván azt hitte, hogy a fekete rémet is rendőri felügyelet alá lehet helyezni, hogy utlevél nélkül ő sem lépheti át az ország határait.

S most mégis itt van. Eszébe jutott a jóslat... Félóráig mozdulatlanul, sápadtan nézett ki az ablakon, mintha a hideg esőtől, a ködös, hideg időtől kérne tanácsot.

Az eső állhatatosan, egykedvűen verte a kövezetet. Bőrig ázott járókelők áldották magukban a soha ki nem fáradó felhőket, amelyeknek szürke mélységében némi rozsdás pirosság tünedezett föl.

Sokan talán látták is az ablaküvegen át a halvány arcot. Oly ember arcát, akinek szürke most a világ, s akinek élete felhőben - mint az égbolton - talán már ott lappang egy kis rőt fény: a közelgő alkonyat jele.

Pető sokáig nézte az esőt. Egyik csepp olyan, mint a másik. Milliónyi esőcsepp egyforma, mint ahogy egyforma millió ember, ha nem is arcban, de örömben és fájdalomban. Hány ember van még Pető Pálon kívül, akit ebben a hideg, nedves, ködös időben, halálos rettegés fog el a kolera felléptének hírére...

Odakint még folyton esett. Pető fájdalmas tépelődéséből felriadva, kávéját gépiesen a szájához vitte. Mig ő töprenkedett, a kávé kihűlt. Összeborzadt, ahogy a hideg folyadék ajkát érintette. A halálra, a holt emberre emlékeztette őt ez a hidegség. Oly emberre, akit egy pillanattal előbb még az élet melegsége járt át.

Beátát szerette volna látni. A becsengetett huszár azt mondta, kikocsizott.

- Kikocsizott, ebben a gyalázatos, rossz időben?

Rászorult volna most a neje vigasztalására. E pillanatban erősen érezte egy tiszta, odaadó asszonyi szívnek a hiányát. Ő maga volt az oka, ha a felesége szíve elfordult tőle.

Hátha neje is megcsalja őt, a hogy ő megcsalta a szép, fiatal asszonyt? Hová kocsizott ilyen korán s ilyen csunya időben? Nincs-e kedvese, akivel titokban összejön?... A kanczellár most Pozsonyban van... Holnap akar elutazni... Hátha találkozássra ment Beáta, titkos szerelemtől tele szívvel, mint ahogy tele van éjjeli harmattal a virágok kelyhe?... Ha nejének is volna puha, rejtett szerelmi fészke, mint amilyen neki volt, ahol a rézhaju Ormai Piroskát rejtegette?

Ez a gondolat nagyon meggyötörte.

Kezét ökölbe szorítva, eszes képéből kikelve járt-kelt szobáiban.

- Hanyatlom, erősen hanyatlom, - mormogá keserűen, megállva egyik ablaknál, ahonnan végig láthatott az utcán. Gyermekes érzések kioznak. Gyanakszom, mint a nyárspolgár, ha ablaka alatt megcsendül a huszártisztek sarkantyúja, s fiatal felesége kinyitja az ablakot...

Nem, ennyire még nem vagyok. Pokolba az érzélgős hangulattal, pokolba a féltékenységgel!... A feleségemnek van rá ezer oka, hogy hűtlen férjnek tartson, s rossz élet van közöttünk emiatt... Szép fiatal asszony ő, olyan a szíve, mint a forrásban levő must. Csoda-e, ha megtetszenék neki valaki? Ha azt az utat követné, amelyet én mutattam meg neki? Helyes, de mi köze ennek a féltékenységhöz?... Miért gyanakodjam? Miért gyötörjenek szívemészto kételyek? Miért kinozzam magam föltevésekkel?...

Ide tények kellene. Ha hűtlensége kézzelfogható, megtapintható valóság, s nem beteges agyrém: akkor még mindig elég idő marad megboszulni magam. Nekem nincs időm, hangulatokkal és kedélyhullámmal törödni. Tiszta, száraz, kegyetlen világosság kell nekem, nem az árnyak és a fénynek változó, homályos játéka a faleveleken...

Ahogy így tündökött, Beáta megjöött. A zárt hintó begördült a kapun, néhány pillanat múlva Beáta lépett be, fénylő tekintettel, jókedvűen, szépségének teljességében. Ahogy könnyű, ruganyos léptekkel végigment a szobán, szomorúság nélkül, söt vidáman nézegetve a szürke, hideg esőt, Pető Pál szíve elszorult és kételyei megújultak.

Hiába tiltakozott ellene, ő bizony kézzelfogható valóság nélkül is ébredezni érzé szívében a féltékenységet. Neje ragyogó szeméből, vigágából, a hajába tüzőtt rózsából, egész szerelmi történetet alkotott képzelete.

Most érezte életében először a vágyat, embertársának a legtitkosabb gondolatában olvashatni. Ha ő most beláthatna a keskeny, sima homlok mögé: vajjon mit látna ott? Ahogy meglátni a női szem tükörében egy fának, háznak, szélfuvott ágnak piczinyke rajzát: miért nem látni meg a férfi képét, akiért eped? A homályos szoba képét, ahol édes szenvedélylyel összejöttek? A bün képét, amely, ha már elkövették, nem hagy más nyomot maga után, mint egy kis ragyogást a szemben, s egy parányi bágyadt mosolyt, a csóktól elborított szájacská szögletében?...

Érezte, hogyha el nem megy hazulról, dühét, elkeseredését, okatlan gyanuját, nem lesz képes elfojtani...

Az eső még mindig esett, lassan, unalmasan, örökké. Dél felé járt az idő, ő nem evett semmit reggel óta, mikor a kihült kávé a halált juttatta eszébe. A halál csak kihülés... Megéhezett. Ormai Piroška jutott eszébe, akit már egy hete nem látott, s akinél jól lehet ebédelni. Megparancsolta, hogy fogjanak be.

Mióta Beáta az erdei lakban meglepte őket, azóta Pető Pozsonyban, a külvárosban bérelt lakást Piroskának. Csöndes, a világtól elfalazott utca volt az, ahol Piroska lakott.

A leányt betegen, ágyban találta. Megijedt, mikor ránézett. A szép kis vörös leány megsoványodott, szeme lázasan csillogott, hangja rekedt, tompa volt, mint a katonák gyászposztóval bevont dobja.

- Mi bajod? - kérdezte és leült ágyához.

- Régen nem voltál itt, - felelé a leány szemrehányó hangon. - Több egy heténél, hogy nem láttalak. Ti férfiak egyformák vagytok valamennyien; elhanyagoltok, mihelyt biztok bennünk. De én nem várom be, míg megunsz és eldobsz magadtól! Vedd tudomásul, hogy szakítok veled...

Pető csittította a leányt. Rézvörös haját végig simította.

- Sok dolgom volt... Államügyek...

Kedvtelenül, szakgatottan beszélt, egész valóján a kimerültség feltűnő jelével.

Piroska nyugtalanul mozgott az illatos, hófehér párnák között.

- A te államügyeidtől meg is halhatna az ember...

Pető erősen szürkülő bajuszát huzogatva, komoran a leányra nézett.

- A halál nem is oly rossz, s jobb ha előbb jön, mintha később... Sötétbe való ugrásnak nevezik némelyek, s félnek tőle, mert nem tudják: mi vár rájuk a fekete kapun túl... Nem a halál irtózatossága nekik, hanem az, ami utána jön... A szél megszűnése, a nap lenyugvása, a gyümölcs lehullása, a harmat fölszikkadása, a lecsillapított szomjúság, a kielégített öröm: hisz ez mind halál. Mert mindez elmulás.

- Mégis félsz a haláltól, Pető...

Pető összerázkódott, mintha hideg vízzel öntenék végig; de Piroska nem ügyelt rá, tovább folytatta beszédét.

- Ne beszéljünk a halálról... Mikor a szeretőd lettem, kivántam a halált... De most. Óh, mikor olyan szép az élet, mikor olyan vagyok, mint egy virágaborult fiatal fa, amelynek minden ága verőfényben fürdik, - most nem szeretnék elpusztulni.

Pető mélabusan kérdezte:

- Hát boldog vagy, kis bolond madaram?... Ez hizelgő vallomás.

Piroska bágyadtan, kifáradva feküdt egy darabig. Csak a szemével intett „nem”-et. Végre szóhoz jutott.

- Veled szakítok, barátom. Elhatározott dolog ez, és sem kérésedre, sem fenyegetésedre nem változtatom meg szándékomat.

- Egyelőre se nem kértelek, se nem fenyegettelek, - mondá Pető fellobbanó büszkeséggel. - Ha szakítani akarsz velem, én nem marasztallak... Ugy sem győzöm már teljesíteni költséges rigolyáidat. Bizalmasan elmondhatom, - bár nem illik az ilyesmi és nem szokás, - hogy sok pénzembe kerültél. Ha te mindezt tudva, sülyedő hajónak tartasz, amelyet tanácsos nyakrafőre elhagyni: menj isten hírével...

A leány csodálkozva hallgatta Pető keserű beszédét. Ilyennek szerette őt, mikor levetette magáról az elegáns, egykedvű világfi álarcát s annak mutatkozott be, a mi volt: szilaj, szenvedélyes, vad férfinék, akit indulata minden pillanatban elragad...

- Beszéljünk okosan, barátom. Lehet, hogy tulságosan megkoppasztottalak. De mit akarsz, nem voltunk-e méltók egymáshoz? Nem fosztottad-e ki te is szívemet? Nem tépted-e teli marokkal ifjúságom virágait? Nem a tied voltam-e - szerelem nélkül? Az én kifosztott szívem s a te kifosztott zsebed vethetnek-e valamit egymás szemére?

Oly gunyosan és keserűen nevetett, hogy Pető végre megdermedt tőle. Szelidebb hangon szólott hozzá.

- Ne izgasd föl magad. Ne beszéljünk fosztogatásról, hiszen én akaratoddal tettelek szépséges szeretőmmé s te az én beleegyezésemmel költötted el pénzemet...

Piroska föltámaszkodott a félkönyökére.

- Nem vitatkozom veled, hiszen te a szavak nagy mestere vagy. Jó, hát szeretnél s e szerelem nevében tetted tönkre fiatal életemet. De én oly tisztán belelátok szívembe, mintha napsütött folyóvíz volna: én nem szerettelek soha. Szerelem nélkül lettem a tied. Irtóztató...

Kezével elfedte lángoló arcát.

- Csodálatos, - mondá Pető boszusan, - hogy csak most jössz rá erre.

- Oh, - felelé a leány leirhatatlan mosolylyal, - későn jöttem rá, mert csak egy hét óta tudom igazán, mi a szerelem.

- Még az enyém vagy, nincs jogod ilyen vallomást tenni, - mondá Pető, kitörő haraggal.

- Egy hét óta a másé vagyok, uram, - szólt a leány diadalmas mosolylyal, először hagyva föl a bizalmas tegezéssel.

- Beismered?

- Miért ne?

Oly kihívó hangon, a régi hetykeség oly teljességével mondta ezt, hogy Pető indulatosan szoritotta ökölbe kezét.

- Csak semmi heveskedés, barátom. A tragédiákat ki nem állhatom... Köztünk nem járja az ilyesmi.

- Azt mondja, hogy soha sem szeretett, - mondá Pető, leküzdve fölindulását, s akaratlanul magázva a leányt ő is, - de hát miért lett akkor az enyém?

Ormai Piroska vállat vont.

- Hja, ha azt én tudnám, miért választottam ki annyi férfi közül, akik a cipőöm sarka után futkostak? S ha egyáltalán tudnám, miért nem vártam meg nyugodtan, mint a becsületes lányok, azt a boldog időt, mikor az, aki meghódít, megkéri kezemet? Ezek titokteljes, megfoghatatlan dolog, barátom. Az élet tele van ilyen bolondságokkal. Mert a legnagyobb bolondság szerelem nélkül tönkre tenni magunkat...

Pető mogorván, gögösen, vérig sértve hallgatta e megalázó vallomást. Hiuságát csontig sebezte e beszéd mindenik szava. De uralkodott magán. Gunyos volt, s enyelgő hang alá rejtette - mint a diéta vitáiban is akárhányszor, - féktelen indulatát.

- Köszönöm a szives kalauzolást, szívének utvesztőjében. Lámpáscskájával bevilágította a homályos zugokat; most már látok. Szakítási szándékát komolyan veszem. Mert ha nem akar na elválni tőlem, nem avatott volna be legbensőbb titkaiba... Sajnálom az aranyos napokat, - benső viszonyunk fojtó melegségü, édes napjait - nem azért, hogy elmultak, hanem azért, mert nem jönnek vissza többé soha...

Fölállott s keztyűjét kezdte huzni, mint aki menni készül.

Ormai Piroska kinos jelenetet, lángoló haragot, féktelen dühösséget várt. Ez a nyugodt, kifogástalan nagyuri elválás meglepte.

Kérte, hogy üljön le, egészen közel hozzá az ágya szélére. Azután lázas, fáradt arcát a Pető erős kezére fektette, mintegy megköszönve a sok jót, (az ékszereket, ruhákat, fogatot, nagyuri fényüzéssel fölszerelt lakást), amivel e kéz elhalmozta.

- Hálátlannak látszom, de nem tehetek róla. Ha megígéri, hogy nem lesz indulatos, ha szépen végighallgat, meggyónok mindent, mintha testvérem volna...

Pető szeszélyes lelkében egyike villant meg azoknak a váratlan ötleteknek, amelyekkel oly sokszor lepte meg barátait és ellenségeit. Leült a leány ágyára, arcza valami csöndes biztató mosolyban olvadt föl.

- Beszéljen bátran, kis madaram. Ugy beszéljen, mintha bátyja volnék... Figyelek, csak kezdje...

Ormai Piroska hosszú vallomásba kezdett. Halkan, töredezve beszélt. Petőnek nehezeére esett minden szavát figyelemmel kísérni.

- Bennünk, bukott nőkben, - mint az égről lefutó csillagnak utófénye, - a tiszta, ideális szerelemnek sovárgó gondolata él. Oly fogékonyak vagyunk szüzsies tiszta szerelemre, mint azon szerencsés leánytársaink, akik, míg mi porban, szennyben siklunk le a lejtő legaljára, ott maradnak a hajnalfénytől ellepett, derült magaslatokon...

Ő, aki szerelmet ébresztett bennem, szelid, bánatos arczu, huszonkét éves orvostanuló. Hogy hol ismerkedtünk meg; miként hatott rám félénksége és tartózkodása; mint néztem el abban az időben órákig a csillagos eget: ezek csekély dolgok s magát, Pető, nem érdeklik.

Azzal se untatom, - bár igen kedves dolog, micsoda nagy bátorítás kellett hozzá, míg annyira tudtam vinni, hogy megcsókolja - a kis ujjam hegyét.

Ugy-e, kinevet érte, mert hiszen égő, érzéki csókuk tüzes záporával borította el ajkaimat? Pedig, lássa, önnek minden csókja nem ért föl azzal az egygyel, amelyet itt, a kisujjam hegyén viselek. A maga csókjai ártatlan vizcseppek az övéhez képest, amely égeti a bőrömet, mintha izzó arany csöppent volna rá.

Aztán, öreg barátom, látott ön engem valaha pirulni? Soha. Még akkor sem pirultam el, mikor felesége az erdei lakban reánk nyitott... Lássa, ő pirulni is megtanított. Zavarba jövök és elpirulok, valahányszor, - mikor vele sétálok, - régi ismerőssel találkozom...

A multkor emiatt összetűztünk. Neki rosszul esett, hogy más férfiak láttára elveresedem, mint a főtt rák. Egész értekezést írt hozzám ez alkalommal. Oly komolyan fogta föl a dolgot, mintha egész életünkre kiható kérdéssel volna szó. Hallgassa csak, mit írt a többiek között?...

Piroska elővett a feje alól egy gyűrött papírlapot s ezt olvasta le róla:

„Mikor ön, kisasszony, egyik-másik ismerőse láttára elpirul, nagy aggodalmat ébreszt bennem, mert a pirulást a világ a szív beszédének tartja... Pirulása azt jelenti, hogy szíve az enyém, de valamivel a világnak is tartozik... Az lesz ezután célom, hogy többet szórakozzék.”

Piroska, amint e mondatokat felolvasta, kaczagott és sirt, s felkiáltásokkal kísérte őket.

„Ne higgye, hogy azért tanácsolom ezt, mert ha önnek több szabadságot engedek, azzal magának is több szabadságot biztosítok.” (Érti e mondatban rejlő ártatlan fenyegetést? Neki is több szabadsága lesz... Nemde elragadó?)

„Én már beteltem a világgal. Ismerem, mily méltatlan arra, hogy szerelmünknek csak az árnyékát is odaadjuk mindazért, amivel a világ bennünket kecsegtet. Nekem már volt dolgom emberekkel. Belátok romlott szívük fenekéig...” (Mit szól ehhez a zöld világfájdalomhoz? Ehez az édes affektációhoz, olyan ember részéről, aki a világot és az életet nem ismeri?...)

„Sorsom az ön kezében van letéve. (Az én kezembe, az ő tiszta, fiatal életének sorsa!) Öntől függ, hogy azt mondják rólam: boldog volt. Vagy azt, hogy nagy dolgokat akart véghez vinni; tudománya, művei és gyógyításai túléltek őt, de ő maga boldogtalan volt szegény, mert senki sem szerette... Mert önön kívül, édes kisasszony, (Nem pompás ez a régi divatu megszólítás?) mindenki más: senki”...

Bevégezte az olvasást, s a gyűrött papírlapot, mint valami nagy kincset, a vánkosa alá rejté.

Az olvasás Piroskát kifárasztotta. Nehezen lélegzett; de összeszedte magát mégis.

- Csak még egy perczig, kedves barátom. El akarok önnek mondani mindent... Az én kis orvosom is olyan, mint maguk, többi férfiak. Rossz ember. A szelid, gyöngéd levelek után szenvedélyes, követelő levelek következtek... Olyanok voltak e levelek, mintha kénköbe volnának mártva. Ugy irt ez az én édes kamaszom, mintha kitanult csábító volna... Leírta álmait, amelyek mind abban végződtek, hogy ő karjai között tartott... Egyszer, - azt írta - valami rosszul világított kupéban utaztunk, s egy lélek sem volt ott rajtunk kívül... Aztán könnyögrésre, duzzogásra, fenyegetésre fogta a dolgot. Néhány napig kiállottam, hogy nem jön el hozzám... Az ötödik nap, mikor a nyugtalanság majd megölt, egyetlen szót írtam neki: „Várlak”... Eljött, itt maradt reggelig... Mikor lekisértem, mezitláb mentem végig a hideg márvány folyosón... Sokáig nem tudtam tőle elválni, dideregve jöttem vissza, meghültem... S ő mily meglepődött s boldog azóta... Még a szeme is jobban ragyog s a járása délczegebb. Nem félénk és szerény már, inkább majd kibujik a bőréből... Türelmetlenül várja meggyógyulásomat, és nagyon hetykén... fenyeget... Adta kis bolond Eskulápjá... Most már elmondtam mindent... Igaz, egyet még nem... Nagyon beteg vagyok... Szédülök, nincs étvágyam, a fejem nehéz, s mintha valami nagy égés volna körülöttem, émelygés kinoz... Azt hiszem, életembe kerül az az egy éjszaka, a megbocsátás és az igaz szerelem éjszakája!...

Mig a leány beszélt, Pető Pál nézte, mily változáson megy át egész valója... Súlyos betegsége daczára, szeme fénylett, ajka mosolygott, friss, harmatos tiszta emlékektől, remegett egész teste... Azt, hogy beteg, hülésnek tulajdonította... Ugy érezte, e hosszú vallomásra nincs mit felelni. Barátságosan megszorította a leány kezét és távozott.

Az előszobában az orvossal találkozott. Csinos, fiatal fiú volt, tele életkedvvel. Szeméből a diadalmas, kielégített szerelem boldog önhittsége sugárzott...

Az eső elállott. Odakint már meggyújtották az utczalámpákat. Fényük hosszú vonalakban tükrözött a nedves, megázott gyalogjárón. Szél fújt, a lámpák nyugtalanul lobogtak a szélben.

Pető Pál, kocsijában összehúzódva, komor gondolatokba merült.

Valami gonosz előérzet azt sugta neki, hogy feje felett a szerencse napja leáldozott, s hogy nemcsak a nedves, szürke utcákon, de az ő pályáján is sötétedik, rohamosan sötétedik...

XXXI. A fekete angyal.

Oroszország a lengyel fölkelést leverte. Ázsia belsejéből kegyetlen tatár csordákat bocsátott rá a boldogtalan országra, akik vérbe-lángba fojtották a lengyelek szabadságát.

Az ázsiai hadsereg azonban a kolerát is behurczolta magával. Mint őszkor a legyek, rakásra hullottak az orosz hadsereg katonái, megfertőzve a vidéket mindenfelé.

Európa megrémült, mert a szörnyű betegség roppant hevesen lépett fel. Aki megkapta, halál fia volt, kevés kivétellel.

A hosszú békekorszak elpuhitotta a nemzeteket. A népek összeszedték valahogy magukat. A jólét és a vagyonosodás terjedt, s a civilizáció kényelme mind szélesebb néprétegeknek jutott osztályrészül. A szaporodás, - mint a nagy háborúk követő békekorszakokban rendszerint, - igen erősen megindult. Nem csoda, ha a fekete angyal szárnyasuhogása megdöbben-tette a kormányokat, s ha az életükért remegő népek kétségbeestek.

Az akkori orvosi tudomány azt tartotta, hogy a kolera érintkezés által terjed. Védekezni tehát csak elszigeteléssel, elzárkózással lehet ellene. Chinai fallal kell elzárni egyik országot, egyik megyét, egyik várost, egyik falut, egyik házat, egyik embert a másiktól; minden mástól.

A megrémült Európa a legerélyesebb védekezést követelte Ausztriától. Fel is állították a katonai kordont Lengyelország felé és a Duna mentén mindenütt. Ferencz orvosa, Stift, korát messze meghaladó tudománnyal azt mondta, mindez nem ér semmit, mert a kolera átugorja a katonai kordonokat, meg hozzák a szelek, hozza a folyók vize; s akár tetszik, akár nem, be fog kopogtatni Európa minden országába.

A király orvosának jóslata hamar beteljesült. Sárosban a kolera kiütött. Körülfogták szorosan, mint egy égő házat. S mint mikor az égő épület ajtaját bekötik, hogy akik benne vannak, ott égjenek: a kolerától meglepett vármegye lakossága szörnyű napjait állotta ki a reménytelen halálfélelemnek. Pusztult, fogyott, meg lett tizedelve, egy helyre zárva be a halál fekete angyalával.

Egy ideig úgy látszott, Sárosmegye elszigetelése teljesen sikerült. Akik ebben reménykedtek, keserves csalódásra ébredtek nyolcz nap múlva. A fekete rém átugrotta a kordont és Kassán, sőt Zemplénvármegyében lépett fel.

A nyugati hatalmak diplomatái reárontottak Ferenczre. Kivánták, hogy a kolera terjedését a Dunánál állítsa meg, bármily áldozatok árán és bármily eszközökkel.

Szirmai maga sietett felülvizsgálni a szigorú intézkedéseket. Magyarország becsületkérdésének tekintette, hogy a kolera rohamos terjedésének gát vettessék. Intézkedései nem mindenben találkoztak a nádor tetszésével, ami - Pető nagy öröme, - a két hatalmas ember személyes viszonyát még jobban elmérgesítette.

A katonaság éles töltényeket kapott. Ki volt adva a parancs, hogy lőjenek le mindenkit. Azt, aki a kordonon át akar menni, azt is, aki a kordon közelébe jő.

Szirmai szekeren végigment a katonai vonalakon. Mindent apróra megnézett és naponként kétszer tett jelentést a királynak a tapasztalt hiányokról, s az azok megszüntetésére tett intézkedésekről.

Pétervárad és Vercs között még állott a hid, azt leromboltatta. Földváron már menekülő emberekkel jött szemközt, akik ujságolták, hogy falujokban kiütött a fekete halál. Szirmai a

helyszínére sietett. Orvosságot osztatott szét a nép között, a halottakat egyszerű deszkakoporsóba téve, harangszó nélkül temettette el, oltott meszet öntetve a holttestekre, a kolerás házakat fertőtlenített és körülzáratva a falut szorosan.

Onnan Fejérvár felé fordult. Ott már fenekestül föl volt fordulva minden. Nem akarták a városba beereszteni. A királyi biztos kocsiján, kerülő utakon Győrbe ment, onnan Parndorfon át Bruckba, ahol nyolcz napig volt vesztegzár alatt, nehogy a bécsieket megrémitse.

Alacsony deszkabódékban laktak itt husz álló napig, a vesztegzár alá vetett utasok. Minden bódé előtt katona állott őrt, feltüzött szuronynyal. E bódékban nagy volt a nyomoruság. Az eső beesett a tetőn, a víztől átázott szalma-zsupok megpenészedtek és megrothadtak.

Szirmai emberséges érzéke föllázadt a husz napig föltartóztatott utasok e nyomorgatása ellen. Írásban tett jelentést Ferencznek, - a levelét megfüstölték, s valami bűdös folyadékkal leöntötték.

A király e levél vétele után rögtön intézkedett, hogy Harrach gróf tágas és kényelmes kastélyát üritsék ki és rendezzék be a vesztegzár céljaira...

Tíz nap múlva Szirmai Bécsben, Szörényivel ebédelt, mikor berontott a huszárja és azt hozta hírül, hogy a haditanács épületében valaki kolerában megbetegedett.

Szörényi fölugrott az asztaltól. Az asztalkendőt a kravátlíja mellett felejtette, kezében villa volt. Torka összeszorult a félelemtől. A piros, élettéljes arczon szederjes foltok támadtak, mint a feloszlásnak indult holttesten.

Szirmai csöndesítette.

- Bizonyosan vaklárma lesz. Miért ütött volna ki épen a haditanács épületében, holott annyi a szegényes, piszkos városrész?

A hír nem volt vaklárma. A haditanács épületének kapusa, a kolera jelenségei között betegedett meg és estére meghalt.

Fejvesztetten kapkodtak az emberek. Arra, hogy a császári város kellő közepén, minden előzmény és híradás nélkül föllépjen a fekete rém, senki sem gondolt.

A gazdag emberek tovább álltak még az nap este. Sokan úgy hagyták oda a palotájukat, hogy minden ajtó nyitva maradt. Éjjel, fáklyafénynél, egész népvándorlás indult meg. A sorompókon órák hosszáig hömpölygött ki a menekülő polgárság áradata.

Schönbrunnt hirtelen elzárták. A parkot három öl magas deszkafallal vették körül, és az udvari embereken kívül csak Metternich, Kolowráth és Szirmai kaptak benne szállást.

Szirmai épen Metternichtől jött. A herceg nagyon szepegett. Mint szellemes ember nem is titkolta. Dolgozószobájában mindenféle erős illatszerek füstölögtek, ő maga gummi köpenyben és gummisapkában ült s megparancsolta, hogy semmiféle államirat ne kerüljön néhány napig a szeme elé s hogy ne bocsássonak be hozzá senkit.

A kancellár gondolatokba merülve lépkedett a folyosó hideg márványkoczkáin, mikor - mintha a földből termett volna elő - az egyik oszlop árnyékából a király sovány, hajlott alakja bontakozott ki.

Mint rendesen, egyszerű, szürke ruha volt rajta. Nagyszélű szalmakalap volt a fején, mint akármelyik nyárszolgárnak. Ahogy kedvencz tanácsosát megpillantotta, elébe ment. Arcza tele volt gonddal, de jóságos kék szemében nyoma sem volt az ijedelemnek. A király megfogta a Szirmai kabátjának középső gombját és barátságosan megrángatta.

- Épp ilyen lehetett Róma, mikor Hannibál seregei megjelentek a kapuk előtt. Most látom, mily kevés bátor ember van a környezetemben... Képzeld, a parkot elzárták a világtól s a kapukon senkit sem bocsátanak be. Természetesen a kapukat rögtön kinyitattam... Schönbrunn mindenki előtt nyitva áll. Most pedig Bécsbe megyek, népem közé.

Szirmai elsápadt.

- Ne tegye, Felség.

A király eleresztette a megkínzott kabátgombot. Ránczos, megöregedett arcán ingerültség látszott.

- Ha háboruban vérüket kívántam, ők kiontották értem... S én elhagyjam őket a veszedelmekben... Jön velem?

Szirmai, beleegyezése jeléül mélyen meghajolt. Ez a kitüntetés boldoggá tette. Ha megoszthatja királyával a veszedelmeket: az már más.

Az udvari kocsis, akinek elő kellett állani, reszketett, mint a nyárfalevél. A fehér tollbokréta vadász oly arccal ült föl a bakra, mint a katona, akit golyózáporban egy veszedelmes sáncz ellen küldenek. Tudja, hogy ott hagyja a fogát, de nincs helye az ellenszegülésnek.

Bécs komor volt és néptelen. A házak ajtaja, ablaka bezárva, a boltajtókra a nehéz vaslakatok rátéve, a tüzek mindenfelé kioltva. Az utcákon alig lézengett néhány szál ember. Mint mikor - 1805-ben - a győzelmes Napoleon hadainak bevonulását várták.

Az a hír, hogy az udvar elhagyja Bécset, s hogy a császár Schönbrunnban légmentesen elzárkózott alattvalóitól, végképen elvette az emberek bátorságát.

Egyszerre csak a Burgban peregnek a dobok, harsognak a trombiták, az őrség fegyverbe áll.

Négy pej lótól vont nyitott kocsin, balján Szirmaival, a Kohlmarkt felől jön a császár. Egyenesen a városháza elé hajt, ahol ezer meg ezer szegény munkás kér kenyeret és munkát, s ahol ökölbe szorított kezekkel fenyegetik a hatóságot, amely a kolerát közéjük beengedte.

Ahogy meglátják az ő „Franzl”-jüket, egetverő örömmordítás támadt. Egy pillanat alatt megállítják lovaikat, a kocsit körülfogják és csókolják a kezét, a botját, a szürke gérokkját, mindenütt, ahol csak érik.

Az uralkodó feláll a kocsiban. Botjára támaszkodva, előrehajolt vállakkal, ránczos arcával és gyöngye hangjával nagyon elüt a Caesarok ismert szobraitól; de amit mond, az a néhány szó, nagygyá teszi őt e pillanatban, s a zárkózott, mindenkre gyanakvó embert a maga nemes mivoltában tünteti fel.

Mig körülötte orgiákat ült a nép szeretete és szenvedélyes ragaszkodása, Ferencz - először életében, - beszédet tartott a tömeghez.

- Gyerekek! Megosztom veletek a veszélyt. Abból, hogy idejöttem közétek, láthatjátok... Munkát és kenyeret kaptok; de azt megmondom, - itt hangja fenyegetővé és rikácsolóvá vált és botját fenyegetőleg rázta feje felett - jaj annak, aki zavart támaszt s a felsőbbbségnek nem engedelmeskedik... Annak velem gyűlik meg a baja...

Szirmai csodálkozva hallgatta e rövid beszédet. Benne volt ebben Ferencz minden hibája és erénye, egész valója, hosszú uralkodásának minden alapelve.

Ahogy rövid beszédét elmondta, kissé nehézkesen és biczegve leszállt az udvari hintóból és elvegyült a nép között, amely akkor már - a történeteknek híre menván - nagyon megnövekedett. Átfogták térdét. A kezét, kabátját, vállát, csizmáit csókokkal borították el. Szirmai

attól félt, vézna, beteges alakja, mint a rosszul égetett porcellánfigura, összetörik a felséges nép roppant kezében...

Oly időben történt ez, mikor az orvosok nagyrésze óvakodott a beteghez hozzáynulni. Mikor az ablakon át nézték meg a beteget és selyem álarcot tettek föl. Mikor a férj nejének, az atya fiának, a testvér testvérének érintésétől óvakodott és irtózott, s mikor - magasabb egyházi méltóságok rendeletére, - hasított végű pálczikán szolgáltatatta ki a lelkész a szentséget a haldoklónak...

Ferencz tettének hite befutotta egész Európát. Tisztelettel emlegették nevét mindenfelé. Ugy ünnepelték, mint aki nagynak bizonyult a szerencsétlenség napjaiban. Népe pedig úgy szerette, ahogy a Habsburgok közül soha senkit...

Visszamenet a király jókedvű volt. Jókedve átragadt Szirmaira is, aki tanuja volt, hogy lehet föléleszteni egy egész nép önbizalmát, bátorságát, lelkierejét, egyetlen embernek határozott, bátor föllépésével.

A szürke, törődött öreg ember, aki magas, kemény kravátlíjába besüppedve, a schönbrunni uton olykor szunyókálni látszott, Szirmai szemében hősnek tűnt föl, épen olyan nagynak, mint Hannibal, Julius Caesar, vagy ellensége és kortársa, I. Napoleon.

Már közel jártak a schönbrunni magas deszkafalakhoz, amely megett Metternich herceg háta előkelően borzadozott, mikor a király kedvencéhez fordult.

- Holnap tudtára adom falragaszokon az én bécsieimnek, hogy az orvosok tudománya számárság, s hogy a kolera nem ragadós. S meglássa: elhiszik nekem...

Történeti tény - s erre Ferencz büszke volt, - hogy falragaszának a bécsi nép hitelt adott, s hogy bár az emberek rakásra haltak, a „Franzl” nevezetes kiáltványa óta, a könnyüvéru bécsi nép a fekete halált nem valami nagyon rettegte.

Mint Rómában a pestis idején, rózsakoszorus homlokkal, mámoros fővel tánczoltak át a jó bécsiek a másvilágra. Valamelyik divatos Láner keringő bűvös hangjánál...

*

Magyarországon a kolera véres zavargásokat támasztott. A felső megyékben különben is ingerült a hangulat, mert rossz esztendő volt, s az esőzések miatt a burgonya a földben rothadt meg.

Az éhező, földesurai által elsanyargatott népben bolondabbnál-bolondabb hírek jártak szájrul-szájra a kolera természetéről.

Olyan betegség lévén, amelynek a piszok és szegénység a terjesztője, leginkább az alsóbb néposztály körében szedte áldozatát. Már ez a körülmény is izgatta és gyanakodóvá tette a tudatlan tót parasztot.

De még inkább gyanus volt előttük a betegség ellen való védekezés módja. A házak, falvak elzárása; katonai kordonok felállítása; a közlekedés teljes fennakadása; minden kereset megszünése; fehér porok elhintése; a kutak „megmérgezése.”

A kutakba ugyanis felsőbb rendeletre, bismuthport öntetett a hatóság. A jómóduak vörös bort ittak és lengyel pálinkát, a vizet a szegény ember itta. Ő halt meg tehát tőle. Ezeket a haláleseteket a köznép annak tulajdonította, hogy az urak megmérgezték az ivóvizet, így akarnak megszabadulni szép szerével a jobbágyaiktól, nehogy élelmezni és tartani kelljen őket ily inséges időben.

Néhány falu föllázadt. A tisztviselőket agyonverték, a kastélyokat és urilakokat megrohanták. Felgyújtottak mindent s a kezük közé került földesurakat válogatott kínzások között gyilkoltak meg. Volt olyan, akit elevenen a földbe ástak. Másokat tüzhalálra ítélték. Némelyeket kegyetlenül megcsonkítottak. A szemevilágát tölték ki, vagy mint a hasábfát, az élő testét ketté fűrészelték.

Az égő kastélyok tüze messze világított. A falvakban a harangok örökösen kongtak, s éjjel-nappal temettek. Mikor a fekete koporsókat már nem győzték készíteni, zsákba varrták a holttesteket, s szekérszámba szállították ki a temetőbe.

Ferencz azt kívánta Szirmaitól, hogy vaskézzel fojtsa el a jobbágyok zendülését.

A kancellár kormánybiztost küldött, a statáriumot kihirdették, fegyveres erő jelent meg a lázongó községekben.

A kolompásokat összefogdosták és fölakasztották, a kisebb bűnösöket börtönbe vetették, s a katonaság ott ült a község nyakán, sáska módjára kiélve, kipusztítva maga körül mindent...

Csönd lett utána, temetői csönd. A kancellár azonban, mikor a király neki az eredményhez gratulált, kifakadt.

- A jobbágyság sorsát meg kellene enyhítenünk, felség. A kolera csak ürügye a szegény nép zendülésének, de az oka mélyebben rejlik: sok századnak szenvedésében... Kényes ez a kérdés, tudom, de hozzá kell nyulnunk. Felséged, aki népét annyira szereti, nem hagyhat méltóbb és szebb emléket maga után annál, mintha a földhözragadt és a röghöz kötött jobbágyvilág százados bilincset földoldozza... Mihelyt a kolera megszűnik, erre vonatkozó javaslatokat terjesztek felséged elé.

- Csak terjeszszén - mondá a király mélabusan, - de minél előbb. Öreg ember vagyok már nagyon, ne felejtse el. Időm lejárt, napjaim meg vannak számlálva...

Kínézett a dolgozószobája ablakán. Tekintete a schönbrunni park hatalmas, nyirott fáira esett, ahol még az unokáinak unokái is sétálgatni fognak, ha ide menekülnek az égető állami gondok elől.

Az élő, mozgó, haragos-zöld lomb-falak fülkéiből hallgatag márványszobrok néztek reá. S a pad, ahol bizalmas kihallgatásokat adott, ahol Szirmaiban, a kis kancellária tanácsosban a jövő emberét oly szerencsésen fölfedezte, el volt öntve verőfényvel...

Minden úgy marad itt, ahogy az ő életében volt. Csak ő tér meg őseihez s aluszsza majd a halál álmát, a kapuczinusok mogorva sirboltjában.

Szirmai meghatott lélekkel nézte az ősz királyt, ahogy lemondással, a fatalista megnyugvásával érezte közeledni a minden emberi pálya végét, s így a királyokét is: a fizikai megsemmisülést...

*

Az Ormai Piroskánál töltött nap után Pető szörnyű reggelre virradt: a szép leány, az éj folyamán kolerában meghalt.

Ahogy megdermedve, az eset előzményeivel foglalkozott, eszébe jutott, hogy Piroska, mikor nála volt, főfájásról, émelygésről s pokoli szomjuságról panaszkodott. Éjjel jöttek a görcsök s az irtóztató láz, amely megölte.

Mikor tehát tegnap nála volt, ágya mellett ült, a kezét fogta: a leány már magában hordozta a gyilkos kór csiráját. Sőt az ki is volt fejlődve, mérges gyom módjára el volt terjedve benne...

Első érzése az volt, hogy el van veszve. El fog pusztulni nyomorultul, negyvennyolcz óra alatt... Mily borzasztó vég!

Aggodalmasan ügyelte magát. Érverése rendes volt, feje nem fájt, se szédülés, se szomjúság nem kinozta. Föllélegzett: Isten csodája folytán talán elkerüli szörnyű végzetét.

Hanem Pozsonyból menekülni kell, még pedig lóhalálában. Feleségének megüzente, hogy egy utra készen álljon. Mert itt, pozsonyi házukban, halálos veszedelem környezi őket...

Beáta ellenvetés nélkül fölkészült. Jól tudta, hogy férje nagyon fél a fekete angyal dögvészes leheletétől. Az Ormai Piroska váratlan halála különben őt magát is megrendítette...

Délig megállás nélkül utaztak. Azután váltott lovakon, megállás nélkül utaztak estig.

Pető mogorva és szótlan volt. Beáta azt hitte: Piroskát sajnálja. Szürke porköpenyegébe behuzódva, olyan érzése volt, mintha fáznék.

- Hideg a kezem? Nézze meg szivecském.

Alázatosan és félénken beszélt és kezét odatartotta a feleségének. Beáta megtapintotta.

- Se nem hidegebb, se nem melegebb, mint máskor.

E felelet megnyugtatta... Ujra hallgatásba merült. Gyönyörű erdei utakon haladtak, de mindez Petőt nem érdekelte. Csak egyszer zökkent ki sötét álmodozásából.

Elkerültek egy falut s régi, elhagyott temetőnél hajtattak el.

Kőkerítés fogta körül az örök nyugalom tanyáját. A kerítés felett sok fa és vaskereszt látszott s egy-egy márvány-obeliszk a bemohosult sirokon. A kapun, ahol oly sok szomorú menet haladt el néhány emberöltő alatt, s ahol oly sok koporsó tette meg az utolsó útját: a halál képe látszott. A csontember vasból való volt, s az esőben már régen megrozsdásodott. Kifeszített íjj volt kezében. Készült valakit lenyilazni. Mert semmi sem véd meg az ő nyilától.

Petőt a temető s a kis vasember kihozta sodrából. Elkáromkodta magát. Beáta megütődve nézett rá.

- Mi baja?

- Miért kérdi? Ugy-e sápadtabb vagyok, mint egyébkor?

Beáta hidegen ránézett.

- Ugyan kérem, ne képzelődjék...

Pető megint elcsöndesedett. De míg a lovak sebesen koczogtak az országuton, kétszer visszafordult. Szeme nem tudott betelni a temető nézésével. Mintha üldöznék őket, aggodalmasan kikerültek minden falut, járt országutat, ahol szekerekkel vagy emberekkel találkozhatnak. A járatlan mezei utakat keresték.

Mikor másnap a baranyai templomtorony kibukkant a fák közül, Pető a feleségéhez fordult.

- Menjünk az erdei lakba.

Beáta megrezzent, nem tudta leplezni ingerültségét.

- Oda?...

Pető megértette a sértett női büszkeség fellobbanását. Kérőleg, szinte gyámoltalanul nézett rá.

- Miért ne? Lásd, ott biztonságban leszünk. Elszigeteljük magunkat a világtól, amíg ez a szörnyű ragadós nyavalya meg nem szűnik. Miért tegyük kockára az életünket könnyelműen?

Beátának egy más férfi jutott eszébe, aki sorra vizsgálta a katonai kordonokat, aki a kolerától meglepett vidékeken gondtalanul utazik végig, aki maga nyújtja az orvosságot a betegnek, fabódéban kiállja nyolcz napig a vesztegzárt, s aki a király balján ülve, Bécsben a néptömeg közé hajtat, a legnagyobb koleraveszély idején...

De nem szólt semmit. Megszánta az oldalán ülő, aggodalmaktól megkinzott embert, s egy-kedvű fejbólintással adta értésére, hogy nem bánja, menjenek az erdei lakba, ha épen tetszik...

Az erdei lakhoz érve, Pető megállította a kocsit néhány száz lépésre a kaputól. Leszállott az ülésről, a feleségét lesegítette, azután megparancsolta a kocsisnak, hogy hajtsen egyenesen Baranyavárra. Képpel se forduljon vissza többet az erdei lak felé.

Az erdei lakra, az ismert eset óta, senki se viselt gondot. Az utakat benőtte a fű, a park elvadult, minden ablaka be volt zárva, s az eső lemosta sok helyütt a festéket a falakról. Egy öreg kulcsár lakott az egyik alsó szobában. Három cserép virág volt az ablakban, onnan látszott, hogy élnek benne.

A kulcsár elbámult, mikor az uraság, minden bejelentés nélkül, hirtelen betoppant. Kezet akart csókolni az urasszonynak, de Pető ráförmedt.

- Mi jut eszébe? Ebben a kolerás időben... Zárasson el minden kaput. A két szolgálégényt lássa el puskával. Én mondom, Baranyamegye alispánja: lőjjenek le mindenkit, aki a házhoz közeledik.

- Hát a postás legényt, kérem alássan?

- Mindenkit. A postást leginkább. A levelek terjesztik legjobban a ragadós betegséget. Egy léleknek sem szabad elhagyni az udvart. Még a lovakat se szabad megjáratni.

- Hát a terméssel mi lesz, instálom?

- Hadd rothadjon kint a tarlón... Tyuk, tojás, sertés, bornyu van a házban. Egy-két hétig megélünk belőle... A kutat betömeti kend, értette? Bort iszik a házban minden ember.

Beáta közbeszólott.

- A kutra szükségünk van. Mosáshoz, főzéshez nem nélkülözhetjük. Csak nem öblögethetjük ki az edényt tokai aszuban?

Ez a csendes guny Petőt megharagította, de úgy tett, mintha nem hallotta volna. Folytatta szigorú utasításait. Az öreg kulcsár azt hitte, a gazdája esze megbomlott.

Éjjel, tizenegy óra elmúlt. - Pető fölébredt. Émelygése volt és a feje fájt. Fülében, szemében nehéz pörölyök zuhogását érezte. Abban a szobában lett rosszul, ahol oly mámoros heteket élt át Piroskával... Most már halott... Ragyogó, fiatal testét oltatlan mész közé temették el...

Keze reszketett, ahogy a gyertyát meggyújtotta. Felállott és a nagy állótükör elé támoltygott. A gyertya magasra tartott lángjánál sokáig nézte magát. Ugy találta, hogy arcza a szokottnál sárgább, s hogy szeme bágyadt, mint a fölzávart erdei forrás.

Bekiáltotta nejét. Beáta, a ki a szomszédaszobában aludt, bő köpönyeget vetett magára, úgy jelent meg az ajtóban. Ahogy meglátta Petőt, megijedt. Bárhogya uralkodott magán, az arcán, szemén át villanó félelmet Pető észrevette.

- Hivasson orvost!

- Csak nincs rosszul?

- De igen... Elkaptam a fekete halált...

- Elkapta?... Kitől kapta volna el, hiszen rajtam kívül senkivel sem érintkezett?

- Nála voltam azon az estén, amely az ő életében a legutolsó volt...

- Kinél volt? Piroskánál?

Pető megtámaszkodott az egyik székre, hogy el ne essék.

- Ő nála...

Beáta szeme kerekre nyílt a rémülettől.

- Feküdjék le, megfázik... Azonnal orvosért küldök... Mindez talán csak képzelődés...

Betuszkolta az ágyba és meleg dunnákkal gondosan betakargatta.

Mig a lovas legény Baranyavárra benyargalt, Pető mind rosszabbul lett. Hányt, görcsei voltak s lángoló szomjusága percről-percre növekedett.

- Olyan vagyok, mint a Sahara... Száz napnak forró sütését érzem magamon...

Beáta kezét a homlokára tette, s maga rakta fel az urára a parázson tüzesített meleg fedőket.

- Nem fél tőlem?

Az asszony halkán a fejét rázta. Nyugodt volt, de nagyon komoly.

Az orvos megérkezett. A megye hatalmas alispánjával nem mert úgy tenni, mint a szegény emberekkel szokta, s így nem az ablakon keresztül nézte meg. Bejött hozzá, de kezéről a keztyűt nem huzta le s a lélekzetét amennyire lehetett visszafojtotta.

Megvizsgálta a beteget, kikérdezte, azután receptet írt. Mikor el akart menni, Pető kiküldte a feleségét.

Egyedül voltak. A viczispán közelebb intette az orvost és székkal kínálta meg. Az orvos leült, de óvatosan, csak a szék szélére. Pető a dunnája alól, átható, éles szemét rá emelte.

- Nos?

Az orvos összerezsent. Elértette, mire vonatkozik a beteg rövid kérdése.

- Még nem tudom... Meglehet, a jelek csalnak. Talán éretlen gyümölcsöt evett, vagy megfázott valahol. Ez esetben nincs mitől tartani.

- Ez esetben... Értem... Ha tehát se éretlen gyümölcsöt nem ettem, se meg nem fáztam, bajom: kolera.

- Fájdalom... Ez esetben fel kell tennem...

- Már megint „ez esetben.” Megélek-e, amicze, erre feleljen?

Az orvos a szoba tetejét nézegette.

- Hogyne?

- Biztosít róla?

- Isten nem vagyok, viczispán ur...

Pető sóhajtott.

- Szóval, ha jó keresztény volnék, azt tanácsolná: papot hívassak...

- Sok embernek adták fel az utolsó kenetet, aki mégis meggyógyult...

Az alispán türelmetlen mozdulatot tett.

- Végezzünk... Csodákban nem hiszek... Ha meg kell halnom, mennyi idő alatt leszek csöndes ember?

Az orvos merően reá nézett. Azután felállott.

- Mindent meg fogunk tenni, viczispán ur, hogy az életnek megtartsuk... Egyebet nem mondhatok, se jó, se rosszat...

Pető intett a kezével, hogy az orvos elmehet. Az még habozott, de a beteg ráívelt.

- Ne untasson, ha úgy sem tud rajtam segíteni... Semmit sem tudnak maguk, amicze. Szamarak és kuruzslók...

Kimerülve dőlt vissza párnáira... Mikor Beáta bejött, abban az állapotban találta... Az orvos utasításához képest, aki a mellékszobában fülelt s nem mert onnan elmozdulni, hideg borogatásokat tett az ura fejére.

Pető fölnézett. Nagy, beszédes szemében - mint távoli villámlás fénye, - erős indulatok, kemény belső harczok szikrája lobbant fel.

- Beáta!...

- Nagy fájdalma van?

- Oh igen!... Ne ringassa magát illúziókban, meg fogok halni...

- Isten kegyelme kiapadhatatlan..

- Ne beszéljen Istenről. Különben maga nő, maga hisz benne... Hát gondviselés az, hogy mint a legutolsó parasztnak, ebben a ragadós nyavalyában kell elpusztulnom? Hogy az én fejemnek, amely nagy dolgokra van alkotva, az a sorsa, ami sok ezer emberé, akiknek agya nem ér többet egy likas mogyorónál, mert benne soha egy gondolat meg nem született?... De hagyjuk ezt. Maga még azt hihetné, halálos ágyamon is szónokolok...

- Ne izgassa magát... Majd máskor, ha jobban lesz...

Pető halotthalvány arcán a nehéz gunynak felhője vonult át.

- Mikor... Talán mikor kiterítve fekszem s gyertyák füstölnek körülöttem... Nincs időm, Beáta... Hallgasson meg...

Felkönyökölt izmos karjára, úgy nézett a feleségével farkasszemet...

- Meg kell esküdnie, hogy sohasem lesz az ő felesége... Óh, mint gyülölöm! Micsoda ostoba szerencséje van... Tele volt az ország vele, hogy a betegségtől meglepett vidéken járt, még sem pusztult el... S én, aki vigyáztam magamra, s futottam a fekete szárnyu rém előtt: megkapom... Megkapom, hogy felszabaduljon az a nő, aki egyedül teheti őt boldoggá...

Beáta elfödte kezével arcát...

- Kivánta, hogy Szirmai elpusztuljon?

- De mennyire kivántam! Nem kivánta úgy a tiszta, szabad levegőt az, akit elevenen befalaztak. Esküdjék meg Beáta...

- Nem, nem esküdhetem...

- Nem, ugy-e? Hisz alig tudja elrejtteni örömét. Olyan az arcza, a szeme, mint a kivilágított ablakok... Miért helyezi elébem őt? Azt hiszi, többet ér nálam, amiért lábujjhegyen lézengett a trónok körül?... Ne higgye. Csak nagyobb a szerencséje...

A beszédben elfáradt, homlokáról gyöngyözött a veriték. Görcsös fájdalma volt; de emberfeletti erővel újra leküzdötte.

- Jobban tudott alkalmazkodni nálam... Csoda-e, ha többre vitte? Oda jutott, ahol a történelmet csinálják... Óh, hogy nem élhetem meg, míg porba hull... Nem tudok nyugodtan meghalni, ha meg nem esküszik... Menj kolostorba, szép Ofelia...

Beáta fölkel s kezét a háborgó, tüzes kohóra, a Pető fejére tette.

- Nyugodtan, barátom. Most ne gondoljon másra, csak arra, hogy meg kell gyógyulnia...

Pető vadul megszorította a fiatal asszony kezét. Ujjacskáiból - mint a megmetszett rózsatőből - majd kiserkedt a vér, mégsem kiáltotta el magát...

- Nem esküszik meg?...

Beáta hallgatott.

- Menjen hát! Nem akarom többé látni...

Eltaszította őt magától s a fal felé fordult...

Virradatkor - az egész háznép a szomszéd szobákban virasztott - Pető nagyon rosszul lett. Az orvos csillapító szereket adott be s arra törekedett, hogy meleg borogatásokkal a görcsös fájdalmát enyhítse.

Négy órát ütött, mikor - egy fél órai mély alvás után - szemeit Pető kinyitotta. Körülnézett, de már nem ismert meg senkit. Félrebeszélt...

- Ha örökségképen rátok hagyhatnám fejemet - mondá, alig hallhatóan, Mirabeau e híres szavait ismételve s csontos, hatalmas fejére mutatott. - Pompás fő ez... S mennyi gondolat, nagy terv marad benne... Ássátok ki a fejemet... Ne hagyjátok a földben elrohadni...

Kegyetlen, vérigható gunyja még egyszer megjelent szája körül... S örök időkre ott maradt... Még halálában is gunyolta az embereket, a világot, vagy talán magát az életet...

Beáta sirva térdelpelt le a halott ágyánál és lelki üdvéért buzgón imádkozott...

XXXII. Lefelé a lépcsőn.

Ferencz király, akit fiatalabb férfi korában is „kis öreg”-nek hívtak gyakori betegeskedéseért és lelkének fanyarságáért, törődött aggastyánná vált.

Az öregség hava, amely reászakadt, még fagyosabbá és zárkózottabbá tette. Bizalmatlansága pedig határtalan volt. Maga Szirmai is érezte ezt.

Pedig senkiben nem bízott úgy Ferencz élete utolsó hónapjaiban, mint magyar kancellárjában.

A királyt halálsejtelmek gyötörték, nem csinált belőle titkot. Egyik trónbeszédében világosan célzott rá. A rendek megrendülve hallgatták. Nem mindennapi dolog, mikor a királyok, egyszerű halandó módjára, nyitott sirjukba révedezve bepillantanak...

Mint családja minden tagja, a király mély vallásos érzésben nevelkedett. Ez a vallásos érzés, az élő hitnek ereje, megnyihitette a halál gondolatát. Olyan volt az szemében, mint a kőhid a schönbrunni kastély előtt. Ha Bécsből jöve, a parkhoz akar jutni, át kell menni rajta. A halál csak hid. Rajta megyünk át mindnyájan a másik, a szebb világba.

Mint ember, leszámolt az élettől. De mint fejedelem országai helyzetére aggodalommal gondolt.

A törekeny testet most már csak egyetlen gondolat tartotta fönn. Az, hogy a birodalmat biztonságban hagyja utódára.

Különösen Magyarország sorsa aggasztotta.

Széchenyi reform-eszméi fölrázták az elalélt nemzetet halálos alvásából. A közéletben, amely a napoleoni háborúk nagy vérvesztését már kiheverte, erőteljes vérforgás indult meg.

Elmaradottságát érezve, a nemzet minden tagja serényen munkához látott. A reform-eszmék megtermékenyítettek mindent. Mint mikor a természet lekötött erői felszabadulnak s elolvad a hó, megnyílnak a levegő, melegen süt a nap, kizöldülnek a fák: Magyarország közléte tele volt a tavasz hangulatával.

Ferencz, élete alkonyán gyanakodva nézte ezt a sürgést-forgást. Bár Széchenyi szeme előtt elsősorban a magyar társadalom átalakítása lebegett, tevékenységét a társadalmi intézmények kiépítésének, kulturájának és anyagi jólétének szentelte, az öreg király átlátott a szítán. Tudta, hogy mindez politika. Sikeresebb és veszedelmesebb politika a vármegyék s az országgyűlés felíratainál.

Metternich nem osztotta a király aggodalmát. Szirmai pedig lelkesedett örömeiben, hogy a nemzet siet helyreépíteni századok mulasztását.

Az országgyűlésen is friss légvonat támadt. Az érzékeny Ferencz megérezte e légvonatot, a bécsi Burg jól elzárt szobáiban. Pedig meg se mozdultak tőle a nehéz, arannyal áttört selyemfüggönyök...

A király szemmel tartotta az országgyűlés tárgyalását. Szedlniczky, akinek csillaga abban a mértékben hanyatlott, amily mértékben Szirmai hatalma emelkedett, Metternichtől megtudta ő felsége lelkiállapotát. Nagy titokban országgyűlési rendőrséget szervezett Pozsonyban. Ez a rendőrség kikémlelte a követ urak minden lépését. Anyagi viszonyukról, összeköttetésükről, érzületükről, gondolkozási módjukról jól volt tájékozva. Ügynökei befurakodtak magánkörbe is. Kilesték a követek bizalmas beszélgetését, fölbontották levelezését s besúgtak róluk min-

dent, amit titokban kinyomozhattak. Egy vigyázatlan szó, egy jókedvű szójáték, egy indulatos kézmozdulat elég volt, hogy a követek bekerüljenek a Szedlniczky fekete könyvébe.

Szirmai nyomára jött a dolognak. Az első pillanatban mód nélkül felháborodott s kiméletlenül akart föllépni a rendőrminiszter ellen. Meg akarta kérni Ferenczet, válaszszon kettőjük között. Hanem azután meggondolta a dolgot.

Egy kis utánjárással megtudta, hogy a pozsonyi titkos országgyűlési rendőrségnek ki a feje. Szepesi születésű tót ember volt, akit Szedlniczky az adósok börtönéből szabadított ki, aki tehát hálából és jó pénzért mindenre szívesen vállalkozott.

A kancellár magához hívatta. Keményen ráívelt, ahogy négyszemközt voltak.

- Mit fizet magának, domine fráter, a bécsi „Jammerpudel”? (Ez volt a rendőrminiszter csufneve. A viperanyelvű Gentz nevezte el annak.)

- Kérem, gróf ur!

- Mindent tudok. Mennyit kap tőle, mondja? Mi a Judás pénze?

Az ágens elsápadt.

- Én becsületes ember vagyok. Merő hazafiságból szolgálom. A császárt szolgálom, kérem szeretettel; a főhercegeket, az állami rendet, Metternich urat, a dinasztíát.

Szirmai csendesen mosolygott.

- Meglehet. Egyről azonban biztosítom. Ha én rá teszem magára a kezemet, domine spectábilis, s ott hagyom rothadni valamelyik vármegyeház börtönében, nem szabadítja ki a körmeim közül senki. Se Metternich, se a főhercegek, se a nádor, se az ugynevezett állami rend, amely hangzatos fogalom mögött a rendőrminiszter ur rejtőzik.

Az ügynök daczosan válaszolt.

- Majd kiszabadít a császár.

A kancellár vállat vont.

- Gondolja? Ő felségének szép fehér keze van. Valódi fejedelmi kéz. Óvakodni fog magával bepizkolni... De most nem erről van szó. Az uraságod tiszteletdíjáról. Három ezer pengő forintot csak fizet önnek Szedlniczky? Testvérek között is megér ennyit az ön veszedelmes mestersége.

Az ügynök fojtott hangon, lesütött fejjel, fordított egyet a dolgon.

- Miért volna veszedelmes a mesterségem?

A kancellár egykedvű arca felderült.

- Hogy miért volna veszedelmes? Nagyon egyszerű okból. Mindjárt megmagyarázom. Holnap néhány képviselő megtudja, hogy ön kémkedik utánuk. Levelüket felbontja, beszédüket följelenti, viselkedésüket a legmagasabb helyen besugja. Ezt megtudják holnap. S holnapután ön halott. Valamelyik sötét utcában úgy leütik, mint valami kóbor kutyát...

Az ügynök homlokán kiütött a hideg veriték. Törülgette arcát és nyakát a nagy, tarka zsebkendőjében.

- Na kérem... Most már megmondhatja, mit fizet önnek a rendőrminiszter.

- Ezerötszáz forintot.

- Az én tisztelt barátom egy kicsit szűkmarku. Én is fizetek magának annyit, talán többet is. De csak úgy, ha helyén megmarad. Fölveszi szépen a Szedlniczky fizetését, s szorgalmasan küldi neki a jelentéseit. Csakhogy az én számomra másoljon le minden jelentést, amit postán Bécsbe küld.

Az ügynök tulbaldog volt, hogy ily könnyű szerrel menekülhetett a csávából.

Azontul Szirmai minden este megkapta a bizalmas jelentés másolatát. Külön futárral küldte meg a királynak, aki igen jól mulatott azon, hogy a rendőrminiszter két-három nap mulva állott elő az ő bizalmas értesülésével. Oly időben, mikor már a Felség azokat a híreket a Szirmai révén megkapta, sőt régen el is felejtette.

A mindenható Szedlniczkyt a gutaütés környékezte, mikor Ferencz a titkos jelentések át-olvasása után minden reggel magához hivatta s alig rejthető kárörömmel mondogatta neki:

- De kedves Szedlniczky, az ön hireit én már könyv nélkül tudom. Friss sütésű zsemlye helyett ön állhatatosan tegnapelőttivel szolgál.

A miniszter végre megsokalta a Ferencz csufolódását. Rájött, hogy Szirmai keze van benne a játékban. Mérgében elcsapta valamennyi pozsonyi ügynökét, s nem törődött többet a magyar követekkel. Ő tőle felfordíthatták az egész világot, ha nekik tetszett.

Az esetet azonban fölirta a kancellár számlájára. A régi tisztviselők birka-türelmével várta a visszafizetés napját. Bármily magasan fénylett is a Szirmai csillaga, - a rendőrminiszter biztosan tudta, hogy ez a nap, egyszer mégis csak elérkezik...

*

Ferencz király elköltözött őseihez.

Halála előtt néhány nappal, végrendeletben hagyta fiára országait. E végrendeletben szívére kötötte, hogy az állam alapkövét ne mozgassa. Uralkodjék, de irtózva forduljon el minden ujitástól. S mindenek felett egyetlen lépést se tegyen Metternich meghallgatása nélkül...

A végrendelet felolvasásánál jelen volt Szirmai is. Nem várta, hogy a király az ő nevééről is megemlékezzék utolsó akaratában. Ám hogy Metternichet még a siron tul is meg akarta tartani az állam élén, ezt Szirmai az új uralkodó hátrányára magyarázta. Nagyon át lehetett hatva Ferencz a fia vezetésre szoruló, gyöngye jellemének tudatától, ha azt a Metternichet tette urrá akaratán s minden elhatározásán, akitől ő, amíg élt, magát befolyásoltatni nem engedte.

A bécsi nép mély fájdalommal fogadta Ferencz halálhírét. Hát még mikor megtudták, hogy a császár végrendeletében nekik hagyta szeretetét! Az egész császári város könnyben uszott.

Szirmai, fekete diszmagyarban, megjelent a Sveizerhof kápolnájában, ahol granátosok állottak kettős sorfalat.

A kápolna, amelynek vidám, derült ablakán, csendes miséken, mindenfelől beragyogott a verőfény, most tetőtől-talpig fekete posztóval volt bevonva. A padok, az oszlopok, a keresztelő-márvány-medence, minden feketében. Az oltáron is fekete terítő, közepén nagy fehér keresztel.

A falakon az uralkodóház cimerei. Száznál több viaszgyertya ég, nehéz, fojtó füsttel. Fekete baldachin alatt, csillogó aranyszöveten fekszik a koporsó. Aranyból való jogar és korona, hosszú uralkodásának jelvénye nyugszik fejénél, bibor vánkoson.

Koszoruk hevernek mindenfelé. A főherczegek s a főnemesség koszorui mellett, egyszerű polgárok koszoruja. A szigorú spanyol-etikette daczára idejutottak a nép ragaszkodásának, és siron tul tartó szeretetének természetes virágai. Maga az új fejedelem rendelte ezt így.

Mozdulatlan testőrök állottak sorfalat a koporsó körül. S míg a kíváncsi nép végigmegy fénylő alabárdjuk között, félénk pillantást vetve a halottra, azalatt a kápolna valamennyi oltáránál állandóan misét mondanak az elhunyt császár lelkiüdvéért.

Szirmai letérdelt, s nézte a koporsót. Kicsinynek és keskenynek tetszett neki, igen szűknek arra, hogy egy nagy birodalom ura örökre benne aludjék...

A karzaton augusztinus barátok énekelnek. Szőrcsuklyájuk mélyen a homlokukra van huzva, úgy, hogy égő parázs módjára csak a szemük fénylik ki alóla. Halk, panaszos hangon, de egykedvű arccal énekelik a Misererét.

A temetés másnapra volt kitűzve, délután négyóra. Az udvarmesteri hivatal, amely a temetés szertartását a legapróbb részletekig megállapította, elvesztette a fejét. Az idegen fejedelmek, hercegek, államférfiak, katonai küldöttségek tömeges érkezése zavarba hozta a főudvarmestert. Szerencsére Metternich, aki a század leghiresebb diplomatája és legleleményesebb kotillion-rendezője volt, megkönyörült rajta, s maga vette kezébe a bonyolult dolgot. Az ő nőies, gyöngéd ujjja türelmesen lebonyolította az összekuszált szálakat. Ugy ment minden, mint a karikacsapás. A spanyol-etikette legmegrögzöttebb hivei is elismerték, hogy Ferenczet az előirt udvari szertartás legteljesebb betartásával temették el.

Az utcák, a merre a halott ment, megteltek néppel. Feketébe öltözött, kisírt szemű, egymás hátán szorongó, gyászoló néppel. „Franzl”, aki oly sok ideig élt közöttük s aki mindnyájukkal szoba állott, tőlük ezt megérdemelte.

A nap hol kisütött, hol elbújt a felhők mögött. Apró, futó esők jöttek, de a néptömeg mozdulatlanul állott, mint a fal. Sőt, - ami nagy dolog, legalább is olyan, mint mikor egyhelyben állják a huszárok a puskatűzet, - még az esernyőket sem nyitották fel.

Ablakon, erkélyen, kéményen, építőállványon, kerítésen, szobron, szökőkuton, mindenütt ember ember hátán. S ez az ezernyi meg ezernyi tömeg csöndesen viseli magát. Lábujjhegyen jár, mint a családtagok az ujszülött bölcsőjénél.

A nagy város valamennyi tornyában megkondul a harang. Annak a jele, hogy a halottas menet a Burgtól elindult.

A menetet egy szakasz nehéz lovasság nyitotta meg. Marczona, feketére sült legények, fénylő sisakban és sulyos aczélvértben. Egyik ló megbokrosodott s a tömegbe rohant. Eltaposott néhány embert, amíg nagy nehezen megfékeztek.

Azután a tisztikar jött gyalog. Ezernél több katonatiszt, az ezredek küldöttjei. Eljöttek a birodalom legtávolabbi részéből, bár Ferencz nem volt katona természet, inkább nyárspolgári hajlamai voltak. Ám végre is, császáruk nekik.

Papok és komor szerzetesek lépkedtek páronként a katonatisztek nyomában, kezükben viaszgyertya égett. Fapapucsuk végig kopogott a megázott kövezeten. Ők se rajongtak érte. Vallásos volt, de nem vakbuzgó. S az emberek hite között sohasem tett különbséget. De hát végre is, legfőbb kegyura volt egyházuknak.

Utánuk jött a város polgármestere, a városi tanács, a tartományok küldöttsége, néhány püspök, az idegen államok képviselői, a diplomaták, a hivatalos magyar világ, élén Szirmaival, végül Metternich, himzett udvari öltözetben.

Nem valami nagyon szomorkodnak. A nép mély gyászával ellentétben áll ez előkelő, magas állású, rendjeles urak derült egykedvűsége, pedig ezek többet köszönnek a holt Caesarnak az utcán szorongó, sóhajtozó, siró-rívó egyszerű polgárnál.

Hatlovas fekete fogatokban jönnek a kamarások, az elhunyt fejedelem szárnysegédei, azután maga a gyászkocsi.

Nyolcz fekete ló huzza, tizenkét nemes apród gyertyával lépked mellette. Arciér és magyar testőrök, udvari zsandárok fogják körül a halott császárt, aki életében magában, minden kíséret nélkül szeretett járni népei között.

A koporsó után, amely minden koszoru nélkül, szerényen huzódik meg a gyász kocsi nehéz, fekete függönyének árnyékában, egy szakasz magyar testőr poroszkál, hófehér lovakon, amelyeknek hosszú farka a földet sepi. Előttük négy testőrtrombitás, kezükben ezüst kürt.

Egy század magyar huszár, s egy század cserepár zárja be a menetet.

Ahogy a gyász kocsi megáll a kapuczinusok templomának ajtajánál, lakájok fogják meg a koporsót s emelik le, összegyürve arany szemfedőjét.

A katonaság tiszteleg, mindenki leveszi kalapját. S a négy testőr trombitás megadja a végső tiszteletet a legfőbb Hadurnak. Ezüst kürtjükön elfújják a generál-marschot.

Lassan, vontatva fújják. Bánatos, szinte elhaló hangja van az ezüst kürtnek, amely át- meg átjárja az emberek szívét s nem zavarja meg álmát a holt császárnak...

Ebben a pillanatban, csaknem életveszélyes tolongás támad a koporsó körül. A nép, amely tizezernyi tömegben lepi el a keskeny teret, még egyszer látni akarja a koporsót, mielőtt örökre eltűnnék a kapuczinus templom tölgyfa-ajtajában. A templom kicsi, oda már a nép nem juthat be.

A felállított katonaság kétségbeesett erőfeszítést tesz, hogy a rendet fentartsa. Hátukat a tömeg felé megvetve, puskájuk tusájával szorítják hátra az előlállókat. De a viharos néphullám, mint valami vékony kerítést, fellöki őket, úgy hogy sokan arczczal előre buknak és diadalmasan áthömpölyög rajtuk.

Szerencsére a lakájok eltűnnek a koporsóval az egyszerű, szinte falusias templom ajtaján, s a tömeg tiszteletteljesen visszahúzódik. A siralmasan áttört katona-kordon szitkozódva szedi össze magát. Egy-két beütött csákón s elgörbült szuronyon és néhány beütött orron kívül egyéb baj nem történt.

A kamarások s a fekete pálczás udvari futár már előbb felállították a templomban a gyász-kiséret előkelő tagjait, mindenkinek kijelölve a maga helyét. Szirmai közel jutott Metternich-hez. A herczeg szórakozott volt. Szemben vele szép, fiatal apácza térdepelt s buzgón imádkozott. Fekete selyem burkonya teljesen elfödte madonna-arczát, szeme le volt sűtve, csak az orra s parányi, rózsás szája látszott, ahogy az imádságot mormogta.

Metternich, aki a haláltól félt s a temetéstől irtózott, dühös pillantást vetett a térdeplő apáczára, azután idegesen fordult Szirmaihoz.

- Nagyon szomorú temetés ez, kancellár ur. Ezt a sok imádkozó barátot és apáczáat, ezt a komor éneket ki nem állhatom... Szébb volna meghalni valahol délen, izzó napfényben... Nyíló rózsák között... Szerelmes leányok fehér karjában...

Szirmai nem felelt. Szeme a koporsóra tapadt, amelyet az udvari inasok reá tettek a fekete posztóval bevont egyszerű katafalkra.

Papok, érsekek és püspökök teljes diszben, a „Libera me Domine”-t énekelték. De szinte sietve, hogy ami még a temetésből hátra van, azon mielőbb által essenek.

Azután szakállas, mezitlábos kapuczinus atyák léptek elő, mélyen szemükre huzott csuklyával. Fölemelték a koporsót és vitték lefelé a Habsburgok ősi sirboltjába. Három kapuczinus atya elől ment és fáklyával világított.

A főudvarmester, az elhunyt uralkodó szárnysegédei és kamarásai lekisérték a koporsót... A gyászoló közönség fentmaradt. A spanyol etikettnek hódolva, senki sem kísérté le őt más. Se

a családja, se az idegen fejedelmek, se házának főhercegei, se a diplomaták, se az államférfiak, se a tábornokok, se az érsekek, se a püspökök, sem udvarhölgyei. Senki azok közül, akik udvarát ragyogóvá tették, akiknek tanácsára és szolgálatára életében számíthatott. Senki azok közül, akik reámaradtak utódjára s akiknek szolgálatára ezentul egyedül az élő fejedelem tarthat számot.

Mert a halottat könnyen felejtik az élő kedvéért. De a holt királyokat felejtik el a legkönnyebben...

Ime Metternich! Ott áll már, komor gondolatait elüzve, mosolygó nyájassággal, az új fejedelem hátánál.

Szirmai szíve nagy keserűségében felnéz s szeme találkozik a herceg nevető, szinte kaczer tekintetével. Eszébe jut, mily ellensége volt Metternich Ferdinándnak trónörökös korában. Mily hévvel mesterkedett azon, hogy mondjon le a korona jogáról, testvére javára. Akkor ő, Szirmai vetette magát közbe. Még a Ferencz neheztelese árán is, ő csikarta ki a trónörökös megkoronáztatását... S Ferencz, fia leghűbb barátjául és legmegbízhatóbb támaszául mégis a herceget nevezte meg végrendeletében. Róla meg sem emlékezett.

A főudvarmester az alatt odabent bezárta a koporsót, s az aranykulcsot, megőrzés végett, átadta a kapuczinusok gvardiánjának...

A templom előtt vidám zsi bongás támadt. A nép, amely szívéből gyászolta Ferenczet, szétoszlott. A tábornokok, érsekek, diplomaták, udvari emberek, rendjeles nagyurak, testőrök pedig, örvendezve, hogy a temetésen valahogy átestek, - verőfényes mosolylyal tolongtak a fölkelő nap körül, aki unott arczzal, a hosszú temetési szertartásban elfáradva, ült be fekete lovaktól vont hintójába...

Szirmai megállott a templom legfelső lépcsőjén. Fátyollal bevont kardjára támaszkodva, szomoruan, tünődve nézte az oszladozó gyászkisérte t. Hallotta, ahogy egyik udvari főméltóság, barátja karjába kapaszkodva, leplezetlen gunynyal, a következő gyászbeszédet mondta a királyról:

- Négyszáz millió forint készpénz maradt utána. S végrendeletében népére hagyta a pusztaszeretetét... És mégis, hogy megsiratta az ostoba csőcselék...

Az udvari főméltóság elhallgatott. Várta, mit szól tisztelt barátja, minthogy azonban tisztelt barátja néma volt, mint a sült hal, hozzátette még:

- A csőcselék olyan, mint a felhő: hamar és ok nélkül könnyezik...

Ok nélkül! Szirmaiban fellobbant a harag, de erőt vett magán. Csöndesen megrázta fejét, azután kardját vigyázva felfogta, s lement a lépcsőn.

Ahogy egyik fokról a másikra lépve mind lejjebb szállott, szíve összeszorult a bus sejtelemtől.

Ahogy lefelé ment a drága halott, mignem ősei sirboltjába leért; nem száll-e lefelé ő is a hatalom s a dicsőség lépcsőfokán?

XXXIII. Támasz nélkül.

Ferencz halála után Metternich, Kollóvráth és Lajos főherczeg ragadták magukhoz a hatalmat. Ez a híres „háromlevelű lóher” - így nevezte el őket a bécsi nép humora, - teljesen hatalmába kerítette az uralkodót.

Szirmai helyzete nehézzé vált. A magyar főnemesség, boszutól lihegve várta, hogy állása fölfelé meggyengüljön. A nádor maga nyílt ellensége volt. Bécsben azért haragudtak rá, mert a magyar ügyeket kiszabadította a német tanácsosok befolyása alól. S mert a császár-városban kérkedett a magyarságával. Metternich is hordott valamit ellene a begyében. Különben sem volt az az ember, aki csak a kisujját is megmozdította volna, kegyvesztett emberek megmentésére.

Amit Szirmai Ferencznél Magyarország javára kivítt: az országgyűlés összehívását, az alkotmányellenes rendeletek visszavonását, a bécsi rendőrség beavatkozásának beszüntetését, az adminisztrátori rendszer elejtését, a sajtó szabadabb mozgásának eltűrését, - mindez magában nem volt nagy dolog. De nehéz és veszedelmes vállalkozás volt a körülményeknél fogva.

Metternich egyénisége, mindenható befolyása és rideg kabinetpolitikája, Ferencz gyanakodó, a népek szabadságától irtózó természete, nagyon megnehezítette Szirmai szándékát. Ennek daczára sok minden sikerült neki. Nemzete feje fölül akkor távoztatta el az alkotmány-elkobzás veszedelmét, mikor a nemzet ellenállásra gyöngye volt, s a hatalom a támadásra erős; mikor tehát alkotmányát Magyarország könnyűszerrel elveszthette volna.

Ferencz halála után, - tisztában volt vele, - kész prédája lett ellenségei gyűlöletének. A bécsi trifolium hamarosan megnyirbálta korlátlan befolyásának szárnyát. Csakhogy bukása most már nem árthatott nemzete ügyének.

Ma már a nemzet erősebb. A társadalom fölserkent százados tétlenségéből. Nyelvünk művelődik. Érnek Széchenyinek, a lángeszű agitátornak vetései. A közszellem mindenfelől résen áll. Sőt, - ami Szirmainak óvatosan rejtegetett terve volt: a jognak megosztása a népek millióival - ez a gondolat is kezdett gyökeret verni.

Wesselényi és társai már döngetik a törvényhozás ajtaját, a földhözragadt jobbagyság érdekében. A háttérben pedig feltűnt a fiatal Kossuth alakja. A reform-pártnak van már radikálisabb, merészebb árnyalata is. Ma már nem lehet megrohanni Magyarországot a legkomolyabb és legveszedelmesebb ellenállás földidézése nélkül.

Hogy ő megmaradjon fényes állásában, az többé nem országos érdek. Föltette magában, hogy megválíék állásától abban a pillanatban, mikor megalázkodás, vagy megalkuvás árán maradhatna csak meg.

Akármit hoz a jövő, őt az események készen találják. Nem sietteti a válságot, de nem is tér ki előle.

Akik úgy gondolták, hogy ily eszes és sokat tapasztalt férfi tisztán látja helyzetét, azok nem csalódtak benne. De ellenségekre, akik föltették róla, hogy állása megtartásáért megalkuszik a körülményekkel, keserves ébredés várt.

Ő maga hideg vérrel tette meg utolsó intézkedését. Ugy volt, mint a léket kapott hajó parancsnoka, aki a kapitányi hid dobogójáról nézi a rohanó hullámokat. A ki előre tudja, hogy mikor a siető hullámok hajóját elérik, mindennek vége lesz.

A hatalom hosszú élvezete érzéketlenné tette apró tüszurások iránt. E tüszurások most sürűbben jöttek. A nádor, Metternich, a Cziráky és Nádasdy grófok, maga a király, finom tüszurásokkal illették politikáját. Föl se vette.

Az volt reá a válasza, hogy hajthatatlanabb, kiméletlenebb, sőt gögösebb volt mint bármikor. Szinte tüntetett a kuruczságával, ami az udvari léhűtőket ellene még inkább fölingerelte.

Szép szeme megvetőleg mosolygott, mikor látta elszigeteltségét. Senki sem volt igaz barátja az udvarnál s a főnemesség körében. A tányérnyalók és hizelgők száma pedig napról-napra apadt.

Azelőtt körülötte lebzseltek. Mint a musliczák a napsugár vonalát, úgy követték lépésről-lépésre a szerencsáját. Most kezdtek elpárologni. Egyszer egyik, másszor másik maradt el. Nem alkalmatlankodtak már oly gyakran mint azelőtt. Kénkövel sem lehetett volna őket ki-füstölni régebben a kancellária előszobáiból. Most lépesmézzel sem tudta volna visszaédes-getni őket.

Barátai, atyafiai, magyarországi ismerősei, akiknek függőben levő ügye volt a kancellárián, nyakrafőre sürgették elintézését. Annak a jele, hogy nem igen biznak már a hatalma állandóságában. Sietnek tető alá hozni - mint vásárosok, ha felhőszakadás közelit, - törekeny portéká-jukat.

Még alárendelt tisztviselői is tartózkodók voltak vele szemben. Szolgálatkészségük meg-csökken, alázatosságuk és félénkségük eltűnt. Sőt egy tanácsosa nyíltan és tiszteletlenül összetűzött vele. A kancellár nyomban elcsapta, nehogy a hivatalban fenekestől felforduljon a rend és a fegyelem.

De mindez még nem volt ok arra, hogy lemondjon állásáról. Várta a komoly összeütközés kedvező alkalmát. Tudta, hogy az nem sokáig fog késni.

Egyik este Metternich magához kérte. Fontos állami ügyekben kíván vele értekezni, - ezt üzente titkárával.

A herczeg nyájasan fogadta. Elébe ment az előszobáig s kézen fogva vezette be dolgozó-szobájába.

A beszélgetést azon kezdte, hogy minden ok nélkül, kicsinyelte a magyar országgyűlést. - Nagyon unalmas ez az alkotmányosdi, - mondá unott arczczal, leverve egy szőke női haj-szálat, diplomata-kabátjának aranyhimzéséről... - Időmet, szokásaimat, mindennapi életemet teljesen fölforgatja. Még beszédemet és ruházatomat is meg kell változtatnom. Latinul kell beszélnem és huszárnak öltözködnöm. S igazán nagy kegy a rendektől, hogy nem parancsolják meg, hogy mig az országgyűlés tart, növeszszem meg a bajuszomat... Pozsonyban kell laknom, tisztelt barátom. Olyan ez, mintha Nisni-Novgorodban kellene időznöm. Le kell mondanom megszokott kényelmemről. A diéta ideje alatt legalább ötvénszer kell kódorog-nom, Bécs és Pozsony között, ami összevéve hatszáz német mérföldet tesz ki. Annyi, mintha Pétervárra utaznám, drága jótevőm és barátom, az orosz czár látogatására...

Szirmai föltette magában, hogy résen lesz. Nem jön ki sodrából, akármit beszéljen a herczeg. Bár a herczeg kicsinylése, amelylyel a magyar országgyűlésről szólott, boszantotta, még ő is tóditotta a dolgot.

Metternich ránézett. Na ennek - gondolá - vastag bőre van. Mélyebben kell beleszurnom a mérgezett gombostüket, hogy felszisszenjen.

- Ahányszor részt veszek a főrendek táblájának ülésén, mindannyiszor elszomorodom. Mily nagy foku tájékoztatlanság! Mily sok üres, értelmetlen és czéltalan fecsegés! Meglőtt madár módjára, mily alacsonyan szálldos a vita! Sohasem megy tul a személyeskedés határán, nem

emelkedik soha magas régiókba! Mindig a tüneteket gyógyítják, sohasem hatolnak az ország bajának gyökeréig. Holott a tünetek csak arra valók, hogy hidegen és jól megfigyelve, utmutatásuk fényénél, a bajok okaira rábukkanjunk... Nem gondolja, tisztelt barátom, hogy Magyarország alkotmánya túlélte magát? Valami ujjal kellene pótolni.

Szirmai, mint a koronázási vitánál a Pető szenvedélyes beszéde alatt, - csizmája kecsége orrát nézegette.

- Az a kérdés, herczeg, mit ad ön cserébe a rendi alkotmányunkért?

Metternich mosolygott.

- Semmit. Nagyon jól meg lehet élni alkotmány nélkül. Csak azt kell megértetni az emberekkel, hogy az alkotmány százazrek kiváltsága. A nép millióinak se nem oltalom, se nem jog, se nem szabadság...

Szirmai ültében, halkán összeütötte a sarkantyuját.

- Ez forradalmi tan, herczeg. Izgatás felülről... Az a szerencse, hogy nem hallgat rá senki. A megsanyargatott jobbágy, akire ön számítani látszik, a legkevésbé... Egyszer már megégette a kezét, mikor az országgyűlés jogát akarta elkobozni. Óvakodjék játszani a tüzzel, mert másodszor a fejedelmi tekintélyt égeti meg... A folyamatok nem folynak visszafelé. Oly időket élünk, amikor alkotmány-reformhoz csak az nyulhat, aki el van rá szánva...

A herczeg türelmetlenül közbe vágott:

- Mire?

- Arra, hogy több jogot és több szabadságot ad a népnek...

Metternich kivette gyémántokkal kirakott tubákszelenczejét és a kanczellárt megkinálta.

- Több jogot, mikor az is sok, ami van? Szirmai, ön tréfál. Az én rendszerem végre is kell, hogy megteremje a maga gyümölcsét. Magyarországon is nagyobbra kell növelni a fejedelem hatalmát, a kurta nemesek, a kevély hétszilvafások, a világtól elmaradt megyeházak befolyásánál.

- Elég hatalma van fölöttünk a magyarok királyának. De ha az ön szeme előtt, herczeg, a XIV. Lajos korlátlan fejedelmi hatalma lebeg, merész vállalkozását halaszsa el jobb időkre... Az isten szerelméért, nézzon kissé körül... Hagyja miniszteri szobáját, ékesen megfogalmazott diplomáciai jegyzékeit, a finom és szellemes elméleti politika színterét, a kabinet-titkok rejtelseit, az egész csillagvizsgáló tornyot, ahonnan a tejutnak s a csillagoknak járását kémleli, hol jobb, hol rosszabb távcsöveken, de ahol a való életből, az anyaföld rögeiből, a füben-fában működő természeti erőkből nem lát semmit... Faust módjára fordítson hátat a magas és legmagasabb politika száraz tudományának, s jöjjön a pirosposzsgás Gretchenek karjaiba, vagy nézze meg a Walpurgis éjszakát, ha mindjárt Mefistót fogadná is el tanácsadójának... Az ön rendszere, herczeg, elérte a tökéletesség tetőfokát. Most már csak visszafelé fejlődhetnek. Az atyáskodó abszolutizmus hurját ne feszítse tovább. Elpattan a hur magától, vagy a nép vágja ketté erőszakosan...

Metternich szükségesnek látta, hogy megállítsa a váratlan beszédzuhatagot.

- Ah, hát ezek az ön ékesszóló érvei. Ezekkel vette le lábáról az Istenben boldogult Ferencz császárt annak idejében...

Szirmai ajkába harapott.

- A halottra, nem tagadom, volt valami hatásom. Az élőnek meggyőzésére, legyen nyugodt, herczeg, nem vállalkozom. De én megmondom előre: aki ma Magyarország ősi alkotmányát megbolygatja, az polgárháborút idéz föl. Ha ebben sántikál, herczeg, mondja meg őszintén. S én ő felsége rendelkezésére bocsátom állásomat...

Metternich udvarias kézmozdulattal hallgattatta el Szirmait.

- Hová gondol, barátom, hová gondol?... Az kellene még, hogy faképnél hagyjon bennünket egy akadémikus eszmecsere kedvéért... Hanem egyre kérem, - tulajdonképen ezért hívtam, - tegyünk valamit a liberális mozgalmak elfojtására.

- A mi liberális mozgalmunktól nincs mit félni, herczeg. De ha fél tőle, semmivel sem növelheti meg jobban szárnyát és erejét, mintha elfojtására törekszik...

A herczeg szép arcza átváltozott. Belátott Szirmai kártyájába. Észrevette, hogy helyzete nehézségét fölismerve, a kancellár meg akarja előzni a reá mért csapást. Nem akkor akar menni, amikor ellenségei kifacsart citrom módjára tuladnak rajta. Ereje teljében akar bukni, a maga akaratából.

- Ön úgy beszél, kedves gróf ur, mint aki hangzatos sirversen törli a fejét... De azt csak nem lehet megtűrni, hogy éretlen ifjak egyesületeket alkossanak?

- Jobb, ha egyesületet alkotnak, mintha összeesküvést szőnek.

- Veszedelmes nézet, Magyarország kancellárja szájában...

Szirmai büszkén emelte föl fejét.

- Meglehet, hogy igaza van. Ám Magyarország *volt* kancellárja szájában talán nem oly meglepő.

A herczeg hidegen mosolygott.

- Ne fenyegetődzék, édes barátom. Olyan férfi, mint ön, nem hagyja el helyét nagy veszedelem idején. Önt keményebb fából faragták...

Szirmai farkasszemet nézett ellenfelével.

- Attól függ, mit kíván tőlem.

- Oh, csupa csiribiri dolgot. Wesselényi bepereltetését felségsértés miatt. Három, a Wesselényi ügyben gyanuba került ifjunak az elfogatását. A sajtó megrendszabályozását. Az országgyűlés hazaküldését...

- Egyebet semmit?

- Egyelőre ez elég.

A kancellár felállott s két erélyes, gyors lépéssel ott termett a herczeg íróasztalánál. Elővett egy iv papirost s szeme megakadt az ezüst tollszáron.

- Mit akar?

- Meg akarom írni a lemondásomat. Ha ugyan nem veszi rossz néven, hogy itt írom meg, az ön hires asztalán, ahol Európa sorsát intézgeti.

Metternich ingerülten járt a szobában fel és alá.

- Kérem, ne hirtelenkedjék. Vegye úgy, mintha semmi sem történt volna köztünk... Végre is, oly magas állásban, aminőben ön van, gróf ur, nem szokás a fejedelmet cserben hagyni.

Szirmai szeme villámokat szórt. Hangja fátyolozott volt a nagy felindulástól.

- Én nem hagyom cserben, csak félreállok az ön gonosz tervének útjából. Jobb, hogy ma mondok le, herczeg, minthogy bűnrészesé legyek a felülről jövő államcsíny politikájának. Vagy hogy nyílt ellenzékbe menjek ellene.

Nem törekszem népszerűsége, ne gondolja. Ezer okot lehet felhozni lemondásomra. Ha tervüket néhány héttel elhalasztják, senki sem fog összefüggést keresni e tervek és az én visszalépésem között. Meguntam a küzdelmet, ennyi az egész. Mint régi, becsülettudó tisztviselő, helyet csinállok az új korszak embereinek... Mert új tömlő kell az új bornak... S a régi tömlőket kicserélik, természetesen az ön kivételével, aki a legrégebb és legkipróbáltabb tömlő minden tömlő között... Nekem nincs oly szerencsés természetem, mint önnek, herczegem. Nem tudok végigszolgálni minden rendszert egyforma hűséggel. Én barbár nemzet fia vagyok, akinek egy a hite, egy a hűsége, egy az ura s egy a meggyőződése... Hiába oly ügyes, szellemes és alkalmazkodó ön, herczeg, az ön órája is ütni fog. Amíg útjában állottam terveinek, Magyarország és herczegséged szépen kikerülték egymást... Ha elmegyek, majd hamar egymásba botlanak... Ebben a küzdelemben a rövidebbet nem az én hazám huzza... Jöhet olyan idő, mikor az ön elmés rendszere összeomlik. S földönfutókká válnak e rendszer apostolai és mesterei... Amikor a Faust boszorkánykonyhája, amelyben egész Európa számára főzte csodaszereit, felrobbant... És Faust, a jobb sorsra érdemes Faust, akit én a szabadba, a népélet csillagos ege alá hiába csalogattam, ott pusztul el nyomoruságosan diplomáciai műhelyében... Máskülönben, herczeg, Isten önnel... Otthon irom meg a lemondásomat...

Amíg Szirmai e heves beszéddel könnyített lelkén, Metternich szép szája körül kötekedő gunyos mosoly lebegett.

- Ki hinné, hogy a magyarok közül még az exczellenciás urakban is ily sok kuruczhajlam lappang? Ami pedig a lemondást illeti, reménylem kedves gróf, arra még alszunk egyet...

XXXIV. A tulsó parton.

Szepessy Ignác uram nyílt házat vitt Budán. Módja is, de még tekintélyes hivatala is volt hozzá ökegyelmének, a legfelsőbb ítélőszék birájának.

Szepessy felesége nagynénje volt Petőnének. Az ura temetése után magához vette a fiatal özvegyet, akinek nem volt a világon kivüle senkije. A gyászévet Beáta itt élte le, a legnagyobb visszavonultságban.

A gyászév letelte után még sokáig feketében járt. Nem mintha tüntetni akart volna gyászával, de félénk, zárkózott lelke visszariadt a társaság ítéletétől. Gonoszak az emberek. Attól tartott, hogy reá fogják: mohón siet elvetni magától a halott emlékét, - az élő kedvéért.

Mióta Pető meghalt, Szirmaival nem találkozott. Mindössze két levelet váltottak másfél év alatt. Az sem volt szerelmes levél. A helyzet tartózkodást parancsolt mindkettőjükre. Mint szélben az égő parazsat, takargatni kellett szívük érzését a gyászesztendőben.

Alig egy hete, harmadik levelet kapott Beáta Bécsből. Szirmai megírta lemondási szándékát. Nyíltan, tartózkodás nélkül vallotta be, hogy a leköszönéssel csak bukását előzi meg. Kellő támasz hiányában hivataloskodása csak vergődés volna. A gombostűre szurt pillangó kinos vergődése. Ő bizony nem engedi magát besoroztatni az elbocsátott államférfiak diszes lepkegyűjteményébe.

Ezt a levelet Beáta nem mutatta senkinek. Egy kukkot sem árult el Szirmai szándékáról, a budai és pesti társaságokban mégis rebesgették már, hogy küszöbön van a magyar kancellárválság.

Hiába voltak óvatosak és tartózkodók: szívük titka is a világ szájára került. Elterjesztették bizony azt a kedves rokonok és ismerősök, a közlékeny nénikék, mintha csak a kisbíró utcahosszant kidobolta volna.

Szepessynén és az urán, a „Judex Curiae”-n kívül, egy lélek sem tudott a dologról bizonyosat. De a jelek világosan beszéltek.

Ezek a jelek, Beáta viselkedésének apró tünetei, éber gyanuval töltötték el a budai és pesti társaságot. Résen voltak tehát s mint valami összetört virágcserepet, darabonkint állították össze a tényállást.

Beáta szép volt. Özvegyi volta csak érdekesebbé tette. A fiatal urak sokat forgolódtak körülötte s nem egy előkelő ur megkérte a kezét. Azonban zuzmarás, csillogó téli reggel módjára megfagyasztott mindenkit, aki házassági szándékkal közeledett hozzá.

- Jól felöltözve, kecskebőrbekecsben kell felkeresni, mint az északsarki tájakat - mondá féltréfásan, félbosszusan egyik kikoszarozott ismerőse.

E hideg viselkedés okát kutatva, hamar rájöttek a dolog nyitjára.

- Szeret valakit, - mondák udvarlói. - De kit?

Megindult a találgatás, elmés kelepczék állítása, ravasz farkasvermek ásása. Mindez nem vezetett célhoz. Míg nem Szepessy akarva nem akarva, kezükre járt a kocza-vadászoknak.

Politizálás közben valaki Szirmait szidta. Szepessyné megrángatta hátulról a selyem dolmánya szárnyát s a fejével meg a szemével integetett, hogy az Istenért hagyja abba.

- Nem tudtam, - mondta a beszélő bamba képpel, - hogy ő méltósága oly nagy hive Szirmainak.

Szepessy kártyázott, de félfüllel odahallgatott. Zömök, kicsit elhízott öreg ur volt, hátul varkocsba kötve hordta őszülő haját.

- Mi mindnyájan nagy hivei vagyunk kancellár uramnak. A hugomat sem véve ki...

Beáta elpirult.

- Tűz van, tűz van, - kiabálta irigykedve az egyik kikoszorózott kérő.

Attól fogva az udvarlók boszut állottak Beátán, hideg tartózkodásáért. Ugy viselkedtek vele szemben, ahogy a kikiáltott menyasszonyokkal szokás. A társaság azonban (mint gyöngéd nyakát a bársony Stuart-gallér) körülfogta előzékeny, rokonszenves figyelemmel és az évődökkel szemben védelmébe vette.

A kancellár népszerű nevének varázsa kiolthatatlanul élt a szivekben. Ami vele összeköttetésben volt, az embereket mindaz érdekelte. Hát még késői szerelmének poétikus titka. A nyár vége felé járja. Közeledik lábujjhegyen a szelid, méla ősz. Szeptember beköszöntött. A napsugárnak perzselő tüze megenyhült. Az átlátszó, tiszta levegőben érő gyümölcsnek és haldokló rózsának illata szállong... Ez a kancellár szerelme a szép Beátához.

Szepessyék úgy éltek, mint a magyar középosztály házaiban általában.

Beáta szerette a zenét és szívesen énekelt. A divatos olasz operák hangjegyeit könyv nélkül tudta. Sokat olvasott, kiterjedt levelezése volt. Ami szabad ideje ezenfelül maradt, azt himzéssel s más kézimunkával töltötte el.

Maga Szepessy hegedűszóval kísérte a huga énekét.

Nagy ritkán cirkuszbba mentek, ahol tiz garas volt a beléptidij.

Sőt a haláleset után másfél esztendővel, mint néző, résztvett Beáta a Redutban egy táncmulatságon.

Két kamarás és tizenkét gárdista tartózkodott Budán állandóan. (Ez volt a magyar udvartartás.) E gárdistákon kívül a helyőrség tisztjei meg egy csomó nemes ifju tánczoltatták a hölgyeket.

Sarkantyusan, felkötött karddal tánczoltak s oly ügyesen, hogy a kellemesen összecsendülő magyar sarkantyú kevés kárt tett a hölgyek ruhájának csipkefelhőjében.

Ebben az évben enyhe tél volt. Oly szokatlanul meleg napok jártak, hogy február 20-án már az Orczi-kertben ibolyák nyíltak. A legöregebb emberek sem emlékeztek ily korai tavaszra.

A Dunán a jég megindult. Hatalmas jégmezők usztak lefelé, veszélyeztetve a közlekedést.

Beáta Szirmait várta. Előérzete azt sugta: megjön Bécsből.

Őt várva, csodálatos változás ment végbe gondolkozásában és érzésében. Mintha a budai hegyek szunnyadó erdőinek homálya, a mészégető kemenczék világító tüze, a derült, verőfényes reggelek, a rohamosan megindult hóolvadás volna az oka: újra föléledt szívének eltűnt ifjusága.

Régi ismerősei nem háborgatták boldog számkivetésében. Multjából, - ebből az elsülyedt világból, - csak a mehádiai kedves napok emléke maradt meg.

Bármily sokszor jutott eszébe a férfi, akit isteni és emberi törvények erejénél fogva most már szabad szeretnie, mégis szepegett a viszontlátás gondolatától.

Félt újra találkozni vele. Félt, hátha fölébred. A szerelem elragadtatása helyett nem a világ s az emberek gonoszságától megsebzett lélekkel jön-e meg az ő szerelmese? Nem hült-e ki a szive, mint téli éjszakán a föld?

A délután valahogy csak eltelt. Kezében himzéssel hallgatta az öreg urak politizálását. Arról panaszkodtak, hogy nincs ára semminek. Egy véka árpát nyolcz garasért vesztegetnek. Ez azért van, mert nincs kivitelünk és kereskedelmünk. Magyarország, amely tőkével, virágzó

iparral, jó intézményekkel Európa egyik legszerencsésebb és leggazdagabb országa lehetne, - megfullad a maga zsirjában...

Egy másik ur a magyar gazdálkodást szidta. Főleg a szőlőművelést. Buda körül minden domb szőlővel van beültetve. A szőlőkertek száma beláthatatlan. Csakhogy hanyagon van művelve, egytől-egyig. A taposás, a hordóbaszürés, a bor kezelése kezdetleges. Ez az oka, hogy nincs ára a tüzes, drága magyar bornak.

Igy keseregtek a haza sorsán, dicsőítve Széchenyi Istvánt s tőle várva az ország dolgának jobbrafordulását.

Beáta, a himzés szálaival vesződve, kedvetlenül hallgatta beszélgetésüket.

Rosszul esett neki, hogy Szirmaitól már nem várnak semmit. Hogy őt nem emlegetik. Szeretik, érdemeit sokra tartják, de a lemenő napot látják benne, amely pályáját megfutotta...

Fölkelt s az ablakhoz lépett. Az ablakok a Dunára nyíltak. Odakint nagy szél dühöngött, igazi tavaszi orkán, amely meghajlította a fákat, s a házak meredek tetejéről a cserepeket leszakgatta. A kémények füstje megtépett özvegyi fátyol módjára huzódott az erős szélfuvásban... Az ő megtépett özvegyi fátyola.

- Ma nem kapunk vendéget Pestről, asszony - szólalt meg Szepessy félbeszakítva a politizálást. Ki kelne át a Dunán ily pokoli szélviharban?

Beáta szíve összeszorult. Maga sem tudta miért, a Dunát fürkészte, nincs-e dereglye vagy csónak rajta?

Buda és Pest között abban az időben nehéz volt a közlekedés. Hajóhid kötötte össze a két testvérvárost, amelyet tél kezdetén fölszedtek. Amíg a jég teljesen el nem takarodott, a hajóhidat nem rakták össze még a király kedvéért sem. A Duna jegén sétáltak át Budáról Pestre és Pestről Budára az emberek. S azon jártak a terhes szekerek.

Legrosszabb volt tavaszkor, mikor a jég megindult. Ilyenkor dereglyén vagy apró csónakon lehetett csak közlekedni. E lélekvesztőkön ketten értek el. Az uszó jégtáblák között istenkísértés volt az átkelést megpróbálni.

Alkonyodott. A lemenő nap vérpiros fényvel öntötte el a meredek háztetőket, s a Duna uszó jégtábláit. Beáta a folyam közepén csónakot vett észre, amely nem törődve sem szélviharral, sem jégzajlással, szemmeláthatólag Budára igyekezett.

Nézte, nézte a merész küszködőt. Nem tudta miért, halálos részvétellel figyelte vergődését.

Ebben a pillanatban az egyik öreg ur megszólalt.

- A nagy politizálásban majd elfelejtettem.

- Mit felejtett el, bátyám?

- Egy nagy ujságot, hugom. Szirmai Pesten van. Találkoztam vele. Ide ígérkezett vacsorára.

A szép asszony elkiáltotta magát. Kinyújtott kezével a Dunára mutatott.

- Akkor ő az... Élete veszélyben forog.

Mindnyájan az ablakhoz siettek. Csak Szepessy nem vesztette el lélekjelenlétét.

- Hogy a kőbe volna életveszélyben? Aki Pestről Budára készül, annak át kell jönni valahogy a Dunán. Nohát átjön ő is. Micsoda nagy dolog van abban? Ezer meg ezer ember teszi meg ezt az utat, s a hajaszála sem görbül meg. Miért görbülne meg épen neki?

- De szélvészben!

- De jégzajlásban!

- De alkonyatkor!

Kiáltá egyszerre a társaság. Csak Beáta hallgatott. Homlokát a hideg ablaküveghez szorítva, egy percze sem vette le szemét a Duna közepén ingó-bingó kis csónakról.

A csónak küzdött a széllal, amely szemközt fujt vele. Beáta azt hitte, mindjárt fölborul.

Mig a többiek sopánkodtak, Szepessy bement a dolgozószobájába. Kihozta onnan a tábori távcsövet, amely apjáról, egy tábornokról, maradt rá örökségben.

A távcső üvegét gondosan megtörülgette és odaadta Beátának.

- Te jobban ráismersz, mint mi, ha csakugyan a kancellár?

A fiatal asszony elvette a távcsövet. A keze reszketett, mig a szeméhez hozzáigazitotta. Sokáig kémlelte rajta a csónakot, azután elkiáltotta magát.

Ez elfojtott kiáltásból megértette mindenki, hogy a veszedelemmel küzdő ember Szirmai.

Beáta erőt vett magán. Egy betűt sem szólt többé. Sápattan nézte a hullámokon tánczó járművet. Nem vette le többé a szemét róla...

Mintha az üvegen keresztül a lelkét akarná elküldeni hozzá, vagy mintha álmodozó fekete szemével meg akarná engesztelni a hullámokat, hogy az ő szerelmese körül elpihenjenek.

Egyszer csak a csónak egy lassan lefelé uszó, roppant jégtáblához ért. Beáta azt hitte, neki megy és dirib-darabra törik rajta.

Nem történt semmi baja. A csónak kikötött az uszó jégmezőn, mint valami szigeten. A benne ülő két ember kiszállott, s a lélekvesztőt a jégen szépen átvontatva, a másik végén a Dunába újra beleeresztették.

Szepessy ez alatt ott settenkedett Beáta körül.

- Tudnak azok lullázni jól. Ne féltsd őket, lelkem. Ne aggódj te Szirmai sorsán. Nagyobb szélvészeket és jégzajlást állott ő ki a bécsi politika vizein. Egész élete elemekkel való csatázás volt. Pályáján sokáig nem tett egyebet, mint az ellenséges jégtáblákat kerülgette ki egy-egy ügyes fordulattal...

Nyugodtsága - Beáta kivételével - átragadt az egész társaságra. Megállapodtak abban, hogy ezer meg ezer ember kel át hasonló körülmények között a Dunán, s elvértve történik mégis szerencsétlenség.

Szepessy kezdett kedélyeskedni.

- Nem tudom, a vacsorám vagy a borom vonzza oly nagyon a kancellár uramat, hogy erőnek-erejével még ma át akar kelni a Dunán?... Nagy bolond szerencséje van, annyi bizonyos... Ha nincs jégzajlás, s ha ily veszett szélvész nem kerekedik, úgy jön ide mint más szürke halandó. Így meg romantikus az érkezése. Reszkető szívvél várjuk és sirásra áll a szácskánk ugy-e, aranyos hugom? Jön, jön, mint valami hattyulovag. S ha egy óra múlva, - mert ennyit megtart, amíg szél ellenében a jég között átvergődik, - kiköt, lesz okunk tárt karokkal s a kiállott rémület izgalmaival fogadnunk... Már tudniillik nekem, meg az én öreg asszonyomnak...

Az öreg ur kedve azonban erőltetett volt. Senkisem felelt rá. Minden szem a Dunát fürkészte. Mikor borítja fel a szél a vakmerő hajósokat?

A nap leszállott. Eltűnt a földről rózsaszín világitása. Vértörös felhők huzódtak el Pest felett. Mentek amerre a szél hajtotta őket. A Duna körül megnövekedett a köd és a homály. Alig lehetett látni, mi történik rajta.

Beáta letette a távcsövet. Ajka megrándult, két kezét összekulcsolta: magában imádkozott... Minél jobban besötétedik, annál nagyobb a félelme. Szirmai élete Isten kezében van...

De nincs-e ott máskor is? Mindig? Az imádság valahogy megnyugtatta. Gondolatban eddig csak az átkelés veszedelmével foglalkozott. Mert már az is eszébe jutott: mi lesz azután, ha szerelmese kikerüli a veszedelmek töreit?

Mit fognak mondani egymásnak?... Egymás szemébe halva, mi lesz a Szirmai első szava? Milyen lesz hátralevő egész életük?

A veszélyen, jégzajláson, a szélvészen, a ködbe és sötétségbe borult Dunán túl, ragyogó világosság következik: az, hogy egymásé lesznek... Belépnek a kései, de azért nem kevésbé lángoló szerelem boldog tartományába...

Minél jobban sötétedett, a társaság annál inkább elcsöndesedett.

A szolgák karos gyertyatartókat hoztak be, s a velencei csillárt meggyújtották.

Kint zugott a szél, annál jobban esett ide bent a szoba barátságos, enyhe világossága. A nyitott márványkandalló ontotta magából a meleget.

- Olyan a kandalló, mint az érett férfiak szerelme, - jegyezte meg Szepessy, a kedélyesség félénk kísérletével.

Lassanként mindenki elhúzódott az ablaktól, csak Beáta maga maradt ott. Ő sem látott már semmit. Egészen besötétedett.

A társaság leült a kandalló közelébe, s félhangosan beszélgetett. Szirmairól szólott az ének. Szeretettel, megindulással szólottak róla. Fölsorolták érdemeit, a nemzetnek tett nagy szolgálatokat. Mily igazi, kemény férfi, s mily tetőtől talpig magyar. Alkotmányunkat egy válságos pillanatban ő mentette meg... Mindenki tudott róla valami jót vagy szépet. Egy-egy adomát, egyik másik szerencsés mondását, a bécsi államférfiakon aratott meglepő győzelmeit...

Beáta, míg szeme át akart hatolni a februáriusi téli este sötétségén, álmodozva hallgatta a társaság beszélgetését. Az előbb még az új kor hőseit emlegették. Most csak őt dicsőítik egyedül... Az ő szíve hőségét... Históriai alakját csendesen ringatják, - nem oly vadul, mint csónakát a Duna, - a beszélgető urak társalgásának zsongó hullámai...

Egy fél óra eltelt, s az urak még mindig Szirmairól beszélgettek... Végre elhallgattak, s aggódó arczczal a fali órát nézegették. Már itt kellene lenni, ha valami baj nem érte.

A Judex Curiae türelmetlenül feszengett székén. Szepessyné lopva a könyeit törülgette. Aggódtak érte mindnyájan. Csak Beáta állott az ablaknál átszellemült, mosolygó arczczal. Ő még a kancellárról mondott sok szép dolognak a hatása alatt állott...

Ebben a pillanatban élesen megszólalt a kapus harangja. Látogató jött.

Az egész társaság megmozdult. Szepessy az előszoba felé sietett. Beáta még mindig az ablaknál állott, de már hátat fordított a zajló Dunának, a kiállott veszedelemnek, sötétségnek, bánatnak, gyötrő aggodalomnak. Ragyogó, szép szemét az ajtóról nem vette le.

A huszár kívülről feltárta az ajtót, s bekiáltotta a kései látogató nevét:

- Gróf Szirmai Ádám... ökegyelme...

(Vége.)